

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Θεολογική Σχολή
Τμήμα Θεολογίας

Θέμα εργασίας :
**«Το Καθεστώς των Ιεροψαλτών στην Εκκλησία της Ελλάδος-
Νομοκανονική Προσέγγιση
(Κανονισμός 176/2006)»**

Βλάσση Διαμάντω
Α.Μ. 951

Επιβλέπων Καθηγητής: Μαγγιώρος Νικόλαος

Θεσσαλονίκη 2010

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τον Δεκέμβριο του 2006, μετά από ζυμώσεις ετών, ψηφίστηκε από την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος η πρώτη κανονιστική διάταξη που αφορά στους ιεροψάλτες της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ο Κανονισμός 176/2006 χαιρετίστηκε από αμφοτέρους, ιεροψάλτες και Ιεραρχία, ως η αναμενόμενη νομική κατοχύρωση του λειτουργήματος του Ιεροψάλτη. Παρόλο που η κατάσταση των ιεροψαλτών απασχολεί όλους τους πολυάριθμους πιστούς που ανεβαίνουν στο αναλόγιο, η συνολική και διεξοδική θεώρηση του καθεστώτος τους δεν είχε απασχολήσει μέχρι σήμερα τους ερευνητές. Για αυτό το λόγο η αρθρογραφία ακόμα και για επιμέρους ζητήματα σχετικά με τους ιεροψάλτες είναι ελάχιστη. Μετά και την έκδοση του Κανονισμού, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καλύψει αυτό το ερευνητικό κενό παρουσιάζοντας σφαιρικά το καθεστώς των Ιεροψαλτών, τονίζοντας τις ρυθμίσεις του και αναλύοντας τις προεκτάσεις στις οικονομικές και εργασιακές σχέσεις. Δεν υπεισέρχεται σε θέματα διατάξεων των Τυπικών ούτε στους Ιερούς Κανόνες και στα κανονιστικά κείμενα που αφορούν στην εκκλησιαστική μουσική. Περιστρέφεται γύρω από την αντιμετώπιση των ιεροψαλτών στον συγκεκριμένο Κανονισμό, στην πολιτειακή νομοθεσία και νομολογία. Για αυτό τίγονται θέματα διορισμού, απόλυσης, ασφάλισης και αμοιβών, με στόχο να απαντηθούν πρακτικά ερωτήματα που θα αμβλύνουν την ανασφάλεια και θα διευκολύνουν την καθημερινότητα ενός ιεροψάλτη.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στον Σύμβουλο Επίκ. Καθηγητή του Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου στο Τμήμα Θεολογίας του Α.Π.Θ. κ. Νικόλαο Μαγγιώρο, καθώς και στην Καθηγήτρια μου στο Πειραματικό Σχολείο του ΑΠΘ νύν Καθηγήτρια στο Τμήμα Θεολογίας κ. Δήμητρα Κούκουρα για τη διαρκή της ενθάρρυνση στις σπουδές μου και την εκπόνηση αυτής της εργασίας. Επίσης εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου προς τα άλλα δύο μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής Λέκτορες κκ Κωνσταντίνο Παπαγεωργίου και Δημήτριο Νικολακάκη που δέχθηκαν ένα επιπρόσθετο εκπαιδευτικό φορτίο καθώς και στον Ομότιμο Καθηγητή του

Πανεπιστημίου Αθηνών κ Σπύρο Τρωϊάνο για την προτροπή του να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα. Τέλος εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου προς το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) για την υποτροφία εσωτερικού που μου χορήγησε κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2004-2006.

Διαμάντω Ε. Βλάσση

Θεσσαλονίκη, 19 Δεκεμβρίου 2010

Συντομογραφίες

ΑΕΔ: Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο	ΔΕφΛαρ: Διοικητικό Εφετείο
ΑΕΚΔ: Αρχείο Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου	Λάρισα
ΑΚ: Αστικός Κώδικας	ΔΠρΗρακ : Διοικητικό Πρωτοδικείο Ηρακλείου
ΑΝ: Αναγκαστικός Νόμος	ΔΙΣ : Διαρκής Ιερά Σύνοδος
ΑΠ: Άρειος Πάγος	Ε: Εκκλησία
απόφ. : Απόφαση	ΕΕργΔ: Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου
αριθμ.: Αριθμός	ΕΔΔ: Επιθεώρηση Δικαίου Δημοσίου
αριθμ.Πρωτ.: αριθμός πρωτοκόλλου	ΕΔΔΔΔ/ΕΔΔΔ: Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
Αρμ. : Αρμενόπουλος	ΕΔΚΑ: Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΑρχΝομ. : Αρχείο Νομολογίας	ΕΕΝ: Εφημερίς Ελλήνων Νομικών
ΑχαΝομ: Αχαϊκή Νομολογία	ΕισΝΑΚ: Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα
ΒΔ: Βασιλικό Διάταγμα	ΕισΑΠ: Εισαγγελέας Αρείου Πάγου
βλ: βλέπε	ΕΛΔνη: Ελληνική Δικαιοσύνη
Γνωμ.: Γνωμοδότηση	ΕΚΥΟ: Εκκλησιαστική Κεντρική Υπηρεσία Οικονομικών
ΓΛΚ: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους	ΕΣ: Ελεγκτικό Συνέδριο
ΔΕΝ : Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας	επ.: επόμενα
ΔΔίκη :Διοικητική Δίκη	ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΔΔνη: Διοικητική Δικαιοσύνη	ΕτΚ: Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
ΔτΑ: Δικαιώματα του Ανθρώπου	
ΔΕφ/ΔΠρωτ: Διοικητικό Εφετείο/Διοικητικό Πρωτοδικείο	
ΔΕφΑθ: Διοικητικό Εφετείο Αθηνών	

ΕυρΣτΕ: Ευρετήρια Αποφάσεων
Συμβουλίου της Επικρατείας
ΕφΔΔ: Εφαρμογές Δημοσίου
Δικαίου
Θ: Θέμις
ΙΚΑ: Ίδρυμα Κοινωνικών
Ασφαλίσεων
ΙΣΙ: Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας
ΙΝ: Ιερός Ναός
Κ: Κανονισμός της Ιεράς Συνόδου
ΚΧΕΕ: Καταστατικός Χάρτης της
Εκκλησίας της Ελλάδος
(Ν.590/1977)
ΚΠολΔ: Κώδικας Πολιτικής
Δικονομίας
Ν :Νόμος
ΝΔ: Νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ: Νομικό Βήμα
ΝΔικ: Νέον Δίκαιον
ΝΠΔΔ: Νομικό πρόσωπο δημοσίου
δικαίου
ΝΣΚ: Νομικό Συμβούλιο του
Κράτους
Ολομ.:Ολομέλεια
ο.π.: όπου παραπάνω
ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής
Αυτοδιοίκησης
παρ.: παράγραφος

Πρβλ: παράβαλε
ΠΔ : προεδρικό διάταγμα
π.χ. : παραδείγματος χάριν
Σ : Σύνταγμα
σ.: σελίδα
σημ.: σημείωση
σσε: συλλογικές συμβάσεις
εργασίας
ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυμβΠλημ.:Συμβούλιο
Πλημμελειοδικών
ΤΑΚΕ: Ταμείον Ασφαλίσεως
Κλήρου Ελλάδος
Τ. : τόμος
Τμ.: Τμήμα
ΤοΣ: Το Σύνταγμα
ΤριμΔΠρωτΘεσ: Τριμελές
Διοικητικό Πρωτοδικείο
Θεσσαλονίκης
ΥΠΕΠΘ: Υπουργείο Εθνικής
Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΥΚ: Υπαλληλικός Κώδικας
ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της
Κυβερνήσεως
Χρ: Χριστιανός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
Συντομογραφίες	4
1. Εισαγωγή	8
2. Ιστορική Αναδρομή	9
2.1 Η καθιέρωση των ιεροψαλτών ως κατώτερου κλήρου.....	9
2.2 Χειροθεσία και ιεροί κανόνες	14
3. Ο κανονισμός 176/2006	18
3.1. Το Δίκαιο της Εκκλησίας και η θέση του Κανονισμού 176/2006.....	18
3.2. Η Εκκλησία ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου	27
3.3. Εύρος εφαρμογής του Κανονισμού 176/ 2006	31
3.4. Εφαρμογή του Κανονισμού 176/ 2006 σε ιδιόκτητους ναούς, προσκυνήματα και ναούς κοιμητηρίων.	35
4. Ο ιεροψάλτης ως κατώτερος κληρικός	43
5. Ίδρυση θέσεων ιεροψαλτών σε ναούς και εργασιακή σχέση	46
5.1. Η κατοχή δεύτερης θέσης στο Δημόσιο.....	52
5.2. Η εφαρμογή των διατάξεων του Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου στους ιεροψάλτες του Κ176/2006.....	54
5.3. Αρμόδιο δικαστήριο για την επίλυση των υπηρεσιακών διαφορών ιεροψαλτών	55
6. Διορισμός- Επιτροπή Κρίσεως-Ακροάσεων	57
6.1. Ο διορισμός των ιεροψαλτών στις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα και το ψαλτικό ζήτημα.	57
6.2. Ο διορισμός των Ιεροψαλτών.....	65
6.2.1. Η μη υπαγωγή στη ρύθμιση του νόμου 2190/1994 (ΑΣΕΠ)	65
6.2.2. Ο διορισμός ιεροψαλτών κατά τον Κανονισμό 176	66
6.2.3. Η Επιτροπή Κρίσεως-Ακροάσεως	70
6.3. Κατηγορίες Ιεροψαλτών	73
7. Ασφάλιση Ιεροψαλτών	74
7.1. Ασφάλιση στο ΤΑΚΕ	75
7.2. Ασφάλιση στο ΙΚΑ	77
7.3. Επικουρική Ασφάλιση	81
7.4. Ημέρες ασφαλίσεως.....	82
8. Αναγνώριση στο Δημόσιο της προϋπηρεσίας ως Ιεροψάλτη	83
8.1. Αναγνώριση προϋπηρεσίας ιεροψάλτη ως συντάξιμη	83
8.1.1. Διορισμός από τον Μητροπολίτη	84
8.1.2. Κύριο Βιοποριστικό επάγγελμα.....	85
8.1.3. Εργασία κατά πλήρες και από το νόμο καθοριζόμενο ωράριο	86
8.1.4. Πιστοποιητικό του οικείου ασφαλιστικού φορέα	88
8.2. Αναγνώριση προϋπηρεσίας ιεροψάλτη μισθολογικά	89
8.3. Αναγνώριση προϋπηρεσίας εφημερίου ως ιεροψάλτη	97
9. Καθήκοντα ιεροψαλτών-Προσήκουσα συμπεριφορά	98

10. Δικαιώματα Ιεροψαλτών.....	101
10.1 Αμοιβή	101
10.2. Το ζήτημα της εφαρμογής των προστατευτικών διατάξεων του εργατικού δικαίου στους ιεροψάλτες.....	103
10.2.1. Εκκλησιαστικό προσωπικό με σχέση ιδιωτικού δικαίου.	110
10.2.2. Η ακυρότητα της σύμβασης εργασίας δημοσίου δικαίου για ιεροψάλτη και τα αποτελέσματά της.	112
10.3. Οι διαφορές που αφορούν την αμοιβή ιεροψάλτη	120
10.4. Συνδικαλισμός Ιεροψαλτών.....	123
10.5. Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας	125
10.6. Η αμοιβή του ιεροψάλτη στον προϋπολογισμό του Ενοριακού Ναού.....	128
10.7. Άδεια μετά αποδοχών.....	130
10.8. Δικαίωμα στα προσφερόμενα από τους πιστούς.....	131
10.9. Ταμείο Αλληλοβοήθειας.....	133
11. Αποχώρηση και Απόλυση.....	134
11.1. Παραίτηση	134
11.2. Απόλυση λόγω νόσου.....	135
11.3. Απόλυση λόγω αδυναμίας άσκησης καθηκόντων.....	136
11.4. Αποχώρηση λόγω ορίου ηλικίας	137
12. Παραπτώματα και Ποινές.....	139
12.1. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης.....	143
13. Η παροχή βεβαίωσης για το χρόνο απασχολήσεως	145
14. Η εκκλησία ως κοινωνία αγάπης	149
14.1. Ηθικές Αμοιβές Ιεροψαλτών	149
14.2. Ετήσια Εορτή Ιεροψαλτών.....	150
Επίλογος	151
Βιβλιογραφία.....	154
Παράρτημα.....	157

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τον Κανονισμό 176/2006 της Εκκλησίας της Ελλάδος που αφορά την κατάσταση των Ιεροψαλτών. Ξεκινώντας από μια αναδρομή στο παρελθόν διερευνούμε την εμφάνιση των ψαλτών στην Εκκλησία ως ειδικής και ξεχωριστής διακονίας από τους υπολοίπους πιστούς και την εξέλιξή τους μέχρι την σημερινή τους μορφή. Αναφερόμαστε στους κανόνες που ορίζουν τα σχετικά με την ζωή των ψαλτών και τον τρόπο ψαλμωδίας. Στην συνέχεια φθάνοντας στο παρόν επιχειρούμε να περιγράψουμε το καθεστώς που ίσχυε πριν τον Κανονισμό 176 αλλά και τις κοινωνικές και άλλες αναγκαιότητες που οδήγησαν στην ψήφισή του ως έχει. Επιχειρούμε να προσδιορίσουμε τη θέση του Κανονισμού στο πλαίσιο του Εκκλησιαστικού και πολιτειακού δικαίου. Διαπιστώνουμε το εύρος εφαρμογής του τόσο στις γεω-εκκλησιαστικές δικαιοταξίες όσο και σε επίπεδο ουσιαστικό. Ακόμα σχολιάζουμε τις ρυθμίσεις που αφορούν στην ιδιότητα των ψαλτών ως κατώτερων κληρικών και την σχέση δημοσίου δικαίου που ιδρύεται με τον διορισμό τους σε ένα Ιερό Ναό. Διαπραγματευόμαστε επίσης τα αμφιλεγόμενα θέματα του διορισμού και της απόλυσης των ιεροψαλτών, τα καθήκοντά τους, τις πειθαρχικές ποινές και τον τρόπο επιβολής τους. Εκτενής αναφορά γίνεται για την ασφάλιση των ιεροψαλτών και την δυνατότητα αναγνώρισης της προϋπηρεσίας τους στο Δημόσιο καθώς κρίναμε από την επαφή μας με ιεροψάλτες ότι είναι ένα ζήτημα ακανθώδες και χρήζει προσοχής. Επιπρόσθετα διερευνήσαμε την δυνατότητα εφαρμογής του εργατικού δικαίου και των προστατευτικών του διατάξεων όπως και το ζήτημα της αμοιβής των ιεροψαλτών χωρίς να παραλείψουμε να αναφερθούμε και σε άλλα δικαιώματά τους. Τέλος γίνεται μνεία για τις ηθικές αμοιβές τους και τις ιδιαίτερες τιμές που τους αποδίδονται.

2. Ιστορική Αναδρομή

2.1 Η καθιέρωση των ιεροψαλτών ως κατώτερου κλήρου

Ο ψάλτης και ο πρωτοψάλτης ανήκει στην κατηγορία του κατώτερου κλήρου. Η καθιέρωση του ιεροψάλτη στη ζωή της Εκκλησίας ακολούθησε μια πορεία, η οποία συμβάδιζε με την λειτουργική τάξη και τις απαιτήσεις που προέβαλλε. Η ψαλμωδία στην Εκκλησία αρχίζει από την αποστολική εποχή, όταν όλο το εκκλησίασμα συμμετείχε με την ψαλμωδία και την ανάγνωση προσευχών. Η ψαλμωδία είναι η εντονότερη και αμεσότερη έκφραση του ορθοδόξου λειτουργικού βιώματος. Ως ψάλτες χρησιμεύουν αυτή τη περίοδο όχι ορισμένα πρόσωπα αλλά όλοι οι πιστοί. Η ψαλμωδία εξάλλου κατά τον Απόστολο Παύλο είναι χάρισμα ατομικό και εκκλησιαστικό που δωρίζεται και κατευθύνεται από το Άγιο Πνεύμα¹. Όταν όμως στην πορεία διαπιστώθηκε η απειρία του όλου σώματος των πιστών να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ιερών ακολουθιών χωρίς ειδική διδασκαλία και καθοδήγηση τότε, προκειμένου να αναμορφωθεί και να βελτιωθεί η ψαλμωδία, αποφασίστηκε να δημιουργηθεί μια ειδική τάξη πιστών για τη θέση των ψαλτών. Ο ιστορικός Σωκράτης, κατά τον Δ΄ αιώνα μ.Χ., αναφέρει ότι ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος εισήγαγε πρώτος στην Εκκλησία τους χορούς των ψαλτών, δεξιό και αριστερό και εισήγαγε την αντιφωνία. Και στους Αποστολικούς κανόνες αλλά και στις αρχαίες λειτουργίες του Ιακώβου, του Κλήμεντος και του Μάρκου αναφέρονται οι ψάλτες ως ιδιαίτερη τάξη στην υπηρεσία της Θείας Λατρείας.

Ο Ωριγένης γράφει ότι στην εποχή του κάθε άνθρωπος προσευχόταν στο Θεό στην διάλεκτό του και έψαλλε ύμνους όπως μπορούσε². Ο Τερτυλλιανός στο έργο του αναφέρει ότι στις ιερές ακολουθίες κάθε πιστός μπορεί να υμνήσει το Θεό είτε με ύμνους είτε γνωστούς είτε αυτοσχεδιάζοντας³.

¹ Προς Κορ. 14,26 «έκαστος υμών...ψαλμόν έχη.. προφητείαν έχη.. πάντα προς οικοδομήν γενέσθω».

² Κατά Κέλσου, viii. c. 37, σ. 402

³ Απολογητικός, Migne, P.L., I 39

Ο θεσμός του ψάλτη εισέρχεται στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μετά τους μεγάλους διωγμούς του 4^{ου} αιώνα μ.Χ όταν η Εκκλησία ήταν ελεύθερη πλέον να καθορίζει τα περί της τάξεως και της λατρευτικής εξελίξεως. Η Δ΄ σύνοδος την Καρχηδόνας, το 397 μ.Χ. καθορίζει την ανύψωση του ψάλτη στην κατηγορία του κατώτερου κλήρου καθώς και την ειδική ευχή που διάβαζε ο Επίσκοπος. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή ο ψάλτης όφειλε να κατηχηθεί ειδικώς από τον αρχιδιάκονο.

Κατά τον Ευσέβιο παρατηρείται ένας νέος τρόπος ψαλμωδίας. Υπήρχε ένας ο οποίος έψαλλε και το εκκλησίασμα τον ακολουθούσε ψάλλοντας τα «ακροστοίχια» ή τα «ακροτελεύτια» δηλαδή τις τελευταίες λέξεις που ονομαζόταν «υποψάλλειν» ή «υπηχείν»¹. Η Σύνοδος της Λαοδικείας το 360 μ.Χ. με τον ΙΕ΄ Κανόνα αποφάσισε ότι οι ψάλτες θα αποκαλούνται «κανονικοί» ψάλτες και μαρτυρεί ότι γράφτηκαν στους κανονικούς καταλόγους των κληρικών με σκοπό να ισχυροποιηθεί ο θεσμός της ψαλμωδίας όπως και τελικά επετεύχθηκε². Από τον κανόνα αυτόν επίσης μαρτυρείται ότι οι ψάλτες στην αρχαία Εκκλησία στέκονταν στον άμβωνα που ήταν στο μέσο του ναού και αργότερα, όταν μετακινήθηκε από τη μέση και ορίσθηκε μόνο για το κήρυγμα, οι χοροί στέκονταν αριστερά και δεξιά και έψαλλαν από ένα βιβλίο και από ορισμένο κείμενο. Την ίδια εποχή παρατηρούμε και νέο τρόπο ψαλμωδίας, την καλούμενη «αντιφωνία», όπου ο ψάλτης και η χορωδία ή και οι δύο χορωδίες έψαλλαν εναλλάξ³. Η ίδια σύνοδος όρισε ότι πλέον θα ψάλλονται οι ψαλμοί από τα κανονικά βιβλία μόνο και όχι πια αυτοσχεδιασμένοι. Ο τρόπος αυτός της ψαλμωδίας ήταν συνηθισμένος στους Ιουδαίους, όπου ο ψάλτης ήταν εκπαιδευμένος και επαγγελματίας. Κατά τον Ιουδαίο ιστορικό και φιλόσοφο Φίλωνα το τελετουργικό τυπικό των Θεραπευτών μαρτυρεί μια συγγένεια με τη σύγχρονη χριστιανική λατρεία⁴.

Στις Αποστολικές Διαταγές τον 4^ο αιώνα μ.Χ., μαρτυρείται ότι υπήρχε μόνο ένας ο οποίος έψαλλε στις ιερές ακολουθίες ο οποίος αντιστοιχεί προς

¹ *Εκκλησιαστική Ιστορία.*, ii. 19. 21, Migne, P.G., XX.

² Mansi, S.C.N.A.C, τομ. II, (1759)

³ *Αποστολικές Διαταγές*, II. 57

⁴ ΕΥΣΕΒΙΟΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, II.xvii. 22 στο N.P.N.F., Νέα Υόρκη, 1890, 2^η έκδοση, i. 119

τον ιεροψάλτη στη σημερινή Εκκλησία. Την εποχή αυτή οι ψάλτες ονομάζονταν ο υποβολεύς και ο φωνασκός¹. Ο Μέγας Βασίλειος στην επιστολή του προς την Εκκλησία της Νεοκαισαρείας λέει ότι η ψαλμωδία στην Καισάρεια ήταν αντιφωνική, ο πρώτος άρχιζε το άσμα και οι υπόλοιποι το τελείωναν, κατά τον τύπο των επινικίων ή θριαμβευτικών ωδών του Πινδάρου². Κατά τον 5^ο αιώνα μ.Χ. οι επικεφαλείς των ψαλτών δημιούργησαν μια ιδιαίτερη τάξη, με την επωνυμία υποβολείς και ανήκαν στον κατώτερο κλήρο της Εκκλησίας με το βαθμό του αναγνώστου. Επί του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Ι (527-565 μ.Χ.) υπήρχαν μέσα στον Ιερό Ναό της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης είκοσι έξι πρώτοι ψάλτες «υποβολείς». Εκτός από τις αποφάσεις των Συνόδων Λαοδικείας και Δ'Οικουμενικής της Χαλκηδόνας 451μ.Χ. και μεταγενέστερες συνοδικές αποφάσεις καθορίζουν την ζωή και συμπεριφορά των ιεροψαλτών εντός και εκτός των ιερών Ναών Με την πάροδο δε των αιώνων, την αύξηση των εορτών, τη μεγαλοπρέπεια των Ναών το λειτούργημα του ψάλτη ενισχύθηκε εις βάρος του λειτουργήματος του αναγνώστη. Κοντά στους ψάλτες εμφανίζονται ο μαΐστωρ, ο πρωτοψάλτης, ο λαμπαδάριος, ο δομέστικος, ο πριμικύριος, ο λαοσυνάκτης, ο κανονάρχης, ο πρωτοκανονάρχης, ο μονοφωνάρης, ο καλοφωνάρης, ο αναγνώστης, ο βαστακτής ή ισοκράτης³. Η ποικίλη αυτή ορολογία κατά τα βυζαντινά χρόνια αντιστοιχεί σε διαφορετικές κατηγορίες προσώπων, σε είδη μελοποιίας και ασματικής πράξης και φανερώνει την αξία και αναγκαιότητα του διακονήματος αυτού. Τα ψαλτικά αξιώματα περιέχονται στους καταλόγους των κοσμικών και εκκλησιαστικών οφφικίων⁴. Η δημιουργία των χορών προέβαλλε την ανάγκη του προεξάρχοντος ψάλτη ο οποίος οδηγεί τον χορό κατά την

¹ Διδασκαλία και Διαταγές Αποστόλων, 11.19.ii. 25, iii. 10,2, έκδοση F.X.P. Funk, 1905

² Επιστολές Μ.Βασιλείου, 207.3 στο Ν.Ρ.Ν.Φ., τομ. VIII. 247

³ Γ.ΣΤΑΘΗ, *Ψάλτες, οι ασήγητοι τέττιγες της Εκκλησίας*, Αθήνα 1989 σ. 9 επ.

⁴ Σχετικά με τα οφφίκια βλ. Β.ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ, *Εκκλησιαστικά αξιώματα και υπηρεσίες στην πρόιμη και μέση Βυζαντινή περίοδο*, Αθήνα- Κομοτηνή 1966, σ. 2 «αξιώματα και ιδιαίτερος κύκλος καθηκόντων που ανατίθενται... για μεγαλύτερη ή μικρότερη διάρκεια σε κληρικό ή μοναχό και έχουν περιεχόμενο νομικό ή λειτουργικό ή απλής εκτέλεσης λειτουργιών ή ανάμικτο και αφορούν τη δράση εκκλησιαστικών ή μοναστηριακών οργάνων» και Μ. ΡΑΛΛΗ, *Περί του αξιώματος του Λαμπαδαρίου*, *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* τ. 9 (1934) σ.259-261, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Περί του αξιώματος του Πρωτοψάλτου*, *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, τ.11 (1936) σ. 66-69, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Περί του αξιώματος των Δομεστικών*, *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 12 (1937) σ. 259-261 και Ι. ΠΗΛΙΔΗ, *Τίτλοι οφφίκια και αξιώματα εν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία και τη Χριστιανική Ορθοδόξω Εκκλησία*, εκδ. «Αστήρ» Αθήνα, σ. 112, 118-126.

ψαλμωδία και ο οποίος έλαβε τον τίτλο «πρωτοψάλτης» ή «μεγάλος δομέστικος». Ο πρωτοψάλτης φέρεται να απαντά για πρώτη φορά ως τίτλος στην Εκκλησία της Τραπεζούντος τον 9^ο αιώνα. Αυτός ήταν υπεύθυνος για τις ιερές ακολουθίες και για την ψαλμωδία κατά τις μεγάλες αυτοκρατορικές τελετές στον ιερό Ναό της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης, και είχε βοηθούς δύο ιεροψάλτες που έλαβαν τον τίτλο «δομέστικοι». Όσοι είχαν το οφίκιο του Λαμπαδαρίου αρχικά είχαν ως καθήκοντα να καθαρίζουν τις λαμπάδες στους Ναούς, να μεταφέρουν την λαμπάδα και να την τοποθετούν μπροστά στον αρχιερέα, έργο που σήμερα αναλαμβάνουν οι νεωκόροι. Αργότερα όμως καθώς ο αριθμός των οφικίων ελαττώθηκε και απονέμονταν και στους λαϊκούς, άλλαξαν και τα καθήκοντα τους, έτσι ώστε σήμερα ο Λαμπαδάριος να είναι ο αριστερός ιεροψάλτης του Πατριαρχικού Ναού στην Κωνσταντινούπολη. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, η ποιμαίνουσα Εκκλησία κράτησε το ορθόδοξο πλήρωμα κοντά της με τη λατρεία και την ψαλμωδία. Στο Φανάρι λειτουργούσε ήδη από το 1727 επί Πατριάρχου Παΐσιου Β΄, Πατριαρχική Μουσική Σχολή για εκμάθηση της βυζαντινής μουσικής.

Προβληματισμό έχει προκαλέσει κατά καιρούς η θέση των γυναικών στην ψαλμωδία και στη δημόσια λατρεία στο ναό καθώς και η κατάταξή τους στο κατώτερο κλήρο. Κατά τον Απόστολο Παύλο πρότυπο κοινωνίας για την νέα σχέση των ανθρώπων και των δύο φύλων μέσα στην «εν Αγίω Πνεύματι» ζωή προβάλλει η σχέση ισότητας και αμοιβαιότητας, ελευθερίας και ενότητας Χριστού και Θεού¹. Με τη χριστολογική θεμελίωση της ισότητας και όχι της υποταγής ασφαλίζει την ισότητα του άνδρα και της γυναίκας. Συχνά θεωρείται ότι υπάρχουν αντιφάσεις στα λόγια του Απ. Παύλου και ότι υπάρχει ένας μισογυνισμός από μέρους του, που είναι όμως φαινομενικά. Ο Απ. Παύλος συνιστά «γυναικός μη άπτεσθαι»² που δεν σημαίνει απόρριψη αλλά αναφέρεται στην άσκηση και αγνότητα. Στο ασκητικό πνεύμα, στο τονισμό της παρθενίας και στην επιφυλακτικότητα της πρώτης Εκκλησίας απέναντι στις

¹ Προς Κορ. Α΄ 11, 3 «παντός ανδρός κεφαλή ο Χριστός εστί, κεφαλή δε γυναικός ο ανήρ, κεφαλή δε Χριστού ο Θεός».

² Προς Κορ. Α΄ 7,1

αιρέσεις και τα ειδωλολατρικά θρησκευόμενα, στην έντονη δράση των γυναικών σε αυτά και στη συνακόλουθη πτώση των ηθών πρέπει να αναζητηθούν οι αιτίες του περιορισμού της γυναίκας από τη συμμετοχή στο εκκλησιαστικό, λειτουργικό και ποιμαντικό έργο¹.

Οι γυναίκες αποκλεισμένες αρχικά στους γυναικωνίτες σιγά-σιγά κατέλαβαν το δυτικό χώρο του ναού και σήμερα οι αλλαγές σε σχέση με το παρελθόν διαπιστώνονται και σε άλλους τομείς. Συμμετέχουν ήδη στις λεγόμενες μικτές χορωδίες που άρχισαν να εμφανίζονται και στη χώρα μας υπό την επίδραση των σλαβικών εκκλησιών. Στα γυναικεία μοναστήρια η ψαλμωδία γίνεται από μονάζουσες με ιδιαίτερες αξιώσεις. Ακόμα βέβαια δεν έχει διοριστεί γυναίκα ψάλτρια σε ενορία. Έχει διανυθεί όμως μεγάλη απόσταση από τότε που ο Παύλος Επίσκοπος Αντιοχείας (266-268) έβαζε την ημέρα του Πάσχα στη μέση της μεγάλης Εκκλησίας «ψαλμωδεῖν γυναίκας» και σύμφωνα με την διήγηση όσων άκουγαν «έφριτταν». Γιατί παρόλο που δεοντολογικά δεν υπάρχει κανένα κώλυμα, όπως διαπιστώνεται από τις μοναχές που υμνούν το Θεό, το δημόσιο ψάλσιμο γυναικών ενώπιον ανδρών είχε σταματήσει γιατί κατά τον Ισίδωρο Πηλουσιώτη (435-449), μετατράπηκε η ψαλμωδία σε «έκλυσιν και αμαρτίαν» και συνεχίζει ότι πρέπει να σταματήσει το ψάλσιμο αλλιώς θα γίνουν χριστοκάπηλοι και το θείο χάρισμα θα μετατραπεί σε «μισθόν απώλειας»². Κυρίως είχαν σταματήσει οι γυναίκες να ψάλλουν δημοσίως λόγω της αδυναμίας των ανδρών όπως λέει και ο Π. Τρεμπέλας «τούτο προς την ιεράν σεμνότητα των εν τοις ιεροῖς ναοῖς συναθροίσεων πληρώματος επικάθιζον, δεν εγένετο ποτέ ανεκτόν εν τη αρχαία εκκλησία»³.

¹ Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, Ο Ιησούς, ο Χριστιανισμός και οι Γυναίκες, Ισότητα των φύλων και Εκκλησία, Ισότητα φύλων στις Εκκλησίες, *Οράματα και Πράγματα*, Αθήνα 1991, σ. 245 περισσότερα για θέση των γυναικών στην Ορθόδοξη Εκκλησία βλ. Ε.ΑΔΑΜΤΖΙΛΟΓΛΟΥ, *Η γυναίκα στη Θεολογία του Αποστόλου Παύλου* (διδασκαρική διατριβή), Θεσσαλονίκη 1989, Κ.ΓΙΟΚΑΡΙΝΗ, *Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης*, (διδασκαρική διατριβή) 1992, Π.ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου*, (μεταφ. Ν.Ματσούκα), Θεσσαλονίκη 1992, Β. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, *Η γυναίκα στην καθ' ημάς Ανατολή*, Αθήνα 1992, Δ.ΚΟΥΚΟΥΡΑ, *Η θέση της γυναίκας στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Θεσσαλονίκη 2005, Οικουμενικών Πατριαρχείων, Διορθόδοξο Θεολογικόν Συνέδριον, *Η θέση της γυναίκας εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί χειροτονία των γυναικών*, Ρόδος, Νοέμβριος 1998, Εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1988

² *Γυναίκες στο Ψαλτήρι*, Εκκλησιαστική Αλήθεια, 1-16.2.95/5

³ Β.ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, ο.π. σ. 33

2.2 Χειροθεσία και ιεροί κανόνες

Από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες διαμορφώθηκε και η τάξη του κατώτερου κλήρου με διάφορες ονομασίες, διακονικές αρμοδιότητες της ιεροσύνης και βοηθητικές υπηρεσίες στη λειτουργική ζωή, στο διδακτικό, κατηχητικό, ιεραποστολικό και ποιμαντικό, εν γένει, έργο της Εκκλησίας. Ουσιώδες θεολογικό γνώρισμα του ανωτέρου και κατωτέρου κλήρου είναι η χειροτονία εντός του ιερού βήματος, από κανονικό επίσκοπο για τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης και η χειροθεσία εκτός του ιερού βήματος για όλους τους βαθμούς και τις ομάδες των βαθμών του κατωτέρου κλήρου, η οποία μάλιστα είναι δυνατόν να γίνει και ομαδική.

Όλες οι βαθμίδες και οι επί μέρους τάξεις του κατωτέρου κλήρου στερούνται μυστηριακής ιεροσύνης και το κάθε διακόνημά τους εντάσσεται στα πλαίσια των λειτουργικών, διδακτικών, φιλανθρωπικών, κοινωνικών και ιεραποστολικών δραστηριοτήτων της Εκκλησίας και των κατά τόπους επισκόπων και ενοριών. Προϋποθέσεις είναι το κανονικό βάπτισμα, η ορθή πίστη, η κανονική ηλικία κατά το διακόνημα, βίος ανεπίληπτος, ελεύθερη και όχι αναγκαστική προσέλευση, επιστήμη και σοφία και τέλος αρτιμέλεια. Οι όροι κανονικότητας της χειροθεσίας είναι να γίνει από Ορθόδοξο κανονικό επίσκοπο, εντός του Ναού και εκτός του Ιερού Βήματος. Να γίνει σταυροειδής σφράγιση της κεφαλής εκ μέρους του χειροθετούντος επισκόπου. Να γίνει ενώπιον του εκκλησιάσματος και τέλος να αναγνωσθεί η ειδική ευχή. Η χειροθεσία δεν δίνει την Θεία Χάρη της μυστηριακής Ιεροσύνης όπως η χειροτονία, δίνει μόνο την ευλογία και την έγκριση ένταξης στο διακόνημα του ιεροψάλτη¹.

Υπάρχουν κανόνες που αναφέρονται στην ψαλμωδία γενικά αλλά και στους φορείς της ψαλτικής τέχνης ως κατώτεροι κληρικοί². Οι κανόνες επιχειρούσαν να προστατεύσουν την λατρευτική μουσική ως προς το λόγο, το

¹ Α.ΒΟΥΡΛΗ, *Οι βαθμοί του κατώτερου κλήρου*, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου, 2005 σ. 428 επ.

² Βλ. Θ.ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Εκκλησιαστική Μουσική στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη 1999 σ. 24επ.

μέλος και τον τρόπο εκτέλεσής της καθώς εξ' αρχής αλλά μέχρι και σήμερα αυτά είναι τα εξωτερικά συστατικά της στοιχεία. Ως προς το λόγο ανέλαβαν οι Πατέρες και το κήρυγμα της Εκκλησίας όπως περιλήφθηκε στους δογματικούς Ιερούς Κανόνες των Οικουμενικών ή τοπικών Συνόδων και αποτυπώθηκαν για παράδειγμα στο Σύμβολο της Πίστεως. Όσον αφορά την μουσική εκφορά του λόγου έχουμε τον ΝΘ' κανόνα της Συνόδου της Λαοδικείας που απαγορεύει τους «ιδιωτικούς ψαλμούς λέγεσθαι εν τα Εκκλησία, ουδέ ακανόνιστα βιβλία αλλά μόνον τα κανονικά της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης»¹. Ακόμα οι κανόνες απαγορεύουν στους πιστούς και ιδίως στους κληρικούς και στους ψάλτες να έρθουν σε επαφή με την εξωεκκλησιαστική μουσική. Γι' αυτό απαγορεύεται στους κληρικούς και στους ψάλτες, να συχνάζουν σε καπηλειά ή να έρχονται σε επαφή με ορχήσεις, συμπόσια ή δείπνα που συνοδεύονται με θεώρια κατά τον ΚΔ', ΝΓ' και ΝΕ' κανόνες της Συνόδου της Λαοδικείας². Για τους ψάλτες οι κανόνες επιδιώκουν να διαφυλάξουν το ήθος τους και την αρμονική συνεργασία με τους υπολοίπους του εκκλησιαστικού σώματος³. Αποβλέποντας στην έξωθεν καλή μαρτυρία ελέγχεται κανονικώς η ελεύθερη προσέλευση σε γάμο μετά την λήψη του αξιώματος του ιεροψάλτου, η οποία δεν ήταν πάντα ελεύθερη⁴. Στην Δ' Σύνοδο στην Καρθαγένη ο πρεσβύτερος είχε δικαίωμα να διορίζει τους ψάλτες χωρίς να το γνωστοποιεί ή να παίρνει άδεια από τον επίσκοπο. Ο δε διορισμός γινόταν με τις παρακάτω λέξεις του Ι' Κανόνα «Όρα, πίστευε και αποδέχου εν τη καρδιά σου παν ότι άδεις τω στόματι, και ότι δια της πίστεως αποδέχη, τούτο πραγματοποιεί δια των έργων»⁵. Στο ΛΓ' Κανόνα της ΣΤ' Οικουμενικής εκφράζεται η υπακοή που

¹ ΡΑΛΛΗ- ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα των θείων και Ιερών Κανόνων* Τομ. Στ', Αθήνα 1959 σ. 255 βλέπε και ΠΑ' της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου στο ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β' σ. 490.

² ΚΔ' «ου δει ιερατικούς από πρεσβυτέρων έως... ψαλτών εις καπηλείον εισιέναι». ΝΓ' «ότι ου δει ιερατικούς ή κληρικούς τινάς θεωρίας θεωρείν εν γάμοις ή δείπνοις, αλλά προτού εισέρχεσθαι τους θυμελικούς εγείρεσθαι και αναχωρείν», ΝΕ' «ότι ου δει ιερατικούς ή κληρικούς εκ συμβολής συμπόσια επιτελείν». ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.γ' σ. 192 και 211 επ.

³ Βλ. Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Θεωρία και πράξις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα 1947 (1982) σ. 28 και 267 επ.

⁴ Κανόνες ΚΣΤ' Αποστόλων και ΣΤ' της ΣΤ' Οικουμενικής «των εις κλήρον προσελθόντων αγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμείν, αναγνώστας και ψάλτας μόνον», ΙΔ' της Δ' Οικουμενικής « Επειδή εν τισίν επαρχίαις συγκεχώρηται τοις αναγνώσταις και ψάλταις γαμείν... μη εξείναι τινί αυτών ετερόδοξον γυναίκα λαμβάνειν» στο ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β' σ. 33, 251, 318.

⁵ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα 1977 σ. 84.

απαιτείται να έχει στην Εκκλησία και στον Επίσκοπο όταν αναφέρεται στην υποχρεωτική δια χειροθεσίας ή κουράς έγκρισης του επισκόπου για όσους ψάλλουν ενώ η μόνη απαίτηση που δικαιούται να έχει η εκκλησία είναι το να κριθεί ο υποψήφιος μετά από διαδικασία άξιος κατά τους Κανόνες να ψάλλει στο Ναό¹. Ο επίσκοπος έχει υποχρέωση κατά τον Β΄ Κανόνα της Ζ΄ Οικουμενικής να γνωρίζει τον «ψαλτήρα» δηλαδή να ψάλλει το Ψαλτήριο του Δαβίδ, προκειμένου να διακρίνει την καταλληλότητα και να επιλέξει αυτόν που θα αναλάβει την ψαλμωδία στο Ναό². Αν όμως ο Επίσκοπος χειροθέτησε ψάλτη μετά από χρηματισμό κινδυνεύει να χάσει το βαθμό του, ενώ ο χειροτονημένος ψάλτης εκπίπτει από το αξίωμα κατά τον Β΄ Κανόνα της Δ΄ Οικουμενικής³. Κατά τον ΙΕ΄ Κανόνα της Συνόδου της Λαοδικείας (περ. 364 μ.Χ.) ο ψάλτης μετά την ευλογία του επισκόπου αποκτά «κανονικότητα» και αποκτά το αποκλειστικό δικαίωμα για να ανεβαίνει στον άμβωνα και να διευθύνει τη ψαλμωδία. «Περί του μη δειν πλέον των κανονικών ψαλτών των επί τον άμβωνα αναβαινόντων και από διφθέρας ψαλλόντων ετέρους τινάς ψάλλειν εν Εκκλησία». Ο κανόνας αυτός μαζί με τον ΟΕ΄ Κανόνα της εν Τρούλλω Πενθέκτης ή ΣΤ΄ (691 μ.Χ) που ορίζει «Τους επί το ψάλλειν εν ταις εκκλησίας παραγινομένους βουλόμεθα μήτε βοάς άτάκτοις κεχρήσθαι, και την φύσιν προς κραυγήν εκβιάζεσθαι, μήτε τι επιλέγειν των μη εκκλησία αρμοδίων τε και οικείων. Αλλά μετά πολλής προσοχής και κατανύξεως τας τοιαύτας ψαλμωδίας προσάγειν τω των κρυπτών εφόρω Θεώ. Ευλαβείς γαρ έσεσθαι τους υιούς Ισραήλ το ιερόν εδίδαξεν λόγιον», αποτελούν τους δύο βασικούς κανόνες που δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές για την ψαλμωδία και στοχεύουν στην ευταξία και καλαισθησία της λατρείας και ορίζουν την κανονικότητα, τη σεμνότητα και την προσευχητική στάση των ψαλτών. Τόσο ο παραπάνω κανόνας όσο και οι Πατέρες αποδοκίμασαν τις άτακτες κραυγές των

¹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β΄σ. 379 «αλλά μηδέ τινά των απάντων συγχωρείν επ΄ άμβωνος, κατά την των εν κλήρω καταλεγόμενων τάξιν, τους θείους τω λαώ λόγους αποφωνείν, ει μη τι αν ιερατική κουρά χρήσθαι ο τοιούτος και την ευλογίαν υπό του οικείου ποιμένος κανονικώς υποδέξθαι.»

² ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β΄σ. 360, « Επειδή περ ψάλλοντες συντασσόμεθα τω Θεώ εν τοις δικαιώμασί σου μελετήσω, ουκ επιλήσομαι των λόγων σου...ορίζομεν πάντα τον προάγεσθαι μέλλοντα εις τον της επισκοπής βαθμόν πάντως τον Ψαλτήρα γινώσκειν, ίνα... και πάντα τον κατ΄ αυτόν κλήρον ούτω νουθετεί μνείσθαι».

³ Κατά τον ΚΒ΄ της ΣΤ΄ και Ε΄ της Ζ΄ χειροτονούμενοι και χειροτονήσαντες επί χρήμασι καθαιρούνται, ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β΄σ. 37, 354, 572.

ψαλλόντων και αργότερα με το Τυπικό του Αγίου Σάββα ορίστηκαν ιδιαίτεροι κανόνες. Ερμηνείες πάνω στους Κανόνες αυτούς έχουν προσφέρει αρκετοί Κανονολόγοι όπως ο Ζωναράς, ο Βαλσαμών και ο Αριστηνός ενώ την ευταξία στην Εκκλησία έχουν σχολιάσει ο Βλάσταρης, ο Μελέτιος Πηγάς και Άγιος Νικόδημος στο Πηδάλιο¹. Χαρακτηριστικό των κανόνων αυτών είναι ότι δεν προβλέπουν κυρώσεις για τους παραβάτες και ο λόγος δεν είναι η δευτερεύουσα σημασία των ρυθμιζόμενων ζητημάτων όσο το πνεύμα οικονομίας και θεραπείας της ανάγκης πληρώσεως των υπηρετικών θέσεων του Ναού που είναι μόνιμο σχεδόν πρόβλημα στην Εκκλησία. Ακόμα ο Κανόνας αυτός υποχρεώνει τους ψάλτες να ψάλλουν από βιβλία («από διφθέρας») για προστασία του υμνογραφικού λόγου. Το βιβλίο, η μεμβράνη ή ο χάρτινος κώδικας αποτελούν το μοναδικό όργανο της μουσικής των ψαλτών. Τα καθιερωμένα εκκλησιαστικά βιβλία αποτελούσαν εγγύηση της ποιότητας και προστατεύτηκαν από τον ΞΗ΄ Κανόνα της ΣΤ΄ Οικουμενικής με απειλή ενός έτους αφορισμού για όσους τα φθείρουν ή τα πωλούν². Ένα ακόμα σημείο αφορά την ύπαρξη του άμβωνα που με πρωτοβουλίες αγίων όπως του Μ.Βασιλείου διαιρέθηκαν οι χοροί βαθμιαία εξέλιπε και ο άμβωνας στο κέντρο του ναού ως αρχιτεκτονική κατασκευή και συνακόλουθα και η ιδιαίτερη τάξη των ψαλτών που δικαιούνταν να ανεβαίνουν σε αυτόν³. Ιδιαίτερα απαιτητική ήταν η Εκκλησία για το ήθος των ψαλτών όπως φαίνεται από τους Κανόνες και τα πατερικά κείμενα, που οφείλουν να διάγουν «κόσμιο» βίο και ανεπίληπτο και να τους εκτελούν με ευλάβεια, κατάνυξη και ταπείνωση την ψαλμωδία στο Ναό.

¹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β΄σ. 478, τ.γ΄σ. 184, τ. στ΄σ. 297. Πηδάλιον, σ. 285 και 426. Βλέπε και Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ο.π., σ.58επ, 481, Δ.ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ο.π., σ. 31, 270-275, Α.ΑΛΥΓΙΖΑΚΗ, *Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Θεσσαλονίκη 1985 σ. 50 επ., Γ.ΣΤΑΘΗ, *Ψάλτες οι ασίγητοι τέττιγες της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Αθήνα 1989 σ. ζ΄επ., Κ.ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ, *Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Θεσσαλονίκη 1979 σ.190 επ.. Για τις ερμηνείες των κανονολόγων βλ. στο παράρτημα.

² ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, ο.π., τ.β΄σ. 463

³ Θ.ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, ο.π, σ. 39 επ.

3. Ο κανονισμός 176/2006

3.1. Το Δίκαιο της Εκκλησίας και η θέση του Κανονισμού 176/2006.

Εκκλησιαστικό δίκαιο κατά τον Σπ.Τρωιάνο και Γ. Πουλή ονομάζονται «όλοι οι κανόνες του δικαίου, ανεξάρτητα από τον τρόπο παραγωγής τους, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις της Εκκλησίας»¹. Ο όρος «εκκλησία» λαμβάνεται με την στενή νομικά έννοια, δηλαδή ως «σύνολο ομόδοξων Χριστιανών, που οι θρησκευτικές τους κοινότητες έχουν ενιαία νομική οργάνωση»². Σε αυτή τη στενή έννοια δεν περιλαμβάνεται ο ορισμός της Εκκλησίας κατά την ορθόδοξη δογματική διδασκαλία ενώ σαφώς εμπεριέχεται και η ιστορική διάσπαση της αρχικής ενότητας της Εκκλησίας που επήλθε με το σχίσμα της Ανατολής και Δύσης. Η Εκκλησία είναι κατά την ορθόδοξη διδασκαλία, «ο επί τω σκοπώ της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους υπό του Ιησού Χριστού ιδρυθείς ιερός οργανισμός περιλαμβάνων πάντας τους δια του μυστηρίου του βαπτίσματος καθαγιασθέντας και αποδεχομένους την χριστιανικήν πίστην, τουτέστι το σύνολον των χριστιανών»³. Η Εκκλησία με αυτή την έννοια αποτελεί έναν κοινωνικό οργανισμό, αναφέρεται «εις τον εσωτερικόν βίον εκάστου των μελών της και εν σχέσει προς το σκοπόν και το έργον αυτής εν τω κόσμω»⁴. Η ιδιότητα του αμιγώς θρησκευτικού οργανισμού με την οποία εκδίδει πράξεις που αφορούν το δόγμα και τη λατρεία και στηρίζονται αποκλειστικά στους Ιερούς Κανόνες, της Αγίας Γραφής και της Ιερής Παράδοσης, αναφέρεται στην πνευματική ή αόρατη πλευρά της που περιλαμβάνει όχι μόνο τους ζώντες αλλά και τους θανόντες, και δεν ενδιαφέρει την πολιτειακή νομοθεσία. Ως πνευματικός οργανισμός επιδιώκει την πραγμάτωση του υπέρτατου σκοπού της επί γης, της πνευματικής τελειώσεως του ανθρώπου και της ενώσεώς του με τον Θεό. Οι πράξεις αυτές δεν στηρίζονται σε δίκαιο κοσμικό και, λόγω του περιεχομένου τους, δεν υπόκειται

¹Βλ. ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟ- ΠΟΥΛΗ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Αθήνα- Κομοτηνή 2003, σ. 3 επ.

²Ο.π.

³Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ελληνικό Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, 1965 σ. 7

⁴Ν.ΜΙΛΑ, *Το εκκλησιαστικό δίκαιο της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, 1906 σ. 4 επ.

σε έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ). Κατά τους Τρωιάνο-Πουλή, το εκκλησιαστικό δίκαιο αποτελεί ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει και τον όρο «κανονικό δίκαιο», γιατί το πρώτο μεν αφορά όλους τους κανόνες δικαίου που αφορούν την Εκκλησία ενώ το δεύτερο αφορά μόνο τους εκκλησιαστικής προελεύσεως κανόνες δικαίου¹. Κανόνες εκκλησιαστικής προελεύσεως κατά την άποψη του Πρ. Ακανθόπουλου σημαίνει το σύνολο των προτροπών, επιταγών ή απαγορεύσεων που προέρχονται από τα αρμόδια μονοπρόσωπα ή συλλογικά όργανα της Εκκλησίας και που ρυθμίζουν την οργάνωση, την διοίκηση αλλά και την ζωή και την δράση της². Αντίθετη άποψη έχει ο Π. Μπούμης που ταυτίζει το κανονικό και εκκλησιαστικό δίκαιο³.

Στη βυζαντινή περίοδο η διάκριση αυτή δεν υπήρχε καθώς οι ιεροί κανόνες, ως πηγή του κανονικού δικαίου, αναγνωρίζονταν ως νόμοι της πολιτείας⁴. Σύμφωνα με την Νεαρά 131 κεφ 1 (545) του Ιουστινιανού «τάξιν νόμων επέχειν τους αγίους εκκλησιαστικούς κανόνες ... και τα δόγματα καθάπερ τας θείας γραφάς δεχόμεθα και τους κανόνες ως νόμους φυλλάτομεν»⁵. Είναι σαφές πως υπήρχε ισοτιμία των διατάξεων προερχόμενων από την Πολιτεία και την Εκκλησία..

Στην σημερινή έννομη τάξη όμως η ισοτιμία αυτή, όπως συναντάται στην έννομη τάξη του βυζαντίου, δεν υφίσταται δεδομένου των συνταγματικών διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος (1975) που

¹ ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΟΥΛΗ, ο.π., σ.4 υποσ. 5 όπου την ίδια άποψη υποστηρίζει Ευ. Φιλιππότης, Βαβούσκος, Μητρ. Παντελεήμων Ροδόπουλος και Κονιδάρης.

² ΠΡ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Παραδόσεις Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη 2000 σ. 2 όπου παρ 1. από ΡΑΛΛΗ –ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα θείων και ιερών κανόνων*, τ.ε' σ. 3-10 «Κανονικόν Δίκαιον στην Ορθόδοξη Καθολικὴν Εκκλησίαν, εν αυστηρὰ έννοια, λέγεται το δίκαιο εκείνο, το οποίο περιλαμβάνεται εις την κατά το τελευταίον τέταρτον του 9^{ου} αιώνας αποτελεσθεϊσαν συλλογήν του Νομοκάνονος εις ΙΔ' τίτλους (883)». Θεωρητικά ο ορισμός αυτός στηρίζεται στη σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως του 920, που εξέδωσε τον Τόμο της Ενώσεως εξαιτίας του τέταρτου γάμου του Λέοντος του Σοφού (ΣΤ') με τη Ζωή της Καρβουνοψίνης.»

³ Π. ΜΠΟΥΜΗΣ, *Κανονικόν Δίκαιον*, Αθήνα 2000(3^η έκδοση) σ. 14 « Πηγή...του Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου είναι οι κανόνες αυτής της Εκκλησίας, οι οποίοι εκφράζουν αυθεντικώς εν Αγ. Πνεύματι τη διδασκαλία της Εκκλησίας για την ορθή βίωση του περιεχομένου της εν Χριστώ αποκαλύψεως, της αληθείας και σωτηρίας, ενώ συγχρόνως προλαμβάνουν ή και διορθώνουν κάθε τάση παρανοήσεώς της. Με την έννοια αυτή, Κανονικό ή Εκκλησιαστικό Δίκαιο ονομάζεται το Δίκαιο, το οποίο στηρίζεται στους ιερούς εκείνους κανόνες που θεσπίστηκαν από την Εκκλησία.»

⁴ Ιουστινιάνειος Κώδικας 1.3.44.1 και Νεαρά Ιουστινιανού 131.1

⁵ ΠΡ.ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, ο.π., σ. 4 όπου συμπληρώνει : στο τέλος του κανόνα 8 της Γ' Οικουμενικής Συνόδου (431) αναφέρεται ότι αν κάποιος προσκομίσει βασιλικό διάταγμα, που αντιτίθεται σ' όσα έχουν οριστεί τώρα, ολόκληρη η Αγία Γραφή και η Οικουμενική Σύνοδος αποφάσισε να είναι τούτο άκυρο.

καθιερώνουν το πολιτειοκρατικό σύστημα σχέσεων μεταξύ Ελληνικής Πολιτείας και Ορθόδοξης Εκκλησίας, πιο συγκεκριμένα το σύστημα της «νόμω κρατούσης πολιτείας»¹. Η πολιτεία οργανώνεται και δρα σε όλες τις λειτουργίες νομοθετική, κυβερνητική, διοικητική και δικαιοδοτική μέσα στα πλαίσια του Συντάγματος και αυτοπεριοριζόμενη από τους νόμους. Η εκκλησία συνδέεται με την πολιτεία χωρίς να ταυτίζεται και είναι φανερό πως η πολιτεία έχει την εξουσία να επεμβαίνει στα εκκλησιαστικά και όχι το αντίστροφο².

Η ιδιαίτερη θέση της Εκκλησίας της Ελλάδος κατοχυρώνεται στα πλαίσια των συνταγματικών επιταγών και πιο συγκεκριμένα με βάση το άρθρο 3 που κατοχυρώνει το αυτοκέφαλο, την αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας αλλά και την αναγνωρίζει ως φορέα της επικρατούσας θρησκείας στην Ελλάδα. Εντάσσεται μεν εντός της ελληνικής έννομης τάξης και υπόκειται σε περιορισμένη εποπτεία, αλλά κατοχυρώνεται και η ανεξαρτησία της και η εξουσία της να διοικεί τις υποθέσεις της με δικά της όργανα. Αυτή η παραχώρηση της πολιτείας απορρέει και από το άρθρο 13 που αφορά την θρησκευτική ελευθερία και το δικαίωμα αυτοδιοίκησης της Εκκλησίας που προκύπτει από αυτό. Όσον αφορά την εξουσία του κράτους να νομοθετεί για θέματα της Εκκλησίας στο άρθρο 75 παρ 1 του Συντάγματος ορίζονται τα εξής : «Στην Ολομέλεια της Βουλής συζητούνται και ψηφίζονται... νομοσχέδια και προτάσεις νόμων για τα θέματα των άρθρων 3, ...». Η παραπάνω συνταγματική επιταγή σε συνδυασμό και με το άρθρο 9 παρ 1 εδάφιο γ' του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος δίνει το δικαίωμα στη Διαρκή Ιερά Σύνοδο (ΔΙΣ) να γνωμοδοτεί για κάθε σχέδιο εκκλησιαστικού νόμου που εισάγεται στη Βουλή για ψήφιση, χωρίς όμως να δεσμεύει αυτή η γνωμοδότηση την Πολιτεία.

¹ Σχετικά με τη σχέση Εκκλησίας-Πολιτείας βλ. Γ. ΠΟΥΛΗ, *Τα συνταγματικά πλαίσια των σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας*, *Αρμενόπουλος* 36(1982) σ.955-971 ΣΠ.ΤΡΩΙΑΝΟΥ, *Ο χωρισμός Πολιτείας και Εκκλησίας στο Σύνταγμα του 1975*, *Δίκαιο και Πολιτική* 15, σ. 53-59 Χ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας κατά το Σύνταγμα του 1975*, *Δίκαιο και Πολιτική* 15, σ. 61-84.

²Χ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Τεύχος Α' Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2003 σ. 10-11 «ο βαθμός της συνδέσεως ποικίλλει από την ταύτιση- ένωση –υποταγή τους ενός στο άλλο (όπως γινόταν στο παρελθόν με τον καισαροπαπισμό αφενός και την ιεροκρατία των εκκλησιαστικών κρατών αφετέρου) μέχρι την διάκριση μεν μεταξύ τους αλλά πάντοτε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ειδική προστασία εκ μέρους του κράτους προς την εκκλησία(όπως επικράτησε στη σύγχρονη εποχή)», σ. 27, 44επ.

Η αποτύπωση της ισορροπίας μεταξύ Εκκλησίας και Κράτους πραγματοποιήθηκε με ειδικό νομικό κείμενο, τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος (ΚΧΕΕ)¹, ο οποίος θεσπίστηκε με ειδική διαδικασία, διαφορετική των κοινών σχεδίων και προτάσεων νόμου, υπήρξε προϊόν επεξεργασίας ειδικής κληρικολαϊκής επιτροπής² και ψηφίστηκε από την Ολομέλεια της Βουλής, γεγονός ενδεικτικό της σημασίας της Εκκλησίας για την έννομη τάξη. Με βάση το άρθρο 43 παρ. 2 εδ. β' του Συντάγματος κατά το οποίο «εξουσιοδότηση για έκδοση κανονιστικών πράξεων από άλλα όργανα της διοίκησης επιτρέπεται προκειμένου να ρυθμιστούν ειδικότερα θέματα ή θέματα με τοπικό ενδιαφέρον ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό» οριακά καλύπτεται η αρμοδιότητα που αναγνωρίζεται στην Εκκλησία από τον ΚΧΕΕ για την έκδοση κανονιστικών αποφάσεων οι οποίες δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Εκτός από την αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς της δίνεται έτσι ένα έρεισμα για την υπαγωγή της στους ισχύοντες κανόνες δημοσίου δικαίου. Οι κανονιστικές αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου και των Μητροπολιτών, επειδή εκδίδονται με βάση εξουσιοδοτική διάταξη νόμου, αποτελούν πηγές περισσότερο πολιτειακής προέλευσης παρά εκκλησιαστικές. Οι κανονιστικές πράξεις που εκδίδονται κατά εφαρμογή των διατάξεων του ΚΧΕΕ μπορούν να προσβληθούν μόνο για υπέρβαση της νομοθετικής εξουσιοδότησης και όχι για κατάχρηση εξουσίας.

Στον ισχύοντα Καταστατικό Χάρτη (Κ.Χ.) παρασχέθηκε κανονιστική αρμοδιότητα στην Εκκλησία δηλαδή νομοθετική αρμοδιότητα μέσα στα πλαίσια των ειδικών εξουσιοδοτικών διατάξεων³. Πιο συγκεκριμένα ο Καταστατικός Χάρτης εξουσιοδοτεί στο άρθρο 4 την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας να εκδίδει κανονιστικές αποφάσεις για κάθε ζήτημα που αφορά την οργάνωση και εσωτερική διοίκηση της Εκκλησίας, με τον περιορισμό «κατά το ειδικότερον εν τω παρόντι διαλαμβανόμενα», οι οποίες θα δημοσιεύονται στην

¹ Ν.590/1977 (ΦΕΚ Α'146)

² Η ειδική κληρικολαϊκή επιτροπή προβλέφθηκε από το ν.δ.87/1974

³ Α.ΤΑΧΟΥ, *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003 σελ. 109 επ.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως προκειμένου να ισχύουν¹. Επιπρόσθετα στο άρθρο 9 εξουσιοδοτείται και η Διαρκής Ιερά Σύνοδος να εκτελεί τις αποφάσεις της Ι.Σ.Ι. και τις πράξεις που της ανατίθενται και να ασκεί κατά το διάστημα που μεσολαβεί μέχρι τη σύγκληση της Ι.Σ.Ι. κάθε εκκλησιαστική-διοικητική εξουσία, κατά τους ιερούς κανόνες, τις ιερές παραδόσεις και τους νόμους του Κράτους².

Ειδικότερα για τους ψάλτες υπάρχει ειδική εξουσιοδοτική διάταξη στο άρθρο 38 παρ 2 του Κ.Χ όπου ορίζεται ότι τα της υπηρεσιακής γενικά κατάστασης των ψαλτών και νεωκόρων ρυθμίζονται με αποφάσεις της Δ.Ι.Σ., που εγκρίνονται από την Ι.Σ.Ι. και δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Επομένως, ο Κανονισμός 176/2006 εφόσον εκδόθηκε με βάση την ειδική νομοθετική εξουσιοδότηση που παρέχεται από το Σύνταγμα και τον ΚΧΕΕ της Εκκλησίας της Ελλάδος, που αποτελούν νόμους του κράτους, ρυθμίζει με βάση τις συγκεκριμένες εξουσιοδοτικές διατάξεις στις οποίες βασίζεται, τα θέματα που σχετίζονται με τους ιεροψάλτες. Μέσα στα πλαίσια του νόμου στον οποίο στηρίζεται η εξουσιοδότηση αυτή, ο κανονισμός δεν αποτελεί τυπικό νόμο του κράτους όπως ορίζεται από το Σύνταγμα, αλλά κανονιστικού χαρακτήρα πράξη της δημόσιας διοίκησης που κατά παραχώρηση του Κράτους με βάση το άρθρο 3 παρ. 1 και του άρθρου 13 του Συντάγματος, ασκεί η Εκκλησία ως ΝΠΔΔ.

Η κανονιστική πράξη είναι παράνομη όταν δεν στηρίζεται σε νομοθετική εξουσιοδότηση και δεν μπορεί να περιέχει κανόνες αντίθετους προς τον εξουσιοδοτικό νόμο, δηλαδή προς τον Καταστατικό Χάρτη³. Η τυχόν υπέρβαση των ορίων της νομοθετικής εξουσιοδότησης ελέγχεται από τα δικαστήρια αυτεπάγγελτα⁴. Ο διφυής όμως χαρακτήρας της Εκκλησίας της Ελλάδος, ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και ως θρησκευτικός

¹ Βλ. σχετικά. ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΝΟ, *Η κανονιστική αρμοδιότητα των διοικητικών οργάνων της Εκκλησίας. Μια ανασκόπηση*, ΕφΔΔ 7 (1994) σ. 81-89· ΑΝ. ΜΑΡΙΝΟΥ, *Η θρησκευτική ελευθερία*, (Διδ. Διατριβή), Αθήναι 1972 σ. 162 σημ. 132· Ε. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ζητήματα κανονιστικής αρμοδιότητας της Διοικήσεως*, Αθήναι 1968, σ. 68 επ.· ΣτΕ 1548/1974, ΝοΒ 23 (1975)

² Άρθρο 9 παρ. 1 εδ. α' και β' και παρ 2· ΣτΕ Ολομ. 2976/1996 ΤοΣ 22 (1996) σ. 1015-1019 και Γ. ΛΙΛΑΙΟΥ, «*Αι κανονικά, συνταγματικά, καταστατικά και νομικά απόψεις της Εκκλησίας της Ελλάδος ενώπιον της Ολομ. του ΣτΕ*», *Νομοκανονικά Τομ Β' Γνωμοδοτήσεις*, 1993 σ. 24

³ ΣτΕ 3766/1992, 2287/1995, 2230/2000

⁴ ΣτΕ 701/1986

οργανισμός κατά συνέπεια ξένος προς κάθε έννοια κοσμικής εξουσίας δημιουργεί δυσχέρειες στον ακυρωτικό έλεγχο των πράξεων των εκκλησιαστικών αρχών λόγω της σύγχυσης των δύο αυτών ιδιοτήτων με τις οποίες λειτουργεί η Εκκλησία¹.

Ωστόσο ο Κανονισμός φέρει τα γνωρίσματα της κανονιστικής πράξης και ιδρύει έννομες σχέσεις που αντιστοιχούν σε περιορισμό της ελευθερίας των προσώπων και αποτελεί ρύθμιση η οποία εφαρμόζεται υποχρεωτικά, καθώς συνιστά κανόνα δικαίου. Κατά το άρθρο 15 παρ.1 του προϊσχύσαντος ΝΔ 407/70 οι διατάξεις που θεσπίζονται με κανονιστικές πράξεις της Ιεράς Συνόδου τροποποιούν τους προγενέστερους νόμους εφόσον βρίσκονται εντός των ορίων της νομοθετικής εξουσιοδότησης². Παρόλο που αποτελεί κανονιστική πράξη της διοίκησης, η κανονιστική διάταξη δεν περιβάλλεται τον τύπο του Διατάγματος και επομένως δεν υπόκειται σε προληπτικό έλεγχο της νομιμότητας από το Συμβούλιο της Επικρατείας³. Υπόκειται όμως, όπως και όλες οι άλλες διοικητικές πράξεις στον καταστατικό δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας.

Δεν πρέπει να συγχέεται ο Κανονισμός που αποτελεί κανονιστική πράξη και στηρίζεται σε εξουσιοδοτική διάταξη νόμου, με τις αποφάσεις και έκδοση εγκυκλίων από την ΙΣΙ, με τις οποίες αυτή ασκεί μεν νομοθετική εξουσία, όμως θεσπίζει μικρότερης σημασίας κανόνες δικαίου, οι οποίοι συμπληρώνουν και διευκρινίζουν τα κενά από τους κανόνες, το Σύνταγμα, τους πολιτειακούς ουσιαστικούς νόμους και τους Κανονισμούς. Οι αποφάσεις αυτές της ΙΣΙ δημοσιεύονται στο δελτίο «Εκκλησία». Παρόμοιες αποφάσεις και εγκυκλίους, που επίσης αποτελούν πηγή δικαίου για την Εκκλησία, εκδίδουν και άλλα διοικητικά, συλλογικά ή ατομικά της όργανα, κατά εφαρμογή των ιερών κανόνων ή νόμων, όχι όμως με βάση εξουσιοδότηση, στα πλαίσια της καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητάς τους.

¹ Α.ΜΑΡΙΝΟΥ, *Ο έλεγχος των πράξεων των εκκλησιαστικών αρχών υπό του ΣτΕ, Εκκλησία και Δίκαιον*, 2000 σ. 57 επ. όπου και θεωρεί ότι οι Κανονισμοί είναι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου.

² ΝΔ 407/70 «Τροποποίηση Καταστατικού Χάρτη (ΦΕΚ Α'9)

³ Άρθρο 95 παρ 1, δ' « Στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας ανήκουν... η επεξεργασία όλων των διαταγμάτων που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα».

Κατά τη νομολογία του ΣτΕ οι αποφάσεις των εκκλησιαστικών διοικητικών οργάνων συνιστούν εκτελεστές διοικητικές πράξεις και υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο¹. Βέβαια στην εφαρμογή των ουσιαστικών κανόνων δικαίου γίνονται δεκτές εξαιρέσεις και αποκλίσεις για τις υποθέσεις της Εκκλησίας² παρόλο που ο κοινός νομοθέτης δεν εμποδίζεται από τη συνταγματική κατοχύρωση της Εκκλησίας για να ρυθμίσει διοικητικής φύσης ζητήματα αντίθετα από την βούληση των εκκλησιαστικών αρχών.

Η λέξη «Κανονισμός» με την έννοια που περιγράψαμε παραπάνω δεν πρέπει να συγχέεται με τις άλλες χρήσεις των όρων κανονισμός και κανόνας στην εκκλησιαστική γλώσσα. Η λέξη Κανονισμός έχει σχέση με τις λέξεις κανονίζω και κανών από τις οποίες και προέρχεται. Κανονίζω σημαίνει μετρώ ή κρίνω με τον κανόνα, δηλαδή ρυθμίζω. Οι σημασίες του «κανονίζω» όμως στην Εκκλησία περιλαμβάνουν και την συγκαταριθμηση ενός βιβλίου μεταξύ των βιβλίων της Αγίας Γραφής, την επιβολή εκκλησιαστικής ποινής κατά την εξομολόγηση ενώ χρησιμοποιείται και στην ανακήρυξη ενός αγίου από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Για την λέξη «κανών» ο όσιος Νικόδημος Αγιορείτης στα προλεγόμενα του Πηδαλίου σημειώνει ότι κανών είναι το εργαλείο, το ξύλο, το οποίο χρησιμοποιείται από τους χτίστες για να ισιάζουν τα ξύλα και τις πέτρες με σκοπό την ορθή και ασφαλή οικοδόμηση. Μεταφορικά η λέξη κανών περιλαμβάνει οτιδήποτε χρησιμεύει στον διακανονισμό ή καθορισμό των πραγμάτων και την διατήρηση της ευταξίας και της ισότητας της Εκκλησιαστικής και Χριστιανικής κατάστασης και αρετής όπως για παράδειγμα Ιεροί Κανόνες, Κανών των βιβλίων της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης ή Υμνογραφικοί Κανόνες. Από την παραπάνω σημασία του όρου προήλθε και ο σημερινός ορισμός του Κανονισμού που είναι το σύνολο των διατάξεων ή όρων που αποσκοπούν στην κανονική και εύρυθμη λειτουργία ενός ιδρύματος ή οργάνωσης για παράδειγμα σχολής, νοσοκομείου, οικοτροφείου ή δημόσιας υπηρεσίας. Ακόμα κανονισμός είναι το βιβλίο που

¹ ΣτΕ 3551/1997, ακυρωτικός έλεγχος από διοικητικά δικαστήρια για την πειθαρχική ποινή απόλυσης ψάλτη.

² ΣτΕ 433/1999, οι εφημέριοι παρόλο που μισθοδοτούνται από την Πολιτεία δεν θεωρούνται διοικητικοί υπάλληλοι κατά το Σύνταγμα.

περιλαμβάνει τις διατάξεις του κανονισμού. Ο Κανονισμός διαφέρει από το Καταστατικό ή Καταστατικό Χάρτη στο ότι ο δεύτερος αναφέρεται στο σύνολο των διατάξεων νομικού περιεχομένου που θέτουν οι ιδρυτές ενός νομικού προσώπου, καθορίζουν τον σκοπό και ρυθμίζουν την ίδρυση, λειτουργία και διάλυση του νομικού προσώπου. Η ειδοποιός διαφορά των δύο είναι ότι το Καταστατικό έχει νομικό περιεχόμενο και αποβλέπει πάντα σε νομικό πρόσωπο ενώ ο Κανονισμός έχει εμπειρικό περιεχόμενο και δεν αφορά απαραίτητα σε νομικό πρόσωπο¹.

Κατά την εισήγηση του Μητροπολίτου Ηλείας Γερμανού της 15^{ης} Σεπτεμβρίου 2006 προς την Ιεραρχία, το ιστορικό ψήφισης του Κ 176 έχει ως εξής: Η Διαρκής Ιερά Σύνοδος έχοντας διαπιστώσει την ανάγκη κατάρτισης και ψήφισης ενός Κανονισμού Ιεροψάλτου, ώστε να ρυθμιστούν τα θέματα της υπηρεσιακής κατάστασής τους γενικά και ιδιαίτερα των καθηκόντων και δικαιωμάτων αυτών, κατά την Συνεδρία αυτής την 9-3-1999 αποφάσισε την συγκρότηση ειδικής Επιτροπής συντάξεως Κανονισμού Ιεροψάλτου και με την υπ' αριθμ. Πρωτ. 1638/Διεκπ 681/22-5-1999 εντολής της ανέθεσε την Προεδρία στον ανωτέρω αναφερόμενο Μητροπολίτη. Ως μέλη της επταμελούς Επιτροπής ορίστηκαν οι εξής α) Πρωτοπρεσβύτερος Θωμάς Συνοδινός, Πρωτοσυγκέλλος της Ι.Αρχιεπισκοπής Αθηνών, β) Πρωτοπρεσβύτερος Κων/νος Ανδρουλάκης, Εφημέριος Ι.Αρχιεπισκοπής Αθηνών, γ) Πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Νίκος, Εφημέριος του Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών, δ) Εμμανουήλ Χατζημάρκου, Πρωτοψάλτης- Καθηγητής Μουσικής, ε) Ηλίας Γιουρούκος, Πρωτοψάλτης, Πρόεδρος(τότε) της ΟΜΣΙΕ, στ) Χρήστος Χατζηνικολάου, Αντιπρόεδρος (τότε) της ΟΜΣΙΕ και ζ) Κων/νος Ζόππας, Πρόεδρος Συλλόγου Φίλων Ιεροψαλτών. Η Επιτροπή σε επτά συνεδριάσεις μετά από πολλές προσπάθειες, αλλά και την φιλότιμη προσφορά όλων των Μελών και του Γραμματέα, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύρου κ. Δωροθέου, ολοκλήρωσε το έργο συντάσσοντας Σχέδιο Κανονισμού Ιεροψάλτου το οποίο υποβλήθηκε στην ΔΙΣ. Ο Κανονισμός στην συνέχεια

¹ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΠΙΣΚ. ΘΑΥΜΑΚΟΥ, *Εκκλησιαστικοί Κανονισμοί*, ΑΕΔΚ 1962 σ. 160 επ. Βλ. και ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις*, 2006 σ. 214 επ. για κανονισμούς εργασίας στο εργατικό δίκαιο.

τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε από την ΔΙΣ, η οποία τον ενέκρινε ομόφωνα και τον εισήγαγε στην ΙΣΙ τον Οκτώβριο του 2001 προς ψήφιση αναθέτοντας στον Μητροπολίτη Ηλείας Γερμανό την εισήγησή του. Η ΙΣΙ δεν βρήκε χρόνο για την συζήτηση του με αποτέλεσμα για μια διετία να παραμείνει στάσιμο το θέμα. Την 18-3-2003 η ΔΙΣ αποφάσισε να ορίσει νέα Συντακτική Επιτροπή βελτίωσης του Σχεδίου Κανονισμού Ιεροψάλτου υπό την προεδρία του Σεβ. Μητροπολίτου Σύρου κ. Δωροθέου του Β΄ και με το υπ' αριθμ. 1458/760/7-4-2003 έγγραφο αυτής όρισε ως νέα μέλη της Επιτροπής τους α) Πρωτοπρεσβύτερο Δημήτριο Νίκο, της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών, β) Πρωτοπρεσβύτερο Γεώργιο Φραγκιαδάκη, της Ι. Μητροπόλεως Νικαίας, γ) Πρωτοπρεσβύτερο Ελευθέριο Χαραλαμπίδη, της Ι. Μητροπόλεως Νικαίας, δ) Μουσικολογιώτατο κ. Χρήστο Χατζηνικολάου και ε) Ελλογιμώτατο Καθηγητή κ. Αθανάσιο Βουρλή. Τον Ιούνιο 2005 αποφάσισε η ΔΙΣ να συζητηθεί το θέμα, γι' αυτό και στην ΙΣΙ του Οκτωβρίου 2005 εγγράφηκε στην ημερήσια Διάταξη της Συνεδρίας της 6-10-2005 η οποία με το υπ' αριθμ. Πρωτ. 3062/4-7-2005 έγγραφο ανέθεσε και πάλι την εισήγηση επί του θέματος στον Σεβ. Μητροπολίτη Ηλείας Γερμανό. Όμως στη διάρκεια της κατ' αρχάς συζήτησης του Σχεδίου Κανονισμού προέκυψαν αντιδράσεις πολλών Ιεραρχών για την θέσπιση από τον Κανονισμό κατώτατου ορίου ιεροψαλτών και της ΟΜΣΙΕ, εκ μέρους του Ιεροψαλτικού κόσμου, για την μη ουσιαστική λύση του οικονομικού προβλήματος, με αποτέλεσμα να αναβληθεί η ψήφισή του και να ορίσει την Επιτροπή υπό την προεδρία του Σεβ. Μητροπολίτου Σύρου κ. Δωροθέου Β΄ να ανασυντάξει και πάλι τον Κανονισμό με βάση τις συζητήσεις που είχαν γίνει. Η Επιτροπή ανασυνέταξε το Σχέδιο του Κανονισμού και το υπέβαλε στην ΔΙΣ, η οποία αφού το ενέκρινε, το συμπεριέλαβε στην ημερήσια Διάταξη της Τακτικής Συνόδου της Ιεραρχίας τον Οκτώβριο του 2006 και με το υπ' αριθμ. Πρωτ. 3093/5-7-2006 όρισε πάλι τον ίδιο εισηγητή. Ο Κανονισμός που εισήχθη και τελικά ψηφίστηκε από την ΙΣΙ αποτελείται από 15 άρθρα και διαιρείται σε πέντε Κεφάλαια.

Τέλος η δημοσιοποίηση του Κανονισμού, ως κανονιστικής πράξης που αλλιώς είναι ανίσχυρη, έγινε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 19 Δεκεμβρίου 2006, με αριθμό ΦΕΚ 268, τεύχος Α¹.

3.2. Η Εκκλησία ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Για να κατανοήσουμε την δυνατότητα της Εκκλησίας να παράγει δίκαιο, οφείλουμε να διευκρινίσουμε την θέση της ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου. Ικανότητα να είναι υποκείμενα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δηλαδή ικανότητα δικαίου έχουν και τα φυσικά πρόσωπα αλλά και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου². Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ) έχουν κάποια δικαιώματα και υποχρεώσεις ιδιωτικού δικαίου όπως για παράδειγμα το ατομικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας και την υποχρέωση να καταβάλλουν φόρο³. Η αναγνώριση νομικής προσωπικότητας είναι μια αφηρημένη νομική έννοια, ένα πλάσμα δικαίου, που αντιστοιχεί όμως σε μια κοινωνική οντότητα που είναι πραγματική. Η διάκρισή τους σε ιδιωτικού δικαίου ή δημοσίου δικαίου εξαρτάται από το αν ο σκοπός τους αποβλέπει σε ιδιωτικό ή σε δημόσιο συμφέρον. Η διαίρεση αυτή επεκτείνεται και στα διαφορετικά μέσα που χρησιμοποιούν για την επίτευξη αυτού του σκοπού αλλά και για τις διαφορετικές συνέπειες που επέρχονται στα άτομα από την δράση τους. Έτσι τα δημοσίου δικαίου που ανήκουν στη δημόσια διοίκηση θεραπεύουν το γενικό συμφέρον, έχουν κοινωφελή σκοπό και χρησιμοποιούν ως μέσο τον εξαναγκασμό, δηλαδή την εξαναγκαστική επιβολή της βούλησής τους ή αλλιώς την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Αντίθετα τα ανήκοντα στο ιδιωτικό δίκαιο αποβλέπουν μόνο στη θεραπεία των αναγκών του ατομικού συμφέροντος ενός ή περισσοτέρων ιδιωτών και χρησιμοποιούν

¹Κ176/2006 «Περί των Ιεροψαλτών και της καταστάσεως αυτών» ΔΕΝ 63 (2007) σ. 50. Επίσης κατά τον Ν. 301/1976 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύονται μεταξύ άλλων 1) οι τυπικοί νόμοι, 2) τα Προεδρικά Διατάγματα, 3) οι κανονιστικού χαρακτήρα πράξεις των οργάνων της δημόσιας διοίκησης και της Ελληνικής Αστυνομίας 4) οι ατομικού χαρακτήρα διοικητικές πράξεις, 5) οι πράξεις διορισμού, μετάταξης, υποβιβασμού, αποδοχής παραίτησης και απόλυσης των δημοσίων υπαλλήλων ή υπαλλήλων ΝΠΔΔ, 6) οι προκηρύξεις για την πλήρωση θέσεων στο Δημόσιο, στο ειδικό τεύχος του ΑΣΕΠ.

² Άρθρα 34 επ. ΑΚ, και άρθρα 104-106 Εισ.Ν.ΑΚ

³ Άρθρο 17 και 5παρ. 4 Σ. αντίστοιχα

ως μέσο την συνδιαλλαγή. Ο θεσμός των ΝΠΔΔ αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα¹ και αποτελεί μέθοδο εφαρμογής του καταμερισμού των έργων της Διοικητικής Λειτουργίας προκειμένου να θεραπευτούν «ειδικές» ανάγκες². Για να χαρακτηριστεί ένα νομικό πρόσωπο ως ΝΠΔΔ πρέπει να ιδρυθεί ή αναγνωρισθεί με πράξη του Κράτους ως τέτοιο, να παραχωρηθεί σε αυτό δημόσια υπηρεσία και να ασκεί δημόσια εξουσία κατά παραχώρηση του Κράτους και αντί αυτού. Ακόμα απολαμβάνει όλα τα φορολογικά, δικονομικά και άλλα προνόμια του Κράτους. Όταν πληρούνται τα παραπάνω κριτήρια τότε δημιουργούνται έννομες σχέσεις δημοσίου ή διοικητικού δικαίου με τους διοικούμενους καθώς το ΝΠΔΔ ασκεί δοτή διοικητική εξουσία. Ως πρόσωπα διαφορετικά και διακρινόμενα από το Κράτος τα ΝΠΔΔ αυτοδιοικούνται και έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Η «Εκκλησία της Ελλάδος» αλλά και άλλες θρησκευτικές μειονότητες στην Ελλάδα έχουν οργανωθεί με την μορφή του ΝΠΔΔ ως συνέπεια της τελολογικής ερμηνείας του Συντάγματος δηλαδή ότι σκοπός των συνταγματικών διατάξεων είναι η προστασία της «επικρατούσας» θρησκείας που ανταποκρίνεται στη μεγάλη πλειοψηφία των πιστών της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού αλλά και η προστασία των πιστών των θρησκευτικών μειονοτήτων³. Αρχικά με το Ν.Δ. 126/1969 «Περί Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος»⁴ ορίστηκε στο άρθρο 1 παρ 4 ότι η Εκκλησία της Ελλάδος είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ). Αργότερα στον ισχύοντα ΚΧΕΕ επαναλήφθηκε ότι η Εκκλησία της Ελλάδος και οι οργανωτικές υποδιαίρεσεις της όπως οι Ενορίες είναι ΝΠΔΔ «κατά τας νομικάς αυτών σχέσεις». Αυτό κατά την κρατούσα άποψη σημαίνει ότι τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα καταρχήν υπάγονται στην ρυθμίσεις που αφορούν τα ΝΠΔΔ με κύριο σκοπό την καλύτερη διασφάλισή τους. Χαρακτηρίζονται δηλαδή ΝΠΔΔ για να περιέλθουν σε ένα καθεστώς αυξημένης νομικής προστασίας και να

¹ Άρθρα 16παρ.5, 56 παρ1, 98 παρ 1 περ.ζ', 103 παρ. 6 και 104 Σ.

² Σύμφωνα με τα άρθρα 26 παρ. 1, 82 παρ.2 και 103 παρ. 1 του Συντάγματος η Εκτελεστική (Διοικητική) λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση, μέσω των Δημόσιων Υπηρεσιών και των δημόσιων υπαλλήλων οι οποίοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν τον Λαό.

³ Άρθρα 3 παρ. 1 Σ, άρθρα 1παρ 2 και 4 Κ.Χ.

⁴ ΦΕΚ Α'27

αποκτήσουν την δυνατότητα να ασκούν σε ορισμένες περιπτώσεις δημόσια εξουσία προκειμένου να εξυπηρετήσουν την ιδιαίτερη αποστολή τους¹. Αυτή η ιδιομορφία των εκκλησιαστικών νομικών προσώπων αναγνωρίζεται από όλους τους συγγραφείς που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα της φύσης τους². Σύμφωνα με τον Σπηλιωτόπουλο, «τα νομικά πρόσωπα που αποτελούν την Εκκλησία της Ελλάδας στο σύνολό τους, διαρθρωμένα σε ιδιαίτερη ενότητα, διαφορετική από τη Δημόσια Διοίκηση, έχουν πλήρη αυτονομία απέναντι σε αυτήν»³. Η Εκκλησία διακρίνεται σαφώς από τους υπόλοιπους θεσμούς του Κράτους και ιδίως από τη Δημόσια Διοίκηση, της οποίας δεν αποτελεί μέρος παρά ότι παράγει ατομικές και κανονιστικές πράξεις. Ουσιαστικά λοιπόν η Εκκλησία της Ελλάδος ασκεί διοικητική αρμοδιότητα, μπορεί να εκδίδει διοικητικές πράξεις και διέπεται από το διοικητικό δίκαιο όταν ενεργεί ασκώντας την δοτή διοικητική εξουσία⁴. Σε αυτήν όμως εφαρμόζονται μόνο οι κανόνες εκείνοι που διέπουν τα ΝΠΔΔ οι οποίοι συνάδουν με την πρωτίστως θρησκευτική της φύση και την ανεξάρτητη- αυτόνομη υπόστασή της. Πάντως δεν αντίκειται στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας στα πλαίσια της νόμου κρατούσας Πολιτείας, η ρύθμιση από τον κοινό νομοθέτη θεμάτων τα οποία «είναι καθαρώς διοικητικής φύσης μη αναγόμενα σε βασικούς διοικητικούς εκκλησιαστικούς θεσμούς⁵». Εφόσον στα σχετικά

¹ Στα προνόμια περιλαμβάνονται οι φοροαπαλλαγές και η ικανοποίηση των αξιώσεών τους με διαδικασίες του Κώδικα Εισπράξεως Δημοσίων Εσόδων ενώ οι πράξεις δημοσίου χαρακτήρα είναι είτε ατομικές, γάμοι- βαπτίσεις, είτε κανονιστικές όπως η έκδοση κανονισμών.

² Α.ΤΑΧΟΥ, ο.π., σ. 294, Α.ΜΑΡΙΝΟΥ, *Δίκαιο και Πολιτική*, 1988 σ. 261, «το γεγονός ότι η Εκκλησία χαρακτηρίζεται υπό του νόμου ως νπδδ έχει όλως περιστασιακήν σημασίαν και αποσκοπεί εις το να εξυπηρετήσει την πρακτική ανάγκην αντιμετώπισεως των νομικών και μόνο σχέσεων της Εκκλησίας...ο νόμος για λόγους προσδώσεως μείζονος κύρους εις την Εκκλησίαν της επικρατούσης θρησκείας, χαρακτηρίζει όχι απλώς ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου αλλά ως νπδδ, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι έχουμε ενώπιόν μας και εν εκ των γνωστών εις το κοσμικόν δίκαιον νομικών προσώπων.» Μ.ΒΡΟΝΤΑΚΗ, *Η συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας των δημοσίων νομικών προσώπων*, Τιμ Τόμος ΣτΕ, 1982, II, σ.406.

³ Ε. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, 2000, σημ 374.

⁴ Α.ΤΑΧΟΥ, ο.π., σ. 333-334 όπου αναφέρει « Η οργανωτική μορφή της Εκκλησίας της Ελλάδος ως ΝΠΔΔ αποτελεί επιλογή του Νομοθέτη, και δεν είναι προϊόν επιταγής ούτε του Συντάγματος ούτε του Πατριαρχικού Συνοδικού Τόμου του 1850 και της Πατριαρχικής Συνοδικής Πράξεως του 1928. Διότι στις ανωτέρω θεμελιώδεις διατάξεις ρητά διασφαλίζεται μόνο το «αυτοκέφαλο» και η αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδος. Έτσι ο νόμος δηλ. ο Καταστατικός Χάρτης μπορεί να ορίσει την οργανωτική μορφή και ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Η επιλογή όμως αυτή θα επιφέρει τις εξής συνέπειες: καθολική αποστέρηση της Εκκλησίας της Ελλάδος από την άσκηση της διοικητικής αρμοδιότητας, δηλ. έκδοση διοικητικών πράξεων ή ενδεχομένως τον χαρακτηρισμό της ως Νομικού Προσώπου με διφυή χαρακτήρα.»

⁵ ΣτΕΟλομ. 1476/1985, 1956/1986

νομοθετήματα που αφορούν ΝΠΔΔ συχνά δεν γίνεται ρητή αναφορά στα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, ώστε να είναι ξεκάθαρο αν ισχύουν και για αυτά, η εφαρμογή των κανόνων δικαίου κρίνεται ad hoc και καλείται να καλύψει το κενό η ερμηνεία των κανόνων δικαίου και η νομολογία. Ο ατελής χωρισμός της Εκκλησίας με το Κράτος στην ελληνική έννομη τάξη δημιουργεί ασάφειες στο θέμα των ιεροψαλτών καθώς διαφορούμενο είναι κατά πόσο εφαρμόζονται κανονιστικά κείμενα που χρησιμοποιούν τους όρους «δημόσιος τομέας» και «ευρύτερος δημόσιος τομέας»¹. Γεννάται το ερώτημα κατά πόσο συμπεριλαμβάνονται στις παραπάνω αναφερθείσες ορολογίες και οι εκκλησιαστικοί θεσμοί και αν εφαρμόζονται σε αυτούς, και κατά επέκταση στα θέματα των ιεροψαλτών, οι κανόνες του δημοσίου δικαίου. Η νομική οργάνωση της Εκκλησίας ως ΝΠΔΔ δεν αρκεί ως στοιχείο για να ενταχθεί στον δημόσιο τομέα ή ευρύτερο δημόσιο τομέα, καθώς το κύριο και σύνηθες αντικείμενο δράσης της δεν συνίσταται στην άσκηση δημόσιας εξουσίας. Οι ενέργειές της ως δημόσια αρχή και η έκδοση ατομικών και κανονιστικών πράξεων είναι περιορισμένες και ανεπαρκείς για τον χαρακτηρισμό της ως δημόσιος τομέας. Ακόμα δεν τελεί υπό καθεστώς ιδιοκτησιακού, περιουσιακού και γενικά λειτουργικού ελέγχου και ο έλεγχος που της ασκείται για την κοσμική της δράση είναι περιορισμένος. Εξάλλου ο δημόσιος τομέας κατά το ελληνικό διοικητικό δίκαιο προσδιορίζει το αντικείμενο στο οποίο ασκείται η πολιτική εποπτεία από τον Πρωθυπουργό ενώ η άσκηση πολιτειακής εποπτείας στην Εκκλησία αντίκειται στο Σύνταγμα². Την άποψη αυτή ότι η Εκκλησία δεν περιλαμβάνεται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα ισχυρίζεται και ο Μαρίνος Α., σημειώνοντας ότι τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα χαρακτηρίζονται από τον νόμο ως ΝΠΔΔ χωρίς να «ασκούν κατά παραχώρησιν του Κράτους κρατικήν εξουσίαν την οποίαν εάν δεν υπήρχαν αυτά θα την ασκούσε το ίδιο το

¹ Η ορολογία αυτή υιοθετήθηκε και στις διατάξεις των άρθρων 103 παρ.7 και 8 του Συντάγματος.

² Ο όρος δημόσιος τομέας εισήχθηκε με το Ν.1232/1982 (ΦΕΚ Α'22) άρθρο 9παρ.1 και ερμηνεύθηκε με το άρθρο 1 παρ.6 του Ν.1256/1982 (ΦΕΚ Α'65) και τροποποιήθηκε με το άρθρο 51 Ν.1892/1990 και ορίζει « στο δημόσιο τομέα περιλαμβάνονται όλοι οι κρατικοί φορείς ανεξάρτητα από το καθεστώς δημοσίου ή ιδιωτικού ή μικτού δικαίου που τους διέπει ήτοι: α) οι κρατικές ή δημόσιες υπηρεσίες όπως εκπροσωπούνται από το νομικό πρόσωπο του Δημοσίου β) οι κρατικοί ή δημόσιοι οργανισμοί σαν κρατικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ...» Ωστόσο η ερμηνεία αυτή κρίθηκε ατελής ως «έχουσα εμπειρικό χαρακτήρα χωρίς αξιώσεις συστηματικότητας» Ι.ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, *Τα νομικά πρόσωπα του δημοσίου τομέα, Διοικητική Μεταρρύθμιση* 31-32, 1987 σ. 108 επ.

Κράτος»¹. Είναι δηλαδή ΝΠΔΔ, χωρίς να είναι κρατικά ΝΠΔΔ γεγονός που έχει συνέπειες και στην υπηρεσιακή κατάσταση του προσωπικού που απασχολούν. Αντίθετα οι έννομες σχέσεις που προκύπτουν μεταξύ της Εκκλησίας ή των λοιπών εκκλησιαστικών ΝΠΔΔ, όπως είναι η ενορία, και τρίτων όταν δεν ενεργούν στα πλαίσια της διοικητικής εξουσίας αλλά ως απλοί ιδιώτες, διέπονται από τον αντίστοιχο κλάδο του ιδιωτικού δικαίου όπως το αστικό δίκαιο ή το εργατικό δίκαιο. Η διαφορά αυτή του εφαρμοστέου δικαίου παίζει ρόλο στις διαφορετικές συνέπειες και στον τρόπο διεκδίκησης αξιώσεων για τους ψάλτες που συνδέονται με τον ναό που υπηρετούν με σχέση δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου.

3.3. Εύρος εφαρμογής του Κανονισμού 176/ 2006

Κατά το άρθρο 3 παρ.2 του Συντάγματος το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου του ίδιου άρθρου, όπου και ορίζεται το καθεστώς της Εκκλησίας της Ελλάδος. Προς το ίδιο συνάδει και το άρθρο 1 παρ 5 του Κ.Χ. όπου ορίζει ότι δεν θίγεται από τον Καταστατικό Χάρτη η κρατούσα εκκλησιαστική κατάσταση στην Κρήτη, τα Δωδεκάνησα και το Άγιο Όρος όπου και ισχύει το πατριαρχικό καθεστώς. Ειδικότερα για την Κρήτη ορίζεται στον Καταστατικό Νόμο της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κρήτης ότι είναι ημιαυτόνομος, διατηρώντας κανονική εξάρτηση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο². Επομένως η αρχική εκτίμηση είναι ότι ο Κανονισμός 176 δεν εφαρμόζεται στην Εκκλησία της Κρήτης καθώς δεν ισχύει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η νομολογία όταν σχετική απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας αποφάνθηκε ότι εγκύκλιος της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών που όριζε τότε οφείλουν να παρίστανται οι ιεροψάλτες στο ναό, δεν αφορά Ναό

¹Α. ΜΑΡΙΝΟΥ, *Γνωμοδοτήσεις επί εκκλησιαστικών εν γένει ζητημάτων*, Τόμος Α', 2008 σ. 271 επ., και σ. 158 επ.

² Ν.4149/1961 «Περί Καταστατικού Νόμου της εν Κρήτη Ορθοδόξου Εκκλησίας και άλλων τινών διατάξεων» (ΦΕΚ Α' 41) άρθρο 1, άρθρα 48παρ.2 για υπαλλήλους, 52 παρ.3 για ιεροκήρυκες και 54 για εφημέριους.

που υπάγεται στην Εκκλησία της Κρήτης διότι είναι αυτόνομος και εξαρτάται από το Πατριαρχείο¹. Ωστόσο σύμφωνα με το άρθρο 54 του νόμου 4149/1960 «Περί Καταστατικού Νόμου της εν Κρήτη Ορθοδόξου Εκκλησίας και άλλων τινών διατάξεων»² ρητά προβλέπεται ότι οι ισχύουσες στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος περί ενοριακών ναών και εφημερίων διατάξεις εφαρμόζονται και στην περιφέρεια της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κρήτης. Παρόλο που δεν γίνεται άμεσα λόγος για ιεροψάλτες, ωστόσο ο Κανονισμός 176 κατά την εξουσιοδοτική του διάταξη την 36 παρ. 6 έρχεται να ρυθμίσει νομοθετικά και να εξυπηρετήσει πρωτίστως τις ανάγκες που αφορούν «τα της ιδρύσεως, των πόρων, της διοικήσεως, της διαχειρίσεως και της εν γένει λειτουργίας των ιερών ναών (ενοριακών και μη)..». Ούτε σε αυτή τη διάταξη γίνεται λόγος για ιεροψάλτες, αλλά εντάσσεται η ρύθμισή της καταστάσεώς τους στην γενικότερη λειτουργία του ενοριακού ναού. Η ανωτέρω συλλογιστική σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα διάταξη του Καταστατικού Νόμου της Εκκλησίας της Κρήτης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ακόμα και αν δεν υπάρχει ρητή διάταξη ή εγκύκλιος που να εξομοιώνει το καθεστώς των ιεροψαλτών, ο Κανονισμός 176 ισχύει στις ενορίες που υπάγονται στην Εκκλησία της Κρήτης. Στο ίδιο συμπέρασμα συντείνει και η εισηγητική έκθεση του Νόμου 4149/1961 όπου σχετικά με το άρθρο 54 αναφέρει πως «Η περί ενοριακών ναών και εφημερίων νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος έχει επεκταθεί και ισχύει και εν Κρήτη, ως έχουσι αποφανθεί τα πολιτικά και διοικητικά δικαστήρια. Κρίνεται σκόπιμον όμως να προβλεφθεί τούτο και δια ρητής διάταξης». Άρα αν αρνηθούμε την εφαρμογή του Κανονισμού 176 στην Κρήτη θα έπρεπε να αρνηθούμε τόσο την προϋπάρχουσα νομολογία όσο και την ρητή διάταξη του νόμου που αναφέρεται στα της λειτουργίας των ενοριών και των εφημερίων. Επιλεκτική εφαρμογή του νόμου και κατά την κρίση των κατά τόπους Επισκόπων δεν χωρεί καθώς η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας ενέταξε το θέμα της κατάστασης των ιεροψαλτών στα σχετικά με την λειτουργία των ιερών ναών.

¹ ΣτΕ Ολομ. 1134/1955, *EEN* 23(1956) σ. 313 και *ΑρχΝ* 6 (1955) σ. 593.

² ΦΕΚ Α' 41.

Στις Εκκλησιαστικές Επαρχίες της Δωδεκανήσου δεν εφαρμόζονται ούτε οι διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη, ούτε οι διατάξεις των κατ' εξουσιοδότηση αυτών εκδοθέντων Κανονισμών της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Επομένως εξακολουθούν να ισχύουν και να εφαρμόζονται οι διατάξεις των ΑΝ. 1369/1938 και ΑΝ 2200/1940¹. Ακόμα το νομικό και κανονικό καθεστώς του Αγίου Όρους ορίζεται στο άρθρο 105 του Συντάγματος το οποίο αναγνωρίζει στην περιοχή αυτή το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του, το αναγνωρίζει ως αυτοδιοίκητο τμήμα του Ελληνικού Κράτους και από πνευματική άποψη ότι διατελεί υπό την άμεση δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου με τις λεπτομέρειες να προβλέπονται στον Καταστατικό Χάρτη του Αγίου Όρους². Επιπλέον δεν χωρεί εφαρμογή του Κ176 γιατί στο Άγιο Όρος δεν υπάρχουν ενορίες. Από όλα τα παραπάνω είναι εμφανές ότι ο Κανονισμός 176 αφορά μόνο τους ιεροψάλτες σε περιοχές της Ελλάδος όπου ισχύει ο Καταστατικός Χάρτης της Ελλάδος και κατά την άποψή μας και στην Κρήτη, ενώ εξαιρούνται τα Δωδεκάνησα και το Άγιο Όρος.

Έχοντας ορίσει την ισχύ του κανονισμού γεωγραφικά, τίθεται το ερώτημα τι εύρος εφαρμογής έχει με βάση την εξουσιοδοτική του διάταξη. Ο Κανονισμός 176/2006 στο προοίμιό του αναφέρει ότι ελήφθησαν υπόψη οι διατάξεις των άρθρων 4 περ. ε' που αφορούν την Ι.Σ.Ι αλλά προτιμά ως εξουσιοδοτική διάταξη αυτή του άρθρου 36 παρ. 6 που αφορά την ενοριακή οργάνωση και πιο συγκεκριμένα αναφέρει : «τα της ιδρύσεως, των πόρων, της διοικήσεως, της διαχειρίσεως και της εν γένει λειτουργίας των ιερών ναών (ενοριακών και μη), τα της εκτελέσεως των εκκλησιαστικών έργων, ...καθορισθήσονται δια κανονιστικών αποφάσεων της Δ.Ι.Σ., εγκρινόμενων υπό της Ι.Σ.Ι και δημοσιευομένων δια της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, καθ' ο μέρος δεν ρυθμίζονται δια του παρόντος. Δι' ομοίων αποφάσεων καθορισθήσονται και τα της λειτουργίας εν γένει των ενοριών». Όπως έχει ήδη επισημανθεί υπάρχει και συγκεκριμένη διάταξη για τους ψάλτες η 38 παρ 2

¹ ΣτΕ 3237/2000, *ΔΔικ* 13 (2001) σ. 955-960, για διακόνους άρθρο 4 ΝΔ 1399/1973, για εφημέριους ΒΔ 14/16.2.1950.

² Ν.Δ. της 10/16.9.1926 « Περὶ κυρώσεως του Καταστατικού Χάρτη του Αγίου Όρους» (ΦΕΚ Α'309)

του ΚΧΕΕ που ορίζει ότι με αποφάσεις της ΔΙΣ εγκεκριμένων από την ΙΣΙ και δημοσιευόμενες στην ΕτΚ, ρυθμίζονται τα της υπηρεσιακής «εν γένει» καταστάσεως των ψαλτών. Συγκρίνοντας το κείμενο των δύο διατάξεων της ειδικότερης των ψαλτών του άρθρου 38 παρ 2 ΚΧΕΕ και της γενικότερης περί ενοριακής οργανώσεως του άρθρου 36 παρ 6 ΚΧΕΕ δεν διακρίνεται καμία διαφορά πλην της επισήμανσης στην επιλεγμένη τελικά από την Ι.Σ.Ι διάταξη ότι οι αποφάσεις της Δ.Ι.Σ. είναι κανονιστικές. Αυτή όμως η διαφοροποίηση δεν προσδίδει ουσιαστική διαφορά γιατί πρόκειται για πλεονασμό καθώς κανονιστική αρμοδιότητα προσδίδουν και οι δύο διατάξεις¹. Πάντως η βούληση του νομοθέτη να προτιμήσει τη συγκεκριμένη διάταξη που αφορά την ενοριακή οργάνωση και να απορρίψει ως εξουσιοδοτική βάση την γενικότερη για την υπηρεσιακή κατάσταση των ψαλτών έχει ξεχωριστή σημασία αν δεχτούμε ότι οι κανονιστικές πράξεις που εκδίδονται μπορούν να προσβληθούν μόνο για υπέρβαση της νομοθετικής εξουσιοδότησης και όχι για κατάχρηση εξουσίας και το περιεχόμενο τους δεν μπορεί να περιλαμβάνει θέματα που ρυθμίζονται ευθέως από άλλα άρθρα του Καταστατικού Χάρτη². Επομένως η νομοθετική εξουσιοδότηση που δίνεται με βάση το συγκεκριμένο άρθρο το 36 παρ6 ΚΧΕΕ αφορά μόνο τους ψάλτες και την κατάσταση αυτών στα πλαίσια της λειτουργίας των ιερών ναών και των ενοριών και δεν αποτελεί σκοπό του κανονισμού να ασχοληθεί με την επίλυση και διευθέτηση των θεμάτων που σχετίζονται με την υπηρεσιακή κατάσταση των ψαλτών γενικά.

Με τη παραπάνω άποψη συνάδει και ο σκοπός του Κανονισμού 176 να ενημερώσει για τα δικαιώματα και υποχρεώσεις του Ιεροψάλτη αλλά και να προωθήσει την συνεργασία μεταξύ αυτού και των Εφημέριων, των Μελών του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου και του Χριστεπώνυμου Πληρώματος. Η διπλή αναφορά του σχήματος εφημέριος- εκκλησιαστικό συμβούλιο παραπέμπει σαφώς στην ενοριακή οργάνωση όπου το εκκλησιαστικό συμβούλιο αποτελείται από τον εφημέριο ως πρόεδρο και από τέσσερα λαϊκά μέλη, έχει

¹ Ο Τρωιάνος εν αναμονή του παρόντος Κανονισμού ρητά αναφέρει την 38 παρ 2 ΚΧΕΕ ως την κατεξοχήν εξουσιοδοτική διάταξη για την υπηρεσιακή κατάσταση των ψαλτών. ΣΠ.ΤΡΩΙΑΝΟΣ- Γ. ΠΟΥΛΗΣ, ο.π., σ. 415-416.

² ΣτΕ 960-961/1978

ουσιαστικές αρμοδιότητες στην διαχείριση, διοίκηση και γενικά στην αξιοποίηση της ενοριακής περιουσίας¹. Στην ίδια λογική κινείται και η προσθήκη της λέξης «Ενοριακού» από την επιτροπή επεξεργασίας στο άρθρο 3 του Κανονισμού που αφορά την ίδρυση θέσεων ιεροψαλτών². Επομένως ο Κανονισμός 176 με σαφή πρόθεση της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής ασχολείται με την κατάσταση των ιεροψαλτών περιοριστικά για όσους έχουν διορισμό και επομένως συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου με συγκεκριμένο Ιερό Ναό ή ενορία. Δεν εμπíπτουν λοιπόν οι ψάλτες οι οποίοι δεν έχουν διορισμό και συνδέονται επομένως με τον Ιερό Ναό με ιδιωτικού δικαίου εργασιακή σχέση, αλλά και ούτε οι ιεροψάλτες των μη ενοριακών ναών.

3.4. Εφαρμογή του Κανονισμού 176/ 2006 σε ιδιόκτητους ναούς, προσκυνήματα και ναούς κοιμητηρίων.

Το ερώτημα είναι κατά πόσο οι ψάλτες στις λοιπές κατηγορίες ναών, πέρα των ενοριακών στους οποίους υπάγονται και τα παρεκκλήσια και εξωκλήσια της περιοχής, είναι εντός των ορίων την εξουσιοδοτήσεως και υπάγονται στις διατάξεις του Κ176/2006. Καταρχάς είναι αναγκαίο να διακρίνουμε τις κατηγορίες των ναών. Οι ναοί της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ελλάδος διακρίνονται σύμφωνα με το άρθρο 1 του Κανονισμού 8/1979 «Περί Ιερών Ναών και Ενοριών» σε α) ενοριακούς στους οποίους υπάγονται τα παρεκκλήσια και εξωκλήσια τους β) σε προσκυνηματικούς ή ναούς που ενισχύουν κοινωφελείς σκοπούς ή ιδρύματα της Εκκλησίας, γ) σε ιδιόκτητους και δ) σε ναούς κοιμητηρίων³.

Αρχικά για τους ιδιόκτητους ναούς, οι οποίοι ανήκουν κατά κυριότητα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ορίζει το άρθρο 13 Κ.8/79, ότι παραμένουν στην ιδιοκτησία και διαχείριση του ιδιοκτήτη εφόσον προορίζονται για την

¹ Άρθρο 7 παρ 1 Κανονισμού 8/ 1979

² Εισήγηση του Σεβ. Μητροπολίτου Ηλείας κ. Γερμανού ενώπιον της Ιεραρχίας της Εκκλησίας στις 13-10-2006.

³ ΦΕΚ Α' 1/80, πρβλ. ΣτΕ ΤμΓ'1851/1959 *ΑΕΚΔ* ΙΣΤ'(1961)σ. 111 και ΕφΑθ Τμ.Γ'1793/1960 *ΑΕΚΔ* ΙΣΤ'(1961) σ.118 για ιεροψάλτες εξωκκλησίων υπαγόμενων στο ΤΑΚΕ.

εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών αυτού μόνο και της οικογένειάς του¹. Το ίδιο ισχύει και για τους ναούς φιλανθρωπικών, εκπαιδευτικών, δημόσιων και δημοτικών ιδρυμάτων, των νομικών προσώπων δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου², (πλην των εκκλησιαστικών)³ των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας εφόσον λειτουργούν με άδεια και για εξυπηρέτηση μόνο των αναγκών του προσωπικού και των τροφίμων ή των μελών τους. Οι παραπάνω ναοί περιέρχονται στη διοίκηση και διαχείριση του πλησιέστερου ενοριακού ναού μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, κυρίως όταν τεθούν σε δημόσια λατρεία, όταν δηλαδή έχει δυνατότητα προσελεύσεως στο ναό οποιοσδήποτε τρίτος, με εξαίρεση την ημέρα εορτής του ναού όπου επιτρέπεται η προσέλευση και άλλων πιστών στην πανήγυρη. Όταν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές και οι ναοί δεν έχουν περιέλθει στην διοίκηση και διαχείριση ενοριακού ναού, για τους ψάλτες που υπηρετούν σε αυτούς δεν έχει εφαρμογή ο Κανονισμός 176⁴. Οι ιεροψάλτες των μη ενοριακών ναών των νοσηλευτικών ιδρυμάτων υπάγονται στις διατάξεις των εθνικών γενικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας μόνο ως προς την αμοιβή τους και δεν θεωρούνται νοσηλευτικό προσωπικό⁵. Οι αποδοχές τους ρυθμίζονται ελευθέρως από τους ενδιαφερομένους, μετά από συμφωνία σε συσχετισμό πάντοτε με τις ώρες εργασίας τους και τα κατώτερα όρια των ε.γ.σ.σ.ε⁶. Για την εγκυρότητα της καταγγελίας της σύμβασης εξαρτημένης εργασίας χρειάζεται όχι μόνο κοινοποίηση του εγγράφου της αλλά και καταβολή αποζημίωσης απόλυσης⁷.

¹ Αν λειτουργούν χωρίς άδεια του Μητροπολίτη, ή περιέλθουν σε δημόσια λατρεία ή παύσουν να εξυπηρετούν το σκοπό τους κλείνονται ή απαλλοτριώνονται υπέρ του πλησιέστερου Ενοριακού ή Προσκυνηματικού Ναού. Άρθρο 13 παρ 2 Κ 8 πρβλ. ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΝΟΥ, *Οι ιδιόκτητοι ναοί και το άρθρον 966Α.Κ, ΝΔικ* 32 (1976) σ. 93-99 ΣτΕΟλομ. 1548/74, *ΝοΒ* 23(1975) σ. 235 επ. και 904/97 (τμ. Δ'), *Ελλά* 40 (1999) σ. 463 επ.

² Άρθρο 13 παρ. 5,Κ 8/1979 βλ σχετικά ΣτΕ 3253/2004, *ΝοΒ* 54 (2006) σ. 749 όπου δέχθηκε ότι στους ναούς της παρ. 5 ανήκουν και οι ναοί σωματείων. Αντίθετη μειοψηφία.

³ ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ-Γ. ΠΟΥΛΗ,ο.π., σ. 419

⁴ Οι εφημέριοι ωστόσο των ιδρυματικών ναών διορίζονται από τον Μητροπολίτη ύστερα από πρόταση της Διοικήσεως του Ιδρύματος Άρθρο 38 Κανονισμού 2/70.

⁵ ΕφΑθ 13235/1989 *ΔΕΝ* 1990 σ. 911

⁶ ΑΠ 430/1991 *ΔΕΝ* 1993 σ. 850

⁷ ΕφΑθ 7633/2000, *Δ/νη* 2002 σ. 486 και Εφ Αθ 7633/2001, *ΔΕΝ* 2002 σ.89 βλέπε και σχετικά για την σύναψη σχέσης εργασίας με Νοσοκομείο και ασφάλιση στο ΙΚΑ ΣτΕ 3328/1996, *ΕΚΔΑ* 1997 σ.26 *ΔΔικ* 1997 σ. 173 και ΑΠ430/1991, *ΔΕΝ* 49 (1993), σ. 850

Επίσης κατά ευθεία ρύθμιση του άρθρου 1 παρ. 4 του ΚΧΕΕ τα προσκυνήματα και λοιπά εκκλησιαστικά ιδρύματα λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με βάση τους υπάρχοντες οργανισμούς λειτουργίας που συμπληρώνονται και τροποποιούνται με κανονιστικές αποφάσεις του Μητροπολίτη. Όσα προσκυνήματα δεν έχουν οργανισμούς είναι απαραίτητο να εκδίδεται ειδικός κανονισμός για κάθε προσκύνημα¹. Ως συνέπεια υπάρχει πληθώρα Κανονισμών που ορίζουν τα σχετικά με την διοίκηση και τη διαχείριση των επιμέρους προσκυνημάτων² και φυσικά δεν ισχύουν για τους ψάλτες που υπηρετούν σε αυτά οι διατάξεις του Κανονισμού 176/06.

Ενδεικτικό της διαφοράς νομοθετικής ρύθμισης που ισχύει για τους ψάλτες που υπάγονται στο Κανονισμό 176 και τους ψάλτες των επιμέρους προσκυνημάτων είναι το ιδιαίτερο καθεστώς που υπάγεται το «Πανελλήνιο Ιερόν Ίδρυμα Ευαγγελιστρίας Τήνου» το οποίο είναι μεν Ν.Π.Δ.Δ. ωστόσο οι εφημέριοι λογίζονται τακτικοί υπάλληλοι του ναού και μισθολογικά και υπηρεσιακά αντιμετωπίζονται ως λαϊκοί υπάλληλοι υπαγόμενοι στις διατάξεις του Κώδικα Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων³. Αντίστοιχα οι ψάλτες εργάζονται με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου ενώ για το ύψος της αμοιβής εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν. 1876/90 που αφορά τις ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις⁴.

Θα αποτελούσε παράληψη αν δεν εξετάζαμε και τους ψάλτες που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε ιερούς ναούς μονών και ησυχαστηρίων. Η οργάνωση και προαγωγή του πνευματικού βίου και τα της διοικήσεως της

¹ Βλ. ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ- Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Θρησκευτική Νομοθεσία*, 2009 σ. 574-583 για πλήρη κατάλογο των κανονισμών των Ιερών Προσκυνημάτων της Εκκλησίας της Ελλάδος.

² ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ-Γ. ΠΟΥΛΗ, ο.π., σ.424 και σχετικά ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ, *Περί της νομικής φύσης των Ι. Προσκυνημάτων κατά την ισχύουσαν νομοθεσίαν*, *Εκκλησία* 59 (1982) σ. 196-199

³ ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ -Γ. ΠΟΥΛΗ, ο.π., σ. 424 και σχετικά με το συγκεκριμένο προσκύνημα ισχύει ο Ν 349/1976 στο ΣΠ.ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Θρησκευτική Νομοθεσία*, 2009 σ. 562 ΣτΕ 2037/79 Γ' και ΣτΕ 3120/2002, ΝοΒ 51(2003)σ. 1121-1122

⁴ Αποφ. 2/53964/022/2008, Υπ. Οικονομίας και Οικονομικών- Εθν. Παιδείας και Θρησκευμάτων « Καθορισμός αποδοχών του με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου πρωτοψάλτη Ιερού Ναού Ευαγγελιστρίας Τήνου» (ΦΕΚ 1601, Β' 11-08-2008) όπου αναφέρει: «Έχοντας υπόψη τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ. 2 του Ν. 1876/90 (ΦΕΚ 27/Α/1990) , Αποφασίζουμε : Καθορίζουμε τις αποδοχές του πρωτοψάλτη του Ι.Ν. Ευαγγελιστρίας Τήνου, με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου...στο ποσό των δύομισι χιλιάδων (2500) ευρώ μηνιαίως., αναπροσαρμοζόμενο από το 2009 κατά ποσοστό ίσο με την ετήσια αναπροσαρμογή των μισθών της κυβερνητικής πολιτικής στο δημόσιο τομέα, που θα καλύπτεται από τον προϋπολογισμό του Πανελληνίου Ιερού Ίδρυματος Ευαγγελιστρίας Τήνου (ΠΙΕΤ)» ΔΕΝ 64/ 2008, Τεύχος 1522 σ. 1247.

μονής ρυθμίζονται από τον εσωτερικό της κανονισμό που πρέπει να είναι σύμφωνος με τους ιερούς κανόνες, τις μοναχικές παραδόσεις και τους νόμους του Κράτους. Ο κανονισμός συντάσσεται από το ηγουμενοσυμβούλιο και αποκτά ισχύ από την δημοσίευσή του στο δελτίο «Εκκλησία»¹. Ο εσωτερικός κανονισμός της μονής για θέματα σχετικά με τους ψάλτες, δεν δεσμεύεται ως προς το περιεχόμενό του από τον Κ 176, γιατί έχει περιορισμένο εύρος νομοθετικής εξουσιοδότησης και περιορίζεται μόνο στους ναούς ενοριών ή διοικούμενων από αυτές. Από την άλλη η μονή υπάγεται στην πνευματική εποπτεία του επιχώριου αρχιερέα η οποία κατά τον Τρωιάνο εμπεριέχει και την διοικητική εποπτεία και ασκείται ως ευρείας έννοιας εκκλησιαστική διοικητική εξουσία². Η έκταση της εποπτείας του επιχώριου επισκόπου όμως αν και διοικητικής φύσης εξαντλείται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις που δεν περιλαμβάνουν το θέμα των ψαλτών³. Εξάλλου στα μοναστήρια συνήθως το ρόλο του ψάλτη αναλαμβάνουν οι ίδιοι οι μοναχοί ή μοναχές συχνά συγκροτώντας πολυμελείς χορωδίες, διακονώντας με ιδιαίτερο ζήλο την αδιάλειπτη δοξολογία του Τριαδικού Θεού και έτσι καθιστούν την όποια επέμβαση του επισκόπου, πέρα των επιταγών των ιερών κανόνων, στον ευαίσθητο μοναστηριακό χώρο απρόσφορη⁴.

Ιεροψάλτες υπηρετούν και στους ναούς των κοιμητηρίων οι οποίοι διακρίνονται σε ενοριακούς και μη ενοριακούς ναούς. Γενικά όσο αφορά τα κοιμητήρια στην ελληνική επικράτεια η ίδρυση, συντήρηση και λειτουργία των νεκροταφείων ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των Δήμων και Κοινοτήτων⁵. Τα κοιμητήρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας ή άλλων δογμάτων ή

¹ Άρθρο 39 παρ. 4 Καταστατικού Χάρτη

² Σχετικά βλ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, *Σχέσεις Μητροπολίτου και Ιερών Μονών της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Τρίκαλα 2003· Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, *Ζητήματα του δικαίου των Ι. Μονών και Μοναχών*, Ε. 2000 σ. 32-44· Σ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ, *Το καθεστώς διοικήσεως των Ι. Μονών*, Ε. 2000, σ. 29-31· Β. ΦΕΙΔΑ, *Κανονικό Σημείωμα περί των ορίων εποπτείας του επισκόπου στις Ι. Μονές*, Ε. 2002 σ. 512-513.

³ Η πνευματική εποπτεία των μονών περιλαμβάνει την παρακολούθηση της λειτουργίας τους ώστε να είναι σύμφωνη με τους ιερούς κανόνες, την χειροθεσία του ηγουμένου, την έγκριση της κουράς των μοναχών, τον έλεγχο των κανονικών παραπτωμάτων και τον έλεγχο νομιμότητας της οικονομικής τους διαχείρισης. Άρθρο 39 παρ 6 Καταστατικού Χάρτη

⁴ Εξαιρούνται της εποπτείας καθώς ανήκουν στο καθεστώς του Οικουμενικού Πατριαρχείου η Μονή Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη και Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας στην Χαλκιδική και επίσης τα μετόχια του Παναγίου Τάφου και της Ι. Μονής του Σινά. Άρθρο 39 παρ. 8 Κ.Χ.

⁵ Α.Ν. 582/1968 (ΦΕΚ Α' 225) «Περί δημοτικών και κοινοτικών κοιμητηρίων», Ν.3463/2006 (ΦΕΚ Α' 114) «Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων»

θρησκειών (π.χ.ισραηλιτών) υπάγονται στη δικαιοδοσία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) καθώς η διοίκησή τους αποτελεί άσκηση δημόσιας υπηρεσίας που θεραπεύει δημόσιους σκοπούς και αφορά λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας¹. Επομένως στη δικαιοδοσία των Δήμων και των Κοινοτήτων εντάσσεται και η διαχείριση και διοίκηση των μη δημοτικών νεκροταφείων και όλων των θρησκευτικών².

Το ζήτημα που ανέκυψε και δημιούργησε προστριβές και διεκδικήσεις μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδος και Πολιτείας είναι το νομικό καθεστώς των κοιμητηριακών ναών και αυτό γιατί πέρα από τους ενοριακούς, που είναι πλέον η μειοψηφία, προϋπόθεση για την ίδρυση κοιμητηρίου είναι η ανέγερση ιερού ναού με σκοπό την ιερολογημένη ταφή των νεκρών³.

Για τους κοιμητηριακούς ναούς, χωρίς να διακρίνει για ενοριακούς και μη, προβλέπει ο Κανονισμός 8/1979 «Περί Ιερών Ναών και Ενοριών», άρθρο 14 παρ1 Κ8 που ορίζει ότι η διοίκηση και η διαχείριση των ενοριακών ναών των κοιμητηρίων ασκείται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Άρα για τους ψάλτες στους ενοριακούς ναούς των κοιμητηρίων εφαρμόζεται ο Κ176. Στη συνέχεια ορίζεται ότι η απόλυση των ιεροψαλτών καθώς και τα σχετικά με τις άδειες και τις ποινές όσον αφορά την εκκλησιαστική τάξη και ευκοσμία ανήκουν στην αρμοδιότητα του οικείου Μητροπολίτη. Η υπαγωγή των ψαλτών στην δικαιοδοσία του Μητροπολίτη συμφωνεί με τον μεταγενέστερο Κ 176 που ρητά ορίζει τα σχετικά με το ειδικότερο θέμα των ψαλτών και ο οποίος χρήζει εφαρμογής στους ενοριακούς ναούς των κοιμητηρίων. Στο αν ισχύουν τα άρθρα του Κ176 στους ιεροψάλτες των ενοριακών ναών των κοιμητηρίων, η εξουσιοδότηση του 36 παρ. 6 Κ.Χ. δίνει την εξουσία στον εκκλησιαστικό νομοθέτη να ρυθμίζει με κανονιστικές πράξεις τα υπηρεσιακά θέματα των ψαλτών.

Όσον αφορά το νομικό καθεστώς των μη ενοριακών κοιμητηριακών ναών προβλέπονται ρυθμίσεις από το Ν.547/1977 «Περί διοικήσεως και

¹ Γ. ΣΤ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, ο.π., σ. 448, ΣτΕ 36/1933

² Διαφορετική άποψη από Γ.ΛΙΛΑΙΟ., *Διοίκηση και Διαχείριση ενοριακών κοιμητηρίων* Γνωμ. Εκκλησία 71(1994) σ. 74-77

³ Μ.ΤΑΤΑΓΙΑ, *Διοίκηση και διαχείριση κοιμητηρίων*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2009, σ. 48 Άρθρο 9 ΚΥΑ Α5/ 1210/1978.

διαχειρίσεως των μη ενοριακών ναών των Κοιμητηρίων»¹ και από το άρθρο 14 παρ. 3 του παραπάνω αναφερθέντος Κανονισμού 8/79 οι οποίες όμως είναι αντικρουόμενες μεταξύ τους, και τίθεται ζήτημα ποιές διατάξεις εφαρμόζονται τελικά. Για τους ιεροψάλτες κατά τον Ν.547/1977 προβλέπεται ότι η πλήρωση θέσεων γίνεται με απόφαση του δημάρχου ενώ ο Κανονισμός 8/79 στο άρθρο 14 παρ.5 ορίζει ότι γίνεται με κοινή απόφαση του μητροπολίτη και του δημάρχου. Ακόμα στο ίδιο άρθρο του Κανονισμού ορίζεται ότι η απόλυση των εφημερίων, των ιεροψαλτών και των νεωκόρων και η καθ' όλου επ' αυτής δικαιοδοσία ασκείται υπό του οικείου Μητροπολίτου. Αναφορικά με τις παραπάνω διατάξεις προέκυψε και η 1391/82 απόφαση του Αρείου Πάγου η οποία έκρινε ότι για τις αποδοχές των ιεροψαλτών μη ενοριακών Ναών των Κοιμητηρίων, που υπάγονται στους δήμους και κοινότητες θα ισχύσουν μέχρι τις 22.2.1977 οι ειδικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας «περί των όρων αμοιβής και εργασίας του προσωπικού ΟΤΑ», από την 23 Φεβρουαρίου 1977 που τέθηκε σε ισχύ ο Ν.547/1977 θα εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν για την μισθοδοσία ιεροψαλτών των Ενοριακών Ναών².

Το ζήτημα όμως που ανακύπτει για τους μη ενοριακούς ναούς κοιμητηρίων σχετίζεται με την εξουσιοδοτική βάση του Κανονισμού 8/79 που είναι το Άρθρο 36 παρ. 6 του Ν.590/1977 (Κ.Χ.) και την μη εναρμόνιση των διατάξεων του Κανονισμού αυτού με τον νόμο 547/1977. Η συγκεκριμένη διάταξη του 36 παρ.6, εξουσιοδοτεί την Εκκλησία της Ελλάδος να εκδίδει κανονιστικές πράξεις για την ρύθμιση της διοίκησης, της διαχείρισης και γενικά της λειτουργίας των ιερών ναών. Η εξουσία διοίκησης και διαχείρισης, ως προς την αξιοποίηση πόρων και εκτέλεση των έργων αλλά και ως προς τα ζητήματα τέλεσης λατρείας πηγάζει από το γεγονός ότι οι ιεροί ναοί αποτελούν περιουσιακά στοιχεία την κυριότητα των οποίων έχει η Εκκλησία³. Οι μη ενοριακοί κοιμητηριακοί ναοί αποτελούν διακεκριμένη κατηγορία ναών κατά

¹ ΦΕΚ Α'56,βλέπε και το προγενέστερό του Ν.Δ. 284/1974 (ΦΕΚ Α'17) «Περί διοικήσεως και διαχειρίσεως των μη ενοριακών ναών»

² ΑΠ 1391/82 ΔΕΝ 39(1983) σ.650, οι διατάξεις που ίσχυαν για την μισθοδοσία ιεροψαλτών ήταν το άρθρο 53 παρ.4 του Κ2/69. Την ίδια άποψη για την εξομοίωση των ιεροψαλτών των ενοριακών και μη ενοριακών ναών κοιμητηρίων δέχεται και ο Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ – Χ.ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ ,ο.π., σ. 47, ΕφΑθ 13235/89 ΔΕΝ 46(1990) σ.911

³Μ. ΤΑΤΑΓΙΑ , ο.π.,σ. 55

τις διατάξεις διαχείρισης και διοίκησης της δημοτικής περιουσίας. Το νομικό τους καθεστώς διέπεται από ιδιαίτερους κανόνες εφόσον με την εφαρμογή των θείων και ιερών κανόνων της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας απέκτησαν την ιδιότητα αυτή αλλά δεν έχουν την ιδιότητα του περιουσιακού στοιχείου της Εκκλησίας. Δεν έχουν νομική υπόσταση αυθύπαρκτη καθώς είναι περιουσιακά στοιχεία των Δήμων, νομική προσωπικότητα έχουν μόνο οι ενοριακοί ναοί.

Ως εκ τούτου οι μη ενοριακοί κοιμητηριακοί ναοί όπως και οι ιδιόκτητοι δεν αποτελούν περιουσιακά στοιχεία της Εκκλησίας της Ελλάδας άρα δεν εμπíπτουν στην εξουσιοδότηση του άρθρου 36 παρ. 6 του Ν.570/1977¹. Επομένως οι διατάξεις του άρθρου 14 του Κ8/79 δεν έχουν ισχύ στο βαθμό που θέτουν κανόνες εκτός των ορίων της παρεχόμενης εξουσιοδότησης. Η Εκκλησία της Ελλάδος δια της Ιεράς Συνόδου δεν έχει την εξουσία να θεσπίζει και να θέσει δίκαιο αποκλίνοντας από ισχύουσες διατάξεις και να τροποποιήσει τυπικό νόμο δεσμεύοντας την διοίκηση στο θέμα της διοίκησης μη ενοριακών ναών κοιμητηρίων ή στα υπηρεσιακά θέματα των ψαλτών που υπηρετούν σε αυτούς. Μπορεί να τροποποιεί ή καταργεί κανόνες άλλου τυπικού νόμου συναφείς προς το αντικείμενο της μόνο εφόσον ρητά το επιτρέπει ο εξουσιοδοτικός νόμος. Τέτοια ρητή εξουσιοδότηση δεν υπάρχει στο άρθρο 36 παρ. 3 ΚΧΕΕ². Η τυπική δύναμη ενός νόμου δηλαδή η αρχή ότι μπορεί να καταργηθεί, τροποποιηθεί ή ερμηνευθεί μόνο βάσει άλλου τυπικού νόμου προκρίνει ότι όταν το ίδιο θέμα ρυθμίζεται από κανονιστική πράξη και ένα νόμο σαφώς ένα όργανο διοικητικής λειτουργίας δεν μπορεί να σφετερισθεί αρμοδιότητα οργάνου της νομοθετικής λειτουργίας³. Για τους ιεροψάλτες και τους νεωκόρους των μη ενοριακών κοιμητηρίων το μεταγενέστερο νομοθετικό πλέγμα τους εντάσσει στην τάξη των δημοτικών υπαλλήλων γεγονός που σημαίνει ότι οι διατάξεις του Κανονισμού 8/79 άρθρο 14 παρ.6 δεν έχουν ισχύ και κατά τον νομοθέτη βρίσκονται εκτός των εξουσιοδοτικών ορίων. Επομένως οι διατάξεις του άρθρου 14 παρ. 6 δεν έχουν ισχύ καθώς έχουν καταργηθεί από μεταγενέστερους τυπικούς νόμου που

¹ ΑΠ 559/1978, ΝοΒ 26 σ.946

² ΣτΕ1466/1955

³ ΤΑΧΟΥ,ο.π.,σ.115

ρυθμίζουν ανώτερης τυπικής ισχύος από τον Κανονισμό 8/79, ειδικώς και με σαφήνεια το θέμα της υπηρεσιακής κατάστασης των ψαλτών. Οι ιεροψάλτες ως τακτικοί υπάλληλοι των Δήμων, που καταλαμβάνουν οργανικές θέσεις υπάγονται ως προς το υπηρεσιακό τους καθεστώς στην αρμοδιότητα της πολιτείας, εξυπηρετούν πάγιες και διαρκείς ανάγκες και χαρακτηρίζονται μόνιμοι διοικητικοί υπάλληλοι που διορίζονται στους κλάδους ΔΕ 37, ενώ οι νεωκόροι ταξινομούνται στην κατηγορία ΥΕ 11, σύμφωνα με τα άρθρα 6, 8 του Π.Δ. 37^α/1987¹ και τα άρθρα 12, 16 του Π.Δ. 22/1990².

Σήμερα οι θέσεις των ιεροψαλτών πληρώνονται, όπως όλες οι θέσεις του προσωπικού των ΟΤΑ, με βάση το άρθρο 6 παρ 29 του Ν. 2240 / 1994³ και η επιλογή των ιεροψαλτών κατά το άρθρο 15 γίνεται με διαγωνισμό ενώ των νεωκόρων με σειρά προτεραιότητας κατά το άρθρο 18⁴. Άρα δεν εφαρμόζεται ούτε η διάταξη άρθρου 14 παρ. 6 Κ8/79 όπου η απόλυση κτλ γίνεται υπό του οικείου μητροπολίτη, ούτε η διάταξη 2 παρ. 8 του Ν. 547/77 καθώς καταργήθηκε από νεώτερές της. Τα προσόντα για την κάλυψη των θέσεων όπως καθορίζονται από τα άρθρα 12, 16, 18 ΠΔ 22/1990, απαιτούν εκτός από απολυτήριο λυκείου ή εξαταξίου γυμνασίου ή ισότιμου σχολείου επιπλέον για τους ιεροψάλτες και σχετική εργασιακή εμπειρία που να αποδεικνύεται από βεβαίωση εργοδότη ή ελλείψει αυτής από υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 Ν. 1599/1986 και βιβλιάριο κύριας ασφάλισης για την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών κατά την αντίστοιχη χρονική περίοδο. Δεν ισχύουν τα οριζόμενα στον Ν. 1188/1981⁵ άρθρο 243 παρ. 2, ότι οι ιεροψάλτες συνδέονται με το Δήμο με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ούτε τα σχετικά προσόντα, γιατί κατά άρθρα 8 και 10 του Ν. 1476/ 1984⁶ οι ΟΤΑ με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου μπορούν να απασχολούν περιοριστικά μόνο όταν πρόκειται

¹ Ν.37^α/1987 (ΦΕΚ Α'11) «Επέκταση υπαλληλικών διατάξεων σε ΝΠΔΔ-ΟΤΑ».

² Π.Δ.22/1990 (ΦΕΚ Α'7) «Μερική επέκταση διατάξεων δημοσίων υπαλλήλων και ΝΠΔΔ στους υπαλλήλους ΟΤΑ».

³ ΦΕΚ Α'153/1994

⁴ Θ.ΙΩΑΝΝΗ, *Τα έσοδα των δήμων και κοινοτήτων*, Θεσσαλονίκη 2002

⁵ Άρθρο 243 παρ. 2 Ν. 1181/1981 (ΦΕΚ Α'204) «Κώδικας Προσωπικού ΟΤΑ» όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 8 παρ.46 του Ν.2307/1995 (ΦΕΚ Α'133). Βλέπε και άρθρο 93 του Ν. 3463/2006 «Κύρωση Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων» που αντικατέστησε το άρθρο 106 του Π.Δ. 410/1995 «Δημοτικός Κοινοτικός Κώδικας»

⁶ΦΕΚ Α'136/1984

να καλύψουν απρόβλεπτες και επείγουσες ανάγκες ή παροδικές ανάγκες ή ειδικό επιστημονικό προσωπικό.

Η παρ. 6 του άρθρου 14 του Κ8/79 ρυθμίζει την απόλυση, τις άδειες και την εποπτεία τους και τις αναθέτει στην εξουσία του Μητροπολίτη. Ως θέματα υπηρεσιακά έχουν νομοθετικά αποδοθεί στην πολιτεία. Επομένως η όποια παρέμβαση του μητροπολίτη σε θέμα οργάνωσης, διάρθρωσης και διοίκησης των νεκροταφείων, στα οποία περιλαμβάνεται και τα της υπηρεσιακής κατάστασης των ψαλτών στερείται εξουσιοδοτικής βάσης και είναι αντίθετη προς τις ισχύουσες διατάξεις και ως εκ τούτου δεν ισχύει εφόσον ο διορισμός των ιεροψαλτών συνδέεται με την διοικητική και διαχειριστική λειτουργία των νεκροταφείων και ανήκει στην περιοχή δράσης των ΟΤΑ και αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των δημοτών¹. Παρόλη την υπαγωγή των υπηρεσιακών τους θεμάτων στην δικαιοδοσία των ΟΤΑ, δεν θίγεται η αρμοδιότητα της Εκκλησίας στην εποπτεία της λειτουργικής τάξεως και της ευταξίας κατά τους ιερούς κανόνες. Σε περίπτωση που οι πράξεις ή παραλείψεις των ιεροψαλτών ή νεωκόρων διαταράσσουν την οφειλόμενη τάξη εντός του ναού, ο αρμόδιος επίσκοπος μπορεί να του κάνει τις απαραίτητες συστάσεις κατά τον κανόνα ΟΕ΄ της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου².

4. Ο ιεροψάλτης ως κατώτερος κληρικός

Η υπηρεσιακή κατάσταση των ψαλτών υπήρξε αντικείμενο αμφισβητήσεων λόγω της ιδιότητας του ως κατώτερου κληρικού. Όπως ορίζεται στο άρθρο 2 παρ 1 του Κανονισμού ο ιεροψάλτης λογίζεται ως κατώτερος κληρικός της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας, προ δε του διορισμού του και της αναλήψεως υπηρεσίας σε κάποιο Ιερό Ναό, ευκταίο είναι να δέχεται την κεκανονισμένη χειροθεσία, εφ΄ όσον διαθέτει τα κανονικά προσόντα. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Σεβ. Μητροπολίτου Ηλείας Γερμανού στην Ιεραρχία τον Οκτώβριο του 2006, η αρχική μορφή του άρθρου περιλάμβανε την αναγκαστική χειροθεσία προκειμένου να θεωρηθεί

¹ ΝΣΚ 1053/1971

² Γ.ΡΑΛΛΗ-Μ.ΠΟΤΛΗ, τ β΄, ο.π., σ.478

κατώτερος κληρικός¹. Ο δικαιολογητικός λόγος της προτίμησης της προαιρετικής χειροθεσίας, κατά την εισηγητική έκθεση, αφορά την αναγνώριση ότι η χειροθεσία προϋποθέτει αρχικά την ελεύθερη βούληση του προσερχόμενου, την προαπαιτούμενη έρευνα για την ύπαρξη ή μη κανονικών προϋποθέσεων και την ορατή πιθανότητα η αναγκαστική επιβολή της να οδηγήσει σε αποκλεισμούς ιεροψαλτών με συναφείς παρενέργειες. Αναγνωρίζεται έτσι άμεσα από την Ιεραρχία η διάκριση των ιεροψαλτών σε αυτούς που έχουν χειροθεσία και αποτελούν τον κατώτερο κλήρο και σε αυτούς που δεν έχουν χειροθεσία και είναι λαϊκοί. Επομένως την ιδιότητα των κατώτερων κληρικών την λαμβάνει ο ιεροψάλτης μόνο με την προαιρετική χειροθεσία κατά επιταγή των ιερών κανόνων. Η διάκριση αυτή έχει σημασία δεδομένου ότι μέχρι την έκδοση του Κ 176/2006 ίσχυε το άρθρο 53 παρ. 4 του Κανονισμού 2/1969² που όριζε ότι «οι Ιεροψάλτες και οι Νεωκόροι, ως αποτελούντες τον κατώτερον κλήρον της Εκκλησίας, δεν υπάγονται εις τας περί συλλογικών συμβάσεων κειμένας διατάξεις». Η συγκεκριμένη διάταξη αντιγράφει το άρθρο 64 παρ. 4 του α.ν. 2200/1940. Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνεδρίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος της 5.10.1939, ο δικαιολογητικός λόγος της διάταξης που εξαιρούσε τους νεωκόρους και τους ψάλτες από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας εκ του λόγου ότι ανήκουν στον κατώτερο κλήρο ήταν το οικονομικό αδιέξοδο στο οποίο θα περιέρχονταν οι Ιεροί Ναοί εάν υποχρεωνόντουσαν να καταβάλλουν τους μισθούς που προβλέπονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Είναι προφανής η οικονομική σκοπιμότητα υπέρ της Εκκλησίας και κατά των ιεροψαλτών που προκύπτει από την συγκεκριμένη διάταξη. Στο πρόσφατο Κ176 όχι μόνο δεν επαναλαμβάνεται ο περιορισμός για την εφαρμογή των συλλογικών συμβάσεων αλλά διαχωρίζονται και οι ιεροψάλτες σε αυτούς που ανήκουν στον κατώτερο κλήρο και στους λαϊκούς. Εξάλλου η διάταξη του άρθρου 53 παρ.4 υπάγοντας στον όρο «κατώτεροι κληρικοί» όλους ανεξαιρέτως τους

¹ « Ο ιεροψάλτης είναι κατώτερος Κληρικός της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας και προ του διορισμού του και της αναλήψεως υπηρεσίας σε κάποιο Ιερό Ναό, δέχεται την κεκανονισμένη χειροθεσία»

² Κ2/1969 « περί Ιερών Ναών, Ενοριών και Εφημεριών» (ΦΕΚ Α' 193/1970)

ψάλτες πάσχει από έλλειψη εγκυρότητας καθώς παραβαίνει τον 15^ο Κανόνα της Συνόδου της Λαοδικείας και τον 33^ο Κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου οι οποίοι διακρίνουν τους ψάλτες σε κατώτερους κληρικούς-κανονικούς και σε λαϊκούς- μη κανονικούς, και αναθέτουν επίσημα καθήκοντα στους λαϊκούς σε σχέση με το λατρευτικό έργο της Εκκλησίας¹. Η διάκριση αυτή προβλέπεται και στο «Μέγα Ευχολόγιο» με την ειδική ευχή για χειροτονία ψάλτου η οποία αποδεικνύεται με πιτάκιο που εκδίδεται από τον αρμόδιο Μητροπολίτη². Η διαφοροποίηση αυτή όπως φαίνεται από τους Κανόνες και τους ερμηνευτές όπως ο Ζωναράς και ο Βαλσαμών υπήρχε από τον 4^ο αιώνα μεταξύ των ψαλτών. Οι κανονικοί ψάλτες, δηλαδή οι έχοντες χειροθεσία, δικαιούνταν να ανέβουν στον άμβωνα και να ψάλουν από τις ψαλτικές μεβράνες³.

Ακολουθώντας αυτούς τους Κανόνες στο άρθρο 2 παρ. 2 του Κ176 ορίζεται τη θέση του ιεροψάλτη αδιακρίτως αν έχει χειροθεσία ή μη, ως άμεσου και βασικού συνεργάτη του Λειτουργού Ιερέως και εκπροσώπου του πλήρωματος της Εκκλησίας στο λειτουργικό και τελετουργικό μέρος⁴. Επομένως οι λαϊκοί ψάλτες δεν είναι κατώτεροι κληρικοί, δηλαδή πνευματικοί λειτουργοί. Εάν θεωρηθούν ως τέτοιοι παραβιάζονται οι ως άνω Κανόνες, γεγονός που συνεπάγεται και παράβαση των άρθρων 13 παρ 1, 2 και 3 παρ 1 του Συντάγματος που κατοχυρώνουν πλήρως τα δόγματα και τη λατρεία.

Κατά τη πάγια νομολογία οι ψάλτες θεωρούνται ότι ανήκουν στον κατώτερο κλήρο, ότι εξαιτίας αυτής της ιδιότητας ασκούν εκκλησιαστικό λειτούργημα και για αυτό η σχέση με το νομικό πρόσωπο της ενορίας είναι σχέση δημοσίου δικαίου⁵. Οι ιεροψάλτες δεν καταλαμβάνουν οργανικές

¹Κ.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, *Η νομική φύση της υπηρεσιακής ιδιότητας των ψαλτών*, Αρμ 45(1991) σ 309-312.

² *Τάξις γενομένη επί χειροτονία ψάλτου ή Τάξις επί προχειρίσει ψάλτου*, Αθήνα σ. 126, σ.526-528

³ Γ.ΡΑΛΛΗ-Μ.ΠΟΤΛΗ,ο.π, σ. 184-185 όπου ο Βαλσαμών δήλωνε ότι «μηδένα έτερον, πλίν των κληρικών των απ' άμβωνος αναγιγνωσκόντων επ' εκκλησίας, κατάρχεσθαι των θείων ψαλμωδημάτων».

⁴ Ο Ζωναράς ερμηνεύοντας τον 15^ο Κανόνα της Λαοδικείας σημειώνει ότι κανονικοί ψάλτες είναι «οι εν τω κλήρω τεταγμένοι και εν εκάστη εκκλησία κεχειροτονημένοι».

⁵ ΠρΗρακλ 3/1951 *ΕΕργλ* 10, 1951, σ 424, Πρ Αθ 4352/1948 *ΕΕργλ* 7 σ. 643, 6429/1951 *ΕΕργλ* 11 σ. 206, 9738/1954 *ΕΕργλ* 13 σ. 1251 ΑΠ. 38/1940 Θ ΝΒ σ. 83, ΑΠ 232/1968 Τμ.Β' ΝοΒ 16 σ.735, ΣτΕ Ολομ. 2919/1987 *ΕλΔικ* 29 (1988) σ. 211 όπου «ως πνευματικοί λειτουργοί της Εκκλησίας δεν μπορούν να θεωρηθούν υπάλληλοι του ενοριακού ναού ανεξαρτήτως του αν κατέχουν οργανική ή όχι

νομοθετημένες θέσεις και δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι εξυπηρετούν πάγιες και διαρκείς ανάγκες, γι' αυτό και αποτελούν με τους νεωκόρους τον κατώτερο κλήρο, έχοντας τον χαρακτήρα βοηθητικού οργάνου ΝΠΔΔ, όπως είναι η ενορία και όχι μόνιμου υπαλλήλου αυτού¹. Έχει όμως θεωρηθεί επίσης ότι ασκούν εκκλησιαστικό λειτούργημα ως κατώτεροι εκκλησιαστικοί υπάλληλοι στους οποίους εφαρμόζονται οι διατάξεις του κώδικα δημοσίων υπαλλήλων². Και οι νεωκόροι που εξομοιώνονται με αυτούς έχει θεωρηθεί ότι αποτελούν μόνιμο προσωπικό του ναού στους οποίους εφαρμόζεται ο Κώδικας Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων³.

5. Ίδρυση θέσεων ιεροψαλτών σε ναούς και εργασιακή σχέση

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κ176/2006 ορίζεται ότι «σε κάθε Ενοριακό Ιερό Ναό ιδρύονται δύο θέσεις Ιεροψαλτών, και συγκεκριμένα του Πρωτοψάλτη (Δεξιού) και του Λαμπαδαρίου (Αριστερού)». Η αναγνώριση τουλάχιστον δύο οργανικών θέσεων ιεροψαλτών ανά ναό διαφοροποιείται σε σχέση με την Έκθεση της Επταμελούς Επιτροπής του 1833, που καταρτίστηκε με το Βασιλικό Διάταγμα της Αντιβασιλείας (Όθωνα), όπου στα άρθρα 74 και 75 αναγνωρίζει «προς υπηρεσίαν εκάστου ναού χρειάζονται τουλάχιστον ένας εφημέριος, ένας ψάλτης και ένας αναγνώστης ή υπηρέτης»⁴. Οι οργανικές θέσεις των ιεροψαλτών ιδρύονται στο νομικό πρόσωπο της Ενορίας και όχι του Ενοριακού Ναού. Παρόλο που ο ΚΧΕΕ δεν είναι σαφής στη διατύπωση και χρησιμοποιεί τους όρους ενορία και ενοριακός ναός ως ταυτόσημους το ΣτΕ έκρινε με την 198/83 απόφασή του ότι νομική προσωπικότητα έχει η Ενορία και όχι ο Ενοριακός Ναός. Μετά τη σχετική διασαφήνιση του θέματος από το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν θεωρήθηκε κρίσιμο να αλλαχθεί η διατύπωση του άρθρου 4 παρ. 1 του Κ.1776 αλλά στο εξής όπου Ενοριακός Ιερός Ναός θα

θέση», ΣτΕ Ολομ. 4078/1979 *ΝοΒ* 30 (1982) σ. 1344 και *ΑρχΝ* 32(1981) σ. 101-102, ΠρΑθ. 1745/1965, *ΑΕΚΔ Κ'*(1968) σ.31, ΑΕΔ 3/1989 *Δίκη* 1 (1989) σ.502 και ΑΠ 480/1966 *ΕΛΔνη* 8(1967) σ.293, *ΑρχΝ* 17 (1966) σ. 669, *ΕΕΝ* 34 (1967) σ. 186, *ΝοΒ* 15 (1967) σ. 322.

¹ ΣτΕ τμ.Γ' 3314/1979 *ΕΛΔΔ* 24 (1980) σ. 174 το ζήτημα παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια.

² ΠρΠειρ. 1076/1963 *ΝοΒ* 12, σ. 489

³ ΕφΑθ. 7663/2005, *Δ/νη* 2007 σ.562

⁴ ΧΡΥΣΤΟΣΤΟΜΟΥ ΕΠΙΣΚ. ΘΑΥΜΑΚΟΥ, *Περί Νεωκόρων*, ανάπτυπον εκ του περιοδικού *Εκκλησία*, 1959. σ.40.

εννοείται Ενορία. Εκτός από τους δύο ψάλτες αριστερό και δεξιό την παρ.2 του άρθρου 2 δίνεται η δυνατότητα να προσλαμβάνονται και βοηθοί Ιεροψάλτες (Δομέστικοι) ή Μέλη πολυμελούς Βυζαντινού Χορού του Ναού. Σύμφωνα με τον Κανονισμό ο Ιεροψάλτης μπορεί να διοριστεί σε μία από της δύο θέσεις δηλαδή είτε ως Πρωτοψάλτης είτε ως Λαμπαδάριος διαζευκτικά, αποκλείοντας τον διορισμό ταυτόχρονα ή εναλλακτικά και στις δύο θέσεις.

Η εργασιακή σχέση ορίζεται ως δημοσίου δικαίου. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η διατύπωση του άρθρου 3 παρ. 3 όπου παρόλο που αναφέρεται στην εργασιακή σχέση δημοσίου δικαίου ωστόσο χρησιμοποιείται το ρήμα «διακονεί», παραπέμποντας άμεσα στην ιδιαίτερη φύση του ιεροψάλτη. Αυτή η ασάφεια ως προς το είδος της εργασιακής σχέσης οδήγησε στον προβληματισμό αν οι ιεροψάλτες ως υπάλληλοι του ΝΠΔΔ της Ενορίας απολαμβάνουν την μονιμότητα των λοιπών δημοσίων υπαλλήλων¹. Πριν τον Κ176 το θέμα είχε επιλυθεί μερικώς από την νομολογία. Η πάγια νομολογία υποστηρίζει ότι η σχέση ιεροψάλτη με το νομικό πρόσωπο του ιερού ναού είναι σχέση δημοσίου δικαίου². Κατά την απόφαση 4078/1979 της Ολομέλειας του ΣτΕ με βάση τις ισχύουσες διατάξεις, προ του Κ176, σε συνδυασμό με την φύση και την μορφή των προσφερόμενων υπηρεσιών των ιεροψαλτών στην Εκκλησία, οι υπηρεσίες αυτές αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της άσκησης λατρείας και είναι ξένες προς την άσκηση διοίκησης ή διοικητικών έργων³. Επομένως οι ιεροψάλτες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν διοικητικοί υπάλληλοι, για τους οποίους έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 103 του Συντάγματος. Πιο συγκεκριμένα κατά το άρθρο 103 παρ.2 και 4 ορίζεται ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι διορίζονται σε οργανικές θέσεις και είναι μόνιμοι εφόσον αυτές οι θέσεις υπάρχουν⁴. Επίσης το άρθρο 104 ορίζει την απαγόρευση κατοχής δεύτερης θέσης στο δημόσιο εκτός αν επιτραπεί με ειδικό νόμο. Η

¹ ΣτΕ 733/1977, ΣτΕ 748/1981 *ΕυρΣτΕ* 1981 σ. 431

² ΠρΑθ 6429/1951, ΕφΘεσ 325/1961 *Αρμ* 19 (1965) σ. 450, ΑΠτμ.Β'232/1968 *ΝοΒ* 16 σ. 735, ΔιοκΕφΑθ. 1587/2004 *Δικ.* 18(2006) σ.926 όπου ΣτΕ 3551/97 για ιεροψάλτες και ΕΣ 388/1994 για νεωκόρους.

³ Ολομ ΣτΕ 4078/1979 *ΑρχΝ* ΛΒ'(1981) σ. 101 *ΕΔΔΔ* 24 (1980) σ. 334 *ΝοΒ* 30 (1982)σ. 1344, 1041/1981, 4602/1988, 491/1993, ΕφΛαρ 331/99, και ΣτΕΟλομ 2919/87 *ΕυρΣτΕ* 1987 σ. 707-708 *ΕΛΔνη*29 (1988) σ. 211 που αφορά το θέμα της μη χορήγησης χρονοεπιδόματος.

⁴ Βλέπε Παράρτημα

νομολογία αυτή του ΣτΕ στηρίζεται τόσο στον ρόλο των ιεροψαλτών στην έκφραση της θείας λατρείας όσο και στην συλλήβδην θεώρηση όλων ως πνευματικών λειτουργών. Με το επιχείρημα αυτό, ότι είναι πνευματικοί λειτουργοί και βάσει του άρθρου 53 παρ. 4 του Κ2/1969 που δεν ισχύει πλέον μετά την έκδοση της Κ176/2006, η απόφαση ΣτΕ 4602/88 και η ΣτΕ 491/1993 ορίζουν ότι δεν δύναται να θεωρηθούν υπάλληλοι του ενοριακού ναού, ανεξαρτήτων του αν κατέχουν σε αυτόν οργανική θέση ή όχι. Για τον ίδιο λόγο δεν δύναται να θεωρηθούν ότι παρέχουν υπηρεσία με σχέση ιδιωτικού δικαίου¹. Όμως όπως δείξαμε παραπάνω η θεώρηση όλων ανεξαιρέτως των ιεροψαλτών ως πνευματικών λειτουργών ακόμη και αυτών που δεν έχουν χειροθεσία δεν ευσταθεί κατά τους ιερούς κανόνες².

Σε αρκετές αποφάσεις η άποψη της μειοψηφίας υποστηρίζει το αντίθετο, δηλαδή υπέρ της υπαλληλικής σχέσεως των ιεροψαλτών. Κατά την άποψη της μειοψηφίας στην απόφαση 4078/1979 ΣτΕ εφ' όσον οι ανάγκες που εξυπηρετούν οι ιεροψάλτες είναι πάγιες και διαρκείς, αυτοί είναι μόνιμοι υπάλληλοι του ενοριακού ναού³ και η αίτησή τους για δικαστική συνδρομή για υπηρεσιακά ζητήματα είναι προσφυγή ουσίας. Και το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο στην επιχειρηματολογία της μειοψηφίας του στην απόφαση 3/1989⁴ υπέδειξε ότι στην περίπτωση των ιεροψαλτών το ΣτΕ εισήγαγε νέο αρνητικό στοιχείο προκειμένου να θεωρηθεί αυτός δημόσιος υπάλληλος. Πιο συγκεκριμένα η μειοψηφία έξι μελών του Α.Ε.Δ στην απόφαση 3/1989 θεώρησε ότι οι αποφάσεις 2919/87 του ΣτΕ και η 386/84 του Ε.Σ. ερμηνεύουν εννοιολογικά αντίθετα την ίδια διάταξη στην οποία παραπέμπουν σιωπηρά, δηλαδή την έννοια του άρθρου 1 παρ. 2 του Υπαλληλικού Κώδικα, που ορίζει την έννοια του δημόσιου υπαλλήλου. Το ΣτΕ στη συγκεκριμένη απόφαση, υποστηρίζουν τα μειοψηφούντα μέλη εισάγει και ένα άλλο στοιχείο πέρα από

¹ ΣτΕ 491/1993 *Χριστιανός* ΛΒ'1993 σ. 129

² Στην ίδια επιχειρηματολογία κινείται και η απόφαση του Γ' τμήματος του ΣτΕ 3314/1979 που τους αποδίδει τον χαρακτηρισμό του βοηθητικού οργάνου του ΝΠΔΔ της ενορίας, και δεν τους θεωρεί μόνιμο υπαλληλικό προσωπικό καθώς «δεν καταλαμβάνουν οργανικάς νενομοθετημένες θέσεις ουδέ δύναται να θεωρηθούν ως εξυπηρετούντες πάγιες και διαρκείς ανάγκες, διό και αποτελούσιν μετά των νεωκόρων τον κατώτερον κλήρον». Λόγω μείζονος σπουδαιότητας η απόφαση παρέπεμπε στην Ολομέλεια που εξέδωσε την 4078/1979.

³ ΣτΕ 4078/1979 στο ΣΠ.ΤΡΩΙΑΝΝΟ-Γ.ΠΟΥΛΗ, ο.π., σ. 431

⁴ ΑΕΔ 3/1989 *ΑρχΝ* 41 (1990) σ. 220 *Δικ* 1989 σ. 502

τα οριζόμενα που στοιχειοθετούν την έννοια του δημοσίου υπαλλήλου όταν δέχεται ότι για να υπάρχει σχέση δημοσίου υπαλλήλου μεταξύ Κράτους ή ΝΠΔΔ και του οργάνου πρέπει να μη συντρέχει αθροιστικά το πνευματικό στοιχείο στην σχέση τους. Το πνευματικό στοιχείο που κατά το ΣτΕ υφίσταται στην σχέση Ιερού Ναού και ψάλτη αποκλείει τον χαρακτηρισμό του ως υπαλλήλου κατά την έννοια του Υπαλληλικού Κώδικα. Αντίθετα το Ελεγκτικό Συνέδριο δεν απαιτεί στην εξεταζόμενη απόφασή του, την 388/84 το πνευματικό στοιχείο για την ύπαρξη σχέσης δημοσίου δικαίου. Όμως και ο Άρειος Πάγος έχει παρόμοια άποψη με το Ελεγκτικό Συνέδριο. Παρόλο που ο Κ5/1978 «περί κώδικα Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων» εξαιρεί στο άρθρο 1παρ.2 από την εφαρμογή του τους ψάλτες, κατά τον περιορισμό της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 42παρ.2 Κ.Χ, ωστόσο η απόφαση του Β' τμήματος του Αρείου Πάγου με αριθμ. 1112/1991¹ ερμηνεύοντας τις ίδιες διατάξεις του άρθρου 53 του Κ2/1969 κατέληγε στο συμπέρασμα ότι ο νεωκόρος (άρα και ο ιεροψάλτης) αποτελεί μόνιμο προσωπικό που υπάγεται στο κώδικα εκκλησιαστικών υπαλλήλων και είναι μόνιμος υπάλληλος του Ναού, (άρθρο 65 του κανονισμού) και αμείβεται κατά τις διατάξεις περί αμοιβής και μισθού υπαλλήλων ΝΠΔΔ. Από την απόφαση αυτή προκύπτει ότι ο νεωκόρος και ο ιεροψάλτης είναι μόνιμοι υπάλληλοι του νομικού προσώπου της ενορίας και απολαμβάνουν την μονιμότητα των άρθρων 103 και 104 του Συντάγματος. Επίσης κατά την πάγια νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου η σχέση που συνδέει τους ιεροψάλτες είναι υπαλληλική σχέση δημοσίου δικαίου, κύρια εννοιολογικά γνωρίσματα της οποίας είναι η ιεραρχική υποτέλεια και η πειθαρχική ευθύνη καθώς και η προαιρετική φύση της σχέσης². Την αυτή άποψη υιοθετεί και ο Σπ. Τρωϊάνος όταν υποστηρίζει ότι η ύπαρξη σχέσεως δημοσίου δικαίου συνάδει με την εφαρμογή της μονιμότητας στους ιεροψάλτες³. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η νομολογία δεν είναι σαφής

¹ ΑΠ 1112/1991 *ΕΕργΔ* 1992, σ. 652, ΕφΠατρ 7663/2006 *ΑχΝομ* 2007 σ. 605 που αφορά επίσης νεωκόρους.

² ΕΣ Ολομ 388/1984, ΕΣ 43/1995 Τμ Α στο ΤΡΩΙΑΝΝΟΥ-ΠΟΥΛΗ,ο.π., σ. 433-434 και ΠρΙ. 287/1994

³ ΤΡΩΙΑΝΝΟΥ-ΠΟΥΛΗ,ο.π., σ. 415 και ΣΠ.ΤΡΩΙΑΝΝΟΥ, *Πορίσματα Νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, 1929-1959*, 1961 σ. 558

ούτε ως προς την έκταση της δημοσιούπαλληλικής ιδιότητας που προκύπτει από την σχέση δημοσίου δικαίου που αναμφισβήτητα όλοι δέχονται μεταξύ ιεροψάλτου και ναού- ενορίας ούτε ως προς την αποδοχή και ερμηνείας του πνευματικού στοιχείου στη σχέση τους και των νομικών συνεπειών που προκύπτουν από αυτήν.

Η νομοθεσία της Εκκλησίας είναι ξεκάθαρη στο θέμα της σχέσης εργασίας αλλά όχι και στο αν έχουν ή όχι την δημοσιούπαλληλική ιδιότητα, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 2 του ΚΧΕΕ το υπηρεσιακό καθεστώς των ιεροψαλτών και η θέση τους στην Εκκλησία προβλέπεται ότι ρυθμίζονται με ειδική κανονιστική πράξη διαφορετική από αυτή που προβλέπεται στο άρθρο 42 ΚΧΕΕ περί Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων. Ακόμα όπως είδαμε παραπάνω, ο Κώδικας Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων εξαιρεί ρητά τους ψάλτες από την ρύθμισή του καθώς αποτελεί ένα διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο. Συνάγεται από τα παραπάνω ότι ο ιεροψάλτης κατά τις διατάξεις του Εκκλησιαστικού Δικαίου παρόλο που έχει σχέση δημοσίου δικαίου δεν έχει την δημοσιούπαλληλική ιδιότητα χωρίς όμως αυτό να ορίζεται ρητά.

Το ερώτημα όμως που δημιουργείται και πάλι είναι το εξής. Επειδή ο παρών κανονισμός 176/06 δεν έχει εξουσιοδοτική διάταξη την 38 παρ. 2 αλλά την 36 παρ.6 ΚΧΕΕ. σε ποιο βαθμό καλύπτεται η σχετική διάταξη του άρθρου 3παρ. 3 του Κ 176/2006 που ορίζει την σχέση ιεροψαλτών και ιερού ναού ως δημοσίου δικαίου από την νομοθετική εξουσιοδότηση της γενικότερης διάταξης του 36παρ. 6 ΚΧΕΕ που αναφέρεται στις ενορίες και όχι ειδικότερα στο καθεστώς των ιεροψαλτών;

Παρόμοιο, αν και όχι ταυτόσημο, είναι το ζήτημα που απασχόλησε και την συντακτική επιτροπή του Κ 176 όταν έθεσε σχετικό ερώτημα κατά πόσο είναι δυνατό Κανονισμός της Δ.Ι.Σ. να ορίσει ότι η σχέση μεταξύ ιεροψάλτη και ενορίας είναι σχέση «δημοσίου δικαίου» όταν το ΣτΕ με τις αποφάσεις στις οποίες ανωτέρω αναφερθήκαμε, κρίνει ότι οι υπηρεσίες του ιεροψάλτη είναι ξένες προς την άσκηση διοίκησης ή διοικητικών έργων. Κατά τον ειδικό επιστημονικό σύμβουλο της Εκκλησίας Α. Μαρίνο στην από 29.08.2006 απάντησή του το γεγονός ότι οι ιεροψάλτες δεν είναι διοικητικοί υπάλληλοι

ούτε καλύπτονται συνταγματικά από το άρθρο 103 του Σ και επομένως μπορούν να απολυθούν οποτεδήποτε δεν αποκλείει, κατά το νόμο, να χαρακτηριστεί η σχέση τους ως σχέση δημοσίου δικαίου και ως παράδειγμα φέρνει την δημοσίου δικαίου σχέση του Εφημερίου με τον Ναό και του Μητροπολίτου με την Εκκλησία. Επομένως συνεχίζει δεν δημιουργείται ζήτημα από αυτόν τον χαρακτηρισμό στον παρόντα Κανονισμό αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο ιεροψάλτης είναι υπάλληλος. Κατά τον Κουκιάδη- Παπαστάθη η σθεναρή αντίσταση της εκκλησιαστικής ιεραρχίας να αναγνωρισθεί ότι συνδέονται με δημοσιούπαλληλική σχέση με το επιχείρημα ότι προέχει η εκκλησιαστική τους αποστολή αποτελεί πρόφαση για να απαλλαγεί η Εκκλησία από επιβαρύνσεις και δεσμεύσεις, γιατί για το κατ' εξοχήν αφιερωμένο στη θεία λατρεία προσωπικό, τους εφημερίους και τους διακόνους, έχει προσδιορισθεί η ύπαρξη συγκεκριμένης σχέσης με συγκεκριμένα δικαιώματα¹.

Οι συνέπειες της ελλείψεως της δημοσιούπαλληλικής ιδιότητας στους ιεροψάλτες αφορούν αρχικά την μη εφαρμογή σε αυτούς, σε όσους έχουν νόμιμο διορισμό από την Μητρόπολη του άρθρου 103 του Συντάγματος επομένως όπως είδαμε παραπάνω δεν θεωρούνται μόνιμοι διοικητικοί υπάλληλοι και δεν απολαμβάνουν την μονιμότητα.

5.1.Η κατοχή δεύτερης θέσης στο Δημόσιο

Όσον αφορά τους ιεροψάλτες, παρόλο η νομοθεσία δεν ξεκαθαρίζει εξ' αρχής την φύση της σχέσης μεταξύ ιεροψάλτη και ιερού ναού ωστόσο φροντίζει με νομοθετικές ρυθμίσεις να τους εξαιρεί από τον περιορισμό που ισχύει στους δημοσίους υπαλλήλους για κατοχή δεύτερης θέσης στο δημόσιο. Υπάρχει η γενική απαγόρευση για κατοχή δεύτερης θέσης στο Δημόσιο που ισχύει για όλους τους δημοσίους υπαλλήλους, ενώ όπου επιτρέπεται επιβάλλεται περιορισμός των αποδοχών². Για τους εφημερίους και τους

¹Ι. ΚΟΥΚΙΑΔΗ-Χ.ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Θρησκεία και εργασιακές σχέσεις, Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης* 1 (1994) σ. 47-48

² Άρθρο 6 Ν1256/1982

διακόνους όμως, θεωρήθηκε από την νομολογία του ΣτΕ ότι είναι κυρίως θρησκευτικοί και πνευματικοί λειτουργοί και για ότι για αυτούς δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 103 και 104 του Συντάγματος, ούτε επομένως ισχύουν οι περιορισμοί για κατοχή δεύτερης θέσης στο δημόσιο, παρόλο που οι θέσεις τους στις ενορίες μισθοδοτούνται από το Κράτος¹. Αντίθετα για τους ιεροψάλτες δεν απασχόλησε τα δικαστήρια το θέμα ούτε υπάρχει νομολογία καθώς ο νόμος είναι σαφής από πολύ νωρίς. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 11 του Ν. 1538/1950² εξαιρούνταν του περιορισμού της κατοχής δεύτερης θέσης στο Δημόσιο οι καθηγητές ωδείων, οι μουσικοί, οι καλλιτέχνες άσματος και οι ιεροψάλτες. Παρομοίως επιτρέπει στους δημόσιους υπαλλήλους κατ' εξαίρεση την κατοχή της δεύτερης θέσης του ιεροψάλτη σε ιερούς ναούς της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας το άρθρο 5 παρ. 1 του μεταγενέστερου Ν.Δ. 4021/1959³.

Ο Ν. 1256/1982 όριζε στο άρθρο 1 παρ. 1 ότι «απαγορεύεται στους λειτουργούς ή υπαλλήλους έμμισθους και άμισθους, πολιτικούς και στρατιωτικούς ή μισθωτούς που απασχολούνται στο Δημόσιο και τα Κρατικά Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου και άσχετα από τη φύση της σχέσεως που τους συνδέει με το Δημόσιο ή το νομικό πρόσωπο, να διορισθούν ή προληφθούν και σε δεύτερη θέση ή απασχόληση στο δημόσιο τομέα αυτό». Κατά την κρατούσα άποψη η διάταξη αυτή αναφέρεται στο Δημόσιο και σε κρατικά νομικά πρόσωπα. Οι ενορίες όμως, οι Μητροπόλεις και η Εκκλησία της Ελλάδα δεν μπορούν να υπαχθούν στην διάταξη αυτή και να χαρακτηρισθούν κρατικά νομικά πρόσωπα. Εξάλλου ο ορισμός του δημοσίου τομέα και η αναλυτική περιγραφή των νομικών προσώπων που τα αποτελούν περιγράφεται στο άρθρο 9 του Ν.1232/1982 και στο άρθρο 1 παρ. 6

¹ Α.ΔΙΑΜΑΝΤΗ, *Πορίσματα της εκκλησιαστικής νομολογίας του ΣτΕ των ετών 1982, 1983, Χριστιανός* 23 σ. 161-163, Φ.ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗ, *Πορίσματα από την εκκλησιαστική νομολογία του ΣτΕ έτους 1984, Χριστιανός* 26 σ. 104-105, Δ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ, *Η προέχουσα ιδιότητα των εφημερίων ως θρησκευτικών λειτουργών, Επιστημονική Επετηρίδα ΔΣΘ Αρμ* 2004 σ. 25

² Α.Ν.1538 της 29/29 Οκτωβρίου 1950 (ΦΕΚ Α'251) «Περί ρυθμίσεως των αποδοχών των υπαλλήλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου» και ΣτΕ ΤμΑ'249/1959, *ΑΕΚΔ*, 1961, σ.144-145.

³ Άρθρο 5 παρ. 1 ΝΔ. 4021/1959 « Συμμετοχή Δημ. Υπαλλήλων σε Συμβούλια- Επιτροπές.» (ΦΕΚ Α'249) «Εις τους δημοσίους υπαλλήλους επιτρέπεται να κατέχωσιν ως δευτέραν θέσιν την του ιεροψάλτου εις ιερούς ναούς της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, μη εφαρμοζομένων των διατάξεων του άρθρου 4 του Νόμου 2276/1952».

του Ν. 1256/1982 χωρίς να γίνεται λόγος για εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα ακόμα και στο άρθρο 51 παρ.1 του μεταγενέστερου Ν. 1892/1990. Επομένως δεν τίθεται θέμα υπαγωγής των ιεροψάλτων στις διατάξεις του Ν.1256/1982 που αφορούν την απαγόρευση κατοχής δεύτερης θέσης. Όμως και αργότερα συνεχίζουν σταθερά να νομοθετούνται παρόμοιες εξαιρέσεις για τους ιεροψάλτες από την πολιτεία όπως στο άρθρο 24 του Ν.1320/1983, που εισάγει εξαίρεση στον Ν. 1256/1982 για τους ιεροψάλτες και τους εφημερίους¹ που ορίζει «...στους περιορισμούς των παρ. 1, 2 και 3 του παρόντος δεν περιλαμβάνονται...και οι ιεροψάλτες...». Οι εξαιρέσεις αυτές ισχύουν σήμερα καθώς τόσο στον Υπαλληλικό Κώδικα του 1999 όσο και στον τελευταίο του 2007 οι διατάξεις αυτές δεν θίχτηκαν εφόσον περιλαμβάνεται πρόβλεψη για να παραμείνουν σε ισχύ διατάξεις ειδικών νόμων που επιτρέπουν το διορισμό σε δεύτερη θέση². Επομένως σύμφωνα με τα παραπάνω παρόλο που η σχέση ιεροψάλτη με την ενορία-ναό ορίζεται ως δημοσίου δικαίου, λόγω ειδικών διατάξεων που τους εξαιρούν αλλά και γενικότερης μη υπαγωγής τους στο νόμο, οι ιεροψάλτες δεν εμπίπτουν στην απαγόρευση για κατοχή δεύτερης θέσης στο δημόσιο που ορίζει ο ισχύων Κώδικας Δημοσίων Υπαλλήλων και Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων.

5.2. Η εφαρμογή των διατάξεων του Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου στους ιεροψάλτες του Κ176/2006

Σύμφωνα με το άρθρο 42 παρ.2 του Ν.590/1977 που αναφέρεται στο προσωπικό της Εκκλησίας της Ελλάδος, τα θέματα που αφορούν τα προσόντα, τη διαδικασία διορισμού, προαγωγής, μισθοδοσίας, χορήγησης αδειών, πειθαρχικής διώξεως και χορήγησης ηθικών αμοιβών και για κάθε θέμα που αφορά την υπηρεσιακή γενικά κατάσταση του υπαλληλικού προσωπικού της

¹ Ν. 1320/1983 (ΦΕΚ Α'6) «Διαδικασία Πρόσληψης στο Δημόσιο», βλ και άρθρο 16 παρ. 5 περ. β του Ν. 1256/1982 (ΦΕΚ Α'65) «Για την πολυθεσία, την πολυαπασχόληση, και την καθιέρωση ανώτατου ορίου απολαβών στο δημόσιο τομέα...», όπως τροποποιήθηκε και Εγκύκλιο 352/26.1.83 Υπ. Προεδρίας της Κυβερνήσεως, ΔΕΝ 198 (39) σ. 786, ΕφΑθ 13235/1989 ΔΕΝ 1990 (46) σ. 911επ.

² Βλ. άρθρο 35 παρ. 2 Ν. 3528/2007 (ΦΕΚ Α'26) «Κώδικας Δημοσίων Πολ.Διοκ. Υπαλλήλων και Υπαλ.ΝΠΔΔ» και άρθρο 42 Ν. 3584/2007 (ΦΕΚ Α'143) «Κώδικας Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων».

Εκκλησίας της Ελλάδος, των Ιερών Ενοριακών Ναών και κάθε εκκλησιαστικού ΝΠΔΔ, με την επιφύλαξη του άρθρου 38 ΚΧΕΕ, ρυθμίζονται κατά αναλογία των διατάξεων του Κώδικα περί Δημοσίων Υπαλλήλων, όπως αυτές εφαρμόζονται στους υπαλλήλους των ΝΠΔΔ, με αποφάσεις της ΔΙΣ, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Πράγματι με βάση την παραπάνω εξουσιοδοτική διάταξη εκδόθηκε ο Κανονισμός 5/1979 «Περί Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων» (ΦΕΚ Α'48) που αφορά όλους τους τακτικούς ή επί θητεία και μετακλητούς υπαλλήλους των εκκλησιαστικών ΝΠΔΔ γενικά, ανεξάρτητα από την ιδιότητά τους ως κληρικών μοναχών ή λαϊκών, ακόμα και τους προσλαμβανόμενους με σχέση ιδιωτικού δικαίου και βάση του άρθρου 103 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος όπου ρητά επαναλαμβάνονται στο άρθρο 154 παρ.5 ότι εφαρμόζονται συμπληρωματικά οι διατάξεις του Υπαλληλικού Κώδικα. Κατά ρητή πρόβλεψη του Κ 5/1978 δεν υπάγονται σε αυτόν οι ιεροψάλτες και δεν εντάσσονται στο εκκλησιαστικό προσωπικό. Ήδη το εξουσιοδοτικό άρθρο 42 παρ.2 ΚΧΕΕ επιφυλάσσεται ως προς τους αναφερόμενους στο άρθρο 38, δηλαδή στους εφημερίους, διακόνους, ιεροψάλτες και νεωκόρους για την ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του Υπαλληλικού Κώδικα και παραπέμπει στους αντίστοιχους Κανονισμούς. Στον Κανονισμό 2/1969 που αφορά τους εφημερίους επίσης στα άρθρα 47, 49 και 50 ρυθμίζονται τα θέματα μισθοδοσίας και αδειών τους αναλόγως προς τα ισχύοντα για τους υπαλλήλους ΝΠΔΔ¹. Σύμφωνα μάλιστα με το άρθρο 21 του Ν.3205/2003 οι διατάξεις για μισθολογικές ρυθμίσεις των υπαλλήλων του Δημοσίου και ΝΠΔΔ, επεκτείνονται και στους διαβαθμισμένους κληρικούς². Ακόμα και στους εφημερίους και διακόνους γίνεται αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα και συναφών νομοθετημάτων. Αντίθετα στον Κανονισμό 176 δεν υπάρχει ρητή αναφορά για αναλογική εφαρμογή του υπαλληλικού δικαίου. Η νομολογία που ανάγεται σε χρόνο πριν την έκδοση του κανονισμού είχε προσπαθήσει να καλύψει το κενό,

¹Με τους ΑΝ 536/45 (ΦΕΚ Α'226), ΝΔ 3559/56 (ΦΕΚ Α'221), ΑΝ 469/68 (ΦΕΚ Α'162) ρυθμίστηκε η μισθοδοσία των εφημερίων και διακόνων που βαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό.

²ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ,ο.π.,σ. 604 όπου η ΥΑ 2/73045/022/2004 «Επέκταση των διατάξεων του Ν. 3205/2003 σε διαβαθμισμένους Κληρικούς» ΦΕΚ Β'173, και τροποποίηση της με Υ.Α 2/6352/0022/2007 ΦΕΚ Β'1914.

αποφασίζοντας αποσπασματικά και κατά περίπτωση την ανάλογη εφαρμογή άλλοτε διατάξεων του υπαλληλικού και άλλοτε του κώδικα εκκλησιαστικών υπαλλήλων. Δεδομένου της σχέσης δημοσίου δικαίου που τους συνδέει, μπορεί να ερμηνευθεί πως όταν δεν ρυθμίζεται κάτι ειδικώς από τους Κανονισμούς της ΔΙΣ, εφαρμόζονται κατά αναλογία οι διατάξεις του Κώδικα Δημοσίων Υπαλλήλων που αφορούν τους υπαλλήλους ΝΠΔΔ, όπως για παράδειγμα στην υπ' αριθμό 480/1966 απόφαση του Αρείου Πάγου όπου για τις αναρρωτικές άδειες των ιεροψαλτών εφαρμόζεται ο κώδικας ΔΥ. Βέβαια η επίκληση των διατάξεων του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου αναλογικά δεν είναι βέβαιο ότι θα γίνει αποδεκτή κατά περίπτωση από τα δικαστήρια ή θα ακυρωθεί η εφαρμογή τους¹. Ωστόσο αυτό φανερώνει ότι νομοθετικά η εργασιακή σύμβαση των ιεροψαλτών τίθενται εκτός της προστασίας που προσφέρουν οι διατάξεις του υπαλληλικού δικαίου, κάτι που δεν στερούνται ούτε οι εκκλησιαστικοί υπάλληλοι, ούτε οι εφημέριοι. Απομένει να ερευνηθεί αν προστατεύονται από την εργατική νομοθεσία και ιδιαίτερα τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

5.3. Αρμόδιο δικαστήριο για την επίλυση των υπηρεσιακών διαφορών ιεροψαλτών

Οι συνέπειες της ελλείψεως της δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας επεκτείνονται και στην δωσιδικία των διαφορών που προκύπτουν από αυτή τη σχέση. Εφόσον δεν θεωρούνται διοικητικοί υπάλληλοι οι διαφορές που αναφύονται από πράξεις που αφορούν το υπηρεσιακό τους καθεστώς είναι ακυρωτικές. Δεν έχουν δηλαδή δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ουσίας αλλά μόνο αίτησης ακυρώσεως². Οι πράξεις που αφορούν την υπηρεσιακή κατάσταση των ψαλτών παραδεκτώς προσβάλλονται, γιατί το γεγονός ότι οι υπηρεσίες τους είναι άμεσα συνδεδεμένες με την άσκηση της λατρείας δεν προσδίδει στα θέματα αυτά δογματικό ή πνευματικό χαρακτήρα³. Η εκδίκαση

¹ ΑΠ480/1966 ΤμΓ' ΝοΒ 15 σ.322, ΑΠ ΤμΓ'347/1967 ΝοΒ 15 σ. 1135, ΑΠ 232/1968 ΤμΒ' ΝοΒ 16 σ. 735.

² ΣτΕΟλομ 4078/1979 ο.π., ΣτΕ 3314/1979 ο.π.

³ ΣτΕ 379/1972 Τμ Γ'

της σχετικής αίτησης ακυρώσεως υπάγεται στην αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου, επειδή με το άρθρο 1 παρ. 1 περ. γ' του Ν. 702/1977 υπήχθη στην αρμοδιότητα του τριμελούς διοικητικού εφετείου η εκδίκαση των αιτήσεων ακυρώσεως κατά των ατομικών διοικητικών πράξεων που αφορούν «εις την πρόσληψιν και την εν γένει κατάστασιν προσωπικού...νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, ανεξαρτήτως της φύσεως της συνδεούσης αυτό σχέσεως»¹. Με την διάταξη αυτή υπήχθη και η εκδίκαση των αιτήσεων ακυρώσεων κατά των ατομικών διοικητικών πράξεων που αφορούν την απόλυση των ιεροψαλτών².

Μια άλλη συνέπεια της δημοσίου δικαίου σχέσης του ιεροψάλτη με το νομικό πρόσωπο της Ενορίας είναι να αποκλείεται στις διαφορές που προκύπτουν η εφαρμογή των διατάξεων του εργατικού δικαίου. Πριν τον Κ176 στο άρθρο 53παρ. 4 του Κ2/1969, που αντέγραφε το άρθρο 64παρ.4 του Α.Ν 2200/1940 οριζόταν σαφώς ότι οι ιεροψάλτες και οι νεωκόροι δεν υπάγονται στις διατάξεις περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Στο Κ176 παραλήφθηκε, όπως είδαμε, η παραπάνω διάταξη εν μέρει διότι πλέον ορίστηκε ρητά η σχέση των ιεροψαλτών με τον Ενοριακό Ναό ως σχέση δημοσίου δικαίου, οπότε παρόμοια ρύθμιση θα ήταν πλεονάζουσα. Σύμφωνα και με την κρατούσα νομολογία οι διατάξεις των εργατικών νόμων, είτε αφορούν την καταγγελία της σύμβασης είτε την προστασία των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, είναι ανεφάρμοστες στους ιεροψάλτες που έχουν διορισμό στον Ενοριακό Ναό. Η δε ρύθμιση του άρθρου 53 παρ.4 αποτελεί περιορισμένη νομοθετική εκδήλωση της γενικότερης αντίληψης ότι όχι μόνο η πρόσκτηση της ιδιότητας του ιεροψάλτη αλλά και η με αντάλλαγμα άσκηση του εκκλησιαστικού λειτουργήματος δημιουργεί έννομη σχέση που υπάγεται στη σφαίρα του

¹ Για ιεροψάλτες ΣτΕ 3551/1997, 3196/2003, και νεωκόρους, ΕΣ Ολ. 288/1994, ΕΣ πράξη 62/2002 στην απόφαση του Δ.ΕφΑθ 1587/2004 *Δίκη* 200σ. 926 με παρατηρήσεις Α.Μαρίνου. Βλ σχετικά με κληρικούς ΣτΕ 1123/2005, 3145/1998, 4120/2005, 1294/2003, 1665/2005, 2739/1997 *Δίκη* 1998 σ. 169, ΣτΕ 825/1988 *Αρμ.* 1988 σ.269.

² Η διάταξη του άρθρου 1παρ. 1 περ.γ' του Ν.702/1977 (ΦΕΚ Α'268) δεν μεταβλήθηκε κατά το ρυθμιστικό περιεχόμενό της από τις μεταγενέστερες διατάξεις των άρθρων 29 παρ.1 του Ν.2721/1999 (ΦΕΚ Α'112) και 1 του Ν.2944/2001 (ΦΕΚ Α'222) που ανακαθόρισαν την ακυρωτική αρμοδιότητα του διοικητικού εφετείου στο σύνολό της ΔΕφΑθ 1587/2004 ο.π.

δημοσίου δικαίου¹. Οι ιεροψάλτες δεν μπορούν να θεωρηθούν μισθωτοί, που παρέχουν στο νομικό πρόσωπο εξαρτημένη εργασία. Οι διατάξεις του ουσιαστικού και δικονομικού εργατικού δικαίου αναφέρονται σε σύμβαση εργασίας αμιγώς ιδιωτικού δικαίου με την οποία τα συμβαλλόμενα πρόσωπα, ο εργάτης ή υπάλληλος από την μια και ο εργοδότης από την άλλη, συμβάλλονται ως ίσος προς ίσο και μπορούν να θέσουν αμοιβαίως τους όρους, ενώ ο ιεροψάλτης διορίζεται από τον Μητροπολίτη όπως ο δημόσιος υπάλληλος διορίζεται με μονομερή κυριαρχική πράξη της πολιτείας. Ακόμα η φύση των διατάξεων για την σύμβαση εργασίας έχουν ως προεξέχων γνώρισμα όπως και σε κάθε εργασιακή σχέση την κατά κανόνα υλική αλλά και με οποιαδήποτε μορφή ωφέλεια των μερών, η οποία απέχει κατά πολύ από την κάθε είδους ωφέλεια από την επιτέλεση πράξεων που ανάγονται στην θεία λατρεία².

6. Διορισμός- Επιτροπή Κρίσεως-Ακροάσεων

6.1. Ο διορισμός των ιεροψαλτών στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και το ψαλτικό ζήτημα.

Ο διορισμός των ιεροψαλτών υπήρξε κατά την αρχή του 20^{ου} αιώνα, αφορμή για να προκύψει το θέμα των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας και της σχέσης του νόμου με τους ιερούς κανόνες. Το ερώτημα ποιο ήταν το αρμόδιο όργανο για τον διορισμό των ιεροψαλτών εξελέχθηκε σε νομικό ζήτημα που απασχόλησε για περίπου μια δεκαετία τους νομικούς κύκλους και την Ιερά Σύνοδο με αποκορύφωμα την διετία 1907 -1909 στο οποίο αναμείχθηκαν η Βουλή των Ελλήνων, δήμαρχοι και νομάρχες, ο τύπος, αρχιερατικοί επίσκοποι, νομικοί σύμβουλοι, ακόμα και εισαγγελείς και αστυνομικοί και έγινε γνωστό ως το «Ψαλτικό Ζήτημα». Με αφορμή αυτή την αντιπαράθεση διατυπώθηκαν αξιόλογες απόψεις σχετικά με την θέση των ιεροψαλτών ως κληρικών. Πιο συγκεκριμένα το ζήτημα ξεκίνησε από την

¹ ΠρΗρακλ 3/1951 *ΕΕργΔ* 10 (1951) σ. 424, ΠρΑθ 6429/1951 *ΕΕργΔ* 11(1952) σ. 206.

² ΠρΑθ 4352/1948 *ΕΕργΔ* 7 σ. 643, ΠρΠειρ. 1076/1963 *ΝοΒ* 12 σ. 489, ΑΠ 119/1905 Θ 12 σ. 117.

νομοθεσία περί δήμων της εποχής, σύμφωνα με την οποία τα εκκλησιαστικά συμβούλια ασκούσαν την διοίκηση των ιερών ναών και διεκδικούσαν επιπρόσθετα να διορίζουν τους νεωκόρους και τους ψάλτες. Το άρθρο 114 παρ.2 του εκδοθέντος το έτος 1833 Δημοτικού Νόμου ανέφερε ότι δια την διοίκησιν των τοπικών εκκλησιαστικών καταστημάτων διορίζονται Εκκλησιαστικά συμβούλια συνιστάμενα από τον Δήμαρχον, τον ανήκοντα εφημέριον και δύο έως τέσσαρας δημότας διοριζομένους παρά του δημοτικού συμβουλίου»¹. Οι επίσκοποι είχαν αντίθετη άποψη, αμφισβήτησαν το δικαίωμα των εκκλησιαστικών συμβουλίων με το επιχείρημα ότι οι νεωκόροι και οι ψάλτες ως κληρικοί με την ευρεία έννοια ανήκουν στην αρμοδιότητά τους, σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες και επομένως ήταν οι μόνοι αρμόδιοι για τον διορισμό τους. Το νομικό θέμα που προέκυψε πέρασε από τα εξής στάδια. Αρχικά η Ιερά Σύνοδος υποστήριξε τους επισκόπους και αποδέχτηκε την αυξημένη τυπική ισχύ των ιερών κανόνων έναντι των τυπικών νόμων, γιατί είναι συνταγματικά προστατευόμενοι. Αντίθετη άποψη είχε το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους το οποίο με ομόφωνες γνωμοδοτήσεις αποφάνθηκε ότι συνταγματικής προστασίας απολαμβάνουν μόνο οι κανόνες που ανάγονται στο δόγμα και κάθε άλλη διάταξη ισχύει απλώς ως νόμος του Κράτους, που μπορεί να καταργηθεί με μεταγενέστερο νόμο. Τέτοιος νόμος ήταν και ο νόμος περί Δήμων και με αυτό τον τρόπο υποστήριξε τις θέσεις των εκκλησιαστικών συμβουλίων². Το ΝΣΚ με τις ίδιες γνωμοδοτήσεις με αριθμό 1698 και 1744/1900 προέβαλε κάποιες ενστάσεις στην ευρύτερη έννοια του κληρικού. Θεωρούσε ότι στους αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες στον όρο κληρικός περιλαμβάνονται και οι ψάλτες και οι υπηρέτες των ναών γιατί κατά την διακονία τους ονομάζονταν πρόσωπα ιερωμένα ή υπηρέτες στους οποίους είχε γίνει χειροθεσία. Ακόμα ότι παρόλο που η νομοθεσία των βυζαντινών αυτοκρατόρων απευθυνόταν στους ιερωμένους ψάλτες και νεωκόρους, η

¹ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΕΠΙΣΚ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ υπό ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ., *Εργα και Ημέραι*, 1941 σ.274, όπου στις σ.202-373 εξιστορείται με λεπτομέρεια το «Ψάλτικό Ζήτημα» και δημοσιεύονται όλα τα έγγραφα, γνωμοτεύσεις και εγκύκλιοι, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΠΙΣΚ. ΘΑΥΜΑΚΟΥ, *Περί Νεωκόρων*, ανάτυπον του περιοδικού *Εκκλησία*, 1959, σ. 43 και 46.

² Γνωμοδότηση 17829/1900 ΝΣΚ, 1698 και 1744/1900 ΝΣΚ, στο Κ. ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ, *Εγχειρίδιο εκκλησιαστικού δικαίου*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 151 επ.

νεότερη νομοθεσία δεν περιελάμβανε σε καμιά περίπτωση στους κληρικούς τα λαϊκά πρόσωπα που παρέχουν υπηρεσίες στον ενοριακό ναό, αλλά θεωρούσε κληρικούς μόνο όσους έχουν χειροτονία και κουρά, δηλαδή τους κατά την στενή έννοια ιερωμένους, όπως είναι οι πρεσβύτεροι, οι ιερομόναχοι, οι ιεροδιάκονοι και οι μοναχοί. Αντιθέτως καμία διάταξη του συγκεκριμένου νόμου δεν τους κατέτασσε στους κληρικούς. Το ΝΣΚ συνέχιζε με το επιχείρημα ότι αν δεχθούμε την ερμηνεία ότι υπάγονται οι ψάλτες στους κληρικούς τότε όλοι οι πολίτες που υπηρετούν ως ψάλτες, δάσκαλοι, δικηγόροι, ιατροί και λοιποί ελεύθεροι επαγγελματίες όπως και όσοι αποτελούν τους χορούς των ενοριακών ναών, θα μπορούσαν να υπαχθούν στην δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων, και θα στερούνταν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις βουλευτικές και δημοτικές εκλογές καθώς ο εκλογικός νόμος όριζε ότι «κληρικοί ούτε ψηφοφορούσιν εις τας βουλευτικές εκλογάς ούτε εκλέγονται».

Μετά τις αποφάσεις αυτές του Νομικού Συμβουλίου η Ιερά Σύνοδος απευθύνθηκε στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Δ.Τζιβανόπουλο, ο οποίος με βαρυσήμαντη γνωμοδότησή το 1907 πήρε το μέρος της Εκκλησίας¹. Στην πολυσέλιδη γνωμοδότησή του υποστηρίζει ότι κάθε τροποποίηση κανόνα, καθώς αποτελεί θεμελιώδη νόμο του Κράτους είναι αντικανονική και αντισυνταγματική. Ισχυρίζεται ακόμα ότι οι διατάξεις για τα εκκλησιαστικά συμβούλια αφορούν μόνο την υλική διαχείρισή των εκκλησιών και προέκυψαν από την μέριμνα της πολιτικής εξουσίας να παρέχει μέσα στα θεμιτά όρια, επικουρία προς την Εκκλησία στην κοσμική διοίκηση και δεν επεμβαίνουν στην πνευματική διοίκηση και στην κανονική εξουσία του επισκόπου σε όσους αποτελούν το κλήρο στον οποίο περιλαμβάνονται και το προσωπικό που εργάζεται στις εκκλησίες και στις μονές που υπάγονται στην δικαιοδοσία του. Αντικρούει τις θέσεις του ΝΣΚ με την παράθεση κανόνων όπου διαπιστώνει

¹ Κ.ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ,ο.π., σελ .151 όπου αναδημοσιεύεται το πλήρες κείμενο των γνωμοδοτήσεων 1333/1907 του Δ.ΤΖΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ και της απόφασης 160/1908 του ΝΣΚ, από τη *Θέμιδα* (τ.18, 1907-1908, σ.608 επ. και τ. 20, 1909-1910, σ.55 επ.), βλέπε και Εγκ. υπ' αριθμ. 1862/1908 Ιεράς Συνόδου, *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι*, Τόμος Α' (1901-1933), 1955 σ. 143 επ.

ότι οι ψάλτες και οι νεωκόροι δεν ήταν ιερωμένα πρόσωπα¹. Συνεχίζει παραθέτοντας τον ΝΑ΄ Κανόνα του Μεγάλου Βασιλείου που επιβεβαιώνει ότι ονομάζει κληρικούς και τους έχοντες και τους μη έχοντες χειροτονία ή χειροθεσία². Ακόμα στο επιχείρημα που αφορά τα εκκλησιαστικά δικαστήρια τονίζει ότι σε όλους τους χριστιανούς οποιαδήποτε τάξης και βαθμού μπορεί η Εκκλησία να επιβάλλει ποινές καθώς η εκκλησιαστική δικαιοσύνη επεκτείνεται μόνο στα θρησκευτικά παραπτώματα, που αφορούν την τήρηση του δόγματος και των θρησκευτικών καθηκόντων. Η εκκλησιαστική δικαιοδοσία τονίζει συντρέχει με την ποινική σε περίπτωση που το αδίκημα αντιβαίνει στον Ποινικό Κώδικα. Συμπεραίνει ότι όχι μόνο οι ιερωμένοι αλλά και οι ψάλτες και οι νεωκόροι, έχοντες χειροθεσία και μη, υπόκεινται στις ποινές που αναγράφονται στους κανόνες, δηλαδή στην επιτίμηση, στην πρόσκαιρη ή διαρκή παύση. Κατά τον Δ. Τζιβανόπουλο, δεν υπάρχει καμία αμφισβήτηση ότι οι ιεροψάλτες και οι νεωκόροι υπάγονται στην αποκλειστική δικαιοδοσία των επισκόπων. Θεωρεί παράλογο να απονεμηθεί στη δημοτική αρχή και στα διοριζόμενα από αυτήν εκκλησιαστικά συμβούλια το δικαίωμα της επέμβασης στην εκκλησιαστική τάξη και ευπρέπεια κατά την εκτέλεση της θείας λατρείας, το οποίο ανήκει αποκλειστικά στην εκκλησιαστική αρχή. Γιατί σε περίπτωση που συμβεί αυτό οι ψάλτες θα εξαρτώνται από τις ατομικές συμπάθειες αυτών που απαρτίζουν τα εκκλησιαστικά συμβούλια που πέρα από τις σκοπιμότητες που θα προκύψουν θεωρεί ότι θα προκαλέσει καταμερισμό του αδιαίρετου συνόλου της θείας λατρείας και θα επέφερε πλήρη καταστροφή της ιεράς παράδοσης. Ως πολύτιμο κειμήλιο της εκκλησίας το εκκλησιαστικό άσμα δεν μπορεί να παραδοθεί στην «αυτογνώμονα» κλίση και συμπάθεια των εκκλησιαστικών συμβουλίων και στις «ιδιότροπες ορέξεις» των ψαλτών αλλά να ορισθεί ως θεματοφύλακας η Εκκλησία ως δυνάμενη με συστηματική και ομοιόμορφη επιτήρηση και εργασία να διαφυλάξει το ιερό και

¹ Κ΄ Αποστολικός Κανόνας, «...των εις κλήρον προσελθόντων αγάμων κελεύομεν βουλομένους συνάπτειν γάμον αναγνώστας και ψάλτας μόνον»

² ΝΑ΄ Κανόνας Μ.Βασιλείου « Τα κατά τους κληρικούς, αδιόριστως οι κανόνες εξέθεντο... την έκπτωσιν της υπηρεσίας είτε εν βαθμώ τυγχάνοιεν, είτε και αχειροθετήτω υπηρεσία προσκαρτεροίεν»

αναπαλλοτριώτο αυτό κληροδότημα¹. Στη συνέχεια απαντώντας στην σχετική αναφορά του ΝΣΚ, υποστηρίζει ότι η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων των κληρικών είναι ζήτημα που μονομερώς ρυθμίστηκε από την πολιτεία και δεν ισχύει σε άλλες έννομες τάξεις.

Μετά την γνωμοδότηση αυτή τα εκκλησιαστικά συμβούλια αποτάθηκαν ξανά στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους που με νέα απόφασή του το 1908, σε ομοφωνία αποφάνθηκε υπέρ των απόψεών τους². Με την 160/1908 απόφαση εμμένει στις προηγούμενες ομόφωνες γνωμοδοτήσεις του 1900 και επαναλαμβάνει ότι μόνο οι δογματικοί κανόνες εμπίπτουν στο συνταγματικό αναλλοίωτο. Θεωρεί επίσης ανακριβές το συμπέρασμα ότι οι κανόνες των θείων και ιερών Συνόδων χαρακτηρίζουν όλους τους ψάλτες ως κληρικούς και υπάγουν τον διορισμό τους στον οικείο επίσκοπο. Προς επίρρωση των ανωτέρων αναφέρει τον ΙΕ΄ κανόνα της Λαοδικείας που διαιρεί τους ψάλτες σε κανονικούς και μη και απαγορεύει στους μη κανονικούς την « επί τον άμβωνα αναβάσεως και του ψάλλειν από διφθέρας». Επικαλείται μάλιστα τα σχόλια του Ζωναρά και του Βαλσαμώνος που ορίζει ο μεν Ζωναράς ότι οι κανονικοί είναι οι « εν τω κλήρω τεταγμένοι και εν εκάστη εκκλησία κεχειροτονημένοι». Ο Βαλσαμών συμπληρώνει ότι «μηδένα έτερον πλην των κληρικών των επ΄ άμβωνος αναγιγνωσκόντων επ΄ εκκλησίαις κατάρχεσθαι των θείων ψαλμωδημάτων, το γαρ συμπάλλειν και λαϊκούς επ΄ εκκλησίαις κεκώλυται», από το οποίο συνάγεται ότι οι ψάλτες ήταν και εκείνη την εποχή κληρικοί και μη κληρικοί και ότι ως προσόν για να γίνει κάποιος πρωτοψάλτης ήταν η ιδιότητα του κληρικού³. Αλλά και πολύ αργότερα, σημειώνεται στην απόφαση του ΝΣΚ, βρίσκουμε την διάκριση κληρικών και ψαλτών μη κληρικών σε

¹ Μήπως όμως τελικά με την παρούσα σύγχρονη κατάσταση ικανοποιούνται κυρίως οι προτιμήσεις των Επισκόπων;

² Κ.ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ, ο.π., σ. 189 επ.

³ Ο 33^{ος} Κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου επαναλαμβάνει τη διάταξη του ΙΕ΄(15^{ου}) Κανόνας της Λαοδικείας ορίζοντας τα εξής: « .. αλλά μηδέ τινα των απάντων συγχωρείν επ΄ άμβωνος, κατά την των εν των κλήρω καταλεγόμενων τάξιν, τους θείους τω λαώ λόγους αποφωνείν· ει μη τι αν ιερατική κουρά χρήσηται ο τοιούτος, και την ευλογίαν υπό του οικείου ποιημένος κανονικώς υποδέξηται...».Ο Αριστηνός ερμηνεύει αυτόν τον Κανόνα, ότι δεν επιτρέπεται σε κανένα να ψάλλει επάνω στον άμβωνα, αν δεν υποστεί τη χειροθεσία του ψάλτη.

διατάξεις του Ιουστινιανού¹. Όταν μεταβλήθηκε η αρχιτεκτονική διάταξη των ναών και δεν υπήρχε η ψαλμοδία από τον άμβωνα, εξέλιπε και η τάξη των ψαλτών κληρικών. Επομένως η ιδιότητα του κληρικού αποκτάται μόνο αν έχει μεσολαβήσει η χειροθεσία του ψάλτη. Τονίζει ακόμα την πλήρη απουσία διατάξεως που να χαρακτηρίζει τους ψάλτες ως κληρικούς, αρχής γενομένης από το Βασιλικό Διάταγμα της 26 Ιανουαρίου 1837 που είναι η πρώτη νομοθετική διάταξη για τους ψάλτες και το μεταγενέστερο Βασιλικό Διάταγμα της 23 Ιουλίου 1839 για τους νεωκόρους και ψάλτες στους ναούς των ελληνικών κοινοτήτων στο εξωτερικό. Αντιθέτως μάλιστα τονίζει τις διατάξεις του Β.Δ. της 8 Ιουνίου 1856 σύμφωνα με το οποίο το δικαίωμα του Επισκόπου επί των ενοριακών ναών περιορίζεται μόνο στον διορισμό και την μετάθεση των εφημερίων και των ιεροδιακόνων ενώ δεν αναφέρεται καθόλου η περίπτωση του διορισμού ψαλτών και νεωκόρων. Αντιδιαστέλλοντας προκύπτει ότι στην δικαιοδοσία της διοίκησης των εκκλησιαστικών καταστημάτων περιλαμβάνεται και το δικαίωμα διορισμού των υπηρετούντων ψαλτών και νεωκόρων. Επικαλείται μάλιστα και το δικαίωμα του κυρίου στον οποίο ανήκει ο ναός να διορίζει αυτούς που υπηρετούν στον ναό², καθώς και την σχετική απόφαση του Αρείου Πάγου του 1905 που αθώωσε ιεροψάλτη ο οποίος εξακολουθούσε να ψάλλει αν και του είχε γνωστοποιηθεί η απόλυσή του από τον Δήμαρχο με το αιτιολογικό ότι η αρμοδιότητα για την απόλυση ανήκει στο εκκλησιαστικό συμβούλιο και όχι στον Δήμαρχο³.

Οι επιπτώσεις αυτής της αποφάσεως ήταν τα εκκλησιαστικά συμβούλια να απολύουν τους παλιούς και να διορίζουν νέους ψάλτες και νεωκόρους με αποτέλεσμα να μη γίνονται ιεροτελεστίες σε μερικές περιοχές. Ένας επίσκοπος μήνυσε τους ψάλτες που διορίστηκαν από το εκκλησιαστικό συμβούλιο για αντιποίηση αρχής και η υπόθεση έφθασε μέχρι τον Άρειο Πάγο, ο οποίος

¹ Διάταξη 42 παρ. 10, Κωδ. Ιουστινιανού, «..πολλοί των λαϊκών ταις αγιωτάταις εκκλησίαις προεδρεύοντες σπουδαίοι περί την ψαλμοδίαν δείκνυνται.»

² Νεαρά 123 ιη' Ιουστινιανού, «...ει τις ευκτήριον οίκον κατασκευάσει και βουληθεί εν αυτώ κληρικούς προβάλλεσθαι, ή αυτός, ή οι τουτου κληρονόμοι, εις τας δαπάνας αυτοί τοις κληρικοίς χορηγήσωσιν και αξίους ονομάσωσιν τους ονομασθέντας χειροτονείσθαι».

³ Α.Π. 119/1905, *Θέμις* ΙΖ' σ. 117. «Τους Ιεροψάλτας διορίζει ουχί ο δήμαρχος, αλλά το εκκλησιαστικόν συμβούλιον, δεν θεωρούνται δε ούτοι δημοτικοί υπάλληλοι, δι ο ού χωρεί κατ' αυτών το άρθρο 450 ΠΝ.»

τελικά το 1909 επέλεξε μια συμβιβαστική λύση, εφαρμόζοντας τον νόμο¹, αποφεύγοντας να πάρει θέση για το θέμα των σχέσεων των νόμων της Πολιτείας με τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή ο επίσκοπος διορίζει τους ιεροψάλτες και τα εκκλησιαστικά συμβούλια προτείνουν τους υποψηφίους². Το θέμα της σχέσης των ιερών κανόνων με τους νόμους αντιμετωπίστηκε αργότερα σταδιακά, αρχικά με την ίδρυση του Συμβουλίου της Επικρατείας το 1929 αλλά και εκτενέστερα με την νομολογία που αυτό παρήγαγε³. Το επόμενο έτος της διευθέτησης του «Ψαλτικού ζητήματος» εκδόθηκε ο νόμος 3596 «περί ενοριακών ναών και της περιουσίας αυτών, περί προσόντων εφημερίων και της μισθοδοσίας αυτών» όπου στο άρθρο 12 ορίζει ότι «τους ψάλτας και νεωκόρους προτείνουν οι επίτροποι εν συμπράξει μετά του Επισκοπικού Επιτρόπου, κατά τους όρους του προηγούμενου εδαφίου, και απολύει αυτούς εάν καταδειχθώσιν ανεπαρκείς περί την εκπλήρωσιν των καθηκόντων αυτών» και στο άρθρο 2 «η περιουσία του ναού χρησιμεύει ...και δια συντήρησιν και μισθοδοσίαν των εφημερίων, ιεροδιακόνων, ιεροψαλτών και νεωκόρων...»⁴. Στη συνέχεια το θέμα του διορισμού και παύσης των ιεροψαλτών ρυθμίζεται από τους νόμους «περί ιερών ναών και εφημερίων». Μέχρι την έκδοση του Κ 176/06 ίσχυε για τους ιεροψάλτες το άρθρο 64 του Α.Ν. 2200/1040 που περιλήφθηκε αυτούσια στην διάταξη 53 του Κ2/1969 «Περί Ιερών Ναών, Ενοριών και Εφημερίων» και όριζαν τα εξής: «Οι Ψάλται και Νεωκόροι διορίζονται και παύονται υπό του οικείου Μητροπολίτου, μετά γνώμην του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, λαμβανομένην εν συνεδριάσει, εις δέον απαραιτήτως να μετέχει και το κληρικόν μέλος. Όριον ηλικίας για τους ιεροψάλτες ορίζεται το 70^{ov}..... Ψάλται λόγω νόσου ή γήρατος μη δυνάμενοι να ασκήσωσι περαιτέρω το έργον αυτών, δύνανται να απολύονται της θέσεως αυτών, κατόπιν προηγούμενης γνωματεύσεως ειδικής Υγειονομικής Επιτροπής. Ο οικείος Μητροπολίτης

¹ Νόμος Σ'/ 1852 .

² Α.Π. 15/1909, *Θέμις* 20 (1909-1910) σ. 55 επ. για το πλήρες κείμενο της απόφαση βλ. Εγκ. υπ' αριθμ. 1905/1909 Ιεράς Συνόδου, *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι*, Τόμος Α' (1901-1933), 1955, σ. 187 επ. όπου περιλαμβάνεται και η εγκύκλιος του εισαγγελέως του Αρείου Πάγου προς τους παρ' εφέταις εισαγγελείς που αναπτύσσει την ιστορία του ζητήματος του διορισμού των ψαλτών σ. 191 επ.

³ ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ-Γ. ΠΟΥΛΗ, ο.π., σ. 37-38, όπου περιληπτική αναφορά του ζητήματος.

⁴ ΦΕΚ Βασιλείου της Ελλάδος Α' 93/9 Μαρτίου 1910.

ασκεί πειθαρχική εξουσία επί των Ψαλτών και Νεωκόρων δια πάσαν παράβασιν αναγομένην εις την κανονικήν εκτέλεσιν των καθηκόντων αυτών, επιβάλλων, μετά προηγούμενον έγγραφον απολογία, την ποινήν, του προστίμου μέχρι διακοσίων δραχμών και εν υποτροπή πρόστιμον 500 δραχμών υπέρ του Ιερού Ναού ή προσωρινήν ή και οριστικήν απόλυσιν. Οι Ιεροψάλται και Νεωκόροι, ως αποτελούντες τον κατώτερον Κλήρον της Εκκλησίας, δεν υπάγονται εις τας περί συλλογικών συμβάσεων κειμένας διατάξεις.»

Η παραπάνω ιστορική αναδρομή είναι ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα ως προς τα επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν εκατέρωθεν αλλά και για τα νομικά θέματα που ανέκυψαν. Η προβληματική αυτή έχει πλήρως επιλυθεί από την παροχή της κανονιστικής αρμοδιότητας στην Εκκλησία από τον Καταστατικό Χάρτη του 1969¹ και τον ισχύοντα του 1977². Η Εκκλησία απέκτησε το δικαίωμα να εκδίδει η ίδια αποφάσεις για θέματα οργάνωσης και εσωτερικής διοίκησης ώστε να αποφεύγονται οι αρνητικές συνέπειες που προκύπτουν όταν το σύνολο των αποφάσεων για τα θέματα της λαμβάνεται από πολιτειακούς και όχι εκκλησιαστικούς φορείς όπως διαπιστώθηκε με το παραπάνω παράδειγμα. Σήμερα τα εκκλησιαστικά συμβούλια έχουν αρμοδιότητα για την διοίκηση, την διαχείριση και γενικά την αξιοποίηση της ενοριακής περιουσίας και αποτελούνται από τον εφημέριο και τέσσερα λαϊκά μέλη, τα οποία ορίζονται και εκλέγονται από το μητροπολιτικό συμβούλιο βάσει του ενοριακού καταλόγου και κατόπιν προτάσεως του οικείου μητροπολίτη³. Παράλληλα ο Καταστατικός Χάρτης ορίζει ότι με κανονιστικές αποφάσεις ρυθμίζονται τα θέματα της υπηρεσιακής κατάστασης γενικά των ψαλτών και των νεωκόρων. Επομένως δεν τίθεται σε καμία περίπτωση θέμα διορισμού των ιεροψαλτών από τα εκκλησιαστικά συμβούλια καθώς κατά τους Κανονισμούς δεν έχουν τέτοια αρμοδιότητα⁴.

¹ Ν.Δ. 126/1969, (ΦΕΚ Α' 27)

² Ν. 590/1977, (ΦΕΚ Α' 146)

³ Κανονισμός 8/1979 «Περί Ιερών Ναών και Ενοριών».

⁴ Για τα εκκλησιαστικά συμβούλια βλέπε και Δ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ, *Η ενοριακή διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2002.

6.2. Ο διορισμός των Ιεροψαλτών

6.2.1. Η μη υπαγωγή στη ρύθμιση του νόμου 2190/1994 (ΑΣΕΠ)

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 περ. ι Ν. 2190/94 «Σύσταση ανεξάρτητης αρχής για την επιλογή προσωπικού και ρύθμιση θεμάτων διοίκησης»¹ που αναφέρεται στο «Σύστημα Προσλήψεων στο δημόσιο τομέα» μέσω της διαδικασίας του ΑΣΕΠ, όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 3812/2009 υπάγονται στη ρύθμισή του και το προσωπικό των νομικών προσώπων της Ορθοδόξου Εκκλησίας και των λοιπών Εκκλησιών, δογμάτων και των κατά άρθρο 13 του Συντάγματος γνωστών θρησκειών, που επιβαρύνει τον Κρατικό Προϋπολογισμό. Αντίθετα δεν υπάγονται στην διαδικασία του ΑΣΕΠ οι θρησκευτικοί λειτουργοί όλων των δογμάτων και γνωστών θρησκειών και οι καλλιτέχνες για απασχόληση που προσιδιάζει στην ιδιότητά τους². Από τα παραπάνω προκύπτουν οι εξής παρατηρήσεις. Οι ιεροψάλτες που δεν εργάζονται σε νομικό πρόσωπο της Εκκλησίας της Ελλάδος, όπως οι ιεροψάλτες σε δημοτικά κοιμητήρια, προσλαμβάνονται με την διαδικασία του ΑΣΕΠ. Από την άλλη οι ιεροψάλτες που υπηρετούν σε ενοριακούς ναούς, που είναι ΝΠΔΔ, δεν υπάγονται στην ρύθμιση του Ν. 2190/1994 αφενός μεν γιατί δεν θεωρούνται προσωπικό του νομικού προσώπου αλλά και γιατί ισχύει ο περιορισμός ότι δεν χρηματοδοτούνται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό αλλά η δαπάνη που προκύπτει είναι σε βάρος των Νομικών Προσώπων των Ιερών Ναών και είναι απροσδιορίστου ύψους. Ακόμα δηλαδή και αν θεωρηθούν προσωπικό των ενοριών αν δεν οριστεί ακριβώς το ύψος της δαπάνης που προκύπτει από την πρόσληψή τους, δεν μπορούν να ενταχθούν στον Κρατικό Προϋπολογισμό που απαιτεί ορισμένες δαπάνες. Το πάγιο αίτημα των συνδέσμων ιεροψαλτών για θεσμοθέτηση ορισμένου ύψους αμοιβής ιεροψαλτών σχετίζεται και με αυτή την παράμετρο. Από την άλλη είναι σαφές

¹ ΦΕΚ Α'28

² Άρθρο 14 παρ.2 περ.θ Ν. 2190/1994 « Δεν υπάγονται στις διατάξεις των κεφαλαίων Α', Β', και Γ': θ. Οι θρησκευτικοί λειτουργοί των νομικών προσώπων της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού, των λοιπών Εκκλησιών, δογμάτων και των γνωστών θρησκειών. Η. οι λογοτέχνες, καλλιτέχνες και δημοσιογράφοι για απασχολήσεις που προσιδιάζουν στην ιδιότητά τους.»

πως η μη ένταξή τους στην ρύθμιση του Ν. 2190/1994 δικαιολογείται αν θεωρήσουμε πως αποτελούν είτε θρησκευτικούς λειτουργούς, κατά το άρθρο 2 παρ 1 του Κ 176 που αναφέρει τους έχοντες χειροθεσία ως κατώτερους κληρικούς και την πάγια νομολογία που δεν θεωρεί τους ιεροψάλτες διοικητικούς υπαλλήλους αλλά ως έχοντες αρμοδιότητες με κυρίως θρησκευτικό χαρακτήρα¹ είτε ως καλλιτέχνες με σπουδές και πείρα στη Βυζαντινή μουσική και το τελετουργικό της Εκκλησίας κατά το άρθρο 2 παρ 2 του Κ 176.

6.2.2. Ο διορισμός ιεροψαλτών κατά τον Κανονισμό 176

Για την νόμιμη πρόσληψη ιεροψάλτη Ιερού Ναού ακολουθείται η διαδικασία που αναφέρεται στο άρθρο 4 του Κανονισμού 176. Ο διορισμός και η απόλυση των Ιεροψαλτών αφορά ένα σημαντικό πρακτικό ζήτημα του οποίου η τήρηση από το σύνολο των Μητροπολιτών ως προϊστάμενης αρχής διασφαλίζει τα δικαιώματα των Ιεροψαλτών. Σύμφωνα με την διαδικασία αυτή το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο του Ιερού Ναού ενημερώνει εγγράφως την Ιερά Μητρόπολη για την ύπαρξη κενής θέσης Ιεροψάλτη. Στη συνέχεια προβαίνει σε σχετική ανακοίνωση η οποία δημοσιεύεται σε δύο (2) εφημερίδες, από τις οποίες η μία πρέπει να είναι τοπική του Νομού στον οποίο βρίσκεται ο Ιερός Ναός, προς πλήρωση θέσης του οποίου γίνεται η προκήρυξη. Στην ανακοίνωση ορίζεται προθεσμία υποβολής των αιτήσεων μαζί με τα απαιτούμενα δικαιολογητικά. Ο διορισμός του Ιεροψάλτη γίνεται με απόφαση του οικείου Μητροπολίτη μετά από πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου και μετά από αιτιολογημένη γνώμη της Επιτροπής Κρίσεως Ιεροψαλτών η οποία είναι συμβουλευτική. Εάν το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο διαφωνεί με τη γνώμη της Επιτροπής, οφείλει να αιτιολογήσει τη διαφορετική του πρόταση. Σχετικά με την διαδικασία μπορούμε να κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις. Η προκήρυξη δεν αφορά συγκεκριμένες κατηγορίες προς πλήρωση θέσης γιατί σε περίπτωση άκαρπης προκήρυξης Ιεροψαλτών Α΄κατηγορίας θα έπρεπε να

¹ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2739/97 *ΔΔικη* 10, σ.367-368, 1078/1979, 1014/1981, 4602/1988,491/1993

επαναπροκηρυχθεί η θέση για Ιεροψάλτη Β΄ κ.ο.κ γεγονός που οδηγεί σε σπατάλη χρόνου και σε αναίτιες δαπάνες. Δεν είναι σαφές που υποβάλλονται οι αιτήσεις των υποψηφίων αλλά και ποιος τις προωθεί στην Επιτροπή Κρίσεως. Εφόσον την προκήρυξη της πληρώσεως την αποφασίζει το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο αυτή παραμένει η αρμόδια αρχή στην οποία θα υποβληθούν οι αιτήσεις των υποψηφίων και η οποία στέλνει τις αιτήσεις στην Επιτροπή Κρίσεως Ιεροψαλτών. Στο Εκκλησιαστικό Συμβούλιο στη συνέχεια επιστρέφεται η απόφαση της Επιτροπής καθώς αυτό αποφασίζει την πρόληψη και εισηγείται σχετικά στον Μητροπολίτη για το διορισμό. Στο σημείο αυτό να σημειώσουμε πως υπήρχε στην εισήγηση της 15.09.2006 για την ψήφιση του Κανονισμού, διάταξη που περιείχε προθεσμία 5 ημερών από την λήξη της προθεσμίας υποβολής για να διαβιβάσει το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο τις αιτήσεις στην Επιτροπή Κρίσεως, η οποία παραλείφθηκε από το τελικό κείμενο. Στον ισχύων Κανονισμό δεν ορίζεται πουθενά χρονικός περιορισμός για την διάρκεια της διαδικασίας διορισμού των ιεροψαλτών, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στην χρονοτριβή και στην παρέλκυση της διαδικασίας επ' αόριστον. Ακόμα από την τελευταία διάταξη του άρθρου 4 παρ.2 που ορίζει «εάν το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο διαφωνεί με την γνώμη της Επιτροπής, οφείλει να αιτιολογήσει την διαφορετική πρότασή του», συνάγεται ότι έχει δυνατότητα αιτιολογημένης διαφωνίας και μπορεί να ανατρέψει κατά τον διορισμό την σειρά κατάταξης της Επιτροπής Κρίσεως.

Ο διορισμός όπως και η παύση ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Μητροπολίτη και όχι στο Μητροπολιτικό Συμβούλιο το οποίο έχει στην προκειμένη περίπτωση μόνο γνωμοδοτική αρμοδιότητα¹. Η αρμοδιότητα του Μητροπολίτη για διορισμό συνεπάγεται, εφόσον λείπει ειδικότερη διάταξη, και την αρμοδιότητα του, να μεταθέσει λόγω ανεπαρκείας τον ψάλτη από το δεξιό στο αριστερό αναλόγιο. Για την μετάθεση αυτή πρέπει να προηγηθεί η αιτιολογημένη γνώμη της Επιτροπής του άρθρου 4 που θα ελέγξει την επάρκειά του². Η αρμοδιότητα του Μητροπολίτη στηρίζεται στην

¹ ΣτΕ Ολομ 1575/1955 *EEN* 1956 σ. 593, ΣτΕ Ολομ. 102/1956 *EEN* 23 (1996) σ.676, *NoB* 5 σ.44, *AEKJ* 1956 σ.63.

² ΣτΕ Τμ Γ'2069/1966 *NoB* 15 σ. 264, ΣτΕ 2054/1975 *NoB* 26 (1978) σ. 573

ποιμαντορική του εξουσία και στην εξουσία οργανώσεως και διοικήσεως και λειτουργίας των εκκλησιαστικών θεμάτων και ο ιεροψάλτης οφείλει να συμμορφωθεί προς αυτή¹. Η πράξη της μετακίνησης από την θέση του δεξιού στην θέση του αριστερού ιεροψάλτη, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας θεωρείται υποβιβασμός γιατί η θέση στο αριστερό είναι υποδεέστερη από τη θέση στο δεξιό αναλόγιο. Η πράξη μετάθεσης δεν αναφέρεται σε δογματικό ή πνευματικό ζήτημα αλλά στην υπηρεσιακή κατάσταση του ψάλτη. Ο ιεροψάλτης που έχει υποστεί μείωση, έχει έννομο συμφέρον να προσβάλλει την πράξη η οποία έχει το χαρακτήρα δυσμενούς διοικητικού μέτρου και πρέπει να είναι προσηκόντως αιτιολογημένη².

Ακόμα η μη τήρηση των διατυπώσεων του άρθρου 4 καθιστά άκυρη την πράξη διορισμού και διαφοροποιεί την έννομη σχέση με την ενορία. Σε περίπτωση που ο διορισμός έγινε μόνο από το Μητροπολίτη χωρίς τη γνώμη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου τότε έχει κριθεί ότι δεν τηρήθηκαν οι απαραίτητες διατυπώσεις του άρθρου 4 και δεν δημιουργείται σχέση δημοσίου αλλά ιδιωτικού δικαίου³.

Κατά τη γνώμη μας, αν δεν τηρηθεί η διαδικασία δοκιμασίας και κατάταξης στην Επιτροπή-Κρίσεως, της οποίας η γνώμη είναι μεν συμβουλευτική αλλά αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της διαδικασίας διορισμού και πάλι δεν τηρούνται οι διατυπώσεις του άρθρου 4, γεγονός που επηρεάζει την εγκυρότητα της πράξεως διορισμού⁴.

Αν ο διορισμός δεν έγινε νόμιμα, τότε οφείλεται ο αδικαιολόγητος πλουτισμός που είναι η ωφέλεια του νομικού προσώπου που είναι ίση με την αμοιβή που θα έπαιρνε ο νόμιμα διορισμένος νεωκόρος ή ιεροψάλτης⁵. Κατά την εγκύκλιο υπ' αριθμ. 4536/33 του Υπουργείου Παιδείας, όπως ερμήνευε την διαδικασία διορισμού και απόλυσης των ψαλτών μετά από πρόταση της οικείας ενοριακής επιτροπείας, θεωρεί ότι η σχετική πρόταση είναι μεν

¹ Πρ.Αθ 1745/1965 *ΑΕΚΔ* 1965 σ. 31, ΑΠ 660/1968 *ΕΕΝ* 1969 σ.243

² ΣτΕ Τμ.Γ' 374/1972 *ΕυρΣτΕ* 1972 σ.180, αντίθετη άποψη στο ΠρΑθ 1745/1965 *ΑΕΚΔ* Κ'(1965) σ.31.

³ Εφ Θεσ 325/1991, ΑΠ 232/68*ΝοΒ* 16 σ.735, ΑΠ 480/66 *ΝοΒ* 15 σ. 332, ΔΕφΛαρ. 331/1999 *ΔΕΝ* 56 σ. 863, ΕφΑθ 3767/1991 *ΔΕΝ* 49 σ.656. ΣτΕ Ολομ 1832/1952 *ΕΕΝ* 19 σ. 857 ΑρχΝ 1952 σ. 584

⁴ ΣτΕΟλομ 102/1956 *ΕΕΝ*23 (1956) σ. 676 *ΝοΒ* 5(1957) σ.44 *ΑΕΚΔ* 1956 σ.63

⁵ ΑΠ 1112/1991,ο.π.

απαραίτητο να προηγηθεί κάθε διορισμού ή απόλυσης, αλλά δεν είναι υποχρεωτική για τον Μητροπολίτη, ο οποίος δεν μπορεί να διορίσει ή απολύσει ψάλτη, υπέρ του οποίου δεν υπάρχει σχετική πρόταση της ενοριακής επιτροπής, μπορεί όμως να αρνηθεί την εκτέλεση της απόφασης¹. Ομοίως πιστεύουμε ότι και στον παρών Κανονισμό η αληθή έννοια της διάταξης του άρθρου 4 για τον διορισμό και του άρθρου 8 για την απόλυση είναι ότι δεν μπορεί να δεσμεύσει μεν η πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου τον Μητροπολίτη αλλά και δεν μπορεί ο Μητροπολίτης να προβεί σε διορισμό ή απόλυση σε συγκεκριμένο ιεροψάλτη χωρίς την ύπαρξη πρότασης του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Εξάλλου κατά τη νομολογία η γνώμη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου είναι απαραίτητη για τη διαδικασία διορισμού².

Ο διορισμός πρέπει να είναι έγγραφος³. Ο τύπος είναι αναγκαίος βάσει της γενικής αρχής του διοικητικού δικαίου, κατά την οποία η διοίκηση και η διαχείριση των κρατικών υποθέσεων διεξάγεται έγγραφα και όχι προφορικά, αλλά και από ρητές διατάξεις της νομοθεσίας που ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο. Δεδομένου ότι ο έγγραφος τύπος επιβάλλεται από τα άρθρα 28, 29 παρ. 1 και 33 του Ν. 1811/1951 «περί κωδικός καταστάσεως δημοσίων υπαλλήλων και 7 του ΒΔ 23/31.12.1955 «περί εφαρμογής του Υπαλληλικού Κώδικος επί των υπαλλήλων των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου», που έχουν κωδικοποιηθεί στα άρθρα 16, 17 και 18 του Ν.3528/2007 «Κώδικας Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ» συνάγεται ότι οι διορισμοί και οι προσλήψεις στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ πρέπει να γίνονται εγγράφως. Η έλλειψη του αναγκαίου διοριστήριου εγγράφου καθώς απαιτείται ως συστατικό στοιχείο για την ύπαρξη της υπαλληλικής σχέσης, θεωρείται ότι καθιστά την σχέση ανύπαρκτη⁴. Η έλλειψη μάλιστα εγγράφου διορισμού ή έγκυρης σύμβασης εργασίας δεν αναπληρώνεται με μεταγενέστερο έγγραφο μαρτυρίας για την παροχή υπηρεσίας. Παρά ταύτα όπως έχει κριθεί και νομολογιακά, δεν χρειάζεται ορκωμοσία και δημοσίευση

¹ Εγκ. Ιεράς Συνόδου 441/1933, *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι*, Τόμος Α', σ. 654

² ΣτΕ 733/1977 *ΝοΒ* 28 (1980) σ. 1301

³ Α.ΤΑΧΟΥ, ο.π., σ.78

⁴ ΕΣ 273/1993 *ΔΕΝ* 1994 σ. 441, ΕΣ 1665/2004, 1342/1994, 1571/1980, 25/1976.

του διορισμού στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, καθώς δεν προβλέπεται τέτοια διαδικασία τόσο από τον ισχύοντα Κανονισμό 176 αλλά ούτε προβλεπόταν κάτι αντίστοιχο από το προγενέστερο δίκαιο. Ο διορισμός των ιεροψαλτών και των νεωκόρων απαιτεί μόνο πράξη- απόφαση του Μητροπολίτη ακολουθώντας την διαδικασία του άρθρου 4 του Κ176¹.

Η τυφλότητα κατά τον Κ.176/06 δεν αποτελεί κώλυμα διορισμού. Αυτή η πρόβλεψη δεν είναι κάτι καινούργιο. Με εγκυκλίους της Ιεράς Συνόδου ήδη από το 1960 είχε εκφραστεί η προτροπή να προτιμούνται για τις θέσεις των ιεροψαλτών οι τυφλοί διπλωματούχοι Μουσικών Σχολών ως ισάξιοι των βλεπόντων με σκοπό διευκολυνθεί η επαγγελματική τους αποκατάσταση. Προϋπόθεση ήταν να έχουν τα νόμιμα προσόντα και να επιτυγχάνουν στην συνηθισμένη δοκιμασία καταλληλότητας ενώ δεκτοί γινόταν και απόφοιτοι της σχολής Βυζαντινής Μουσικής που λειτουργούσε στον «Οίκο των Τυφλών»². Μεταγενέστερες εγκύκλιοι επαναλαμβάνουν την προτροπή προς τους Μητροπολίτες για διορισμό τυφλών ιεροψαλτών που τελικά ενσωματώθηκε στο κείμενο παρόντος κανονισμού³.

Τέλος το κατώτατο όριο ηλικίας διορισμού για τους ιεροψάλτες σε ενοριακούς ναούς είναι κατά τον Κ176/06 το 18^ο έτος.

6.2.3. Η Επιτροπή Κρίσεως-Ακροάσεως

Κατά το άρθρο 4 παρ. 3 και παρ. 4 ορίζονται τα σχετικά με την Επιτροπή Κρίσεως και τον τρόπο λειτουργίας της. Η Επιτροπή Κρίσεως-Ακροάσεως υποβάλλει τους ιεροψάλτες σε δοκιμασία και αποφασίζει για την καταλληλότητα ή μη των ιεροψαλτών και την σειρά κατάταξής τους σε σχέση με την συγκεκριμένη προκήρυξη και συντάσσει λεπτομερές και πλήρες πρακτικό. Η επιτροπή είναι πενταμελής, συγκροτείται με πράξη του οικείου

¹ ΕΣ 1528/1991, 177/1991, 435/1987, για ιεροψάλτες 640/2005 *ΕΑΔΑ* 2005 σ. 368

² Εγκ. υπ' αριθμ. 326/1960, υπ' αριθμ. 2803/1960 και υπ' αριθμ. 1508/1962, *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι*, Τόμος Γ' (1957-1967), 2000, σ.202, 268 και 344 αντίστοιχα.

³ Εγκ. υπ' αριθμ.4092/69, *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι*, Τόμος Δ' (1968-1971), 2000 σ. 528

Μητροπολίτη κατά μήνα Ιανουάριο κάθε τρίτου έτους, ισχύει για μια τριετία και αποτελείται:

α. Από εκπρόσωπο του Μητροπολίτη, οριζόμενο από αυτόν ως Πρόεδρο

β. Από τον Πρωτοψάλτη του Καθεδρικού ναού της οικείας Μητροπόλεως

γ. Από τον Πρόεδρο του οικείου Συλλόγου Ιεροψαλτών ή από ένα Μέλος αυτού, προτεινόμενο από το Διοικητικό Συμβούλιο τούτου. Εάν υπάρχουν περισσότεροι Σύλλογοι προτιμάται ο Πρόεδρος του αρχαιότερου. Εάν δεν υφίσταται Σύλλογος, ορίζεται, ως μέλος ο αρχαιότερος εν ενεργεία Ιεροψάλτης της έδρας της Ιεράς Μητροπόλεως.

δ. Από τον πρόεδρο του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου του Ναού όπου θα προσληφθεί ο Ιεροψάλτης

ε. Από ένα Καθηγητή με ειδίκευση στη Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική μαζί με τους αναπληρωτές τους.

Η επιτροπή νομίμως συνεδριάζει και αν ακόμα εξ αρχής ελλείπει ή εκ των υστέρων εξέλιπε ένα από τα μέλη της.

Για την νόμιμη συγκρότηση της επιτροπής προβλέπει ο κανονισμός, σε περίπτωση αδυναμίας παρουσίας των μελών στην συνεδρίαση την ύπαρξη αναπληρωτών που θα τους αντικαταστήσουν. Η αναπλήρωση δεν διευρύνει την επιτροπή αλλά εξασφαλίζει τον οριζόμενο αριθμό των πέντε μελών. Είναι επίσης φανερό πως δεν προβλέπεται παρουσία μέλους της Επιτροπής με εξουσιοδότηση προς άλλο μέλος, δηλαδή ένα μέλος να έχει δύο ενδεχομένως αντίθετες γνώμες αξιολόγησης για τον ίδιο υποψήφιο. Σε περίπτωση όμως που ακόμα και με τους αναπληρωτές δεν συμπληρώνεται ο 5 μελής υποχρεωτικός αριθμός, προβλέπεται η νόμιμη συγκρότηση και συνεδρίαση με την αυτοπρόσωπη παρουσία τεσσάρων (4) μελών. Επομένως επιτροπή με λιγότερα των 4 μελών δεν είναι νόμιμη.

Από την άλλη έχει απασχολήσει τον ιεροψαλτικό κόσμο το ερώτημα αν η επιτροπή ως προς τον τρόπο δοκιμασίας των υποψηφίων περιορίζεται από το άρθρο 4 παρ.4 του Κανονισμού που αναφέρει τα εξής: Η επιτροπή

λαμβάνοντας υπόψη: α) τους μουσικούς τίτλους, β) τα φωνητικά προσόντα, όπως αυτά προκύπτουν από τη δοκιμασία των υποψηφίων επί του αναλογίου, γ) τις γραμματικές γνώσεις, δ) τη γνώση του Τυπικού της Εκκλησίας, ε) την προϋπηρεσία, στ) το ήθος, ζ) άλλα σχετικά στοιχεία, τα οποία θα προσκομίσει ο ενδιαφερόμενος, για το σχηματισμό πλήρους εικόνας της προσωπικότητάς του, αποφασίζει για την καταλληλότητα ή μη των υποψηφίων και τη σειρά κατάταξής τους, και συντάσσει πλήρες και λεπτομερές πρακτικό, με το οποίο αιτιολογεί την κρίση της. Συγκεκριμένα τέθηκε το ερώτημα κατά πόσο οι ερωτήσεις που καλούνται να απαντήσουν οι ιεροψάλτες κατά την διάρκεια της εξέτασης περιορίζονται στη διδακτέα ύλη των Σχολών της Βυζαντινής Μουσικής, που αποτελεί τα όρια γνώσης ενός καταρτισμένου ιεροψάλτη ή μπορούν να επεκταθούν σε πάσης φύσεως γενικά θεωρητικά μουσικολογικά θέματα. Το ζήτημα αφορά και το τι συνιστά το Τυπικό της Εκκλησίας και άπτεται του μουσικολογικού ζητήματος. Για το μουσικολογικό ζήτημα ισχύουν η Πατριαρχική Εγκύκλιος του 1815 επί Κυρίλλου Ζ, η οποία καθορίζει τον τρόπο γραφής της Βυζαντινής Μουσικής και την απόδοσή της σύμφωνα με την οκταηχία και η από 5.2.2003 Εγκύκλιος τους Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος στην οποία διευκρινίζεται ότι «... η Εκκλησία ημών εμμένει εις την Απόφασιν του Οικουμενικού Πατριαρχείου και εις την μεθοδολογίαν των τριών Διδασκάλων, ήτοι του Μητροπολίτου Μαδύτων Χρυσάνθου, του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου και του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, καθ' όσον δεν υπάρχουν λόγοι αλλαγής εις την Βυζαντινήν Εκκλησιαστικήν Τέχνην και Μουσικήν... ίνα διασώση ακέραιον το Εκκλησιαστικόν Ήθος και μη παραφθείρη την αρχαίαν ημών και ιεροπρεπή παράδοσιν δια της εισαγωγής ανωφελών καινοτομιών και ξενοπρεπών αλλοιώσεων, καθ' όσον γνωρίζει την σπουδαιότητα και αναγκαιότητα της Ιεράς ταύτης Παραδόσεως, ως συνδέσμου αρραγούς προς το ένδοξον παρελθόν ημών και εγγύησιν ελπίδος δια το ασφαλές μέλλον...». Ακόμα η ρύθμιση περιλαμβάνει την υπ' αριθμ. 2066/11-5-2005 Εγκύκλιο της ΙΣΙ προς την Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών και τις Ιερές Μητροπόλεις, η οποία επανέλαβε την Εγκύκλιο του 2003 με την προτροπή «ταύτα γνωρίζομεν υμίν και

παρακαλούμεν όπως ενημερώσητε τας παρ'υμίν λειτουργούσας Σχολάς Εκκλησιαστικής Βυζαντινής Μουσικής, δια την ακριβή τήρησιν της ως άνω Συνοδικής αποφάσεως...»¹.

6.3. Κατηγορίες Ιεροψαλτών

Από τον συνδυασμό των άρθρων 5 και 6 του Κανονισμού 176 προκύπτει ότι η κατάταξη των Ιεροψαλτών σε κατηγορίες γίνεται με την απόφαση διορισμού τους. Το όργανο επομένως που είναι υπεύθυνο για την κατάταξη υπό κατηγορίες είναι ο Μητροπολίτης, αφού υποβληθούν σε αυτόν από τους Ιεροψάλτες των Ενοριακών Ιερών Ναών τα τυπικά τους προσόντα. Κατά της ως άνω αποφάσεως του Μητροπολίτου δύναται κάθε ενδιαφερόμενος να υποβάλλει ένσταση στην Διαρκή Ιερά Σύνοδο, η οποία και αποφαινεται τελεσιδίκως. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η απόφαση διορισμού δεν ταυτίζεται με την απόφαση κατάταξης αλλά ότι μαζί με τον διορισμό, ο Μητροπολίτης προβαίνει και στην κατάταξη, κατά της οποίας επιτρέπεται προσφυγή στην ΔΙΣ.

Η κατάταξη των Ιεροψαλτών γίνεται με βάση τα τυπικά τους προσόντα, όπως ορίζει και το άρθρο 4 παρ.5 του Κ. 176. Σύμφωνα με την κατάταξη αυτή οι ιεροψάλτες χωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) στην Α' κατηγορία οι Ιεροψάλτες Μουσικολόγοι και Διδάκτορες Μουσικών Πανεπιστημιακών Σχολών,

β) στην Β' κατηγορία ανήκουν οι Ιεροψάλτες που έχουν δίπλωμα Εκκλησιαστικής Μουσικής αναγνωρισμένων Σχολών Βυζαντινής Μουσικής ή Ωδείων,

γ) στην Γ' κατηγορία ανήκουν όσοι έχουν πτυχίο Ιεροψάλτου ή Βυζαντινής μουσικής Σχολών αναγνωρισμένων από το κράτος (πενταετούς φοιτήσεως),

¹ *Περί του ιεροψαλτικού ζητήματος και τάξης τελετουργικού της εκκλησίας μας, Ιεροψαλτικά Νέα, Μάιος-Ιούνιος 2009, Αρ.Φύλλου 350 σ.1-3., βλ. και Ν.476/1976 «Περί Εκκλησιαστικής Εκπαίδευσης» και την ΥΑ/ 1517 ΦΕΚ Β 1607/2000 για την διδακτέα ύλη της Βυζαντινής Μουσικής στα Ενιαία Εκκλησιαστικά Λύκεια.*

δ) στην Δ' κατηγορία όσοι έχουν πτυχίο τετραετούς φοίτησης από αναγνωρισμένες Εκκλησιαστικές Μουσικές Σχολές της Ιεράς Μητροπόλεως ή φοιτούν σε Μουσική Σχολή,

ε) όσοι ψάλλουν εμπειρικά κατατάσσονται στην Ε' κατηγορία.

Κατά την εισήγηση του Σεβ. Μητροπολίτου Ηλείας Γερμανού είχε προταθεί ειδική Συνοδική Επιτροπή για τις μεγάλες κατηγορίες (Α' και Β') ώστε η αξιολόγηση των υποψηφίων να είναι πιο αντικειμενική και ο τίτλος περισσότερο αξιόπιστος, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή κατά την ψήφιση του Κανονισμού. Κατά τη γνώμη μας η ενδικοφανής προσφυγή στη ΔΙΣ αποκλείει προσωρινά την προσφυγή στα διοικητικά δικαστήρια για το θέμα της κατάταξης¹.

7. Ασφάλιση Ιεροψαλτών

Οι ιεροψάλτες, όπως είδαμε και παραπάνω, διορίζονται και παύονται από τον οικείο Μητροπολίτη, μετά από σύμφωνη γνώμη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, η οποία λαμβάνεται με τη συμμετοχή σε αυτό και του κληρικού μέλους. Από την στιγμή του διορισμού και μετά η σχέση που συνδέει τους ιεροψάλτες με τους Ιερούς Ναούς, που αποτελούν ΝΠΔΔ, είναι σχέση δημοσίου δικαίου².

Η σχέση όμως αυτή παρόλο που είναι δημοσίου δικαίου δεν προσδίδει στους ιεροψάλτες την ιδιότητα του μονίμου- τακτικού υπαλλήλου ΝΠΔΔ με την έννοια των άρθρων 103 παρ.2,4 και 6 του Συντάγματος και αυτό συνάδει με την «αυτοκέφαλη διοίκηση» της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος³. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει διορισμός η εργασία των ιεροψαλτών παρέχεται ως σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, με διαφοροποιήσεις λόγω της φύσης της

¹ Βλ. για εκκλησιαστικούς υπαλλήλους ΣτΕ ΤμΑ' 748/1973 ΕΛΛΔ 17 (1993) σ.410

² Βλέπε για την ασφάλιση ιεροψαλτών και Γ. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ: *Σχέσις ιεροψαλτών και νόμοι καταγγελίας συμβάσεως εργασίας ΕΕργΔ* 1962 σ.115 , Κ. ΧΙΩΛΟΥ: *Προϋποθέσεις αναγνωρίσεως ως συνταξίμου της υπηρεσίας του ιεροψάλτου*, Αρμ. 1990 σ. 1029, Γ.ΨΗΛΟΥ: *Ασφάλιση ιεροψαλτών-νεοκόρων Ιερών Ναών*, ΔΕΝ 54/1998 σ. 1313 επ., Γ.ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ: *Η ασφάλιση των ιεροψαλτών*, Ε 1967 σ. 641, Κ.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ: *Το νέο καθεστώς της ψαλτικής προϋπηρεσίας*. Χριστιανός, τεύχος 297/1991 σ. 133.

³ Γ.ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ και Γ. ΨΗΛΟΥ ο.π.

παρεχόμενης εργασίας. Παρόμοια αντιμετωπίζονται οι εργαζόμενοι με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου και όσοι παρέχουν ανάλογες υπηρεσίες σε εκκλησίες ξένων δογμάτων, ανεξάρτητα με τον τρόπο διορισμού τους.

Η ασφάλιση των ιεροψαλτών των Ενοριακών Ιερών Ναών εξαιτίας της δυσκολίας αποσαφήνισης της έννομης σχέσης που τους συνδέει με τους Ιερούς Ναούς, της απασχόλησής τους μόνο σε Κυριακές, αργίες στην τέλεση των μυστηρίων και την άσκησή του επαγγέλματος του ιεροψάλτη συνήθως ως παρεπόμενου άλλου επαγγέλματος οδήγησαν σε αντιφατικές και αποσπασματικές διατάξεις σχετικά με την ασφάλισή τους. Η σχετική διάταξη του άρθρου 5 του Κ 176 δεν έχει την τυπική ισχύ νόμου και δεν μπορεί να δεσμεύσει το ΙΚΑ γιατί η ΔΙΣ δεν έχει τέτοια νομοθετική εξουσιοδότηση. Εξαρτάται από τα ασφαλιστικά ταμεία, το ΙΚΑ συγκεκριμένα, αν θα δεχθούν να ασφαλίσουν τους ιεροψάλτες χωρίς να μπορεί η Εκκλησία να επέμβει στις ρυθμίσεις τους. Για το λόγο αυτό παραπέμπει για την ασφαλιστική κάλυψη των ιεροψαλτών στις αντίστοιχες διατάξεις της πολιτείας τις οποίες και θα διερευνήσουμε.

7.1. Ασφάλιση στο TAKE

Το Ταμείο Ασφαλίσεως Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου της Ελλάδος (TAKE) συστήθηκε το 1932 και σκοπός του ήταν η ασφάλιση των Κληρικών της Ελλάδος κατά των κινδύνων αναπηρίας, γήρατος, θανάτου(κλάδος συντάξεων), εφάπαξ αποζημίωσης (αρωγή) και τον κίνδυνο ασθενείας. Σύμφωνα με το άρθρο 100 του Ν.5439/30 όπως τροποποιήθηκε με τον Α.Ν. 19/20-11.1935 στην ασφάλιση του Ταμείου υπάγονταν και «οι έμμισθοι υπό του οικείου Αρχιερέως χειροθετηθέντες ιεροψάλτες οι ασκούντες ως μόνον επάγγελμα το του ιεροψάλτου και υπηρετούντες εις πρωτεύουσας νομών ή πόλεων άνω των 10.000 κατοίκων». Οι προϋποθέσεις για να υπαχθεί κάποιος στην ασφάλιση του TAKE ήταν σωρευτικά : α) η έμμισθη υπηρεσία τους, β) η χειροθεσία από τον Αρχιερέα, γ) η άσκηση αποκλειστικά μόνο του επαγγέλματος του ιεροψάλτη και δ) η παροχή εργασίας μόνο σε Ι.Ναούς

πρωτευουσών, νομών ή πόλεων άνω των 10.000 κατοίκων. Η έλλειψη οποιαδήποτε από των άνω προϋποθέσεων απέκλειε την ασφάλιση στο TAKE. Ακόμα η ανάληψη από τον ιεροψάλτη άλλου επαγγέλματος είτε προσωρινά είτε οριστικά διέκοπτε την ασφάλιση¹. Η δε προϋπηρεσία των νεοκόρων δεν ήταν συντάξιμη.

Το 1993 καταργήθηκαν οι κλάδοι συντάξεως και ασθενείας του TAKE και σχεδόν ολόκληρο το Ταμείο διαλύθηκε. Οι ασφαλισμένοι και συνταξιούχοι και όλοι όσοι υπάγονταν στην ασφάλεια του TAKE ασφαλιζονται στο Δημόσιο μετά την 1.1.1993. Από αυτούς οι περισσότεροι στο Υπουργείο Οικονομικών και λίγοι μόνο στον ΟΓΑ διατηρώντας την προηγούμενη ασφάλισή τους στο Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων. Το Δημόσιο- Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (ΓΛΚ) ευθύνεται μετά την ημερομηνία αυτή για την καταβολή των συντάξεων και για την υγειονομική περίθαλψη των ασφαλισμένων και συνταξιούχων του πρώην TAKE. Οι ιεροψάλτες επομένως που ήταν ασφαλισμένοι στο πρώην TAKE υπάγονται τώρα στο Δημόσιο². Οι αποδοχές και οι συντάξεις τους υπόκεινται και στις κρατήσεις υπέρ Δημοσίου³. Από το TAKE απέμεινε μόνο ο κλάδος Προνοίας το οποίο άλλαξε ονομασία σε Ταμείο Προνοίας Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου Ελλάδος (ΤΠΟΕΚΕ), διατηρώντας τον κλάδο Αρωγής του TAKE. Οι ιεροψάλτες σήμερα κατά το Εγχειρίδιο Κανονισμού Μερίσματος του ΜΤΠΥ, δεν είναι υποχρεωτικά μέτοχοι στο Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων αλλά μπορούν να γίνουν αναδρομικά με την καταβολή των ανάλογων εισφορών. Κατά το ΜΤΠΥ τα εκκλησιαστικά ΝΠΔΔ δεν ανήκουν στο δημόσιο και μόνο το διοικητικό τους προσωπικό εντάσσεται στο Ταμείο⁴.

¹ Γ.ΚΕΛΕΜΕΝΗΣ-Κ.ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Νομοθεσία περί Ενοριών και TAKE*, 1961 σ.167.

² ΔΠρΑθ 3826/1994 *Δίκη* 7 (1995) σ. 122-125 όπου « μετά τη ισχύ του Ν2084/92, οι κλάδοι σύνταξης και ασθενείας του TAKE και οι συντάξεις των ασφαλισμένων βαρύνουν το Δημόσιο, και οι σχετικές διαφορές υπάγονται στη δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Διαφορές προγενέστερες του Ν2084/1992 υπάγονται στην αρμοδιότητα των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων.»

³ Ν.2084/92 «Αναμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α'165) Άρθρο 21, *ΔΕΝ* 1992 σ. 1038

⁴ Εγχειρίδιο Κανονισμού Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων, Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2008 όπως στο: http://www.mtpy.gr/documents/ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ_ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ_ΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ.pdf (προσπελάστηκε στις 11-10-2010).

7.2. Ασφάλιση στο ΙΚΑ

Μέχρι το 1955 οι ιεροψάλτες που δεν μπορούσαν να υπαχθούν στην ασφάλιση του ΤΑΚΕ ήταν ανασφάλιστοι. Αλλά και το ΙΚΑ στην αρχική του ρύθμιση είχε εξαιρέσει τους ιεροψάλτες από την ασφάλισή του. Σύμφωνα με τον νόμο με τον οποίο συστήθηκε το ΙΚΑ το 1934, δεν ανήκαν στην ασφάλισή του « τα απασχολούμενα σε Ιδρύματα στα οποία τελούνται τα της λατρείας των διαφόρων θρησκειών»¹. Ο μεταγενέστερος όμως νόμος του 1951 ήταν σαφέστερος στην διατύπωση και όρισε ότι από την ασφάλιση εξαιρούνται οι ιερωμένοι που ασχολούνται σε Ιδρύματα στα οποία τελούνται τα της λατρείας των διαφόρων θρησκειών². Ασφαλώς και στους ιερωμένους δεν περιλαμβάνονται οι ιεροψάλτες αλλά έπρεπε να υπάρξει σχετική απόφαση του ΔΣ του ΙΚΑ προκειμένου να γίνει αυτό σαφές³.

Έτσι με σχετικές αποφάσεις η ασφάλιση του ΙΚΑ επεκτάθηκε και στους ιεροψάλτες από 1.6.1955 όπως ορίζει και η σχετική εγκύκλιος του ΙΚΑ 110/1955 και οι μεταγενέστερες 497/57 και 24/58⁴. Σύμφωνα με τις αποφάσεις η ασφάλιση καλύπτει όσους ιεροψάλτες ασκούν το επάγγελμα είτε ως κύριο είτε παράλληλα με άλλο ή άλλα επαγγέλματα για τα οποία ασφαλιζονται στο ΙΚΑ ή σε άλλο φορέα κύριας ασφαλίσεως μισθωτών. Αν ο ιεροψάλτης ασκεί παράλληλα άλλο ανεξάρτητο επάγγελμα ως ελεύθερος επαγγελματίας, έμπορος, δικηγόρος, ιατρός ή μηχανικός μπορεί να υπαχθεί στην ασφάλιση του ΙΚΑ μόνο αν η απασχόληση του ως ιεροψάλτης θεωρηθεί σε σύγκριση με το άλλο επάγγελμα ως κύρια απασχόληση⁵. Η έννοια του κύριου επαγγέλματος ορίζεται ως η απασχόληση του εργαζομένου η οποία καλύπτει τον μεγαλύτερο χρόνο της εργασίας του και εξασφαλίζει σε αυτόν μεγαλύτερη αμοιβή⁶. Κύριο επάγγελμα δεν αποτελεί η μοναδική αλλά η συγκριτικά «προέχουσα

¹ Ν.6298/34 Άρθρο 3στοιχ. γ´

² ΑΝ1846/51 Άρθρο 4 παρ.2

³ Γ.ΨΗΛΟΥ, *Δίκαιο Κοινωνικής Ασφαλίσεως* 1977 τ.Α´σ.102 επ.

⁴ Βλ. απόφαση ΔΣ- ΙΚΑ από 26.11.54 (ΦΕΚ 50/55Β´) και από 16.8.57 (ΦΕΚ 255/57 Β´)

⁵ ΣτΕ 2238/93 *Δδικη* 1994 σ. 353, *ΕΔΚΑ* 1994 σ. 404, ΤρΔιοικΠρΑθ. 2619/1988 *ΕΔΚΑ* 1989 σ.163, ΣτΕ Τμ.Α´ 3328/1996 *ΕΔΚΑ* 1997 σ.26, Συμβ.Πλημ.Παρνασσίδος Βούλευμα 197/1959 ΝοΒ 8 σ.528

⁶ Βλέπε για την έννοια του κυρίου επαγγέλματος Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, *Εργατικό Δίκαιο -Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις* 2005 σ. 232, Φ.ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-Γ.ΨΗΛΟΥ, *Ασφαλιστική Νομοθεσία* 1993 σ. 55. ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, Αθήνα- Κομοτηνή 2005 σ. 235.

επαγγελματική ενασχόλησις, από της απόψεως της συνεχείας αυτής και του τακτικώς δι' αυτήν διατεθειμένου χρόνου από της απόψεως του πραγματοποιούμενου εξ αυτής εισοδήματος»¹ Για να υπαχθεί στην ασφάλιση του ΙΚΑ ο ιεροψάλτης δεν αρκεί μόνο να απασχολείται με αμοιβή, αλλά πρέπει να παρέχει την εργασία του κατόπιν εξαντλήσεως του νομίμου ωραρίου καθώς ο ισχυρισμός αυτό θεωρήθηκε ουσιώδης².

Αν ο ιεροψάλτης είναι δημόσιος υπάλληλος, του οποίου ο χρόνος υπηρεσίας λογίζεται συντάξιμος στο Δημόσιο για την ιδιότητά του ως ιεροψάλτης δεν υπάγεται στην ασφάλιση του ΙΚΑ³. Αποκλείεται δηλαδή κάθε χρονικό διάστημα, το οποίο υπολογίσθηκε συντάξιμο και για το οποίο χορηγήθηκε σύνταξη από το Δημόσιο Ταμείο, έστω και αν για το διάστημα αυτό παρασχέθηκε και άλλη διαφορετική εργασία εξαρτημένη προς άλλο εργοδότη. Η απαγόρευση ισχύει και όταν το χρονικό διάστημα κατά το οποίο νομίμως υπήχθη κάποιος στην ασφάλεια του ΙΚΑ, αναγνωρίζεται εκ των υστέρων ως συντάξιμος στο Δημόσιο⁴. Έχει γίνει από την νομολογία δεκτό ότι η ιδιότητα κάποιου ως δημοσίου υπαλλήλου συνιστά το κύριο επάγγελμα και αποκλείει το χαρακτηρισμό κάποιου ως ιδιωτικού υπαλλήλου. Σύμφωνα μάλιστα με την νομολογία επιστρέφονται από το ΙΚΑ οι τυχόν αχρεωστήτως εισπραχθείσες εισφορές με τόκο 5% ετησίως ο οποίος οφείλεται από την καταβολή της αχρεώστητης εισφοράς⁵. Στην ίδια σύγκριση προκειμένου να υπαχθεί στην ασφάλιση του ΙΚΑ υπόκειται και ο ιεροψάλτης που είναι αγρότης⁶. Ακόμα έχει αναγνωριστεί ότι ιεροψάλτης που απασχολείται με μειωμένη απασχόληση υπάγεται στην ασφάλιση του ΙΚΑ, εφόσον όμως δεν έχει άλλη κύρια πηγή βιοπορισμού, δηλαδή δεν έχει οποιοδήποτε άλλο εισόδημα το οποίο αυτοτελώς θα κρινόταν επαρκές κατά κοινή πείρα για την

¹ Εφαθ 2756/1971 *ΕΕργΔ* 31 σ. 405

² ΣτΕ 2810/2006 (αναφέρει την ΔΕφΠειρ 1436/1997), ΣτΕ 3328/1996 *ΔΔικη* 1997 σ. 173-175 , ΣτΕ 2238/93 *ΔΕΝ50* σ.998.

³ ΣτΕ 20/1991 *ΔΕΝ* 1992 σ. 65, *ΔΔικη* 1991 σ. 847

⁴ ΣτΕ 3070/2004

⁵ ΔΕφ Πειρ 553/2004 *ΔΔικη* 2006 σ. 192

⁶ ΣτΕ 217/94 *ΔΔικη* 1994 σ. 1357, *ΕΔΚΑ* 1994 σ. 663 όπου πλούσια νομολογία για κύριο επάγγελμα και εξηρητημένη εργασία, η ΜονΠρΘεσ 289/1998 *ΕΕργΔ* 48 σ. 744 έκρινε ότι δεν εφαρμόζεται η εργατική νομοθεσία σε περίπτωση που κάποιος προσφέρει κατά κύριο λόγο άμεση γεωργική εργασία και ως πάρεργο μη άμεση.

κάλυψη κατά περίπτωση των βιοποριστικών αναγκών¹. Επαναλαμβάνοντας τις παραπάνω ρυθμίσεις ο παρόν κανονισμός ορίζει ρητά στο άρθρο 5 ότι οι ιεροψάλτες που διορίζονται με την διαδικασία του άρθρου 4 του Κ 176/2006 ασφαρίζονται στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων(Ι.Κ.Α.) σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις.

Κατά τις διατάξεις που αφορούν την ασφάλιση στο ΙΚΑ², για την καταβολή των εισφορών των ασφαλισμένων που παρέχουν εξαρτημένη εργασία ευθύνεται ο εργοδότης, δηλαδή η ενορία και για την εξακρίβωση των ιεροψαλτών που υπάγονται στην ασφάλιση, του αριθμού και των εισφορών έχει υποχρέωση η ενορία να τηρεί ορισμένα στοιχεία όπως καταστάσεις προσωπικού και να χορηγεί κατά την εξόφληση των αποδοχών τους εκκαθαριστικά σημειώματα. Αν ο εργοδότης παραβαίνει αυτή την υποχρέωση τότε η εξακρίβωση των προσώπων που υπάγονται στην ασφάλιση ή των εισφορών που πρέπει να καταβληθούν καθορίζεται κατά την ανέλεγκτη κρίση του ΙΚΑ. Η δε κρίση των αρμοδίων οργάνων του ΙΚΑ για την απασχόληση μπορεί να συναχθεί με οποιοδήποτε μέσο κατά την κρίση τους³. Σχετικά με αυτά έχει κριθεί νομολογιακά ότι η μόνο η υποβολή καταγγελίας δεν αρκεί για την απόδειξη της απασχόλησης και τη διάρκειά της. Ακόμα απαιτείται να γίνει έλεγχος από το ΙΚΑ προκειμένου να διαπιστωθεί η απασχόληση ή μη στον ιερό ναό και δεν αρκεί η ο έλεγχος στις μισθολογικές καταστάσεις που έχει υποβάλλει⁴. Σε περίπτωση δε που ο ιεροψάλτης δηλώσει ότι παρέχει τις υπηρεσίες του εθελοντικά προς αποφυγή της πιθανότητας να συναχθεί η απασχόληση ως αμειβόμενη κατά την κρίση του ΙΚΑ, αλλά και για να είναι το νομικό πρόσωπο της ενορίας συνεπές ως προς την υποχρέωσή του για την τήρηση καταστάσεων προσωπικού, είναι προτιμητέο η δήλωσή αυτή του ιεροψάλτη να βεβαιώνεται με συγκεκριμένη πράξη του Μητροπολιτικού

¹ ΔΠρΑθ 2619/1988 *ΕΛΚΑ* 1989 σ. 163 για νεωκόρο ΔιοκΠρΚερκ. 25/1980 *Δλη* 19 (1981) σ.143

² ΑΝ. 1846/1951 (ΦΕΚ Α' 179) « Περὶ Κοινωνικῶν Ασφαλίσεων» βλ. ἄρθρα 2 παρ 1 ἐδ. α' καὶ ἄρθρο 26 παρ 1, 9, 11 ὡς τροποποιήθηκαν ἀπὸ ἄρθρο 2 παρ. 1Ν. 4475/ 1965 καὶ ἄρθρο 20 παρ, 2 Ν. 1469/1984.

³ Κανονισμὸς ασφαλείας τοῦ ΙΚΑ, ΑΥΕ 55575/1965 ΦΕΚ Β'816 βλ ἄρθρα 12 παρ.2 καὶ 25-26.

⁴ Τρ.Διοκ.Πρωτ.Αθ 12882/2003 *ΑρχΝ* 2004 σ. 583

Συμβουλίου που αποδεικνύει την εθελοντική εκ μέρους του παροχή υπηρεσιών.

Πρέπει ακόμα να κάνουμε σαφές ότι υφίσταται μια διαφοροποίηση της ασφαλιστικής κάλυψης ανάλογα με την σχέση με την οποία συνδέονται με τον Ιερό Ναό. Οι ιεροψάλτες ασφαλιζονται στο ΙΚΑ για τους κλάδους Ασθένειας και Σύνταξης και τη στεγαστική συνδρομή του ΟΕΚ με την προϋπόθεση ότι δεν υπάγονται στην ασφάλιση άλλου Ταμείου κύρια ασφάλισης όπως είναι για παράδειγμα το ΤΕΒΕ ή Εμπόρων, ή στο συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων ή δημοτικών υπαλλήλων. Όσοι όμως έχουν διοριστεί με τον κανονισμό 176/2006, επειδή συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου εξαιρούνται από την ασφάλιση Ανεργίας, Εργατικής Εστίας και Στράτευσης¹. Η διαφοροποίηση της ασφαλιστικής κάλυψης έναντι άλλων μισθωτών σχετίζεται με το γεγονός ότι θεωρούνται τακτικοί υπάλληλοι των ιερών ναών, καθώς υφίσταται σχέση δημοσίου δικαίου². Αυτή η διαφορά μεταξύ των διορισμένων και των μη διορισμένων από την Μητρόπολη εκφράζεται και ως διαφορά ασφαλιστρού. Το ασφαλιστρο των διορισμένων από την Μητρόπολη είναι 29,60% επί των καταβαλλόμενων αποδοχών με εργοδοτική εισφορά που καλύπτει το 19,28% δηλαδή το ποσοστό που βαρύνει τον Ιερό Ναό ως εργοδότη.

Αντίθετα όσοι εργάζονται με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, δηλαδή με σχέση εξαρτημένης εργασίας και δεν εμπίπτουν στον Κ 176 τότε ασφαλιζονται σε όλους τους κλάδους ασφαλίσεως του ΙΚΑ και Εργατικής Κατοικίας και επιπρόσθετα και στην ασφάλιση κατά του κινδύνου της ανεργίας (ΟΑΕΔ), στράτευσης και Εργατικής Εστίας³. Τα ποσοστά ασφαλίσεως για αυτούς που δεν έχουν διορισμό από την Μητρόπολη είναι 38,06 % από τα οποία 25,05% βαρύνουν τον Ιερό Ναό ως εργοδότη και οι

¹ Εγκύκλιος 153, 27-06-1952 της Γενικής Διεύθυνσης Ι.Κ.Α *ΕΕργΔ* 11, 1952 σ. 872 « ..Όθεν οι νεοκόροι και οι ιεροψάλται, οι απασχολούμενοι εις στους ενοριακούς ναούς, τα παρεκκλήσια, τα εξωκκλήσια και τα νεκροταφεία των Δήμων και Κοινοτήτων και τους μη ενοριακούς ναούς τούτων δεν υπάγονται εις την παρά τω Ιδρύματι ασφάλισιν κατά του κινδύνου της ανεργίας, συμφώνως προς την διάταξιν της παρ.5 του άρθρου 3 του Α.Ν. 1846/1951, ως συνδεδεμένοι μετά των ενοριακών ναών του ΤΑΚΕ και των Δήμων και Κοινοτήτων δια σχέσεως δημοσίου δικαίου.»

² Εγκύκλιος ΙΚΑ 122/77, 21/81 και *ΕΑΕΔ* 42

³ Κ. ΛΑΝΑΡΑ, *Η ασφάλιση στο Ι.Κ.Α.*, Αθήνα 2008, σ.49 όπου και Εγκύκλ. ΙΚΑ 110/55, 122/77, 21/81, Εγκύκλ. ΟΑΕΔ 24/58, 35/80 *Δελτίο ΙΚΑ* 1981 σ. 155, ΔΠρΑθ 2619/1988 *ΕΑΕΔ* 1984 σ. 974

υπόλοιπες μονάδες καλύπτονται από τις αποδοχές των ασφαλισμένων¹. Τέλος ο Ιερός Ναός ως εργοδότης που απασχολεί προσωπικό που υπάγεται στην ασφάλιση του ΙΚΑ έχει υποχρέωση να ασφαλίσει εγκαίρως τους ιεροψάλτες που απασχολεί και να καταβάλει κανονικά και εμπρόθεσμα τις ασφαλιστικές εισφορές. Για αυτό πρέπει όχι μόνο να αναγγείλει την υπηρεσία του ΙΚΑ κάθε νεοπροσλαμβανόμενο αλλά και να φροντίσει να απογραφεί και ο ίδιος ο Ιερός Ναός ως εργοδότης και να τηρεί μπλόκ «Αναλυτικών Περιοδικών Δηλώσεων». Σε αυτό καταχωρούνται επακριβώς τα στοιχεία του ιεροψάλτη ως απασχολούμενου μισθωτού, δηλαδή ονοματεπώνυμο, αποδοχές, πραγματοποιηθείσες ημέρες εργασίας και καταβλητέες εισφορές. Ακόμα οφείλει να τηρεί ειδικό βιβλίο καταχώρησης νεοπροσλαμβανόμενου προσωπικού. Σε περίπτωση που δεν ασφαρίζεται εγκαίρως ο ιεροψάλτης τότε επιβάλλονται αυστηρές ποινικές κυρώσεις και πρόστιμα στον Ιερό Ναό².

7.3. Επικουρική Ασφάλιση

Οι ιεροψάλτες που είχαν υπαχθεί στην ασφάλιση του ΤΑΚΕ και σήμερα συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο δεν έχουν επικουρική ασφάλιση γιατί δεν υπήρξε σχετική πρόβλεψη για να υπαχθούν στο Ταμείο Αρωγής Υπαλλήλων. Από την άλλη δεν υπάγονται ούτε στο ΙΚΑ –ΤΕΑΜ ούτε στο ΕΤΕΑΜ γιατί δεν συνταξιοδοτούνται με τις διατάξεις των δημοσίων υπαλλήλων³.

Ομοίως και οι ιεροψάλτες που συνδέονται με τους Ιερούς Ναούς με σχέση δημοσίου δικαίου, δηλαδή έχουν διορισμό από τον Μητροπολίτη, αποκλείονται από την ασφάλιση στο ΙΚΑ- ΤΕΑΜ και ΙΚΑ- ΕΤΕΑΜ. γιατί συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου.

¹ Κ. ΛΑΝΑΡΑ, *Η ασφάλιση στο Ι.Κ.Α.*, Αθήνα 2008, σ.261

² Άρθρα 5,12 Κανονισμού Ασφάλισης Ι.Κ.Α. Άρθρο 6 Ν.1972/2001.

³ Γ.ΨΗΛΟΥ, ο.π., σ. 1317 όπου « Τα εν λόγω πρόσωπα εξακολουθούν να εξαιρούνται της ασφαλίσεως στο ΙΚΑ-ΕΤΕΑΜ και μετά την ισχύ του Ν. 2556/97, με το άρθρο 7 παρ. 3 του οποίου προβλέφθηκε η αυτοδίκαιη υπαγωγή στον Ειδικό Τομέα από 1.4.98 του τακτικού προσωπικού των ΝΠΔΔ ή Οργανισμών που συνταξιοδοτούνται όμως από Οργανισμό κυρίας ασφαλίσεως κατά τις ειδικές περί δημοσίων υπαλλήλων διατάξεις ή συναφείς με αυτές, προϋπόθεση μη συντρέχουσα διότι οι ιεροψάλτες αυτοί συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο και όχι από Οργανισμό κυρίας ασφαλίσεως».

Τέλος ιεροψάλτες που συνδέονται με τους Ιερούς Ναούς με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου, υπάγονται στο ΙΚΑ-TEAM γιατί δεν έχουν διορισμό από τον Μητροπολίτη και εξομοιώνονται με όλους τους άλλους μισθωτούς.

7.4. Ημέρες ασφαλίσεως

Η ιδιαιτερότητα της παροχής της ψάλτικής υπηρεσίας μας αναγκάζει να διευκρινίσουμε τον τρόπο με τον οποίο υπολογίζεται η ημέρα εργασίας, η οποία αποτελεί την μονάδα μετρήσεως της ασφάλισης. Ως Ημέρα Εργασίας (Η.Ε.) θεωρείται η μια ημερολογιακή ημέρα και ανεξάρτητα αν παρατάθηκε ο χρόνος απασχόλησης ή έλαβε αυξημένο μισθό την ίδια μέρα δεν υπολογίζονται περισσότερες Η.Ε.¹. Σύμφωνα με την περί ΙΚΑ νομοθεσία, και συγκεκριμένα το άρθρο 18 του Κανονισμού Ασφαλίσεως ΙΚΑ η συμφωνία για τον τρόπο αμοιβής συνδέεται με την εξεύρεση των Η.Ε.². Αν έχει συμφωνηθεί αμοιβή σε μηνιαίο μισθό τότε σε αυτούς αναγνωρίζονται 25 Η.Ε. για κάθε ημερολογιακό μήνα δεδομένου ότι ο ψάλτης βρίσκεται στη διάθεση του Ιερού Ναού για όλη τη διάρκεια του μήνα προκειμένου να τελέσει μυστήρια ή άλλες εκδηλώσεις. Οι 25 Η.Ε. αναγνωρίζονται ανεξάρτητα αν τελικά παρασχέθηκε πράγματι εργασία γιατί ο ψάλτης βρισκόταν στην διάθεση του Ιερού Ναού. Αν όμως δεν υπήρξε συνεχής απασχόληση μέσα στο μήνα και αφαιρέθηκαν αποδοχές για το χρόνο μη απασχόλησης ή η αμοιβή υπολογίζεται με ημέρες εργασίας και καταβάλλεται συνήθως στο τέλος της εβδομάδας ή ανά 10ήμερο ή 15ήμερο τότε αναγνωρίζονται στην ασφάλιση τόσες Η.Ε. όσες πραγματικά παρασχέθηκε εργασία μέσα στο μήνα³.

¹ ΣτΕ1968/1962 *ΕΕργ*1982 σ.1509

² Κανονισμός Ασφαλίσεως ΙΚΑ ΥΑ 555/1965 (ΥΑ 55575/1.479 ΦΕΚ Β' 816 1965) όπως αντικαταστάθηκε από την ΥΑ 21/21/320 της 11/19 Φεβρ. 1975 Υπ. Κοιν. Υπηρεσιών (ΦΕΚ Β' 200).

³ Γ. ΨΗΛΟΥ, «*Ημέρες Εργασίας*» στην *ασφάλιση του ΙΚΑ*, ΔΕΝ 54/1998 σ. 1303.

8. Αναγνώριση στο Δημόσιο της προϋπηρεσίας ως Ιεροψάλτη

8.1. Αναγνώριση προϋπηρεσίας ιεροψάλτη ως συντάξιμη

Ο δημόσιος υπάλληλος που ως ιεροψάλτης παρείχε τις υπηρεσίες του σε Ιερό Ναό ως ΝΠΔΔ, δικαιούται να αναγνωρίσει την προϋπηρεσία του ως συντάξιμη. Πιο συγκεκριμένα κατά τις διατάξεις του άρθρου 12 παρ. 4 του νεότερου Προεδρικού Διατάγματος 169/2007¹ «Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων», το οποίο αντικατέστησε τον Ν. 1851/1951² και τις τροποποιήσεις επί αυτού από το Ν.955/1979³ αλλά και του ΠΔ 166/2000⁴, « όλη η προγενέστερη υπηρεσία δημόσιου υπαλλήλου ως τακτικού ή έκτακτου ή δόκιμου ή με σύμβαση υπαλλήλου σε ΝΠΔΔ με μηνιαίο μισθό ή μηνιαία ή ημερήσια αποζημίωση λογίζεται σαν συντάξιμη από το Δημόσιο και προσμετράται στη λοιπή συντάξιμη υπηρεσία του.» Το ίδιο ισχύει και για προγενέστερη υπηρεσία υπαλλήλου ΝΠΔΔ «η οποία λογίζεται συντάξιμη από το ΝΠΔΔ ή τον οικείο ασφαλιστικό οργανισμό κύριας ασφάλισης, ο οποίος βαρύνεται σύμφωνα με το νόμο με τη συνταξιοδότηση του υπαλλήλου και προσμετράται στη λοιπή συντάξιμη υπηρεσία του. Οι άνω υπηρεσίες δεν μπορούν να λογισθούν σαν συντάξιμες πριν από τη συμπλήρωση πλήρους πενταετίας πραγματικής υπηρεσίας τακτικού υπαλλήλου στην τελευταία υπηρεσία, εκτός από τις περιπτώσεις θανάτου ή απόλυσης για κατάργηση της θέσης ή αναστολής των συνταγματικών διατάξεων για την ισοβιότητα και μονιμότητα των υπαλλήλων. Επίσης οι υπηρεσίες δεν μπορούν να λογισθούν σαν συντάξιμες εφόσον παρασχέθηκαν όχι κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και με το πλήρες ωράριο εργασίας που ορίζεται από το νόμο για κάθε περίπτωση.»

Στην ίδια παράγραφο ο νομοθέτης επαναλαμβάνει την προσθήκη που είχε εισαχθεί με τον Ν. 2320/1995 στο άρθρο 3 παρ.8 ότι «η προϋπηρεσία ως

¹ ΦΕΚ Α΄210

² ΦΕΚ Α΄182

³ Ο Ν.955/79 κωδικοποιήθηκε στο ΠΔ 1041/79 (ΦΕΚ Α΄292) όπου βλέπε διάταξη 12 παρ.4.

⁴ Άρθρο 12.

ιεροψαλτών ιερών ναών και ιεροκηρύκων ιερών Μητροπόλεων αναγνωρίζεται ως συντάξιμη, εφ' όσον υπάρχει διορισμός από το αρμόδιο όργανο, παρασχέθηκε κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και αποδεικνύεται από πιστοποιητικό του οικείου ασφαλιστικού φορέα, εκτός αν αποδεικνύεται με πιστοποιητικό του ίδιου ασφαλιστικού φορέα ότι κατά τον χρόνο που παρασχέθηκε η υπηρεσία δεν είχε επεκταθεί στην περιοχή η αρμοδιότητα του για ασφάλιση των εργαζομένων»¹. Ακόμα ορίζεται ότι στο όρο ΝΠΔΔ περιλαμβάνονται και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και στην έννοια του «δημοσίου υπαλλήλου» περιλαμβάνεται και ο στρατιωτικός.

Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι για την αναγνώριση ως συνταξίμου της υπηρεσίας του ψάλτη πρέπει να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις σωρευτικά. Πρώτον να υπάρχει διορισμός από τον Μητροπολίτη. Δεύτερον η υπηρεσία του ιεροψάλτη να έχει προσφερθεί κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα. Τρίτον η υπηρεσία του ιεροψάλτη να έχει παρασχεθεί κατά πλήρες ωράριο. Και τέλος να προσκομίζεται πιστοποιητικό του ασφαλιστικού φορέα που βεβαιώνει και αποδεικνύει τόσο την υπαγωγή στον ασφαλιστικό φορέα όσο και την καταβολή των σχετικών εισφορών².

8.1.1. Διορισμός από τον Μητροπολίτη

Προκειμένου να υπάρξει υπηρεσία ως υπαλλήλου σε ΝΠΔΔ πρέπει να έχει δημιουργηθεί υπαλληλική σχέση. Για να καταρτιστεί όμως η υπαλληλική σχέση που είναι σύμβαση δημοσίου δικαίου, πρέπει να υπάρξει διορισμός και αποδοχή του από το διοριζόμενο³. Η πράξη διορισμού εκδίδεται από το

¹ Ν.2320/1995 (ΦΕΚ Α' 133)

² ΕΣ 1513/97 ΕΔΔΔΔ 42 (1998) σ. 204 για την προϋπηρεσία νεωκόρου, η οποία απαιτεί τις ίδιες προϋποθέσεις, ΕΣΟλομ. 488/1984 ΕΔΚΑ(1984) σ.370, ΤρΔιοικΕφΑθ. 4/1998 ΕΔΔΔΔ 1998 σ.695 ΔΕΝ 54 σ. 1327, ΕΣ Τμ.Β'273/1993 ΔΕΝ 50 (1994) σ. 441.

³ Κατά το ισχύον Σύνταγμα (άρθρα 103παρ. 2 και 3) επιτρέπεται να προσλαμβάνονται σε θέσεις οργανικές και μη υπάλληλοι με σχέση ιδιωτικού δικαίου η οποία συνάπτεται εγγράφως κατά το Άρθρο 80 παρ.1 ΚΔΛ μόνο εφόσον πρόκειται για προσωπικό ειδικό επιστημονικό, τεχνικό και βοηθητικό, και εξαιρετικά για προσλήψεις που προβλέπονται από «ειδικό» νόμο για την κάλυψη επειγουσών και απρόβλεπτων αναγκών. Βλέπε Α.ΤΑΧΟΥ, *Δημόσιο- Υπαλληλικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1996 σ. 59 και Ε.ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ- Χ.ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗΣ, *Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου*, Αθήνα- Κομοτηνή 2007σ. 74-75, και νομοθεσία ΠΔ 410/1988 (ΦΕΚ Α'191) «Προσωπικό

αρμόδιο όργανο, τον Μητροπολίτη κατά το άρθρο 4 παρ. 1 του Κ 176 και πρέπει να περιβάλλεται τον έγγραφο τύπο. Άρα χρειάζεται να υπάρχει διορισμός με απόφαση του Μητροπολίτη ύστερα από πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου και μετά από την αιτιολογημένη γνώμη της Επιτροπής Κρίσεως του άρθρου 4. Η ύπαρξη του εγγράφου του διορισμού αποτελεί αναγκαία και νόμιμη προϋπόθεση για την αναγνώριση της προϋπηρεσίας ως συντάξιμης και σε έλλειψή του καθίσταται μάταιη η έρευνα για το αν συντρέχουν οι λοιπές προϋποθέσεις. Και αυτό γιατί το διοριστήριο αποδεικνύει την νόμιμη κατάρτιση της υπαλληλικής σχέσης και την απόκτηση της ιδιότητας του υπαλλήλου του νομικού προσώπου του Ιερού Ναού και δεν επαρκούν για την απόδειξη του διορισμού και της αναγνώρισης της συντάξιμης υπηρεσίας ούτε έγγραφα σε κυρωμένα φωτοτυπικά αντίγραφα ούτε ένορκη βεβαίωση του ιδίου του ψάλτη, ούτε βεβαίωση του εφημερίου του ναού¹.

8.1.2. Κύριο Βιοποριστικό επάγγελμα

Συναντάμε ξανά την έννοια του βιοποριστικού επαγγέλματος ως προϋπόθεση για την αναγνώριση της προϋπηρεσίας ως συντάξιμης. Την ίδια προϋπόθεση ως κύριο επάγγελμα την συναντήσαμε και για την εξαρχής ασφάλιση του ιεροψάλτη. Δεδομένου ότι το ίδιο πρόσωπο μπορεί να ασκεί περισσότερα του ενός επαγγέλματα τέθηκε το ζήτημα καθορισμού κριτηρίων διάκρισης, μεταξύ επαγγέλματος και κύριου επαγγέλματος ειδικότερα για την εφαρμογή της προστατευτικής εργατικής νομοθεσίας. Συνοψίζοντας κατά την παλαιότερη νομολογία ως κύριο βιοποριστικό επάγγελμα θεωρείται η με πρόθεση βιοπορισμού, συνήθης απασχόληση του προσώπου, για την οποία είτε δίνεται ο μεγαλύτερος μισθός είτε αφιερώνεται ο περισσότερος χρόνος, δηλαδή μέσω της οποίας συνήθως και όχι περιστασιακά, εξασφαλίζει τούτο τους πόρους με τους οποίους καλύπτει τις τρέχουσες ανάγκες του, λαμβάνοντας

ιδιωτ.δικαίου Δημοσίου, ΟΤΑ, ΝΠΔΔ», Ν.3801/2009 (ΦΕΚ Α'163) «Προσωπικό ιδιωτ.δικαίου ΟΤΑ...».

¹ ΕΣ 273/93, ΔΕΝ 1994 σ. 441, ΕΣ 1032/90, 55/1986, 178/81, ΕΣ ΤμΒ'1513/1997 ΕΛΛΑΔ 1997 σ. 205.

υπόψη την σημασία την οποία έχει αυτή, στην οικονομική και κοινωνική θέση του υπαλλήλου¹. Η θέση του ατόμου στην κοινωνία ως έννοια αόριστη και αναχρονιστική οδήγησε σε εσφαλμένα συμπεράσματα τη νομολογία και, όπως και η αμοιβή, δεν μπορεί να θεωρηθεί αποφασιστικής σημασίας. Κατά τον Σπ. Βλαστό «το αποφασιστικό στοιχείο που προσδιορίζει την έννοια του κυρίου επαγγέλματος είναι ο χρόνος απασχόλησης του εργαζομένου, σε αντιδιαστολή προς άλλο, παρεπόμενο, επάγγελμα που τυχόν ασκεί το ίδιο πρόσωπο»². Επομένως κατά την έννοια του άρθρου 12 του ΠΔ 169/2007, και ανεξάρτητα από την αμοιβή, κύριο επάγγελμα είναι όχι η μοναδική αλλά η συγκριτικά προέχουσα επαγγελματική απασχόληση από άποψη συνέχειας της και χρόνου που διατίθεται τακτικά. Για το ΙΚΑ όπως είδαμε κύριο βιοποριστικό επάγγελμα για ιεροψάλτη σημαίνει επ' αμοιβή και με εξάντληση του νομίμου ωραρίου³.

8.1.3. Εργασία κατά πλήρες και από το νόμο καθοριζόμενο ωράριο

Ως πλήρες ωράριο θεωρείται κατά την έννοια του νόμου, όχι μόνο εκείνο που καθορίζεται με τυπικό νόμο για την συγκεκριμένη περίπτωση αλλά και εκείνο που κάθε φορά προσδιορίζεται από το όργανο που διοικεί το νομικό πρόσωπο, αρκεί αυτό να γίνεται μέσα στα πλαίσια των γενικότερων αρμοδιοτήτων διοίκησης και των ειδικών συνθηκών λειτουργίας του και με την προϋπόθεση ότι η τήρηση του ωραρίου είναι υποχρεωτική⁴. Ακόμα ως πλήρες και από το νόμο καθοριζόμενο ωράριο νοείται αυτό που καθιερώνεται με έθιμο, διότι κατά την κρατούσα επιστημονική αντίληψη και την έννοια των διατάξεων των άρθρων 1 και 2 του ΑΚ το έθιμο είναι πηγή δικαίου εξίσου ισχυρή με το νόμο και μπορεί να δημιουργήσει κανόνα δημοσίας τάξης όπως είναι ο αναφερόμενος στο ωράριο εργασίας⁵.

¹ ΕΣ 537/1982, ΔΕΦΑΘ 4/1998 *Αρμ.* 1998 σ. 1327, ΕΣ ΤμΒ'1513/1997, ο.π..

² ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, ο.π., σ. 235

³ ΣτΕ 2238/1993 *ΔΕΝ* 50 σ.998.

⁴ ΕΣ 1166/1985 *ΝοΒ* 34 (1986) σ. 952, ΕΣ Ολ. 388/1984 *ΕΔΚΑ* 26 (1984) σ. 370-371, ΕΣ 537/1982.

⁵ Κ.ΧΙΩΛΟΥ, *Προϋποθέσεις αναγνώρισεως ως συνταξίμου της υπηρεσίας ιεροψάλτου*, *Αρμ* 44 (1990) σ. 1029 επ.

Από τις διατάξεις των άρθρων 3 και 13 του ισχύοντος Συντάγματος, τα άρθρα 1 και 4 του Ν590/1977 «Περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος», τον Κανονισμό 8/1979 «Περί Ιερών Ναών και Ενοριών» στο άρθρο 2 παρ. 4¹ σε συνδυασμό με τους ιερούς κανόνες που έχουν ισχύ νόμου, που ορίζουν «πάντων των εκκλησιαστικών πραγμάτων ο Επίσκοπος εχέτω την φροντίδα και διοικείτω αυτά, ως του Θεού εφορώντος», και «ο Επίσκοπος έχει των της Εκκλησίας πραγμάτων εξουσίαν, ώστε αυτά διοικείν...»² συμπεραίνουμε ότι η Ιερά Σύνοδος, ο Αρχιεπίσκοπος και ο Μητροπολίτης ασκώντας την προβλεπόμενη εξουσία από τους Ιερούς Κανόνες και εκκλησιαστικές διατάξεις, η οποία περιλαμβάνει και το είδος και την εκτέλεση της λατρείας, εκδίδει τις αναγκαίες προς αυτό διαταγές και οδηγίες, ενεργώντας ανεξάρτητα από την κοσμική εξουσία. Κατά την ενάσκηση αυτής της εξουσίας στα όρια της περιφέρειάς του, ο Μητροπολίτης καταρτίζει το Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ιερών Ακολουθιών που αποτελεί κανονιστική πράξη με αντικειμενικό κύρος καθώς εκδίδεται με νόμιμη και ειδική εξουσιοδότηση. Επομένως το καθιερωμένο ωράριο για τις ιεροπραξίες όπως ορίζεται στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ιερών Ακολουθιών, είναι το ωράριο που απαιτεί το άρθρο 12 παρ 4 του ΠΔ 169/2007 και αυτό θεωρείται το πλήρες και από το νόμο καθορισμένο ωράριο για τους υπηρετούντες ως ιεροψάλτες. Την ίδια άποψη για τον χρόνο απασχόλησης του Ιεροψάλτη υιοθετεί και ο παρών Κ176, στο άρθρο 6 παρ. 3 όπου ορίζει ότι τα καθήκοντά τους αναγράφονται στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ιερών Ακολουθιών. Συμπληρώνει μάλιστα ότι τυχόν παρεκκλίσεις, όταν το επιβάλλουν ειδικές συνθήκες, μπορούν να υπάρχουν μετά από απόφαση του οικείου Εκκλησιαστικού Συμβουλίου και έγκριση του Μητροπολίτη. Οι ειδικές συνθήκες δεν κατονομάζονται αλλά ερμηνεύοντας την διάταξη μπορεί να αφορούν εξαιρετικές περιπτώσεις που είτε λόγω εθίμου, είτε γεωγραφικών ή άλλων πρακτικών συνθηκών επιβάλλεται να αλλάξει το

¹ Άρθρο 2 παρ. 4 Κανονισμού 8/1979 « Οι Ιεροί Ναοί συμμορφούνται επακριβώς προς τας υπό των οικείων Μητροπολιτών γενικάς και ειδικάς οδηγίας, τελούντες υπό την πνευματική και διοικητική δικαιοδοσίαν αυτών ως και την άμεσον επίβλεψιν και καθοδήγησιν των ιερατικών αυτών προϊσταμένων δια την επιτέλεσιν της θείας λατρείας και την εξυπηρέτησιν των θρησκευτικών αναγκών του Χριστεπωνύμου πληρώματος»

² Κανόνας ΛΗ', ΜΑ' και ΚΕ' Πηδάλιον 1908 σ. 56 και 405

πρόγραμμα των Ιερών Ακολουθιών. Επομένως αυθαίρετη αλλαγή του Ωρολογίου Προγράμματος, από τον Εφημέριο ή το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο χωρίς να υπάρχει έγκριση του Μητροπολίτη δεν συνιστά το κατά νόμο καθορισμένο ωράριο. Σύμφωνα με την παρ. 9 του ίδιου άρθρου ο ιεροψάλτης οφείλει «να τηρεί επ'ακριβώς το καθορισμένο ωράριο», υποχρέωση που τον δεσμεύει μόνο όταν το ωράριο έχει την έγκριση του Μητροπολίτη. Η μη τήρηση του ωραρίου αν και δεν αναφέρεται ρητά στον Κανονισμό 176, αποτελεί υπηρεσιακό παράπτωμα που ελέγχεται και τιμωρείται με τις πειθαρχικές ποινές του άρθρου 9, καθώς συνιστά αμέλεια και ατελή ή μη έγκαιρη εκπλήρωση των καθηκόντων του και ευθεία παραβίαση του κατά άρθρο 6 παρ.9 καθήκοντός του. Θα μπορούσε επίσης να ενταχθεί στην παρ.8 του άρθρου 6 όπου αναφέρεται ότι η αυθαίρετη, σκόπιμη και αδικαιολόγητη απουσία από τα ιεροψαλτικά καθήκοντα αποτελεί υπηρεσιακό παράπτωμα.

8.1.4. Πιστοποιητικό του οικείου ασφαλιστικού φορέα

Η τελευταία προϋπόθεση για να αναγνωριστεί η προϋπηρεσία του ιεροψάλτη ως συντάξιμη σκοπεύει να αποδείξει την ύπαρξη ασφαλιστικού δεσμού. Έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου με την υπ' αριθμ. 640/2005 απόφαση ότι δεν αποδεικνύεται ο ασφαλιστικός δεσμός με βεβαίωση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου ή του Μητροπολίτη αλλά απαιτείται πιστοποιητικό από τον ίδιο τον φορέα αλλιώς δεν αναγνωρίζεται η προϋπηρεσία ως συντάξιμη. Δεν χρειάζεται πιστοποιητικό ασφάλισης αν πιστοποιείται από τον ίδιο τον φορέα ότι κατά το χρόνο που παρασχέθηκε η υπηρεσία δεν είχε επεκταθεί στην συγκεκριμένη περιοχή η αρμοδιότητά του για ασφάλιση των εργαζομένων¹.

¹ ΕΣ Ολομ. 640/2005 ΕΛΛΑΔ 2(2005) σ. 368 και ΣτΕ Τμ.Α' 389/1969 ΝοΒ 17 (1969) σ. 725-726 για τοπικά όρια ασφάλισης για ιεροψάλτες

8.2. Αναγνώριση προϋπηρεσίας ιεροψάλτη μισθολογικά

Ο συνυπολογισμός της ψαλτικής προϋπηρεσίας για τον καθορισμό του μισθολογικού κλιμακίου και παλαιότερα του χρονοεπιδόματος διαφοροποιείται από τον συνυπολογισμό της ως συντάξιμη γιατί, όπως θα δούμε, στηριζόταν σε διαφορετικές διατάξεις γεγονός που οδήγησε και σε διαφορετική νομολογία¹.

Μελετώντας την νομοθεσία μέχρι το 1988 διαπιστώνουμε τα εξής. Αρχικά σύμφωνα με τον Ν. 754/1978² και τις ταυτόσημες διατάξεις του μεταγενέστερου Ν. 1505/1984³ ως υπηρεσία για την εξέλιξη των υπαλλήλων στα μισθολογικά κλιμάκια, τη χορήγηση επιδόματος χρόνου υπηρεσίας και τον προσδιορισμό των αποδοχών του υπαλλήλου, υπολογιζόταν η υπηρεσία που προσφέρθηκε στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ με σχέση δημοσίου δικαίου αλλά και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, η οποία τελευταία πρέπει να αναγνωρίζεται ως συντάξιμη ή να έχει ληφθεί υπόψη στη μισθολογική ή βαθμολογική του εξέλιξη. Στην παραπάνω ρύθμιση είναι φανερό πως δεν απαγορεύεται ή αποκλείεται ο συνυπολογισμός της ψαλτικής προϋπηρεσίας άρα τείνουμε στο συμπέρασμα ότι καταρχήν επιτρέπεται ο συνυπολογισμός της χωρίς περιορισμούς. Ακόμα και από την μεταγενέστερη προσθήκη στο Ν.1505/1984, που όριζε ότι για την μισθολογική εξέλιξη και χρονοεπίδομα προσμετράται και η προϋπηρεσία σε ΝΠΔ, δεν προκύπτει τέτοια σαφή πρόβλεψη για το μη συνυπολογισμό της ψαλτικής προϋπηρεσίας των πολιτικών δημοσίων υπαλλήλων⁴.

Παρά την προφανή σιωπή του νόμου για το θέμα των προϋποθέσεων στο υπ' αριθμ. 352/1983 έγγραφο-εγκύκλιο του Υπουργού Προεδρίας για τον συνυπολογισμό της ψαλτικής προϋπηρεσίας για το χρονοεπίδομα και τα

¹ Βλ. σχετικά Κ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, *Η νομική φύση της υπηρεσιακής ιδιότητας των ψαλτών*, Αρμ.45(1991) σ. 309-312 και *Το νέο καθεστώς της ψαλτικής προϋπηρεσίας*, Χριστιανός, τεύχος 297 1991 σ. 133-137 όπου σχολιάζονται και οι σχετικές εγκύκλιοι.

² Ν. 754/1978 «Περί ρυθμίσεως των αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων Πολιτικών και Στρατιωτικών, των υπαλλήλων των ΝΠΔΔ ως και άλλων συναφών διατάξεων» Άρθρα 3 και 4.

³ Ν. 1505/1984 «Αναδιάρθρωση μισθολογίου προσωπικού της Δημόσιας Διοικήσεως και άλλες συναφείς διατάξεις» Άρθρα 16 παρ.1 περ. α' και β'.

⁴ Ν. 1810/1988 «Για την συμπλήρωση και βελτίωση του Ν. 1505/1984» Άρθρα 6 παρ. 1.

μισθολογικά κλιμάκια απαιτείται να έχει παρασχεθεί αυτή κατά βιοποριστικό επάγγελμα και κατά το προβλεπόμενο πλήρες ωράριο. Είναι φανερό ότι έμπνευση της συγκεκριμένης εγκυκλίου αποτέλεσαν οι διατάξεις του Α.Ν. 1854/1951 και Ν.955/1976 που περιλαμβάνουν αυτές τις δύο επιπλέον προϋποθέσεις, αναφέρονται όμως στο διαφορετικό ζήτημα του συνυπολογισμού της ψαλτικής προϋπηρεσίας ως συντάξιμης. Αυτές οι πρόσθετες προϋποθέσεις παρόλο που δεν προβλέπονταν από τους νόμους που ρυθμίζουν το ζήτημα του μισθολογικού συνυπολογισμού, επαναλήφθηκαν και σε επόμενες εγκυκλίους, όπως στην υπ' αριθμ. 13208/360 Εγκύκλιο με αριθ.1 του Υπουργείου Οικονομικών¹ και στην υπ' αριθ.94241/3559/15-11-88 Εγκύκλιο του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Παρόλο που οι άνω εγκύκλιοι εκδόθηκαν για να διασαφηνίσουν τον Ν. 1502/1984 ωστόσο επιβάλλουν επιπρόσθετες προϋποθέσεις που δεν ορίζονται από αυτόν και κρίνονται ως παράνομες καθώς οι εγκύκλιοι ως διοικητικές πράξεις δεν παράγουν κανόνες δικαίου². Οι εγκύκλιοι αποτελούν μη εκτελεστές διοικητικές πράξεις δηλαδή δεν συνιστούν ευθέως διαταγές, ιδίως όταν περιέχουν συμβουλές, κατευθύνσεις και λύσεις για την εφαρμογή κανόνων δικαίου³.

Την ίδια χρονική περίοδο το Συμβούλιο της Επικρατείας με την 2919/87 απόφασή του, θεώρησε ότι οι ιεροψάλτες επειδή είναι κατώτερος κλήρος και πνευματικοί λειτουργοί, παρόλο που συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου με τον Ιερό Ναό δεν μπορεί να θεωρηθούν ούτε υπάλληλοι του ενοριακού ναού ούτε ότι παρέχουν τις υπηρεσίες τους με σχέση ιδιωτικού δικαίου. Ως αποτέλεσμα δεν εμπίπτουν σε καμία κατηγορία των Ν. 754/1978 και Ν. 1505/1984 και δεν δικαιούνται να συνυπολογίσουν τυχόν προϋπηρεσία τους στο χρόνο υπηρεσίας για τη χορήγηση χρονοεπιδόματος. Η συγκεκριμένη απόφαση οδήγησε τους ιεροψάλτες να προσφύγουν στο κατά το άρθρο 100 του Συντάγματος Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο γιατί θεώρησαν ότι το ΣτΕ

¹ Εγκύκλιος 13208/360 Υπ.Οικονομικών « Επί του αριθμ. 16: Υπηρεσία για μισθολογική εξέλιξη και χρονοεπίδομα».

² Βλ. Κ.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, ο.π., και ΣτΕ 369/1985, 4885/1995.

³ Α.ΤΑΧΟΥ, *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, 2003 σ. 139 επ.

ερμήνευσε αντίθετα από το Ελεγκτικό Συνέδριο (ΕΣ) τις ίδιες τυπικές διατάξεις. Η απόφαση του ΕΣ που θεωρήθηκε ότι έρχεται σε αντίθεση ήταν η υπ' αριθμ. 388/1984 που απαιτούσε ως προϋποθέσεις για να προσμετρηθεί ως συντάξιμη στο Δημόσιο η προϋπηρεσία, να έχει παρασχεθεί κατά βιοποριστικό επάγγελμα και κατά πλήρες ωράριο. Η απόφαση του ΕΣ ερμήνευε διατάξεις του Ν. 955/1979 που αφορούν τον συνυπολογισμό ως συνταξιμού της προϋπηρεσίας και όχι τις διατάξεις των Ν. 754/1978 και Ν. 1505/1984 που αφορούν την μισθολογική εξέλιξη. Όπως ήταν επόμενο το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με την υπ' αριθ. 3/1989 απόφασή του απέρριψε την προσφυγή τους γιατί έκρινε ότι το ΕΣ και το ΣτΕ κατέληξαν σε διαφορετικά συμπεράσματα ως προς την ιδιότητα των ιεροψαλτών, ως υπαλλήλων ΝΠΔΔ, αφού το πρώτο έκρινε ότι η προϋπηρεσία τους με αυτή την ιδιότητα συνυπολογίζεται ως συντάξιμη ενώ το δεύτερο ότι δεν μπορεί να υπολογισθεί για τον καθορισμό του χρονοεπιδόματος, ερμηνεύοντας όμως διαφορετικές διατάξεις¹. Επομένως δεν υπάρχει αμφισβήτηση για την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου όπως απαιτεί το άρθρο 100 παρ.1περ.ε του Συντάγματος για δικαιοδοσία του ΑΕΔ, καθώς οι αποφάσεις που εκδόθηκαν στηρίζονται σε διαφορετικές διατάξεις.

Μετά την έκδοση της αποφάσεως του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου το ΓΛΚ με το υπ' αριθ. 2001068/126/20.2.90 έγγραφό του διατύπωσε την άποψη ότι η 2919/1987 απόφαση του ΣτΕ ισχύει και για αυτό δεν επιτρέπεται να ληφθεί υπόψη ο συνυπολογισμός της ψαλτικής προϋπηρεσίας. Η απόφαση αυτή του ΓΛΚ ήταν παράνομη γιατί πέρα από την πλήρη αντίθεσή της με τον ισχύοντα τότε Ν. 1505/1984 απέδιδε ισχύ νόμου σε δικαστική απόφαση η οποία όμως, κατά την διάκριση των λειτουργιών, δεσμεύει μόνο τους διαδίκους για τους οποίους εκδόθηκε και δεν παράγει κανόνες δικαίου ούτε καταργεί ισχύοντα τυπικό νόμο². Την ίδια άποψη με το ΓΛΚ συμμερίζεται και η γνωμοδότηση του ΝΣΚ ότι εφόσον δεν θεωρούνται υπάλληλοι του ενοριακού ναού δεν δικαιούνται να συνυπολογίσουν σχετικό χρόνο υπηρεσίας

¹ ΑΕΔ 3/1989 ΦΕΚ Ι της 17.7. 1989 *ΑρχΝ* 1990 σ. 220, *Δίκη* 1989 σ. 502.

² Άρθρο 26 και 87 Σ.

αν αποκτήσουν μεταγενέστερα την ιδιότητα του τακτικού πολιτικού υπαλλήλου¹.

Το 1991 εκδίδεται ο Ν. 1957/1991 που προσθέτει στο άρθρο 16 παρ. 1 του Ν.1505/1984 που αφορά την υπηρεσία για μισθολογική εξέλιξη και χρονοεπίδομα το εξής εδάφιο: «Επίσης η προϋπηρεσία των υπαλλήλων ως ιεροψαλτών και νεωκόρων, εφ' όσον παρεσχέθη κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και κατά το προβλεπόμενο πλήρες ωράριο εργασίας και επί πλέον αναγνωρίζεται ως συντάξιμη»². Στη συγκεκριμένη διάταξη αναγνωρίστηκε η ψαλτική προϋπηρεσία για την μισθολογική εξέλιξη και το χρονοεπίδομα πλεοναστικά γιατί δεν είχε αμφισβητηθεί ποτέ από την προϊσχύουσα γενική διατύπωση του άρθρου 16 του Ν.1505/1984 ο συνυπολογισμός της παρά μόνο από τις προαναφερθείσες παράνομες εγκυκλίους των υπουργείων και του ΓΛΚ και την 2919/87 απόφαση του ΣτΕ, η οποία διατηρεί το ενδιαφέρον με την συλλογιστική της για την ιδιότητα των ψαλτών ως κατώτερων κληρικών. Επιπρόσθετα ενσωμάτωσε τις δύο επιπλέον προϋποθέσεις δηλαδή την κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και κατά προβλεπόμενο πλήρες ωράριο παροχή της ψαλτικής υπηρεσίας, που επαναλαμβάνονταν στις εγκυκλίους των υπουργείων, αλλά περιέλαβε και μια τρίτη προϋπόθεση το να αναγνωρίζεται ως συντάξιμη. Σχετικά με αυτό έχει κριθεί από την 482/1994³ απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών ότι «Η διάταξη του άρθρου 16 παρ. 1 του Ν.1957/1991, αν και είναι ερμηνευτική κατά το μέρος που απαιτεί ως πρόσθετη προϋπόθεση για τον υπολογισμό της προϋπηρεσίας των ιεροψαλτών «το συντάξιμο αυτής», δεν μπορεί να τύχει αναδρομικής εφαρμογής ενόψει του άρθρου 77 παρ. 2 του Συντάγματος, που αποκλείει την αναδρομική τροποποίηση ή αντικατάσταση προϋφισταμένου νομικού καθεστώτος, εφόσον επιφέρει δυσμενείς για το διοικούμενο συνέπειες. Κατ' ακολουθία, οι διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 16 του Ν.1957/1991, κατά το μέρος που απαιτούν ως πρόσθετη προϋπόθεση το «συντάξιμο» της προϋπηρεσίας υπαλλήλων ως

¹ ΝΣΚ 64/1991 *Νομικό Δελτίο* 1991 σ. 47

² Ν.1957/1991 «Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 114) Άρθρο 16 με τίτλο « Ιεροψαλτική προϋπηρεσία για μισθολογική εξέλιξη»

³ ΔΕφΑθ 482/1994 *Δίκη* 1995 σ. 887-888

ιεροψαλτών, δεν μπορεί να εφαρμοσθούν αναδρομικά σε εκείνους που την είχαν ήδη αναγνωρίσει αλλά θα ισχύσουν για το μέλλον»¹. Ιεροψαλτική προϋπηρεσία που είχε ήδη αναγνωρισθεί με επανειλημμένες αποφάσεις της Διοίκησης και υπολογισθεί στο χρόνο πραγματικής δημόσιας υπηρεσίας για χορήγηση μισθολογικού κλιμακίου δεν μπορεί να περικοπεί μετά το Ν.1957/1991 γιατί η Διοίκηση θεώρησε πως δεν παρασχέθηκε κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα άρα είναι και μη συντάξιμη². Κατά τη γνώμη μας οι πρόσθετες προϋποθέσεις στις οποίες δεν χωρά η αναδρομικότητα δεν είναι μόνο η κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα αλλά και η κατά προβλεπόμενο πλήρες ωράριο εργασίας παροχή της προϋπηρεσίας, στο βαθμό που δεν αναφέρονται στην επίμαχη διάταξη η οποία εφαρμόζεται, δηλαδή στο άρθρο 6 παρ1 εδ. α΄ του Ν. 1505/1987, αλλά μόνο σε εγκυκλίους και στην απόφαση 388/1984 της Ολομέλειας του ΕΣ που όμως κρίνει θέμα διαφορετικό που αφορά το συντάξιμο και όχι τον συνυπολογισμό στη μισθολογική εξέλιξη. Προς διευκρίνιση της διάταξης του άρθρου 16 παρ. 1 του Ν. 1957/1991 εκδόθηκαν σχετικές εγκυκλίου από το Υπουργείο Οικονομικών και το ΙΚΑ³. Συμβαδίζοντας με τις επιταγές της νέας διάταξης του νόμου, οι εγκυκλίου απαιτούν προκειμένου να αναγνωρισθεί προϋπηρεσία υπαλλήλου ως ιεροψάλτη ή Νεωκόρου, για μισθολογική εξέλιξη να πληρούνται αθροιστικά οι προϋποθέσεις του κυρίου βιοποριστικού επαγγέλματος, του πλήρες ωραρίου και της αναγνώρισής της ως συντάξιμης από τον οικείο συνταξιοδοτικό φορέα. Αντίστοιχα τα δικαιολογητικά που ζητούνται από τις εγκυκλίους είναι ένα πιστοποιητικό από την Ιερά Μητρόπολη στο οποίο να αναφέρονται τα εξής 5 στοιχεία δηλαδή, η απόφαση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, η διοικητική πράξη της πρόληψης και απόλυσης από τον Μητροπολίτη, η ακριβής διάρκεια της υπηρεσίας, το ύψος των μηνιαίων αποδοχών και ότι παρασχέθηκε κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και κατά πλήρες ωράριο εργασίας.

¹ ΝΣΚ 639/1992

² ΔΕφαθ 482/1994 ΔΔικη 7 (1995) σ. 887-888

³ Εγκύκλιος ΙΚΑ 93/1991, ΕΛΚΑ Τόμος ΛΔ'(1992) σ. 272- 273 και στο <http://efimeriosgrsxolia.blogspot.com/2010/11/93211191.html> όπου αναφορά στη Εγκ. ΥπΟικ. 2071603/6317/022/14-11-91 στο <http://efimeriosgrsxolia.blogspot.com/2010/11/20716036317002241191.html> (προσπελάστηκε στις 30-08-2010)

Ο Ν. 1505/1984 καταργήθηκε από το άρθρο 31 του Ν. 2470/ 1997¹ και αυτός με την σειρά του αντικαταστάθηκε από το Ν. 3205/2003 «Μισθολογικά λειτουργών, υπαλλήλων Δημοσίου, ΝΠΔΔ-ΟΤΑ,ΕΛΑΣ, Πυροσβεστικού-Λιμενικού Σώματος»². Στο άρθρο 15 παρ. 1 περ. ια' του ως άνω νόμου ορίζεται ως υπηρεσία που λαμβάνεται υπόψη για την εξέλιξη των υπαλλήλων στα μισθολογικά κλιμάκια «η ιεροψαλτική προϋπηρεσία με τις προϋποθέσεις που τίθενται από τις διατάξεις της παραγράφου 8 του άρθρου 3 του Ν. 2320/1995 (ΦΕΚ Α'133)». Δηλαδή πλέον συμπίπτουν τα κριτήρια για τον συνυπολογισμό της ψαλτικής προϋπηρεσίας τόσο για την αναγνώρισή της στη μισθολογική εξέλιξη όσο και για τη σύνταξη. Πιο συγκεκριμένα για τον υπολογισμό της ιεροψαλτικής προϋπηρεσίας στη μισθολογική εξέλιξη απαιτείται σωρευτικά να υπάρχει διορισμός από το αρμόδιο όργανο, να παρασχέθηκε κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και να αποδεικνύεται αυτό από πιστοποιητικό του οικείου ασφαλιστικού φορέα ή να βεβαιώνεται από το ίδιο τον ασφαλιστικό φορέα ότι δεν έχει γίνει ασφάλιση διότι κατά την εποχή που παρασχέθηκε η υπηρεσία δεν είχε επεκταθεί στην περιοχή η αρμοδιότητά του για ασφάλιση των εργαζομένων. Η σχετική διευκρινιστική εγκύκλιος του ΓΛΚ επαναλαμβάνει τις παραπάνω προϋποθέσεις στη διευκρίνιση 1 παρ. ια επί του άρθρου 15³. Αντίστοιχη εγκύκλιος για την αναγνώριση της προϋπηρεσίας για μισθολογική εξέλιξη των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έχει εκδοθεί και από το Υπουργείο Παιδείας⁴ όπου τονίζεται ότι οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά και σε αντίθετη περίπτωση, ακόμα και αν υπάρχει διορισμός, δεν μπορεί να υπολογισθεί. Τέλος στην εγκύκλιο αυτή του Υπ. Παιδείας επαναλαμβάνονται τα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνονται στο πιστοποιητικό της οικείας Μητρόπολης που αποδεικνύει την ιεροψαλτική προϋπηρεσία αντιγράφοντας

¹ Ν2470/1997 (ΦΕΚ Α'40) «Ενιαίο Μισθολόγιο προσωπικού Δημόσιας Διοίκησης».

² Ν. 3205/2003 (ΦΕΚ Α'297) «Μισθολογικές ρυθμίσεις λειτουργών και υπαλλήλων του Δημοσίου, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ, ΕΛΑΣ, Πυροσβεστικού και Λιμενικού Σώματος και άλλες συναφείς διατάξεις» .

³ Εγκύκλιος ΓΛΚ. Αρ.2/72757/022/31.12.2003 «Παροχή οδηγιών για την εφαρμογή των διατάξεων του ν. 3205/2003» σ. 37 στο <http://www.mof-glκ.gr/mis/2004.htm> (προσπελάστηκε στις 30-08-2010)

⁴Εγκύκλιος Υπ.Παιδείας 93953/Δ2/15-9-2006 στο http://www.alfavita.gr/OdigosEkpaideytikou/od22_10_08_1719.php (προσπελάστηκε στις 30-08-2010) και σχετική η 57996/Α1/11.1.2006 « Περὶ αναγνώρισης ιεροψαλτικής προϋπηρεσίας για μισθολογική εξέλιξη».

σχεδόν αυτούσια τις παλαιότερες εγκυκλίους του 1991. Το πιστοποιητικό της Μητρόπολης πρέπει να αναφέρει αθροιστικά τα εξής: α) την απόφαση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου με την οποία προτείνεται ο διορισμός, β) την διοικητική πράξη της πρόληψης ή απόλυσης από τον Μητροπολίτη που να έχει εκδοθεί κατά τις διατάξεις του Α.Ν. 2200/40, σήμερα κατά τις διατάξεις του Κ176/2006, γ) την ακριβή διάρκεια περιλαμβανομένου την έναρξη και λήξη της υπηρεσίας, δ) τις μηνιαίες αποδοχές όπως προκύπτουν από τα πρακτικά του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, από τις μισθοδοτικές καταστάσεις και από το βιβλίο του Ταμείου και ε) την βεβαίωση ότι η παροχή υπηρεσίας γίνεται κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και πλήρες ωράριο εργασίας.

Είναι σαφές πλέον από τα παραπάνω ότι χρειάζεται απαραίτητα και η ύπαρξη πιστοποιητικού από τον ασφαλιστικό φορέα που να βεβαιώνει την ύπαρξη της ασφάλισης και την καταβολή των σχετικών και των εισφορών που αναλογούν. Η παράλειψη αυτής της βεβαίωσης από τον ασφαλιστικό φορέα καθιστά ακυρώσιμη την πράξη αναγνώρισης της ιεροψαλτικής προϋπηρεσίας για την μισθολογική εξέλιξη που γίνεται είτε από το Μητροπολιτικό είτε από το αντίστοιχο υπηρεσιακό συμβούλιο, καθώς δεν λαμβάνουν υπόψη την από το νόμο απαιτούμενη προϋπόθεση της ύπαρξης πιστοποιητικού ασφάλισης. Οι εκδιδόμενες πράξεις ισχύουν βάσει του τεκμηρίου της νομιμότητας. Όμως πρέπει να σημειώσουμε πως κατά την ρητή επιταγή της νομοθεσίας δεν αρκούν για αναγνώριση της ιεροψαλτικής προϋπηρεσίας για την μισθολογική εξέλιξη οι βεβαιώσεις της ενορίας ότι παρασχέθηκε κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα και κατά πλήρες ωράριο εργασίας αλλά απαιτείται από το νόμο προκειμένου να υπάρχει πράξη αναγνώρισης να ζητείται η προσκόμιση και του σχετικού πιστοποιητικού από τον φορέα ασφάλισης. Το αρμόδιο όργανο για τον έλεγχο της συνδρομής των προϋποθέσεων του νόμου είναι η Διεύθυνση Διοικητικού Οικονομικού της κάθε Υπηρεσίας και οφείλει να αναζητήσει το σχετικό πιστοποιητικό από τον ασφαλιστικό φορέα. Ακόμα παρατηρούμε ότι στο κείμενο του νόμου δεν γίνεται λόγος για πλήρες ωράριο εργασίας, παρά μόνο στις εγκυκλίους του Υπ. Παιδείας που αναφέραμε οι οποίες όμως αντιγράφουν απλά τις παλαιότερες και σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να

προσθέσουν επιπλέον προϋποθέσεις από αυτές του νόμου καθώς οι εγκύκλιοι δεν παράγουν κανόνες δικαίου. Εφόσον όμως απαιτείται να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ασφάλισης και του κυρίου βιοποριστικού επαγγέλματος, η ρητή διατύπωση της προϋπόθεσης του πλήρες εργασιακού ωραρίου είναι πλεονάζουσα γιατί με τις άνω προϋποθέσεις διασφαλίζεται η απόδειξη της παροχής της ψαλτικής προϋπηρεσίας. Παρόλα αυτά οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 15 του Ν. 3205/2010 σε συνδυασμό με την παρ. 2 του άρθρου 41 του Ν. 3844/2010 προκύπτει ότι αναγνωρίζεται το μειωμένο ωράριο εργασίας για την μισθολογική εξέλιξη και επομένως παρέχεται η δυνατότητα να παρέχεται η ψαλτική υπηρεσία κατά κύριο βιοποριστικό επάγγελμα αλλά με μειωμένο ωράριο εργασίας, ως μερική απασχόληση¹. Τέλος για την νομιμότητα της σχετικής διοικητικής πράξης αναγνώρισης προϋπηρεσίας ιεροψάλτη κρίσιμος είναι ο χρόνος έκδοσης αυτής και όχι ο χρόνος κατάθεσης της σχετικής αίτησης εκτός και αν αυτή παρέμεινε σε εκκρεμότητα πέρα του εύλογου χρόνου².

8.3. Αναγνώριση προϋπηρεσίας εφημερίου ως ιεροψάλτη

Στην διάταξη του άρθρου 2 παρ. 2 Ν. 1160/1981 «Περί αυξήσεως των αποδοχών Δημοσίων Υπαλλήλων, ΝΠΔΔ και στρατιωτικών» που επανήλθε σε ισχύ από το άρθρο 16 παρ. 2 του Ν.1957/1991(ΦΕΚ Α'114) «Για την προϋπηρεσία των εφημερίων ως ιεροψαλτών και νεωκόρων» ορίζεται ότι η «προϋπηρεσία εφημερίων μέχρι 15 ετών, παρασχεθείσα εις τους ιερούς ναούς μετά την συμπλήρωσιν του 16^{ου} έτους της ηλικίας των ως ιεροψαλτών ή νεωκόρων, είτε κατόπιν διορισμού συμφώνως προς τας διατάξεις του άρθρου

¹ Ν 3844/2010 (ΦΕΚ Α'63) «Υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (Προσαρμογή στην Οδηγία 2006/123)» όπου στο άρθρο 41 παρ. 2 « Ο χρόνος μισθολογικής εξέλιξης των υπαλλήλων με μερική απασχόληση στο Δημόσιο, σε Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α είναι ίδιος με εκείνον της πλήρους απασχόλησης, για όσο χρονικό διάστημα απασχολούνται με μερική απασχόληση. Στην περίπτωση που οι εν λόγω υπάλληλοι απασχοληθούν με πλήρες ωράριο, τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 15 του ν. 3205/2003» και Άρθρο 15 παρ. 3 Ν. 3205/2003 « Για υπηρεσίες που παρέχονται με μειωμένο ωράριο εργασίας, αναγνωρίζεται για μισθολογική εξέλιξη τόσος χρόνος, όσος προκύπτει από το πηλίκο της διαιρέσεως του συνόλου των ωρών εργασίας δια του αριθμού των ωρών εβδομαδιαίας απασχόλησης που ισχύει για τον αντίστοιχο κλάδο τακτικών υπαλλήλων».

² ΔΕφΑθ 4/1998 ο.π.

64 του Νόμου 2200/240, είτε άνευ αυτού, αναγνωρισθείσα δι' αποφάσεως του Μητροπολιτικού ή Εκπαιδευτικού Συμβουλίου προσμετρείται, αφ' ης ανεγνωρίσθη δια την ένταξιν και την προαγωγικήν εξέλιξιν ως και δια την χορήγησιν πενταετιών». Στους εφημέριους αναγνωρίζεται για την λήψη μισθολογικών κλιμακίων και επιδόματος προϋπηρεσία ιεροψαλτών ή νεωκόρων μέχρι 15 έτη με τις εξής προϋποθέσεις α) να έχει παρασχεθεί σε Ναούς μετά την συμπλήρωση του 16^{ου} έτους β) να υπάρχει διορισμός ή ακόμη και να λείπει γ) να έχει αναγνωρισθεί αυτή η προϋπηρεσία με απόφαση του Μητροπολιτικού ή Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Για να συνυπολογιστεί όμως η ψαλτική προϋπηρεσία του εφημερίου και ως συντάξιμη κρίσιμο είναι το ζήτημα της σχέσης εργασίας που είχαν ως ψάλτες ή νεωκόροι. Είναι καθοριστικό το αν υπήρχε διορισμός κατά τις διατάξεις του άρθρου 53 παρ. 1 του Κ2/69 που ίσχυε πριν τον Κ176/06 γιατί μόνο τότε δημιουργείται σχέση δημοσίου δικαίου που να τους συνδέει με το νομικό πρόσωπο του Ναού και μπορούν να αναγνωρίσουν την προϋπηρεσία τους ως συντάξιμη¹. Η ευνοϊκή αυτή ρύθμιση είχε τεθεί με σκοπό την προσέλκυση προσώπων προς το επάγγελμα του εφημερίου, προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο σκοπός της ενισχύσεως της λατρείας της επικρατούσας θρησκείας². Η διαφοροποίηση αυτή των εφημερίων των Ιερών Ναών σε σχέση με τους υπόλοιπους υπαλλήλους είναι δικαιολογημένη και δεν προσκρούει στις αρχές της συνταγματικής ισότητας όπως ορίζονται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος. Γιατί γίνεται δεκτό ότι εφόσον δεν υπάρχει ταυτότητα ή ομοιότητα των κατηγοριών των προσώπων ή εάν η απόκλιση επιβάλλεται από λόγους κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος ο νομοθέτης δύναται να αποκλίνει από την ανωτέρω αρχή³. Ωστόσο θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει έγγραφος διορισμός ώστε να αποδεικνύεται η ύπαρξη σχέσης δημοσίου δικαίου ανεξαρτήτως αν η έλλειψη αυτή οφείλεται σε παράλειψη της αρμόδιας

¹ Κ.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, *Το νέο καθεστώς της ψαλτικής προϋπηρεσίας*, Χριστιανός τ. 297 (1991) σ. 135-136

² ΕΣ 273/1993 ΔΕΝ 1994 σ. 441

³ ΕΣ Ολομ. 49/ 1981

Εκκλησιαστικής αρχής για την έκδοση του διοριστήριου εγγράφου¹. Η παραπάνω ρύθμιση δεν είναι πλέον σε ισχύ καθώς αντικαταστάθηκε από νεότερους νόμους όπως ο πιο πρόσφατος Ν. 3205/2003 που ορίζει ότι οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση προϋπηρεσίας μισθολογικά και συνταξιοδοτικά ταυτίζονται. Προς διευκρίνιση του θέματος εκδόθηκε ΚΥΑ των Υπουργείων Εσωτερικών, Παιδείας και Οικονομικών με θέμα «Επέκταση διατάξεων του Ν. 3205/2003 σε διαβαθμισμένους Κληρικούς», όπου αναφέρεται στο άρθρο 4 παρ.α ότι για την κατάταξή τους στα Μ.Κ. στην εφημεριακή τους θέση λαμβάνεται υπόψη μόνο η εφημεριακή τους υπηρεσία, μετά την αφαίρεση του μεταφερθέντος χρόνου από τη θέση του εφημέριου στη θέση του υπαλλήλου και όχι άλλες προϋπηρεσίες, (π.χ. ιεροψάλτη, ιεροκήρυκα, πολιτικού ή στρατιωτικού υπαλλήλου κ.λπ.)². Οι εφημέριοι ωστόσο που έχουν ενταχθεί στην παλαιότερη ευνοϊκή ρύθμιση του νόμου και έχουν αναγνωρίσει την μισθολογική εξέλιξη μπορούν να αναγνωρίσουν την προϋπηρεσία αυτή και ως συντάξιμη μόνο με εξαγορά.

9. Καθήκοντα ιεροψαλτών-Προσήκουσα συμπεριφορά

Τα καθήκοντα του Ιεροψάλτη απαριθμούνται στο άρθρο 6 του Κ.176. Αρχικά γίνεται λόγος για την ιδιότητά του ως κατώτερου κληρικού και των καθηκόντων που απορρέουν από αυτή την ιδιότητα. Δηλαδή ότι πρέπει να διάγει ως πιστός και ευλαβής τόσο εντός όσο και εκτός του Ναού. Στην συνέχεια τονίζεται η σχέση με τον Ιερέα του Ναού που οφείλει να τον σέβεται και να τον θεωρεί Πνευματικό του Προϊστάμενο και Πατέρα του. Σε περίπτωση συνεχούς και έντονης δυσαρμονίας κατά την συνεργασία μεταξύ τους τόσο στο λειτουργικό όσο και στο λατρευτικό μέρος την διαφορά επιλύει ο Μητροπολίτης .

Κάθε ιεροψάλτης δικαιούται να λαμβάνει γνώση των υποχρεώσεών του, ώστε να τις αποδέχεται πριν από τον διορισμό του. Ανήκει στην διακριτική

¹ ΑΠ. Ολομ.178/1982 ΑρχΝ 33,1983 σ. 395

² Εγκύκλιος ΓΛΚ 2/οικ.4393/0022/ 27/01/2004 στο <http://www.mof-glκ.gr/mis/2004/4939.pdf> (προσπελάστηκε στις 30-08-2010) όπου το πλήρες κείμενο της αρ. 2/73045/0022/2-1-2004 ΚΥΑ, (ΦΕΚ Β'17 της 13-01-2004) και στο ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ο.π. σ. 605.

ευχέρεια του Προϊσταμένου Εφημερίου του Ναού το δικαίωμα να παραχωρήσει στον Ιεροψάλτη άδεια απουσίας από ορισμένες υποχρεώσεις του και την δυνατότητα αντικαταστάσεώς του είτε από άλλο συνάδελφό είτε από βοηθό.

Η αυθαίρετη, σκόπιμη και αδικαιολόγητη απουσία από τα ιεροψαλτικά καθήκοντα αποτελεί για τον Ιεροψάλτη υπηρεσιακό παράπτωμα, που ελέγχεται και τιμωρείται αρμοδίως. Μέσα στις υποχρεώσεις του Ιεροψάλτη είναι να τηρεί επακριβώς το καθορισμένο ωράριο, να παίρνει ευχή, «καιρόν» από τον Λειτουργό Ιερέα, να έχει πλήρη γνώση του Τυπικού και να το τηρεί και να φέρει ράσο σεμνοπρεπώς κατά την Ακολουθία. Επίσης να δημιουργεί το κατάλληλο κλίμα για την προσέλκυση νέων στο Αναλόγιο. Τέλος στα πλαίσια της συνεργασίας με τους συναδέλφους του εντάσσεται και η ενεργός συμμετοχή του σε όλες τις εργασίες και εκδηλώσεις του Συλλόγου Ιεροψαλτών της Ιεράς Μητροπόλεως, στην οποία ανήκει.

Όσον αφορά τον τρόπο ψαλμωδίας ο Κανονισμός ορίζει ότι οφείλει να ψάλλει σεμνοπρεπώς και συνετώς και να εκτελεί τους ύμνους με πιστότητα προς το βυζαντινό ύφος από διφθέρας από τα κλασικά μουσικά κείμενα. Επιτρέπει την προσωπική έμπνευση σε ορισμένα μαθήματα αλλά μέχρι το σημείο όπου δεν αλλοιώνεται ο χαρακτήρας και το ήθος του μουσικού μαθήματος.

Κατά την διάρκεια της Ιεράς Ακολουθίας ο Ιεροψάλτης αποδεικνύει με την στάση και τις κινήσεις του στο Αναλόγιο ότι εκτελεί προσευχητικό έργο. Το κλίμα και το πνεύμα αυτό προσπαθεί με πολλή διακριτικότητα να μεταδώσει και στους βοηθούς του και τους συγκροτούντες τον χορό.

Η συνεργασία μεταξύ των δύο Ιεροψαλτών αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση για την ύπαρξη αρμονικού κλίματος και αποδοτικής προσφοράς στον Ιερό Ναό. Οφείλουν οι δύο Ιεροψάλτες να συνεννοούνται μεταξύ τους σε κάθε περίπτωση, ώστε να αποφεύγονται εκνευρισμοί και εντάσεις, οι οποίες μειώνουν την απόδοσή τους, αλλά και τους εκθέτουν.

Επίσης η δια βίου επιμόρφωση κάθε Ιεροψάλτη πρέπει να αποτελεί το διαρκές μέλημά του.

Ο ορισμός των καθηκόντων των ιεροψαλτών υπήρξε στο παρελθόν θέμα αρκετών εγκυκλίων που απαριθμούσαν λεπτομερώς τα καθήκοντα των ιεροψαλτών. Ήδη από το 1908 η Ιερά Σύνοδος εξέδωσε την υπ' αριθμ. 465 εγκύκλιο όπου ανέθετε στους Ιερούς Ναούς την κατάρτιση λεπτομερούς κανονισμού καθηκόντων για τους ιερείς, διακόνους, ψάλτες και νεωκόρους με βάση το πρότυπο που παρέθετε στην εγκυκλιό της και προέτρεπε στην ανάρτησή του στον Ναό. Ο παρών κανονισμός αντιγράφει σε μεγάλο βαθμό την παραπάνω εγκύκλιο¹. Μεταγενέστερες εγκυκλίοι το 1996 και το 2001 ασχολούνται με λεπτομερείς ρυθμίσεις για την υφή και την ουσία του ιεροψαλτικού λειτουργήματος, τις συνέπειες της χειροθεσίας, τον τρόπο ψαλμωδίας και την τήρηση της διδασκαλίας της Βυζαντινής Μουσικής². Η πιο πρόσφατη εγκύκλιος υπ' αριθμ. 275/2006 της 2^{ης} Φεβρουαρίου 2006 της Αρχιεπισκοπής Αθηνών περιέχει παραινέσεις προς τους Ιεροψάλτες για το ήθος και μέλος των τροπαρίων, την συμπσαλμωδία, τη στάση των ψαλτών στο αναλόγιο, την τήρηση του προσδιορισμένου καιρού και του ένθεου ζήλου των ψαλτών. Ακόμα και επίσκοποι έχουν κατά καιρούς συγγράψει μελέτες σχετικά με το ρόλο, τη γενικότερη λειτουργική θέση και την προσφορά του ιεροψάλτη που αποδεικνύονται χρήσιμα από πρακτικής άποψης για τους ιεροψάλτες³.

10. Δικαιώματα Ιεροψαλτών

10.1 Αμοιβή

Παρά το πάγιο αίτημα των ιεροψαλτικών συλλόγων να ορισθεί το ύψος της αμοιβής του ιεροψάλτη ή τουλάχιστον να συνδεθεί με το οριζόμενο στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας ωστόσο ο Κ176 δεν ικανοποίησε αυτό τους το αίτημα. Αντίθετα ορίζει στο άρθρο 7 ότι το ύψος της αμοιβής εκάστου

¹ *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι* Τόμος Α' (1901-1933) σ.166επ., Αθήνα 1955

² Εγκύκλιος 2606/Αρ.Πρωτ186/ 16^{ης} Ιανουαρίου 1996 στο ΤΡΩΙΑΝΟΥ- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ σ.693 Εγκύκλιος της 19^{ης} Φεβρουαρίου 2001 και Εγκύκλιο Σημείωμα 2066/1034 της 11^{ης} Μαΐου 2005 βλέπε Παράρτημα.

³ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ(ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ) ΑΡΧΙΕΠ. ΑΘΗΝΩΝ, *Εγχειρίδιον Ιεροψάλτου*, Αθήνα 2001, ΕΥΘΥΜΙΟΥ (Κ.ΣΤΥΛΙΟΥ) ΕΠΙΣΚ. ΑΧΕΛΩΟΥ, *Ποιμαντικές διαστάσεις της ιεροψαλτικής διακονίας*, Αθήνα 2005, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ (ΨΑΡΙΑΝΟΥ), ΜΗΤΡ. ΣΕΡΒΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΖΑΝΗΣ, *Η Θεία Λειτουργία*, Αθήνα 1986.

Ιεροψάλτη τελεί σε συνάρτηση με τα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα του, την κατηγορία στην οποία έχει καταταγεί, καθώς και με τη συμβολή του στην πνευματική πρόοδο της Ενορίας και τις οικονομικές δυνατότητες του Ναού. Η αμοιβή προσθέτει αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ αυτού και του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Τον κατώτερο μισθό κατά κατηγορία Ιεροψάλτη καθορίζει το οικείο Μητροπολιτικό Συμβούλιο. Η ρύθμιση αυτή στο άρθρο 7 παρ.2 είναι μια δικλείδα ασφαλείας για να κατοχυρώσει ένα ελάχιστο αμοιβής σε σχέση με την κατηγορία στην οποία ανήκει ο ιεροψάλτης. Η διαβάθμιση των ελαχίστων αμοιβών συνδέεται μόνο με τις κατηγορίες των ψαλτών και δεν γίνεται αναφορά ούτε στο μέγεθος της ενορίας ούτε και στη θέση του αναλογίου. Επομένως η πράξη του Μητροπολιτικού Συμβουλίου που καθορίζει τις ελάχιστες αμοιβές κατά κατηγορία δεν μπορεί να περιλαμβάνει τέτοιες διαφοροποιήσεις αλλά να ορίζει τις αμοιβές που κατ' ελάχιστο δικαιούνται να λαμβάνουν οι ιεροψάλτες γενικώς σε κατηγορίες κατατασσόμενοι, χωρίς να λαμβάνει υπόψη άλλα πρόσθετα στοιχεία όπως το μέγεθος της ενορίας, η κρίση των οποίων επαφίεται μόνο στο Εκκλησιαστικό Συμβούλιο της Ενορίας και στην διαμόρφωση του ύψους της εξατομικευμένης αμοιβής του κάθε ψάλτη. Οι κατηγορίες των ιεροψαλτών που θεσπίστηκαν κατά αναλογία των κατηγοριών των εφημερίων εξυπηρετούν την αξιολόγησή τους αλλά αποβλέπουν και στην τυχόν μελλοντική ανάληψη της μισθοδοσίας τους από το Κράτος. Αυτή ήταν η αρχική πρόθεση του Κανονισμού όπως διαφαίνεται στο προσχέδιό του, όπου μέχρι λίγους μήνες πριν ψηφιστεί το 2005 περιλαμβανόταν, στο άρθρο 7, κατώτατο όριο μισθών με ποσά που αναλογούσαν σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Αυτό όμως δεν υιοθετήθηκε τελικά από τον Κανονισμό όπως ψηφίστηκε από την ΔΙΣ¹.

Η θεσμοθέτηση κατώτερων αμοιβών των ιεροψαλτών που υπολογίζονται με βάση τον κατώτατο μισθό των εργαζομένων είναι πάγιο αίτημα και της Ομοσπονδίας Συλλόγων Ιεροψαλτών Ελλάδος (ΟΜΣΙΕ). Η

¹ Οι εφημέριοι κατατάσσονται σε ειδικές μισθολογικές κατηγορίες ανάλογα με τα προσόντα τους και σχετίζονται με μισθολογικά κλιμάκια ανάλογα με των υπαλλήλων των αντίστοιχων βαθμών των ΝΠΔΔ. Βλέπε σχετικά άρθρο 49 Κ2/1969 «Περί Ι. Ναών, Ενοριών, Εφημερίων», ΑΝ 536/1945, ΑΝ 469/1968. Η μισθοδοσία τους βαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό.

αξίωση για νόμιμο μισθό, δηλαδή για μισθό που καθορίζεται από το νόμο ή από κανονιστική διάταξη συλλογικής σύμβασης ή διαιτητικής απόφασης ή Κανονισμού νομοθετικής ισχύος ή Υπουργικής απόφασης κατά εξουσιοδότηση νόμου είναι το ελάχιστο όριο προστασίας για τους ιεροψάλτες που με αυτή την ιδιότητα έχει υπολογισθεί ότι απασχολούνται στο ναό 1400 ώρες το χρόνο, ενώ ο συνήθης καθηγητής Μέσης Εκπαίδευσης εργάζεται 1200 ώρες το χρόνο¹. Στις προτάσεις της ΟΜΣΙΕ περιλαμβάνεται διαχωρισμός των ιεροψαλτών ανάλογα με την κατηγορία των Ιερών Ναών που υπηρετούν. Στην Α' κατηγορία Ιερών Ναών όπου υπηρετούν πάνω από τρεις ιεροψάλτες, ο μισθός για τον Πρωτοψάλτη προτείνεται να υπολογίζεται ως το 25πλάσιο του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη, για τον Λαμπαδάριο προτείνεται το 65% του μισθού του Πρωτοψάλτη και για τον Βοηθό το 30% του μισθού του Πρωτοψάλτη. Στην Β' κατηγορία των ενοριακών Ναών όπου υπηρετούν μέχρι τρεις ιεροψάλτες, ο μισθός του Πρωτοψάλτη προτείνεται να είναι το 70% του 25πλάσιου του ανειδίκευτου εργάτη, και αντίστοιχα του Λαμπαδαρίου το 60% του μισθού του Πρωτοψάλτη και του Βοηθού, εάν υπάρχει, τα 25% του Πρωτοψάλτη. Στην Γ' κατηγορία των ενοριακών Ναών μικρών χωριών και μικρών νησιών ο μισθός του κάθε ιεροψάλτη προτείνεται να υπολογίζεται μηνιαίως ως το 20% του 25πλάσιου του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη. Ακόμα προτείνεται να δίνονται χρονοεπιδόματα και επίδομα Πάσχα, Χριστουγέννων, αδείας και επίδομα πανηγύρεως². Την αναγκαιότητα της ρύθμισης του οικονομικού ζητήματος των ιεροψαλτών, που επικεντρώνεται στη κατοχύρωση συγκεκριμένου ποσού ως ύψος αμοιβής, συμμερίζεται και ο Σεβ. Μητροπολίτης Λαρίσης Δωρόθεος στην Εισηγητική του Έκθεση για το Σχέδιο Νόμου «Περί Ιεροψάλτου» ήδη από την δεκαετία του 40. Στο κείμενο αυτό εξαγγέλλει ότι προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της Εκκλησίας κατά τον ΟΕ' Κανόνα της εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου οι ψάλτες «δεν χρειάζονται λόγοι και παραινέσεις και σχέδια, διότι ταύτα δεν

¹ Υπόμνημα της ΟΜΣΙΕ, 15.09.1980 «*Νομική προστασία της ψαλτικής υπηρεσίας*» προς τους κκ. Υπουργούς Οικονομικών και Εργασίας, *Ιεροψαλτικός Κόσμος* 29/1990 σ.3.

² «*Αποδοχές Ιεροψαλτών*», *Νέος Ιεροψαλτικός Κόσμος*, 7/2001 σ.2

έχουσι σημασίαν και επίδρασιν, αν μη συνοδοιπορή και η αμοιβή του ιεροψάλτου»¹.

10.2. Το ζήτημα της εφαρμογής των προστατευτικών διατάξεων του εργατικού δικαίου στους ιεροψάλτες.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την προβληματική γύρω από το θέμα της εφαρμογής των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, του εργατικού δικαίου και τις διαφορετικές απόψεις που υποστηρίζονται από τους συλλόγους των ιεροψαλτών, την ιεραρχία και τους νομικούς κύκλους είναι θεμιτό να διερευνήσουμε την θεωρία του εργατικού δικαίου και πως σχετίζεται με το θέμα των ιεροψαλτών². Για να μπορέσει να ενταχθεί η απασχόληση του ιεροψάλτη στο εργατικό δίκαιο πρέπει να θεωρηθεί εργασία. Η πρώτη προβληματική εισάγεται με την έννοια της εργασίας που δεν είναι η ίδια σε όλες τις εποχές και σε όλες τις χώρες. Η αξιολόγηση κάποιας ανθρώπινης ειρηνικής δραστηριότητας ως εργασίας εξαρτάται από την οικονομική και κοινωνική προσέγγιση στο θέμα αλλά και την κρατούσα οικονομική οργάνωση, θρησκευτικό δόγμα και πολιτική ιδεολογία³. Η έννοια της εργασίας των ιεροψαλτών διαπιστώνουμε πως διαφοροποιείται ανάλογα και με τους επιδιωκόμενους κάθε φορά σκοπούς όπως διαφαίνεται και στη χρήση ρήματος «διακονεί» που χρησιμοποιείται από τον Κανονισμό 179/2006.

Πέρα από την ευρεία έννοια της εργασίας ως ανθρώπινης δραστηριότητας με κοινωνική ωφελιμότητα, το πρώτο αναγκαίο στοιχείο για να χαρακτηριστεί μια δραστηριότητα ως εργασία, με την στενή κοινωνικοοικονομική έννοια δηλαδή επάγγελμα, είναι να υπάρχει κάποια εξωτερική πίεση, δηλαδή περιοδικότητα και δεσμευτικότητα που αίρει την απλή ελευθερία και δημιουργεί εξωτερικό καταναγκασμό ώστε να μην εμφανίζεται ως περιστασιακή. Το άλλο στοιχείο που πρέπει να συντρέχει είναι

¹ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΜΗΤΡ.ΛΑΡΙΣΗΣ, *Νομοκανονικά Μελέται*, Αθήνα 1954 σ. 209 επ.

² Βλ και Α.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, *Ιεροψάλται και Εργατικόν Δίκαιον*, *ΕΕργΔ* 6 σ. 709

³ Πρβλ. Θ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Η εργασία κατά την χριστιανική αντίληψη*, 1980 για την χριστιανική προσέγγιση.

να αναγνωρίζεται οικονομική ωφέλεια για τρίτους με μορφή αμοιβής, να γίνεται δηλαδή με σκοπό βιοποριστικό. Αφορά δηλαδή την εμπορευματική-οικονομική αξία που καλύπτει κάθε αμειβόμενη δραστηριότητα. Επειδή αυτά τα στοιχεία δεν υπάρχουν σε ορισμένες κοινωνικές και θρησκευτικές δραστηριότητες, αυτές δεν θεωρούνται εργασία. Η δραστηριότητα λοιπόν του ιεροψάλτη για να θεωρηθεί εργασία και ο ίδιος μισθωτός πρέπει να συντρέξει το στοιχείο της εμπορευματικής αξίας της δραστηριότητας και να αποδεσμευθεί από την έννοια της θρησκευτικής δραστηριότητας με χαριστική αιτία. Εφόσον ο ιεροψάλτης θεωρείται μαζί με τους κληρικούς και τους νεωκόρους προσωπικό που εξυπηρετεί την τέλεση της λατρείας αμφισβητείται κατά πόσο η σχέση με την εκκλησία μπορεί να θεωρηθεί επαγγελματική. Ο δικαιολογητικός λόγος της προσφοράς υπηρεσιών αυτού του προσωπικού γίνεται με πρόθεση λατρείας και όχι για επαγγελματικούς σκοπούς και συναλλακτικό όφελος. Θεωρείται ότι εφόσον εκλείπει ο βιοποριστικός σκοπός και ο εξωτερικός καταναγκασμός, η δραστηριότητα του ιεροψάλτη συνιστά σύμβαση παροχής υπηρεσιών από ελευθεριότητα (χαριστική αιτία) που εξυπηρετεί θρησκευτικό σκοπό και εντάσσεται στην σύμβαση δωρεάς και όχι στην σύμβαση εξαρτημένης εργασίας. Η πρακτική πολλών Ιερών Ναών να απασχολούν ιεροψάλτες αφού προηγουμένως έχουν υπογράψει αίτηση εθελοντικής προσφοράς Ιεροψαλτικής διακονίας, στην οποία ο ιεροψάλτης δηλώνει την βούλησή του να προσφέρει τις υπηρεσίες του εθελοντικά και αμισθί, αποκλείει την αναγνώριση της σχέσης ως εργατικής αλλά και την διεκδίκηση οποιαδήποτε οικονομικής αξίωσης εκ μέρους του ιεροψάλτη. Η πλειονότητα των ιεροψαλτών ωστόσο δεν προσφέρουν την εργασία τους εθελοντικά αλλά με αμοιβή και σε συγκεκριμένο φορέα με ορισμένο πλαίσιο οδηγιών και δεσμεύσεων οπότε τα όρια με την σύμβαση εξαρτημένης εργασίας γίνονται δυσδιάκριτα. Εξάλλου η ιδιότητα του θρησκευτικού λειτουργού δεν αποκλείει την ύπαρξη έννομης σχέσης για την προσφορά αντίστοιχων υπηρεσιών. Παράδειγμα αποτελούν οι ιεροψάλτες και οι ιεροψάλτες στους νοσοκομειακούς ναούς, αλλά και η αναγνώριση για τους ιερείς, παρόλο που είναι πρόσωπα κατεξοχήν αφιερωμένα στη λατρεία, από το νόμο εννόμων

σχέσεων με συγκεκριμένο νομικό χαρακτηρισμό¹. Έτσι δεν υπάρχει απόλυτο ασυμβίβαστο των θρησκευτικών υπηρεσιών ως οικονομική δραστηριότητα με την έννοια της λατρείας. Επιπροσθέτως ειδικά για τους ιεροψάλτες που δεν έχουν δεχτεί χειροθεσία και επομένως δεν ανήκουν τυπικά στο κατώτερο κλήρο η παροχή υπηρεσιών λατρευτικού περιεχομένου σε συνδυασμό με προσφορά οικονομικού ανταλλάγματος δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει το εκκλησιαστικό αδίκημα της σιμωνίας.

Ωστόσο ο σκόπελος του χαρακτηρισμού των ιεροψαλτών ως προσώπων που συμμετέχουν στην τέλεση της λατρείας και συνακόλουθα δεν μπορεί να θεωρηθεί η δραστηριότητά τους ως εργασία με την έννοια του επαγγέλματος, έχει σημασία και για την εφαρμογή ή μη των αντίστοιχων προστατευτικών διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Πιο συγκεκριμένα το κοινοτικό δίκαιο δεν ρυθμίζει τις εκκλησιαστικές σχέσεις και στο πλαίσιο της προστασίας της θρησκευτικής ελευθερίας δεν θίγει το καθεστώς που έχουν σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο οι εκκλησίες και οι θρησκευτικές ενώσεις ή κοινότητες στα κράτη μέλη. Αν όμως μια εκκλησιαστική σχέση χαρακτηριστεί ως οικονομική δραστηριότητα τότε θα εμπίπτει στις ρυθμίσεις όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αρμοδιότητα να επεμβαίνει όπως ρυθμίσεις για την υγεία και ασφάλεια της εργασίας, την ισότητα ανδρών και γυναικών, τις συνθήκες απασχόλησης υπηκόων τρίτων χωρών και την καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού. Ακόμα, η αρμοδιότητα της ΕΕ αφορά και την κοινωνική ασφάλιση, την προστασία της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας, την εκπροσώπηση και την συλλογική υπεράσπιση των συμφερόντων των εργαζομένων όπου οι ιεροψάλτες θα απολάμβαναν την προστασία των κοινοτικού δικαίου. Όμως ακόμα και αν θεωρηθεί οικονομική δραστηριότητα η ιεροψαλτική εργασία στα θέματα αμοιβών, δικαιωμάτων του συνεταιρίζεσθαι, απεργίας και ανταπεργίας δεν μπορεί να καλυφθεί από το κοινοτικό δίκαιο γιατί αυτά τα θέματα αποκλείονται από την κοινοτική αρμοδιότητα.

¹ Βλ. ΑΠ248/1995 ΝοΒ 45 σ.26 επ, ΔΕΝ 51σ.813 επ., ΑΠ 944/1983 ΝοΒ 32 σ.1519, ΑρχΝ 14 σ.673 όπου ο μισθός των εφημερίων παρέχεται για χάρη του συμφέροντός τους και της Εκκλησίας και δεν αποτελεί αντιπαροχή της εκτελέσεως των ιερατικών τους καθηκόντων ως θρησκευτικών λειτουργιών αλλά σκοπός είναι η αντιμετώπιση βιοτικών και κοινωνικών αναγκών.

Ωστόσο η έννοια του εργαζόμενου διαφοροποιείται στην περίπτωση του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου το οποίο δεν περιορίζει την έννοια του εργαζόμενου μόνο στον εργαζόμενο με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας. Κατά το άρθρο 48 της Συνθήκης της Ρώμης η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων σε χώρες-μέλη της ΕΕ για παράδειγμα αφορά κάθε πρόσωπο που παρέχει ή προτίθεται να παράσχει οποιαδήποτε αμειβόμενη δραστηριότητα ανεξάρτητα αν είναι ή όχι εξαρτημένη. Με βάση την ερμηνεία της διάταξης από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του Κανονισμού 1612/68 της ΕΟΚ εργαζόμενος θεωρείται κάθε πρόσωπο που ασκεί ή επιθυμεί να ασκήσει κάποια αμειβόμενη δραστηριότητα, έστω και με μερική απασχόληση, ανεξάρτητα από το εάν η εργασία αποφέρει εισοδήματα μικρότερα από τα ελάχιστα όρια συντήρησής του, ή εάν αρκείται σε μέσα συντήρησης του λιγότερα από τα απαιτούμενα¹. Από τη διευρυμένη αυτή έννοια του «εργαζόμενου» προκύπτει ότι δεν υπάρχει απαγόρευση για την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου στους ιεροψάλτες και ειδικά για την εφαρμογή του δικαιώματος της ελεύθερης διακίνησης και της κοινωνικής ασφάλισης². Αλλά και στα πλαίσια της υγιεινής και της ασφάλειας που είναι προνομιακός τομέας παρέμβασης της ΕΕ σχετική παρέμβαση εκδηλώθηκε με την οδηγία 93/104 που ενσωματώθηκε με το Π.Δ. 88/1999 που αναφέρεται στις ελάχιστες προδιαγραφές για το χρόνο εργασίας³. Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 2 του π.δ. (άρθρο 17 της οδηγίας) επιτρέπονται παρεκκλίσεις από την απαγόρευση της κυριακάτικης εργασίας και του κανόνα της εβδομαδιαίας ανάπαυσης για τους εργαζόμενους τον τελετουργικό τομέα των εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων. Σήμερα στο εργατικό δίκαιο γενικότερα αμφισβητείται η αρχή της προστασίας και προτάσσεται η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων κατά την νεοφιλελεύθερη αντίληψη. Το ίδιο στόχο δηλαδή την οργάνωση της ανοιχτής ενιαίας αγοράς, με αξίες τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την προώθηση της

¹ C.H.C.E της 23.3.1982, αριθμ.υπόθεσης 53/1981 *ΕΕργΔ* 41 σ.430

² Βλ. για την ελεύθερη μετακίνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, *Εργατικό Δίκαιο*, 2005, σ. 145επ.

³ ΠΔ 88/1999 (ΦΕΚ Α'94) Η οδηγία αυτή τροποποιήθηκε με την οδηγία 2000/34 και αντικαταστάθηκε με την οδηγία 2003/88 με έναρξη ισχύος την 2.8.2004. Για τις βασικές ρυθμίσεις και την κοινοτική παρέμβαση στο καθεστώς του χρόνου εργασίας βλ. Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, *Εργατικό Δίκαιο*, 2005 σ. 381 επ.

ανταγωνιστικότητας έχει και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα από την ίδρυσή της γεγονός που επηρεάζει και την εξέλιξη της προστασίας της εργασίας σε κοινοτικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση βέβαια όσον αφορά τα εργασιακά θέματα έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη και όχι αποκλειστική¹ που σημαίνει ότι επεμβαίνει μόνο αν οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατο να επιτευχθούν επαρκώς από το κράτος μέλος. Από όλα τα παραπάνω προκύπτει πως η εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων στους ιεροψάλτες και η αναζήτηση ερεισμάτων προστασίας για το καθεστώς τους είναι δυσχερής.

Το αντικείμενο του εργατικού δικαίου δεν είναι η εργασία στο σύνολό της, αλλά μόνο ορισμένος τρόπος παροχής εργασίας η «εξαρτημένη ή μισθωτή εργασία». Ουσιαστικά αναφέρεται στη ρύθμιση των σχέσεων ανάμεσα στο κεφάλαιο, την επιχείρηση, το εργοδότη και την παρεχόμενη εργασία από τον μισθωτό-εργάτη. Για να θεωρηθεί μια εργασία, όπως του ιεροψάλτη, εξαρτημένη και να ενταχθεί στο εργατικό δίκαιο πρέπει να αφορά έναν εργοδότη με τον οποίο ο εργαζόμενος συνδέεται με έννομη σχέση ιδιωτικού δικαίου που ονομάζεται εργασιακή σχέση και μπορεί να στηρίζεται σε έγκυρη ή και σε άκυρη σύμβαση εργασίας².

Η έννοια της εξαρτημένης εργασίας δεν ορίζεται από το νόμο αλλά αφήνεται να συναχθεί από τις αντιλήψεις που επικρατούν στις συναλλαγές. Η ποιότητα της δέσμευσης είναι καθοριστικό για την ύπαρξη ή μη της εξάρτησης, για αυτό και αποφασιστική σημασία έχει η συνολική εικόνα της ψαλτικής δραστηριότητας³. Για το κριτήριο της εξάρτησης έχει επικρατήσει στην ελληνική θεωρία και νομολογία η θεωρία της προσωπικής εξάρτησης που απαιτεί την υποχρέωση του εργαζόμενου να ακολουθεί τις οδηγίες του εργοδότη και να δέχεται τον έλεγχο του όσο αφορά τον χρόνο και το τόπο

¹ Άρθρο 137 Σύμβαση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, για την εναρμόνιση της κοινωνικής νομοθεσίας στην ΕΕ στις ατομικές σχέσεις εργασίας βλ. Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, ο.π., σ. 150 επ.

² Βλ. Άρθρο 1 Ν.1876/1990 «Ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις», Άρθρα 663 παρ.1,2 ΚΠολΔ, άρθρο 1 παρ.1,4 Α.Ν. 539/1945 «περί αδειών μετ' αποδοχών», για την έννοια και την έκταση της ύλης του εργατικού δικαίου βλ. Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, ο.π., σ. 19 επ.

³ Βλέπε σχετικά με ποιότητα δέσμευσης για αναγνώριση σύμβασης εξαρτημένης εργασίας ΑΠ 515/1959 *ΕΕργΔ* 19 σ.17, 367/1960 *ΕΕργΔ* 19 σ. 894, 138/1961 *ΕΕργΔ* 20 σ. 587, 60/1965 *ΕΕργΔ* 24 σ. 411, 495/1968 *ΕΕργΔ* 27 σ.1952, 28/2005 *ΔΕΝ* 61 σ. 996.

παροχής της εργασίας στοιχεία που η σχέση του ιεροψάλτη με το ναό τα περιέχει καθώς πέρα από τον καθορισμό του τόπου και του χρόνου, υπάρχει και έλεγχος της δραστηριότητάς¹. Εξάλλου η επίδειξη πρωτοβουλίας κατά την εκτέλεση της εργασίας του δεν εξαφανίζει την εξάρτηση όπως έχει γίνει δεκτό από τον ΑΠ, επομένως ούτε η καλλιτεχνική ιδιαιτερότητα και πρωτοβουλία στο ψαλτήρι θα αποτελούσε εμπόδιο στην αναγνώριση ως σύμβαση εξηρημένης εργασίας εφόσον υπάρχει το δικαίωμα εποπτείας και ελέγχου από τον Ναό ή τον ιερέα και εμπεριέχει το δικαίωμα να εκδίδει δεσμευτικές διαταγές².

Επομένως δεν υπάγονται στους κανόνες του εργατικού δικαίου οι περιπτώσεις που παρέχεται εργασία με βάση μια σχέση ιδιωτικού δικαίου αλλά με αιτία διαφορετική από την σύμβαση εργασίας. Με βάση τα παραπάνω ιεροψάλτες που παρέχουν εργασία με σύμβαση έργου ή ανεξάρτητη εργασία, ως ελεύθεροι επαγγελματίες, δεν εντάσσονται στο εργατικό δίκαιο. Στη σύμβαση έργου κύριο αντικείμενό της είναι ο προσπορισμός στον εργοδότη ενός έργου, δηλαδή ενός αποτελέσματος συγκεκριμένης δραστηριότητας, ενώ στη σύμβαση ανεξάρτητων υπηρεσιών ελλείπει το στοιχείο της εξάρτησης. Σε αυτές τις περιπτώσεις εφαρμογή έχουν οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Έτσι έχει θεωρηθεί για ιεροψάλτη που παρέχει τις υπηρεσίες του σε παρεκκλήσι Γηροκομείου παρόλο που αμειβόταν με μισθό, ότι η σύμβασή του είναι παροχής ανεξάρτητων υπηρεσιών που δεν καλύπτεται από το εργατικό δίκαιο. Και αυτό επειδή δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις της νομικής εξάρτησης που εκδηλώνεται με το δικαίωμα του εργοδότη, εδώ του Γηροκομείου, να ασκεί έλεγχο και εποπτεία ως προς τον τρόπο, τόπο και χρόνο παροχής της εργασίας και να παρέχει δεσμευτικές για τον εργαζόμενο εντολές και οδηγίες για την προσήκουσα εκπλήρωση της παροχής. Ο καθορισμός του χρόνου και του τρόπου που ο ιεροψάλτης έψελνε θεωρήθηκε ότι καθορίζεται από την φύση της εργασίας από τους εκκλησιαστικούς κανόνες και ότι δεν δηλώνουν νομική

¹ Για το κριτήριο της εξάρτησης στην ελληνική επιστήμη και νομολογία και την αντιμετώπισή της από το νομοθέτη βλ. Ι.ΚΟΥΚΙΑΔΗ, *Εργατικό Δίκαιο*, 2005 σ. 196 επ. και Σ. ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005 σ.4 επ.

² ΑΠ 1419/1980 *ΕΕργΔ* 40 σ. 75, ΑΠ 460/1986 *ΕΕργΔ* 46 σ. 167, 1026/1990 *ΕΕργΔ* 50 σ. 320, 1494/1991 *ΕΕργΔ* 52 σ. 158

εξάρτησης. Αποφασιστικό στοιχείο ήταν και το γεγονός ότι ο ιεροψάλτης εξέδιδε αποδείξεις παροχής υπηρεσιών κατά την είσπραξη της μηνιαίας αμοιβής του και δεν ελάμβανε τα δώρα Χριστουγέννων και Πάσχα, αποδοχές και επίδομα αδείας, γεγονός για το οποίο δεν εξέφρασε αποδεδειγμένα ποτέ τις ενστάσεις του¹. Ακόμα δεν υπάγονται στο εργατικό δίκαιο οι περιπτώσεις εργασίας στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ με βάση σχέση δημοσίου δικαίου όπως είναι οι νόμιμα διορισμένοι ιεροψάλτες δηλαδή αυτοί που υπάγονται στο Κανονισμό 176.

Το εργατικό δίκαιο καλύπτει τις συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου ακόμα και όταν ο εργοδότης είναι το Δημόσιο ή ΝΠΔΔ. Αυτές οι περιπτώσεις που παρέχεται εργασία με μορφή εξαρτημένης εργασίας στο Δημόσιο υπάγονται στις διατάξεις του κοινού εργατικού δικαίου αλλά με σημαντικές διαφοροποιήσεις που εισάγονται με ειδική νομοθεσία².

10.2.1. Εκκλησιαστικό προσωπικό με σχέση ιδιωτικού δικαίου.

Το εκκλησιαστικό προσωπικό με σχέση ιδιωτικού δικαίου, που συνήθως αποτελείται από καθαρίστριες και τεχνικούς, ήταν μια μικρή μειοψηφία σε σύγκριση με το προσωπικό με σχέση δημοσίου δικαίου. Κατά τον Κουκιάδη-Παπαστάθη για αυτό το προσωπικό υπάρχει πρόβλημα εάν εφαρμόζεται η εργατική νομοθεσία και ποια³. Ενώ η σύναψη σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου στον ιδιωτικό τομέα δεν απαγορεύεται και θεωρείται έγκυρη σύμβαση, για αυτούς που συνάπτουν σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου με ΝΠΔΔ για κάλυψη παγίων αναγκών είναι άκυρη, κυρίως για το λόγο που αφορά τον

¹ Μον ΠρΑθ. 2717/97 ΔΕΝ 55 (1999) σ. 176, και ΕφΑθ 7633/2001 ΔΕΝ 2002 σ.89 για σύμβαση έργου.

² Οι μισθωτοί του δημοσίου και των ΝΠΔΔ υπάγονται σε αυτοτελείς ρυθμίσεις όπως το άρθρο 30 Ν.1264/1982, και άρθρο 19 Ν.1876/1990 που αφορά τις συλλογικό δίκαιο αλλά και ΠΔ 410/1988 «Κωδικοποίηση διατάξεων που αφορούν το προσωπικό με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου του Δημοσίου, των ΟΤΑ και λοιπών ΝΠΔΔ» (ΦΕΚ Α'191), Ν. 3801/2009 «Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης» (ΦΕΚ Α'163) και Ν.2190/1994, όπου προβλέπεται το υποχρεωτικό θεσμικό οργανωτικό πλαίσιο πρόσληψης με συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου για πρόσκαιρες, επείγουσες και απρόβλεπτες ανάγκες, νόμοι που ισχύουν και για τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, βλ. και Β. ΔΟΥΚΑ, *Η σύμβαση εξαρτημένης εργασίας με το Δημόσιο*, Παρατηρητής 1992.

³ ΚΟΥΚΙΑΔΗ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Θρησκεία και εργασιακές Σχέσεις*, ο.π..σ. 62 επ.

τρόπο σύναψής της. Η ρητή απαγόρευση του Συντάγματος περιλαμβάνει και την μετατροπή των συμβάσεων έργου σε σύμβαση εργασίας. Επίσης έρχεται σε αντίθεση με την οδηγία 99/70 που αναφέρεται στο σύνολο των συμβάσεων ορισμένου χρόνου ανεξάρτητα από το αν εργοδότης είναι ιδιώτης ή το δημόσιο. Η συγκεκριμένη οδηγία αφορά και τους συμβασιούχους του δημοσίου και χρειάστηκε να εκδοθεί ειδικό διάταγμα για να ενσωματωθεί στο δίκαιο της χώρας μας δεδομένου των περιορισμών του Συντάγματος, το διάταγμα 164/2004¹. Αντικείμενο της ρύθμισης του συγκεκριμένου διατάγματος αποτελούν οι διαδοχικές συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου και τίθεται γενικός κανόνας απαγόρευσης τέτοιων συμβάσεων που συνάπτονται διαδοχικά είτε χωρίς κενό είτε με ενδιάμεσο κενό μικρότερο των τριών μηνών.

Η εφαρμογή του ΠΔ 164/2004 επί Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων είναι δεκτή κατά τον Μαρίνο εφόσον στο άρθρο 154 παρ. 5 του Κ5/1978 ορίζεται ότι επί οιοδήποτε ζητήματος η ρύθμιση του οποίου δεν προβλέπεται από τον κανονισμό εφαρμόζονται αναλόγως οι αντίστοιχες διατάξεις του Δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα. Αντίστοιχη είναι και η παραπομπή στο δημοσιοϋπαλληλικό δίκαιο από τον Καταστατικό Χάρτη στο άρθρο 42 παρ. 2 και πιο συγκεκριμένα με τον Κανονισμό 169/2006 «Περί αναλόγου εφαρμογής των διατάξεων του ΠΔ 164/2004 και των διατάξεων του άρθρου 7 του Ν. 3260/2004 στους Εκκλησιαστικούς Υπαλλήλους»². Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ισχύει για τους Εκκλησιαστικούς Υπαλλήλους που ρυθμίζονται από το Κ5/1978 το ΝΔ 164/2004.

Τα ερωτήματα που γεννιούνται είναι αν ο Ιερός Ναός ο οποίος περιβλήθηκε την νομική μορφή του ΝΠΔΔ, ως εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο, όταν συνάπτει συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου ως εργοδότης θεωρείται δημόσιο με την έννοια της άσκησης δοτής εξουσίας ή όχι και

¹ Πρβλ. ΠΔ 160/2004 «Ρυθμίσεις για τους εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στο Δημόσιο Τομέα» (ΦΕΚ Α' 134), διόρθωση σφαλμάτων στο ΦΕΚ Α' 135, και ΠΔ 81/2003 και ΠΔ 180/2004 για ενσωμάτωση της οδηγίας 99/70.

² ΦΕΚ Α' 12, ΤΡΩΙΑΝΟΥ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ο.π., σ. 869, Α.ΜΑΡΙΝΟΥ, *Εφαρμογή του ΠΔ 164/2004 επί των εκκλησιαστικών υπαλλήλων, Γνωμοδοτήσεις επί εκκλησιαστικών εν γένει ζητημάτων*, Τομ Α', Αθήνα 2008 σ. 258-264, και ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Πεδίο εφαρμογής του Ν.3260/2004*, ο.π., σ. 270-272

παρεπόμενα αν οι ιεροψάλτες ή το λοιπό εκκλησιαστικό προσωπικό υπάγονται στις ειδικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας. Η συνήθης δε πρακτική των Ιερών Ναών να απασχολούν ιεροψάλτες αποφεύγοντας τον διορισμό, στην ουσία όμως καλύπτοντας πάγιες ανάγκες, προκαλεί δεδομένη νομοθετικά ακυρότητα των συμβάσεων και καταλήγει έτσι στην άρνηση κάθε έννοιας προστασίας των εργαζομένων ιεροψαλτών. Δεδομένου ότι κατά την απόφαση 1112/1991 του Αρείου Πάγου οι νεωκόροι θεωρούνται μόνιμοι υπάλληλοι που υπάγονται στις ρυθμίσεις του Κώδικα Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων και άρα έχει εφαρμογή σε αυτούς και το ΠΔ 164/2004, προκύπτει το ερώτημα κατά πόσο και οι ιεροψάλτες που εξομοιώνονται με τους νεωκόρους κατά τη νομολογία, εντάσσονται στις ρυθμίσεις του ΠΔ 164/2004. Μέχρι στιγμής η νομολογία δεν έχει πάρει θέση σε αυτό το θέμα.

Οι ιεροψάλτες δεν θεωρούνται ως προσωπικό που προσλαμβάνεται από τις Ιερές Μητροπόλεις για την εξυπηρέτηση ειδικών αναγκών όπως είναι το προσωπικό που εξυπηρετεί ιδιωτικά σχολεία, πνευματικά κέντρα ή οικοτροφεία. Αυτό το εργατοτεχνικό προσωπικό συνδέεται με σχέση εξαρτημένης εργασίας με το ΝΠΔΔ της Μητρόπολης και σε αυτούς εφαρμόζονται η εργατική νομοθεσία και οι διατάξεις των συλλογικών συμβάσεων εργασίας συμπεριλαμβανομένου και του Ν. ΠΔ 410/1988¹. Αλλά ακόμα και σε αυτούς, όπως στη περίπτωση μιας καθαρίστριας, η αποζημίωση λόγω της καταγγελίας της εργασιακής σχέσης είχε κριθεί νομολογιακά ότι περιορίζεται καθώς δικαιούνται μόνο τη μειωμένη αποζημίωση του Κανονισμού Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων. Με νεότερη όμως νομολογία κρίθηκε αντισυνταγματική καθώς η διάταξη αυτή καθιερώνει διάκριση μεταξύ του εργατοτεχνικού προσωπικού που εργάζεται στα ΝΠΔΔ των Ιερών Μητροπόλεων και εκείνων που εργάζεται στο Δημόσιο. Επομένως θεωρείται

¹ ΠΔ 410/1988 «Κωδικοποίηση διατάξεων που αφορούν το προσωπικό με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου του Δημοσίου, των ΟΤΑ και λοιπών ΝΠΔΔ» (ΦΕΚ Α'191)βλέπε και Ν. 3801/2009 «Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης» (ΦΕΚ Α'163)

κατηργημένη η διάταξη του άρθρου 145 παρ. 3 του Κ8/78 από το άρθρο 90 του ΠΔ 410/1988¹.

10.2.2. Η ακυρότητα της σύμβασης εργασίας δημοσίου δικαίου για ιεροψάλτη και τα αποτελέσματά της.

Για να θεωρηθεί όπως είδαμε, ένας ιεροψάλτης ότι υπάγεται στο εργατικό δίκαιο πρέπει να αναγνωριστεί η ύπαρξη ατομικής σύμβασης εργασίας, δηλαδή έννομης ενοχικής σχέσης που να συνδέει τον μισθωτό-ιεροψάλτη με τον εργοδότη- ναό και να υποχρεώνει τον ιεροψάλτη να παρέχει την εργασία του με αντάλλαγμα ορισμένη αμοιβή στο ναό απέναντι στο οποίο να βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης. Για να γεννηθεί μια σχέση εργασίας, κατά την κρατούσα θεωρία δεν χρειάζεται μόνο να ιδρυθεί σύμβαση εργασίας αλλά μπορεί και με άκυρη σύμβαση εργασίας εφόσον διαπιστώνεται το γεγονός της πραγματικής απασχόλησης στη υπηρεσία του εργοδότη να ιδρυθεί σχέση εργασίας. Το ίδιο δέχεται και η νομολογία του Αρείου Πάγου όταν συνδέει την γένεση και λειτουργία της σχέσης εργασίας με την πραγματική (de facto) απασχόληση του μισθωτού στην εκμετάλλευση του εργοδότη του, χωρίς να ενδιαφέρει αν η σύμβαση από την οποία πήγασε η αυτή η σχέση, είναι έγκυρη ή άκυρη. Δηλαδή εφαρμόζονται οι προστατευτικές διατάξεις του εργατικού δικαίου ανεξάρτητα από το κύρος της σύμβασης². Σε αυτή τη περίπτωση σύμφωνα με τη νομολογία ο εργαζόμενος έχει ευθέως αξίωση από το νόμο για ορισμένες αξιώσει και δεν απαιτείται προσφυγή στις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού που δεν προσφέρουν αξιόλογη προστασία.

Για τις συμβάσεις με το δημόσιο η νομολογία έκανε δεκτό ότι, ενώ η πρόσληψη χωρίς τις προϋποθέσεις του νόμου δημιουργεί σχέση εργασίας δεν μπορεί να αναγνωριστεί η ύπαρξή της όταν υπάρχει απαγόρευση μετατροπής

¹ Βλέπε Άρθρο 145 παρ. 3 Κ8/1978 «Περί Κώδικος Εκκλησιαστικών Υπαλλήλων» (ΦΕΚ Α'48) και ΕφΘεσ. 3086/1996 *ΕΕργΔ* 56 σ. 566. ΕφΘεσ. 1204/1987 *ΕΕργΔ* 46 σ. 870, ΜονΠρΘεσ. 2139/1996 *ΔΕΝ* 52 (1996) σ. 1102-1104, *ΕΕργΔ* 56 (1997) σ. 274-277.

² ΑΠ 425/1960 *ΕΕργΔ* 19 σ. 1312, ΕφΑθ 7842/1981 *ΕΕργΔ* 41 σ. 116, ΑΠ 361/1965 *ΕΕργΔ* 24 σ. 977, ΑΠ 5/1998 *Αρμ.* 1998 σ. 843

σύμβασης έργου σε σύμβαση εργασίας¹. Επίσης σταθερά κατά τη νομολογία του ΑΠ για την αξίωση καταβολής του μισθού προϋπόθεση είναι να υπάρξει σύμβαση έγκυρης σύμβασης². Σε περίπτωση που η σύμβαση είναι άκυρη τότε χαρακτηρίζεται από τη νομολογία ως απλή σχέση εργασίας και μόνο με τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού μπορεί να προστατευθεί ο μισθωτός και όχι με βάση τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας³. Σύμφωνα όμως με την επικρατούσα άποψη η αξίωση αυτή του αδικαιολόγητου πλουτισμού υπάγεται στην εργατική διαδικασία και δικάζεται με βάση τη διάταξη του άρθρου 663 ΚΠολΔ⁴. Ο χαρακτηρισμός από τη νομολογία της άκυρης σύμβασης εργασίας του ιεροψάλτη, δηλαδή του ιεροψάλτη που δεν έχει νόμιμο διορισμό, ως απλή σχέση εργασίας και συνακόλουθα την υπαγωγή των αξιώσεων που απορρέουν από αυτή στις περιορισμένης προστασίας διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού έχει την βάση της τις συνταγματικές επιταγές των παραγράφων 7 και 8 του άρθρου 103 του Συντάγματος⁵. Εφόσον η σχέση εργασίας ιεροψάλτη με τον Ιερό Ναό χαρακτηρίζεται ως δημοσίου δικαίου κατά τρόπο απόλυτο από το Σύνταγμα και από τον κοινό νομοθέτη, δεν ισχύει για τις προσλήψεις των ιεροψαλτών η αρχή της ελευθερίας σύναψης σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου κατά το άρθρο 361 του Αστικού Κώδικα αλλά ούτε η σύναψη σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου αποτελεί τον τυπικό

¹ ΑΠ 1786/2001 *ΕΕργΔ* 62 σ.924

² ΑΠ42/1959 *ΔΕΝ* 15 σ.197, ΕφΑθ 2453/1970 *ΔΕΝ* 27 σ.307

³ ΑΠ 655/1961 *ΕΕργΔ* 21 σ. 86, ΑΠΟλομ. 23/2003 *ΕΕργΔ* 63 σ.423, ΑΠ 1255/2002 *ΕΕργΔ* 63 σ. 549 Βλέπε και ΕφΘεσ.1639/1986 *ΔΕΝ* 43 σ.823, 1255/2002 *ΕΕργΔ* 63 σ. 549

⁴ ΑΠ 549/1953 *ΕΕργΔ* 12 σ.1962

⁵ Άρθρο 7 Σ. «Η πρόσληψη υπαλλήλων στο Δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, πλην των περιπτώσεων της παραγράφου 5, γίνεται είτε με διαγωνισμό είτε με επιλογή σύμφωνα με τα προκαθορισμένα και αντικειμενικά κριτήρια και υπάγεται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής όπως ο νόμος ορίζει. Νόμος μπορεί να προβλέπει ειδικές διαδικασίες επιλογής προσωπικού για θέσεις το αντικείμενο των οποίων περιβάλλεται από συνταγματικές εγγυήσεις ή προσιδιάζει σε σχέση εντολής.

Άρθρο 8 Σ. «Νόμος ορίζει τους νόμους και τη χρονική διάρκεια των σχέσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, για την κάλυψη είτε οργανικών θέσεων και πέραν των προβλεπόμενων στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 3 είτε πρόσκαιρων είτε απρόβλεπτων και επειγουσών αναγκών κατά το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2. Νόμος ορίζει τα καθήκοντα που μπορεί να ασκεί το προσωπικό του προηγούμενου εδαφίου. Απαγορεύεται η από το νόμο μονιμοποίηση προσωπικού που υπάγεται στο πρώτο εδάφιο ή η μετατροπή σε συμβάσεων αορίστου χρόνου. Οι απαγορεύσεις της παραγράφου αυτής ισχύουν και ως προς τους απασχολούμενους με σύμβαση έργου.»

τρόπο πρόσληψης όπως συμβαίνει συνήθως στον ιδιωτικό τομέα¹. Η αναγνώριση της άκυρης σύμβασης εργασίας ιεροψάλτη με Ιερό Ναό, ως ΝΠΔΔ, ως σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου θα καταστρατηγούσε τις συνταγματικές προϋποθέσεις για πρόσληψη στο Δημόσιο και στα ΝΠΔΔ. Ο κανόνας προκειμένου να προσληφθεί κάποιος στο Δημόσιο, αλλά και ένας ιεροψάλτης από ένα Ιερό Ναό κατά τον Κανονισμό 176, είναι να υπάρχει κενή οργανική θέση, η πρόσληψη να γίνει με σχέση δημοσίου δικαίου και με συγκεκριμένη διαδικασία. Η πρόσληψή του αποτελεί μονομερή πράξη δημοσίου δικαίου καθώς η θέση του Ιερού Ναού ως προσλαμβανών φορέας είναι υπέρτερη της θέσης του προσλαμβανομένου ιεροψάλτη, ο οποίος δίνει απλώς τη συγκατάθεσή του στον διορισμό. Συστήνεται έτσι μια σχέση δημοσίου δικαίου που διέπεται στο βαθμό που είναι επιτρεπτό λόγω της ιδιαιτερότητάς της από τις ειδικές νομικές διατάξεις των άρθρων 103 και 104 του Συντάγματος και του Διοικητικού Δικαίου.

Σε αυτήν τη σχέση δημοσίου δικαίου εφαρμόζονται αυτοτελώς ως γενικοί κανόνες δημοσίου δικαίου και οι κανόνες του Αστικού Κώδικα που αφορούν τη σύμβαση εργασίας όπως συμβαίνει με τον κανόνα του άρθρου 662 ΑΚ για τη λήψη μέτρων προνοίας από τον εργοδότη². Προκειμένου να διασφαλιστεί το δημόσιο συμφέρον η καταστρατήγηση των παραπάνω προϋποθέσεων προκαλεί αυτοδίκαιη ακυρότητα σε οποιαδήποτε άλλη μορφή σχέσης εργασίας, γιατί στις διατάξεις του άρθρου 103 παρ.6 του Συντάγματος που απαγορεύουν την πρόληψη σε μη νομοθετημένη θέση δεν εισάγεται καμία εξαίρεση³. Αυτές οι δεσμευτικές διαδικασίες πρόσληψης του Συντάγματος σκοπεύουν στην κατοχύρωση της αρχής της αξιοκρατίας και διαφάνειας. Διαφυλάσσεται έτσι η τήρηση των διαδικασιών και της νομιμότητας και στις προσλήψεις των ιεροψαλτών.

Στην περίπτωση των ιεροψαλτών η νομολογία δέχεται ότι η αξίωση για τον μισθό που προκύπτει από άκυρη σύμβαση, δηλαδή χωρίς την ύπαρξη

¹ Βλ άρθρο 8 παρ.3 Ν.2112/1920 που υποδηλώνει ότι ο τυπικός τρόπος αξιοποίησης της μισθωτής εργασίας είναι η σύμβαση αορίστου χρόνου.

² ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, ο.π., σ., 169.

³ ΑΠ 1785/2001, ΑΠ 1167/2003 *ΕΕργΔ* 63.

εγγράφου διορισμού, γίνεται με τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Η πάγια αυτή άποψη της νομολογίας είναι ότι ο γενικός κανόνας του άρθρου 904 Αστικού Κώδικα, ότι αυτός που κατέστη πλουσιότερος χωρίς νόμιμη αιτία από την περιουσία ή επί ζημία άλλου, υποχρεούται στην απόδοση της ωφέλειας του, εφαρμόζεται και για το δημόσιο και τα ΝΠΔΔ και ιδίως για τις αξιώσεις εναντίον τους που προέρχονται από σχέση εργασίας. Η πρόσληψη σε μη νομοθετημένη θέση συνιστά τη βασική προϋπόθεση της ελλείψεως νομίμου αιτίας, εξαιτίας της οποίας ο Ιερός Ναός στην προκειμένη περίπτωση, ενέχεται στην απόδοση της ωφελείας που προήλθε από την παρά το νόμο ή άκυρης παροχής σε αυτό των υπηρεσιών του μη νομίμως προσληφθέντος εργαζόμενου ιεροψάλτη¹. Ανάλογα ισχύουν και στην περίπτωση που απασχολήθηκε ο ιεροψάλτης με σχέση δημοσίου δικαίου μετά από άκυρο διορισμό λόγω μη τήρησης των νόμιμων διατυπώσεων οπότε του αποδίδεται η ωφέλεια που αποκόμισε ο Ιερός Ναός λόγω παροχής μη νόμιμης εργασίας από τον ιεροψάλτη². Η αξίωση για μισθό από σύμβαση εργασίας αντικαθίσταται από την αστική αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού η οποία όμως δεν υπάγεται στις διατάξεις που προστατεύουν την αξίωση για μισθό, επομένως προσφέρει μικρότερη προστασία. Με αυτό τον τρόπο όμως και με τη χρήση του όρου σχέση εργασίας, υποδηλώνεται η πρόθεση του εργατικού νομοθέτη να επεκτείνει την προστασία σε κάθε εργαζόμενο, πέρα και ανεξάρτητα από το κύρος και τις τυχόν ελλείψεις της εργασιακής του σύμβασης. Αλλά και η πάγια νομολογία αναγνωρίζει ότι ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να ικανοποιήσει τις αξιώσεις του εργαζομένου που απορρέουν από τη προσφορά εργασίας έστω και αν δεν στηρίζονται σε εργασιακή σύμβαση αλλά τις αναγνωρίζει όχι ως εργατικές αξιώσεις αλλά ως αξιώσεις από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό³. Επιπλέον προκύπτει το πρακτικό ζήτημα του πως θα εκτιμηθεί η αποδοτέα ωφέλεια στο μισθωτό. Ως ωφέλεια κατά τη νομολογία νοείται εκείνη που αποκόμισε ο εργοδότης, στην προκειμένη περίπτωση ο Ιερός Ναός, από την

¹ ΑΠ 1127/2003, ΑΠ 144/1999 *ΝοΒ* 2000 σ.623

² Βλέπε γενικά για το δημόσιο ΑΠΟλομ 226/1982 *ΕΕργΔ* 42 σ. 169, ΑΠ 987/1982 *ΕΕργΔ* 42 σ.171, ΑΠΟλομ 413/1981 *ΕΕργΔ* 40 σ.601

³ ΑΠ 218/1977 *ΕΕργΔ* 36 σ.339, ΑΠ 736/78 *ΕΕργΔ* 37 σ.813, ΑΠ 1822/81 *ΕΕργΔ* 41 σ. 225 που δέχονται ότι η αξίωση του 904 ΑΚ προβάλλεται κατά του Δημοσίου

εργασία που παρασχέθηκε και που η αποτίμησή της συνίσταται στο μισθό που θα κατέβαλλε σε άλλο μισθωτό που θα τον απασχολούσε με έγκυρη σύμβαση και με τις ίδιες περιστάσεις¹. Γίνεται δεκτό ότι «αν ο εργαζόμενος αναζητήσει ευθέως με την αγωγή του την εργοδοτική ωφέλεια για να είναι ορισμένη η αγωγή του, θα πρέπει να αναφέρονται στο δικόγραφο τα περιστατικά που συνεπάγονται ακυρότητα της συμβάσεως και συνιστούν το λόγο για τον οποίο η αιτία της εργοδοτικής ωφέλειας δεν είναι νόμιμη. Εάν όμως η βάση της αγωγής κατά τον αδικαιολόγητο πλουτισμό σωρεύεται κατά δικονομική επικουρικότητα, υπό την ενδοδιαδικαστική αίρεση της απορρίψεως της κυρίας βάσης αυτής από τη σύμβαση εργασίας, αρκεί για την πληρότητα της ανωτέρω επικουρικής βάσης να γίνεται απλή επίκληση της ακυρότητας της σύμβασης εργασίας, χωρίς να είναι αναγκαίο να αναφέρονται και οι λόγοι στους οποίους οφείλεται η ακυρότητα»². Γενικά όμως η νομολογία δεν είναι σταθερή στο τρόπο αποτίμησης της ωφέλειας αν και στην περίπτωση των ιεροψαλτών-νεωκόρων έκρινε ότι σημείο αναφοράς για τους ιεροψάλτες που παρείχαν εργασία σε ιερό ναό ΝΠΔΔ, αποτελεί ο πράγματι καταβαλλόμενος μισθός δηλαδή ο μισθός που αντιστοιχεί στον νόμιμο διορισμένο ιεροψάλτη και όχι η αποτίμηση της ωφέλειας όπως προέρχεται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας³. Παραλείπεται όμως να λάβει υπόψη της ένα σημαντικό στοιχείο: τον μισθό που πράγματι καταβαλλόταν ή είχε συμφωνηθεί. Αυτό έχει ως συνέπεια να στερείται ο ιεροψάλτης των μισθολογικών παροχών που συνδέονται με την προσωπική του κατάσταση ή τυχόν παροχές ανώτερες των νομίμων οι οποίες έχουν συμφωνηθεί. Ακόμα η νομολογία δέχτηκε ότι τα φιλοδωρήματα τα οποία θα εισέπραττε ο δικαιούχος- εργαζόμενος με έγκυρη σύμβαση εργασίας περιλαμβάνονται και αυτά στην εργοδοτική ωφέλεια, άρα και στη περίπτωση του ιεροψάλτη μπορούμε να πούμε ότι περιλαμβάνονται στην εργοδοτική ωφέλεια και τα ποσοστά των προσφορών από τους πιστούς που αντιστοιχούν στον ιεροψάλτη και αντιμετωπίζονται νομολογικά ως

¹ ΑΠΟλομ 23/1963 *ΕΕργΔ* 22 σ. 216, 345/1965 *ΕΕργΔ* 24 σ.849, ΑΠ 1255/2002 *ΕΕργΔ* 63 σ.549, ΑΠ 252/1982 *ΕΕργΔ* 41 σ. 562, ΑΠ 481/1987 *ΕΕργΔ* 47 σ. 155, ΑΠ 891/1981 *ΕΕργΔ* 40 σ. 737.

² ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, σ. 223 όπου πλούσια νομολογία.

³ ΑΠ 1112/1991 *ΕΕργΔ* 1992 σ.652, *ΕΕΝ* 1992σ. 672, *Δνη* 1992 σ. 801, *ΔΕΝ* 1991 σ. 934, ΕφΠατρ. 1293/2006 *ΑχαΝομ* 2007 σ. 605, ΕφΑθ 7662/2006 *Δνη* 2007 σ. 562

φιλοδωρήματα¹. Μόνο με τις αδικαιολογήτου πλουτισμού αναζητούνται και οι αξιώσεις από άκυρη σύμβαση εργασίας που αφορούν την αμοιβή της υπερεργασίας, της νυχτερινής εργασίας και των εξαιρετέων ημερών δηλαδή αργιών. Γενικότερα η νομολογία δέχεται ότι η αξίωση για την καταβολή της αναλογίας των επιδομάτων Χριστουγέννων και Πάσχα, αποδοχών και επιδόματος αδείας θεμελιώνεται ευθέως στους σχετικούς εργατικούς νόμους έστω και αν προέρχεται από άκυρη σύμβαση εργασίας, για αυτό και δεν εφαρμόζεται ο αδικαιολόγητος πλουτισμός². Επομένως εφόσον δεν προκύπτει κάτι διαφορετικό οι ρυθμίσεις αυτές εφαρμόζονται και στους ιεροψάλτες. Ακόμα η άκυρη σύμβαση εργασίας αποτελεί νόμιμη αιτία ασφαλίσεως του εργαζομένου ιεροψάλτου. Ο λόγος είναι γιατί το κρίσιμο στοιχείο στην περίπτωση αυτή είναι το γεγονός της πραγματικής παροχής εξαρτημένης εργασίας³ ανεξάρτητα από την ακυρότητα της σύμβασης. Θεωρείται επίσης αυτονόητο ότι και στην άκυρη σύμβαση εργασίας εφαρμόζονται οι διατάξεις που αφορούν τα χρονικά όρια εργασίας και τα μέτρα ασφαλείας. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η ελαττωματική εργασιακή σύμβαση παράγει μέχρι την κατάργησή της πλήρη έννομα αποτελέσματα όπως ακριβώς και στην ίδια έκταση που παράγει και η έγκυρη σύμβαση εργασίας, γεγονός που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί και στην περίπτωση ιεροψάλτη που συνδέεται με άκυρη σύμβαση εργασίας με τον Ιερό Ναό. Προκύπτει το ερώτημα όμως, εφόσον η κρατούσα άποψη δέχεται ότι οι προστατευτικοί κανόνες της εργατικής νομοθεσίας εφαρμόζονται και στην απλή σχέση εργασίας για εργασία που παρέχεται με το ίδιο περιεχόμενο και με τον ίδιο τρόπο, γιατί η αξίωση για το μισθό που απορρέει από άκυρη σύμβαση εργασίας στηρίζεται στην αξίωση από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και όχι σε ευθεία αξίωση για καταβολή μισθού⁴. Οι αξιώσεις αυτές του αδικαιολογήτου πλουτισμού ενώ

¹ ΑΠ 359/1985 ΔΕΝ 42 σ. 168, ΑΠ 413/1980 ΝοΒ 1980 σ. 1763

² ΑΠ 904/2004, ΑΠ 1788/2001 ΕΔνη 43 σ. 1657, ΑΠ 938/2000 ΕΕργΔ 61 σ. 85, ΕφΑθ 23/2001 ΕΕργΔ 62 σ.79.

³ Εγκύκλιος ΙΚΑ ΕΕργΔ 17 σ. 432

⁴ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Η σχέση εργασίας μετά το ν.δ. 2511/1953* ΕΕργΔ 12 σ. 1293 επ.

παραγράφονται γενικά στην 20ετία καθώς στρέφονται κατά του δημοσίου, ως είναι το ΝΠΔΔ του Ιερού Ναού, υπόκεινται σε διετή παραγραφή¹.

Σε περίπτωση όμως που οι υπηρεσίες του ιεροψάλτη παρασχέθηκαν σε ιδιωτικό Ιερό Ναό όπως σε νοσηλευτικό ίδρυμα, δέχεται η νομολογία ότι η αποτίμηση της ωφέλειας βρίσκεται μέσα από τις συλλογικές συμβάσεις. Στην περίπτωση δε που δεν υπάρχουν αντίστοιχες συλλογικές συμβάσεις τότε πρέπει να ληφθεί υπόψη ο ειθισμένος μισθός. Αν όμως έχει συμφωνηθεί μισθός υψηλότερος, δηλαδή συμβατικός μισθός, η νομολογία έχει γενικά δεχτεί ότι δεν λαμβάνεται υπόψη.

Όσον όμως αφορά το δικαίωμα αποζημίωσης λόγω απόλυσης η ολομέλεια του ΑΠ, και η πάγια νομολογία δέχεται ότι το έχει ο μισθωτός ακόμα και αν είναι άκυρη η σύμβαση εργασίας, άρα και ο ιεροψάλτης που εργάζεται με άκυρη σύμβαση εργασίας². Η αποζημίωση απολύσεως οφείλεται και στην περίπτωση καταγγελίας σχέσεως εργασίας, σχέσης δηλαδή που δεν στηρίζεται σε έγκυρη εργασιακή σύμβαση γιατί επιδιώκεται να εξασφαλίσει ο μισθωτός τα στοιχειώδη για τη συντήρησή του μέχρι να βρει νέα εργασία και θεωρείται μέτρο πρόνοιας το οποίο αποβλέπει στην προστασία του εργαζομένου. Η αποζημίωση αυτή οφείλεται αμέσως από το νόμο και όχι με βάση τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού³. Όμως η νομολογία δέχεται ότι σε περίπτωση άκυρης σύμβασης εργασίας ο εργοδότης που δεν τηρεί τον έγγραφο τύπο της καταγγελίας, ούτε καταβάλλει τη νόμιμη αποζημίωση δεν περιέρχεται σε υπερμερία και άρα δεν οφείλει στον εργαζόμενο που απασχολούσε με άκυρη σύμβαση εργασίας τους μισθούς υπερμερίας⁴.

Παρατηρούμε γενικά ότι υπάρχει διαφορετική θεώρηση της σχέσης εργασίας και των αμοιβών που προκύπτουν από αυτή. Οι Ιεροψάλτες από τη μια αποζητούν την αμοιβή ως αντιπαροχή για την εκτέλεση των καθηκόντων

¹ Βλ. Δ. ΣΙΔΕΡΗ, *Παραγραφή αξιώσεων από άκυρη σύμβαση εργασίας*. ΔΕΝ 61 σ.737 και Άρθρα 90 επ. Ν 2362/1995(ΦΕΚ Α') «Περί Δημοσίου Λογιστικού».

² ΑΠ 442/1996 ΔΕΕ 1996 σ. 1096, ΑΠ 1788/2001 Δνη 2002 σ. 1658, ΑΠΟλομ 192/1962 ΕΕργΔ 21 σ. 453, ΑΠ 872/ 1978 ΕΕργΔ 38 σ.22. ΑΠ 413/1980 ΕΕργΔ 40 σ. 140, ΑΠ 1494/1981 ΕΕργΔ 41 σ. 76

³ ΑΠΟλομ 192/1962 ΕΕργΔ 21 σ.453, ΑΠ1494/1981 ΕΕργΔ 41 σ.76, ΑΠ 144/1988 ΕΕργΔ 48 σ. 367, ΑΠ 1435/1991 52 σ. 513

⁴ ΑΠ 156/1982 ΕΕργΔ 41 σ. 526, ΑΠ 120/1984 ΕΕργΔ 44 σ. 209

τους ως βοηθοί στους θρησκευτικούς λειτουργούς και η Ιεραρχία της Εκκλησίας και η κρατούσα νομολογία, πλην της ρηξικέλευθης απόφασης 1112/1991 του Αρείου Πάγου είναι ότι ο μισθός τους χορηγείται για αντιμετώπιση βιοτικών και κοινωνικών αναγκών και όχι ως αντιπαροχή αντίληψη που θα ενέτασσε τους ιεροψάλτες στις αμιγώς οικονομικές σχέσεις που διέπονται από το εργατικό δίκαιο.

Για να επιστρέψουμε στις ρυθμίσεις του Κανονισμού διαπιστώνουμε ότι με σαφήνεια καθορίζεται στην παρ.3 ότι πέρα από την συμφωνημένη αμοιβή ο Ιεροψάλτης λαμβάνει και δώρο Χριστουγέννων, δώρο Πάσχα και επίδομα αδείας. Σχετικές εγκύκλιοι της Εκκλησίας της Ελλάδας αναγνωρίζοντας την λατρευτική και μουσικοκαλλιτεχνική τους προσφορά παραγγέλλουν να τους δοθεί επιπροσθέτως στο δώρο του Πάσχα και έκτακτο επίδομα για της ημέρες της Μεγάλης Εβδομάδας ίσο με το μισό του μηνιαίου τους μισθού¹.

Ο Κανονισμός 176 προκειμένου να αποφευχθεί η μισθολογική τους στασιμότητα συνδέει την παραμονή του Ιεροψάλτη με την αναπροσαρμογή της συμφωνημένης αμοιβής αυξάνοντάς την κατά την κρίση των οικείων Εκκλησιαστικών Συμβουλίων. Στο θέμα της αύξησης της αμοιβής δεν ζητείται η κρίση ή η έγκριση του Μητροπολίτη ή του Μητροπολιτικού Συμβουλίου.

10.3. Οι διαφορές που αφορούν την αμοιβή ιεροψάλτη

Σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία για τις διαφορές που αφορούν την αμοιβή του ιεροψάλτη επειδή προέρχονται από σχέση δημοσίου δικαίου, υπάγονται στα διοικητικά δικαστήρια και δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις του εργατικού δικαίου ούτε υπάγονται στην ειδική διαδικασία των εργατικών διαφορών². Πιο συγκεκριμένα στη δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων υπάγονται οι διαφορές που αναφύονται από την εφαρμογή της νομοθεσίας που αφορά τις κάθε είδους αποδοχές (δεδουλευμένες ή μη) του προσωπικού

¹ Εγκύκλιος Εκκλησίας της Ελλάδος Αριθμ. Πρωτ. 1251/14-4-2008

² Εφαθ 3767/1991 *ΕΛΛην* 34(1991) σ. 104, *ΕΕργΔ* 52 (1991)σ. 790, *ΔΕΝ* 49 (1993) σ. 656

γενικώς του Δημοσίου, των ΟΤΑ πρώτης και δεύτερης βαθμίδας και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου που ρυθμίζονται από διατάξεις κανονιστικού περιεχομένου¹. Αφορούν τους ιεροψάλτες που διορίζονται νομίμως κατά τον Κανονισμό 176/2006 και επομένως έχουν εργασιακή σχέση δημοσίου δικαίου. Εκδικάζονται μάλιστα ως διαφορές ουσίας όλες οι διαφορές αυτές ανεξάρτητα από την ιδιότητα εκείνου που ασκεί το ένδικο βοήθημα². Για αυτές τις διαφορές που αφορούν τις αποδοχές των ιεροψαλτών με σχέση δημοσίου δικαίου με το ΝΠΔΔ του Ιερού Ναού και προκαλούνται από πράξεις ή παραλείψεις που αφορούν την περιοδική παροχή, επιτρέπεται η άσκηση έφεσης ανεξαρτήτως από το ποσό της διαφοράς³. Αρμοδιότητα τοπική έχει το δικαστήριο του τόπου όπου προσφέρει τις υπηρεσίες του ο ιεροψάλτης⁴. Την παραπάνω νομοθεσία ακολουθεί και η κρατούσα νομολογία⁵. Κατά την παλαιότερη νομολογία μάλιστα είχε γίνει δεκτό, λαμβάνοντας υπόψη την ισχύουσα τότε νομοθεσία, ότι ο βασικός μισθός του ιεροψάλτη είναι σε συνάρτηση με τον αμειβόμενο υπάλληλο ΝΠΔΔ, «μη έχων βαθμολογική ή μισθολογική αντιστοιχία, προς έναν των βαθμών της δημοσίας διοικητικής ιεραρχίας» και είχε διαταχτεί ο διπλασιασμός σχεδόν του βασικού μισθού του ενάγοντα ως συνέπεια των σχετικών πράξεων του Υπουργικού Συμβουλίου που προέβλεπαν αύξηση στις αμοιβές όσων συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου με ΝΠΔΔ στα οποία υφίσταται η σχετική οικονομική ευχέρεια. Δέχτηκε δηλαδή την εξομοίωση των αποδοχών των ιεροψαλτών, ως υπαλλήλων του ΝΠΔΔ, με τις αποδοχές των υπολοίπων δημοσίων υπαλλήλων κατά αντιστοιχία βαθμολογική και μισθολογική⁶. Όσον αφορά τον υπολογισμό του βασικού μισθού των ιεροψαλτών γίνεται επίκληση των νόμων που

¹ Άρθρο 1 παρ.2 περ.θ' Ν. 1406/1983 «Ολοκλήρωση της δικαιοδοσίας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων» όπως αντικαταστάθηκε με την παρ.3 άρθρου 29 Ν.2721/1999 «Τροποποίηση ΠΚ,ΚΠοινΔ, ΚΠολΔ...» (ΦΕΚ Α' 112)

² Άρθρο 6 Ν.1406/1983 όπως προστέθηκε από την παρ. 3 άρθρου 51 Ν.3659/2008, (ΦΕΚ Α' 77)

³ Άρθρο 3 παρ.3 Ν.1406/1983 όπως προστέθηκε από το άρθρο 5 του Ν. 2721/1999.

⁴ Άρθρο 7 παρ.2 περ.γ Ν. 2717/1999 «Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας» όπως προστέθηκε με το άρθρο 2 του Ν.3659/2008 «Επιτάχυνση διαδικασιών διοικητικών δικαστηρίων, θέματα Δικαστών κλπ» (ΦΕΚ Α' 112).

⁵ ΑΠ7/1963 ΝοΒ 11 σ. 578, ΑΠΟλομ. 28/1987 ΕλΔικ. 29 σ. 91, ΑΠ 1043/1988 ΕλΔικ. 31 σ. 216, ΕφΑθ 3767/1991 ΕΕργΔ 52 σ. 790 ΕλΔικ 34 σ. 104, ΣτΕ 2919/1987 ΕΔΚΑ 1987 σ. 725.

⁶ ΠρΘ 170/1964 Αρμενόπουλος 20 (1966) σ. 351, ΕφΑθ 155/1967 Αρμ. 21 (1967) σ. 326

αφορούν το μισθολογικό καθεστώς του προσωπικού των ΝΠΔΔ¹. Αντιστρόφως βέβαια έχει θεωρηθεί μεταγενέστερα αβάσιμος ο ισχυρισμός της διοίκησης ότι η απασχόληση του ιεροψάλτη πρέπει να συνδέεται με μισθό που λαμβάνει τουλάχιστον ο κατώτερος υπάλληλος του Δημοσίου δηλαδή κλητήρας προκειμένου να θεωρηθεί ως συνήθη απασχόληση και με πρόθεση βιοπορισμού. Ακόμα δηλαδή και αν ο ιεροψάλτης δεν λαμβάνει συγκεκριμένο ποσό ως μισθό αυτό δεν εμποδίζει την απόρροια συνταξιοδοτικών και άλλων δικαιωμάτων και την αναγνώριση της απασχόλησής του². Αλλά και νεότερες αποφάσεις συμβαδίζουν με την άποψη ότι οι ιεροψάλτες και οι νεωκόροι αποτελούν προσωπικό του ενοριακού ναού που αμείβεται με τις διατάξεις περί αμοιβής και μισθού των δημοσίων υπαλλήλων. Κατά την ΑΠ 1112/1991 και τις νεότερες Εφετείου Πατρών 1293/2006 και Εφετείου Αθηνών 7663/2006 ο νόμιμα διορισμένος νεωκόρος είναι υπάλληλος του ενοριακού ναού που υπάγεται στον Κανονισμό 9 «περί κώδικος εκκλησιαστικών υπαλλήλων» και αμείβεται κατά τις διατάξεις περί αμοιβής και μισθού των υπαλλήλων ΝΠΔΔ κατά το άρθρο 70 του Κ9. Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας σε καμία περίπτωση δεν τον αφορούν και αυτό αποδεικνύεται και στην περίπτωση που ο διορισμός δεν έγινε νόμιμα τότε αναζητείται η διαφορά των αποδοχών με βάση την αμοιβή που θα έπαιρνε ο νόμιμα διορισμένος νεωκόρος και όχι με βάση τα κατώτατα όρια των σ.σ.ε³.

Ο χρόνος παραγραφής των αξιώσεων των υπαλλήλων κατά του ΝΠΔΔ, με το οποίο συνδέονται με σχέση δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου και προέρχονται από καθυστερούμενες αποδοχές ή κάθε είδους απολαβές ή αποζημιώσεις έστω και οφειλόμενες σε παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του ή από αποζημίωση απόλυσης ή από αδικαιολόγητο πλουτισμό είναι σε κάθε περίπτωση η διετία σύμφωνα με τις διατάξεις 44, 48 παρ. 3, 49

¹ΑΠ 480/1966 ΝοΒ 15 σ.322 όπου αναφορά στο άρθρο 15 παρ.4 του Α.Ν. 1538/1950 «περί ρυθμίσεως των αποδοχών των υπαλλήλων ΝΠΔΔ», και στο άρθρο 36 ΝΔ 4242/1962 «περί καθορισμού του βασικού μισθού του προσωπικού των ΝΠΔΔ», βλέπε και Α.Ν. 913/1949

²ΔΕφΑθ 4/1998 ΔΕΝ 59 (1998) σ.1327

³ ΑΠ 1112/1991 ΔΕΝ 1991 σ.934, ΕφΠατρ1293/2006 ΑχΑΝομ 2007 σ.605, ΕφΑθ 7663/2006 Δνη 2007 σ. 562

και 51 του ΝΔ 496/1974¹. Η διετής παραγραφή αρχίζει από το τέλος του οικονομικού έτους, κατά το οποίο γεννήθηκαν οι αξιώσεις και είναι δυνατή η δικαστική τους επιδίωξη².

Εάν όμως οι διαφορές που αφορούν τις αποδοχές των συνδεδεμένων ιεροψαλτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου ή αορίστου χρόνου, ή προκύπτει ιδιωτικού δικαίου λόγω μη τήρησης των διατυπώσεων διορισμού, ρυθμίζεται δηλαδή με ελεύθερη συμφωνία λαμβάνοντας υπόψη και τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα και υπάγεται στην αποκλειστική δικαιοδοσία των τακτικών πολιτικών δικαστηρίων κατά την ειδική προστασία των εργατικών διαφορών³. Στην έννοια των αποδοχών περιλαμβάνεται κάθε φύσης μισθολογικές απολαβές και η αποζημίωση από την καταγγελία της σύμβασης τους. Στην περίπτωση που έχει παραληφθεί ο νόμιμος διορισμός έχει κριθεί από το δικαστήριο ότι δεν λαμβάνονται υπόψη τα κατώτατα όρια αποδοχών των συλλογικών συμβάσεων εργασίας προκειμένου να υπολογισθεί η αποζημίωση. Η δε αποζημίωση σε αυτή τη περίπτωση αναζητείται με βάση τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού⁴.

10.4. Συνδικαλισμός Ιεροψαλτών

Στο Σύνταγμα το συνδικαλιστικό δικαίωμα κατοχυρώνεται στο άρθρο 23 παρ.1 για όλους τους εργαζομένους συμπεριλαμβανομένου και των δικαστών και των σωμάτων ασφαλείας, με θετικό περιεχόμενο που αφορά την ανάπτυξη κάθε συνδικαλιστικής δράσης και ειδικότερα το δικαίωμα της απεργίας αλλά και την προστασία των συνδικαλιστικών στελεχών. Αν και οι

¹ ΝΔ 496/1974 «Περί Λογιστικού των ΝΠΔΔ» (ΦΕΚ Α'204)

² ΑΠ 1489/1995 *ΕΕργΔ* 56 σ. 575, ΑΠ 130/1995 *ΕΕργΔ* 55 σ, 379, ΑΠ 767/1989 *ΔΕΝ* 46 σ. 833, ΑΠ 870/1989 *ΕΕργΔ* 49σ.576

³ ΕφΘ 325/1961, Πρ.Πειρ.1076/1963 *ΝοΒ* 12 σ.489, ΠρΘ 170/1964, ΑΠ480/1966 *ΝοΒ* 15 σ.322, ΑΠ 1391/1982 *ΔΕΝ*39 σ.650, ΕφΑθ 3767/1991 *ΔΕΝ* 49(1993) σ. 656, για νεωκόρους ΑΠ 1112/1991 *ΕΕΝ* 1992σ.672 *Δνη* 1992 σ.801, *ΔΕΝ* 1991 σ.934 *ΕΕργΔ* 1992 σ.652, ΕφΠατρ 1293/2006 *ΑχαΝομ* 2007 σ.605, ΑΠ 1391/1982 *ΔΕΝ* 39 σ.650, ΕγκΥπΕργασίας 10984/22.4.96 «Αμοιβή νεωκόρου ενοριακού ναού».

⁴ Άρθρο 904 επ. ΑΚ «Όποιος έγινε πλουσιότερος χωρίς νόμιμη αιτία από την περιουσία ή με ζημία άλλου έχει υποχρέωση να αποδώσει την ωφέλεια. Η υποχρέωση αυτή γεννιέται ιδίως σε περίπτωση παροχής αχρεώστητης ή παροχής για αιτία που δεν επακολούθησε ή έληξε ή αιτία παράνομη και ανήθικη»

ιεροψάλτες του Κ176 δεν θεωρούνται δημόσιοι υπάλληλοι ωστόσο συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου γεγονός που αποτελεί ένα κριτήριο για να δεχθούμε ότι εξομοιώνονται με αυτούς στη συνδικαλιστική τους προστασία. Ο Ν. 1264/1982 κατοχυρώνει τα συνδικαλιστικά δικαιώματα των εργαζομένων και ρυθμίζει την ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία και δράση των συνδικαλιστικών οργανώσεων και ισχύει για όλους τους εργαζόμενους με σχέση ιδιωτικού και δημόσιου δικαίου¹. Η ισχύουσα νομοθεσία εξομοιώνει τους δημοσίους υπαλλήλους με όλους τους άλλους εργαζομένους². Κατά ρητή μάλιστα αναφορά του νόμου στο άρθρο 30 παρ.1 εφαρμόζεται και στους μόνιμους ή με θητεία υπαλλήλους των εκκλησιαστικών ΝΠΔΔ. Από την άλλη δεν υπάρχει σχετική απαγόρευση από την εκκλησιαστική νομοθεσία, αντιθέτως στο άρθρο 12 του Κ.176 τονίζεται ότι ο ιεροψάλτης μπορεί να ζητήσει την δικαίωσή του με τον προσήκοντα τρόπο και να χρησιμοποιήσει κάθε νόμιμο μέσο για το σκοπό αυτό. Ακόμα και στο άρθρο 4 παρ 2 του Κ176 αναγνωρίζεται η συμμετοχή ενός μέλους του οικείου Συλλόγου Ιεροψαλτών στην Επιτροπή ακροάσεως κατά τη διαδικασία διορισμού του ιεροψάλτη. Εξάλλου η ύπαρξη τέτοιων οργανώσεων ιεροψαλτών και εκκλησιαστικών υπαλλήλων στην πράξη θεωρείται ως μια απόδειξη ότι η ίδρυση και συμμετοχή σε αυτές είναι νόμιμες ενέργειες³. Ομοίως, δεν θεωρείται ότι προκύπτει νομικό κώλυμα για την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας στους εκκλησιαστικούς υπαλλήλους αν και δεν έχουν διαπιστωθεί ποτέ απεργιακές εκδηλώσεις.

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των ιεροψαλτών μπορούν να έχουν τη μορφή του σωματείου του άρθρου 78 του Αστικού Κώδικα, που είναι νομικό πρόσωπο αποτελούμενο από τουλάχιστον 20 πρόσωπα και σκοπό μη κερδοσκοπικό για τη σύσταση του οποίου χρειάζεται κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα ιδρυτική πράξη, αναγνώριση με δικαστική απόφαση και καταχώριση στο ειδικό βιβλίο συνδικαλιστικών οργανώσεων του

¹ Βλ. ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Δίκαιο των συνδικαλιστικών οργανώσεων*, 1983, Γ.ΒΑΓΙΑ *Επισκόπισις του Ελληνικού συνδικαλιστικού δικαίου*, *ΕΕργΔ* 34 σ. 377

² Βλ. Ν. 1264/1982 «Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού κινήματος κλπ» (ΦΕΚ Α'79) άρθρο 30, Ν. 1925/1990 και άρθρο 43 παρ.3 Δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα. Δεν εφαρμόζονται όμως σε αυτούς οι διατάξεις των άρθρων 14παρ3-10, 16 παρ.7-9, 22 παρ.1 και 2, 24 και 27 του Ν.1264/1982.

³ Την ίδια άποψη συμμερίζεται και ο ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ –ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, *Θρησκεία και εργασιακές σχέσεις*, ο.π.,σ. 72

πρωτοδικείου. Μπορεί όμως να έχουν την μορφή του τοπικού παραρτήματος συνδικαλιστικών οργανώσεων ευρύτερης περιφέρειας των οποίων αποτελούν αναπόσπαστο μέλος και δεν έχουν νομική προσωπικότητα ή και ακόμα την μορφή της ενώσεως προσώπων οι οποίες έχουν επικουρικό χαρακτήρα και περιορισμένα δικαιώματα καθώς ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων δεν μπορεί να υπερβαίνει τους σαράντα και είναι επίσης χωρίς νομική προσωπικότητα. Για να χαρακτηριστεί μια οργάνωση ως συνδικαλιστική πρέπει εκτός των παραπάνω οι εργαζόμενοι να απασχολούνται με καθεστώς εξάρτησης. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι αμφισβητείται ο συνδικαλισμός των κληρικών γιατί θεωρείται ασυμβίβαστος προς την αποστολή τους. Δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως «υπαλληλικό» ή «εργατικό» προσωπικό, και δεν νοείται αντιπαλότητα μεταξύ Εκκλησίας ως θεοϊδρυτου οργανισμού και του Κλήρου που αποτελεί τμήμα της. Κατά το ΣτΕ οι εφημέριοι είναι «προεχόντως πνευματικοί λειτουργοί και δεν δύναται να χαρακτηρισθούν ως διοικητικοί υπάλληλοι επί των οποίων εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν.702/1977¹». Κατά το Ν.702/77 που καθορίζει την αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου, οι εφημέριοι που δεν είναι υπάλληλοι υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΣτΕ, και όχι στο Διοικητικό Εφετείο όπου υπάγονται οι υπάλληλοι και οι ιεροψάλτες. Έχει μάλιστα κριθεί για τους κληρικούς ότι εφόσον είναι θρησκευτικοί λειτουργοί, δεν βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης και επομένως ο «Ιερός Σύνδεσμος Κληρικών Ελλάδος» (ΙΣΚΕ) δεν είναι συνδικαλιστικό σωματείο². Κατά συνέπεια, εφόσον ο Μητροπολίτης δεν θεωρείται εργοδότης ούτε κατά το νόμο, ούτε κατά τους ιερούς κανόνες δεν μπορεί να γίνει παρακράτηση από το μισθό των εφημερίων κατά εφαρμογή του άρθρου 6 παρ.2 Ν.1264/82, για την ετήσια συνδρομή στο ΙΣΚΕ του οποίου ο εφημέριος είναι μέλος. Σε αντιδιαστολή με τους κληρικούς που η ένταξή τους στους εκκλησιαστικούς υπαλλήλους προσβάλλει την εκκλησιαστική τάξη ο Μαρίνος δέχεται ότι κατά την ορθή γραμματική αποτύπωση της η έννοια της διάταξης του άρθρου 30 παρ.1 του εν λόγω νόμου αναφέρεται μόνο στους

¹ Α.ΜΑΡΙΝΟΥ, *Γνωμοδοτήσεις*, ο.π., σ.124επ. όπου ΣτΕ293/86,1979/86.

² ΚΟΥΚΙΑΔΗ- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, ο.π, σ.72 όπου Επ.Αθ.1486/1984, *Χριστιανός* 23 (1984) σ. 135-137

λαϊκούς υπαλλήλων και όχι στους εφημερίους¹. Η ιδιότητα όμως του κληρικού όπως αναλύσαμε παραπάνω δεν ταυτίζεται με την έννοια του ιεροψάλτη, γιατί ακόμα και με την χειροθεσία ο ιεροψάλτης είναι μόνο κατώτερος κληρικός. Επομένως σε αντίθεση με τους κληρικούς, οι ιεροψάλτες δικαιούνται να αναπτύξουν συνδικαλιστική δράση και να συστήσουν συνδικαλιστικές οργανώσεις. Η ικανοποίηση των συμφερόντων τους ως εργαζομένων είναι αυτονόητο ότι επιτυγχάνεται καλύτερα όταν εκείνοι που ανήκουν στην συνδικαλιστική οργάνωση ασκούν το ίδιο ή συναφές επάγγελμα, όπου επάγγελμα όπως ορίσαμε παραπάνω είναι η κοινωνική δραστηριότητα με σκοπό να εξασφαλίσει τα μέσα υπάρξεώς του. Το πότε ισχύει η ταύτιση και συνάφεια επαγγέλματος, ειδικά στην περίπτωση των ιεροψαλτών, είναι ζήτημα που κρίνεται κατά περίπτωση. Η απλή πάντως ταύτιση οικονομικών συμφερόντων δεν αρκεί για την συγκρότηση της έννοιας της συνδικαλιστικής οργάνωσης.

10.5. Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας

Για το δικαίωμα συλλογικών διαπραγματεύσεων και τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας δεν κάνει λόγο ο ισχύων Κανονισμός 176/2006. Το προηγούμενο νομικό καθεστώς στο άρθρο 53 παρ.4 του Κ2/1969 όριζε ότι οι ιεροψάλτες και οι νεωκόροι ως αποτελούντες τον κατώτερο κλήρο της Εκκλησίας, δεν υπάγονται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας². Η σχετική συλλογιστική για την διάταξη αυτή και την παράλειψή της από τον νέο κανονισμό παρατέθηκε πιο πάνω. Το ερώτημα που γεννιέται είναι αν η παράλειψη της συγκεκριμένης διάταξης σηματοδοτεί την δυνατότητα για εφαρμογή των σ.σ.ε στους ιεροψάλτες, αίτημα πάγιο των ιεροψαλτικών συλλόγων.

Σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 1876/1990 που αφορά τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας οι διατάξεις του νόμου αυτού ισχύουν για τους

¹ Α.ΜΑΡΙΝΟΥ., *Γνωμοδοτήσεις*, ο.π., σ.130

² Κ2/1969 «Περί Ιερών Ναών, Ενοριών και Εφημερίων» (ΦΕΚ Α'193) που αποτελεί αντιγραφή του άρθρου 64 παρ.4 του Α.Ν. 2200/1940.

εργαζόμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου στα ΝΠΔΔ, εφ' όσον δεν αποκλείονται από τη φύση τους και σε περίπτωση αδυναμίας υπογραφής σ.σ.ε λόγω έλλειψης συνδικαλιστικής οργάνωσης οι όροι της εργασίας καθορίζονται με κοινή απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και του εποπτεύοντος Υπουργού¹. Σχετικά με αυτό εξεδόθη η αρ.2/7093/0022/5-2-2004 ΚΥΑ «επέκταση των διατάξεων του Ν.3205/2003 στο προσωπικό με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου που απασχολείται στο Δημόσιο, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ»² όπου και ορίζει ότι επεκτείνονται οι διατάξεις του Ν. 3205/2003 που αφορά τις μισθολογικές ρυθμίσεις λειτουργών και υπαλλήλων του Δημοσίου, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ και έχουν ανάλογη εφαρμογή στο προσωπικό με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου και ορισμένου χρόνου που υπηρετεί στο Δημόσιο, ΝΠΔΔ, ΟΤΑ. Παρόλο το ευρύτατο πεδίο εφαρμογής του Ν.1876/1990, είναι φανερό πως οι ρυθμίσεις του νόμου αφορούν αποκλειστικά τις διαφορές που προκύπτουν σε συλλογικό επίπεδο από ατομικές σχέσεις παροχής εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου και ακόμα και αν η προστασία του εκτείνεται και στα πρόσωπα που παρέχουν εργασία με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της σύμβασης έργου ή ανεξαρτήτων υπηρεσιών στην ουσία όμως απασχολούνται με συνθήκες εξάρτησης, δεν καλύπτει τις συλλογικές διαφορές που αφορούν ατομικές συμβάσεις εργασίας δημοσίου δικαίου. Από τα παραπάνω προκύπτει πως το δικαίωμα σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας οι ιεροψάλτες το στερούνται λόγω του ότι οι σ.σ.ε προβλέπονται μόνο για όσους συνδέονται με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Οι ιεροψάλτες του Κ 176 συνδέονται με σχέση δημοσίου δικαίου που σημαίνει ότι οι όροι εργασίας δεν ρυθμίζονται από συλλογικές συμβάσεις αλλά απευθείας από το νόμο. Στο επιχείρημα αυτό μπορεί να αντισταχθεί η θέση, που υποστηρίζεται από τον Βλαστό, ότι μετά την θέση σε ισχύ του Ν.2405/1996³, με τον οποίο κυρώθηκε η 151 ΔΣΕ «για την προστασία του δικαιώματος οργάνωσης και τις διαδικασίες καθορισμού των όρων απασχόλησης στη δημόσια διοίκηση», αναγνωρίστηκε και κατοχυρώθηκε

¹ Ν.1876/1990 «Ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α'27).

² ΦΕΚ Β'215/ 5-2-2004

³ «Κύρωση 151 Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας», (ΦΕΚ Α'101)

πλέον και στις δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις, δηλαδή εκείνων που συνδέονται με το δημόσιο και τα ΝΠΔΔ με σχέση δημοσίου δικαίου, πλήρες δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης και κατάρτισης/σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας¹. Όμως η δυσκολία ένταξης των ιεροψαλτών στην προστασία των συλλογικών συμβάσεων εργασίας έγκειται στο ότι τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα δεν θεωρείται ότι ανήκουν στον «δημόσιο τομέα». Ο Μαρίνος όταν ερμηνεύει τον ορισμό του δημοσίου τομέα που δίνεται από το άρθρο 1 παρ.6 του Ν.1256/1982 θεωρεί ότι περιλαμβάνει τους κρατικούς φορείς και τα κρατικά ΝΠΔΔ. Στο άρθρο 51 παρ.1 του Ν.1892/1990 διατυπώνεται διευκρίνιση για τον ορισμό του δημοσίου τομέα και ορίζεται ότι σε αυτόν περιλαμβάνονται «τα κάθε είδους ΝΠΔΔ», αυτό όμως δεν σημαίνει ότι περιλαμβάνεται η Εκκλησία και σε αυτόν καθώς κατά τον Μαρίνο η έκφραση «κάθε είδους» συνοδεύεται από την διευκρίνιση «είτε αυτά αποτελούν οργανισμούς κατά τόπο, είτε καθ' ύλην αυτοδιοίκησης», τέτοια όμως αυτοδιοίκηση δεν ασκεί η Εκκλησία. Εξάλλου συνεχίζει, ο ίδιος, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί στο πλαίσιο της μη θιγόμενης αρχής του άρθρου 1 παρ.6 Ν1256/1982 με το οποίο περιλαμβάνονται στο δημόσιο τομέα οι κρατικοί φορείς, ενώ η Εκκλησία δεν είναι «κράτος» επομένως δεν είναι κρατικός φορέας².

Ομοίως και η νομολογία θεωρεί πως λόγω της φύσης της απασχόλησης των ιεροψαλτών του Κ176 δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις των συλλογικών συμβάσεων εργασίας³. Το αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι οι ιεροψάλτες άλλοτε με το επιχείρημα της ιδιάζουσας ιδιότητάς τους και άλλοτε με το επιχείρημα της μη υπαγωγής της Εκκλησίας στον ορισμό του δημοσίου τομέα, αποκλείονται και από την προστασία των δημοσίων υπαλλήλων και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Αυτό βέβαια κάνει περισσότερο επιτακτική την ανάγκη ρύθμισης των εργασιακών τους σχέσεων, ειδικά στο επίπεδο

¹ ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις*, 2006 σ. 159 επ.

² Α.ΜΑΡΙΝΟΥ, *Γνωμοδοτήσεις*, Τόμος Α', 2008 σ. 260

³ ΕφΑθ 3767/1991 ΔΕΝ 49 (1993) σ. 656, ΑΠ 1391/1982 ΔΕΝ 39 (1983) σ. 650, για νεοκόρο ΕφΠατρ1293/2006 ΑχαΝομ 2007 σ. 605

αμοιβής, ώστε να αποκτήσουν την κατώτατη έστω προστασία για την εργασία τους¹.

Διαφορετική περίπτωση αποτελούν οι ιδιωτικοί Ναοί που δεν αποτελούν ΝΠΔΔ, όπου η σχέση εργασίας είναι ιδιωτικού δικαίου και έχουν εφαρμογή τα κατώτατα όρια των μισθών των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, με ανάλογη μείωση εάν η απασχόλησή τους είναι περιορισμένη. Παρόμοια είναι και η περίπτωση των ιεροψαλτών που υπηρετούν σε μη ενοριακούς ναούς νοσηλευτικών ή φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και σωφρονιστικών καταστημάτων που υπάγονται και στους όρους των σ.σ.ε. Η αμοιβή τους ορίζεται ελεύθερα, με ελάχιστα όρια τα οριζόμενα από τις σ.σ.ε².

10.6. Η αμοιβή του ιεροψάλτη στον προϋπολογισμό του Ενοριακού Ναού

Το ύψος της αμοιβής του ιεροψάλτη αναγράφεται στον προϋπολογισμό του Ιερού Ναού και τελεί υπό την έγκριση του Μητροπολιτικού Συμβουλίου. Εργοδότης θεωρείται το νομικό πρόσωπο της Ενορίας και καθώς είναι δημοσίου δικαίου η αγωγή για αξιώσεις ως προς τις αποδοχές τους στρέφεται κατά του Δημοσίου. Προκειμένου να πληρωθεί ο ιεροψάλτης πρέπει το έξοδο του μισθού του, που θεωρείται ως δαπάνη του ΝΠΔΔ του Ιερού Ναού-Ενορίας να εναρμονίζεται με τις διατάξεις που ρυθμίζουν τον έλεγχο δαπανών και το δημόσιο λογιστικό των ΝΠΔΔ³ και τις αντίστοιχες διατάξεις του Κανονισμού 8/1979 «Περί Ιερών Ναών και ενοριών».

Πρακτικά η διαδικασία που ακολουθείται περιλαμβάνει την ένταξη της αμοιβής του καθημερινού ιεροψάλτη, δεξιού και αριστερού για το επόμενο έτος στον προϋπολογισμό του Ιερού Ναού που συντάσσεται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Το έξοδο πρέπει να είναι ταξινομημένο κατά είδος, ομάδα και κατηγορία ανάλογα με την αιτία και την φύση της δαπάνης. Στη συνέχεια μέσα στις προβλεπόμενες ημερομηνίες, το βραδύτερο μέχρι τέλος

¹ Εξάλλου κατά Α' Κορ. Θ'13 «οι τα ιερά εργαζόμενοι εκ του ιερού εσθίουσιν» και κατά Ρωμ. Δ'4 «τω δε εργαζομένω ο μισθός ου λογίζεται κατά χάριν, αλλά κατά οφείλημα».

² ΑΠ 430/1991 ΔΕΝ 49 σ. 850, ΕφΑ07633/2001 ΔΕΝ 58 (2002) σ.89, Δνη 2002 σ.486

³ Ν. 2362/1995 (ΦΕΚ Α'247) «Περί Δημοσίου Λογιστικού και ελέγχου δαπανών Κράτους», ΝΔ 496/1974(ΦΕΚ Α'204) «Περί Λογιστικού των ΝΠΔΔ», όπως τροποποιήθηκε με τους Ν.250/1976 (ΦΕΚ Α'15) και Ν.369/1976 (ΦΕΚ Α'164).

Νοεμβρίου του προηγούμενου έτους, στο οποίο αφορά ο προϋπολογισμός κατατίθεται και εγκρίνεται από το Μητροπολιτικό Συμβούλιο στο οποίο ανήκει. Οι προϋπολογισμοί εγκρίνονται το αργότερο μέσα σε ένα δίμηνο από την υποβολή τους. Εφόσον όμως το Μητροπολιτικό Συμβούλιο λειτουργεί με απόλυτη διακριτική ευχέρεια, αυτό σημαίνει ότι μπορεί για την αμοιβή του ιεροψάλτη να τροποποιήσει και να προσθέσει κονδύλια που δεν αναγράφονται σε αυτόν. Από την στιγμή που εγκρίνεται ο προϋπολογισμός δεν μπορεί να υπάρξει μεταβολή του παρά μόνο εάν το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο ζητήσει την τροποποίησή του και την έγκριση του τροποποιηθέντος προϋπολογισμού από το Μητροπολιτικό Συμβούλιο. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να προβεί σε αύξηση του μισθού των Ιεροψαλτών εάν δεν έχει προβλεφθεί κάτι τέτοιο από τον προϋπολογισμό. Ακόμα ειδικά κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού δεν μπορούν να γίνουν αυξήσεις των μισθών των ιεροψαλτών και τηρούνται απαρέγκλιτα τα προϋπολογισθέντα ποσά του. Αυτό συμβαίνει γιατί υπερβάσεις του προϋπολογισμού δεν επιτρέπονται. Ακόμα η πληρωμή εξόδων κίνησης του ιεροψάλτη επιτρέπεται ύστερα από καταγραφή στο ανάλογο κωδικό του προϋπολογισμού. Το έξοδο του μισθού του Ιεροψάλτη αναγνωρίζεται από τον Πρόεδρο του Εκκλησιαστικού συμβουλίου και εκκαθαρίζεται από τον Ταμία. Για κάθε πληρωμή απαιτείται η έκδοση χρηματικού εντάλματος που προσυπογράφεται και από τους δύο και στο οποίο επισυνάπτονται και τα δικαιολογητικά που απαιτούνται σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Για οποιαδήποτε μεταβολή στη μισθοδοσία των ιεροψαλτών προαγωγή, αύξηση, διορισμοί απαιτείται έγγραφη βεβαίωση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Έλεγχος επί των ανωτέρω δαπανών διενεργείται από το Σώμα Επιθεωρητών Δημόσιας Διοίκησης και από το Ελεγκτικό Συνέδριο¹. Ακόμα έλεγχο μπορεί να διενεργηθεί μετά από πρόσκληση του οικείου Μητροπολίτη ή μετά από απόφαση της Ιεράς Συνόδου, το τμήμα Επιθεωρητών της Εκκλησιαστικής

¹ Άρθρα 17 και 18 ΝΔ 1265/1972 «Περί ελέγχου των δαπανών του Κράτους, των ΟΤΑ και άλλων ΝΠΔΔ ως και των Λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων και παρακολουθήσεως των εσόδων του» και Κ.ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Το φορολογικό καθεστώς των θρησκευμάτων*, 2005.

Κεντρικής Υπηρεσίας Οικονομικών (Ε.Κ.Υ.Ο)¹. Η δαπάνη αυτή για την αμοιβή του ιεροψάλτη αναγράφεται στο Ημερολόγιο Ταμείου, στο Βιβλίο Ταμείου και στο Ένταλμα Πληρωμής. Τέλος στην αρχή της νέας χρονιάς καταρτίζεται ο απολογισμός του Ιερού Ναού όπου φαίνονται οι πραγματοποιηθείσες δαπάνες στο κωδικό Ιεροψάλτες και κατά πόσο απεικονίζουν τα αποτελέσματα της εκτέλεσης του προϋπολογισμού. Στη συνέχεια συντάσσεται ο ισολογισμός ο οποίος δείχνει τι ποσό θα μεταφερθεί στην επόμενη χρονιά στον κωδικό Ιεροψάλτες. Την ευθύνη όλης της λογιστικής διενέργειας την έχει αποκλειστικά ο Ταμίας με τον Πρόεδρο του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου.

10.7. Άδεια μετά αποδοχών

Στην συνέχεια, διασφαλίζοντας τα εργασιακά δικαιώματα των Ιεροψαλτών, ο Κανονισμός προβλέπει το δικαίωμα να λαμβάνει κατά έτος μηνιαία άδεια με πλήρεις αποδοχές. Για να διασφαλίσει το δικαίωμα αυτό μάλιστα τονίζει ότι η δαπάνη της αναπλήρωσής του από άλλο ψάλτη σε καμιά περίπτωση δεν βαρύνει τον ίδιο αφού βαρύνει το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Κατά την νομολογία εφαρμόζονται οι διατάξεις του εκάστοτε ισχύοντος δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα και των διατάξεων που ισχύουν για τους υπαλλήλους ΝΠΔΔ².

Την χορήγηση αδειάς, τις αποδοχές αδειάς και το επίδομα αδειάς δικαιούνται όχι μόνο οι μισθωτοί που απασχολούνται με έγκυρη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας αλλά και οι προσφέροντες τις υπηρεσίες τους με απλή σχέση εργασίας βάσει άκυρης σύμβασης εργασίας³. Επομένως και σε περίπτωση άκυρης σύμβασης εργασίας ο εργαζόμενος δικαιούται ευθέως εκ του νόμου τις αποδοχές και το επίδομα αδειάς⁴. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και αν δεν έχει νόμιμο διορισμό ο ιεροψάλτης ή ο νεωκόρος δικαιούται άδεια και

¹ Κανονισμός 100/1998 «Περί συστάσεως Εκκλησιαστικής Κεντρικής Υπηρεσίας Οικονομικών» (ΦΕΚ Α' 261), βλ. και Ν.Δ. 126/1969, Κ2/69, άρθρο 31 του Κ158/2003.

² ΑΠ 480/66 ΝοΒ 15 (1967) όπου και αναφορά στο άρθρο 75 Ν.1811/1951 σ. 322 επ., ΕφΑθ 7663/2006,ο.π.

³ Σύμφωνα με τα άρθρα 1 παρ. 1 Ν.1082/1980, του άρθρου 3 παρ.16 Ν.4504/1966 και του Ν.133/1975

⁴ ΑΠ 1164/1995 ΔΕΝ 51 σ.1366, ΕφΑθ 7663/2006,ο.π.

αποδοχές αδείας γιατί από την διατύπωση του νόμου γίνεται ρητά λόγος για σχέση εργασίας και εργασιακή σχέση και όχι για έγκυρη σύμβαση εργασίας ως προϋπόθεση αυτών των παροχών. Ως υπάλληλοι εξάλλου ΝΠΔΔ, για την αναρρωτική άδεια ιεροψάλτου εφαρμόζεται ο κώδικας δημοσίων υπαλλήλων και χορηγείται επίσης με πλήρεις αποδοχές¹.

10.8. Δικαίωμα στα προσφερόμενα από τους πιστούς

Σημαντική επίσης είναι η ρύθμιση που αφορά τις προσφορές των πιστών, δηλαδή τις εκούσιες εισφορές των πιστών, τα λεγόμενα «τυχερά», τα οποία αποτελούν στις μεγάλες ενορίες σημαντικό ποσοστό των εισοδημάτων των κληρικών. Αυτά δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να θεωρηθούν ότι δίνονται ως αντάλλαγμα για την τέλεση των μυστηρίων ή ιεροπραξιών γιατί τότε θα θεωρούνταν ότι στοιχειοθετείται το αδίκημα της σιμωνίας. Κατά τις Πράξεις των Αποστόλων η άσκηση ιερατικής εξουσίας τελετουργικής ή διοικητικής με αντάλλαγμα χαρακτηρίζεται ως σιμωνία και περιλαμβάνει τόσο τα υλικά όσο και τα ηθικά ανταλλάγματα. Για τους εφημερίους όπως και για όλους τους κληρικούς, γίνεται δεκτό ότι εκτός από τις αποδοχές από το Δημόσιο έχουν έσοδα και από τα «τυχερά», δηλαδή τα έσοδα από την τέλεση διαφόρων ιεροπραξιών τα οποία δεν θεωρούνται ότι καταβάλλονται από τον εργοδότη δηλαδή τον Ιερό Ναό ως αντιμισθία ή αντάλλαγμα μισθού για την προσφερόμενη υπηρεσία ή ως αμοιβή για υπερωριακή εργασία, αλλά καταβάλλονται «απευθείας» προαιρετικώς και αυτοβούλως από τους πιστούς προς τον κληρικό και το λαϊκό προσωπικό και για αυτό θεωρούνται φιλοδωρήματα. Μάλιστα σύμφωνα με τη νομολογία θεωρούνται πως δεν προέρχονται από την χρησιμοποίηση κεφαλαίου ή εργασίας και για αυτό δεν υπόκεινται σε φορολογία². Αυτά δεν ταυτίζονται με τα δικαιώματα των κληρικών από τα θεσπισμένα τέλη όπως για άδεια και τέλεση γάμου, βαπτίσεων κτλ τα οποία θεωρούνται αμοιβή και φορολογούνται κανονικά³. Το

¹ ΑΠ 347/1967 ΝοΒ 15 σ. 1135, ΑΠ 480/66 ο.π.

² Πρωτοβάθμιο Φορολογικό Δικαστήριο Πατρών 106/1962, ΝοΒ 12 σ. 289 επ.

³ Πρωτοβάθμιο Φορολογικό Δικαστήριο Αθηνών 6530/1964 ΝοΒ 12 σ. 1106 επ.

θέμα που τίθεται είναι ποια είναι η ακριβή έννοια των προσφερομένων από τους πιστούς και σε τι ποσοστό επί αυτών μεταφράζεται το δικαίωμα των ιεροψαλτών σε αυτά. Κατά το Άρθρο 5 παρ.2 και 3 του Κ.8/1979 «Περί Ιερών Ναών και Ενοριών» ορίζεται ότι «τα δια ιεροπραξίας προσφερόμενα αποτελούν προαιρετικές των πιστών εισφορές». Για αυτό και για τους άπορους ή για όσους δεν επιθυμούν να προσφέρουν εισφορές οι ιεροπραξίες τελούνται δωρεάν. Οι συνεισφορές αυτές εισπράττονται με διπλότυπο γραμμάτιο είσπραξης και από στέλεχος που είναι θεωρημένο από τις αρμόδιες υπηρεσίες της μητρόπολης. Ο συγκεκριμένος κανονισμός δεν κάνει διαχωρισμό μεταξύ των εισφορών για τις οποίες εκδίδεται χρεωστικός τίτλος και για αυτές που δεν εκδίδεται. Επίσης ο Κανονισμός 176 δεν ορίζει συγκεκριμένο ποσοστό που αντιστοιχεί στους ιεροψάλτες αν και σε κανονισμούς προσκυνημάτων όπως της Τήνου ορίζεται το 40% των προσφερόμενων από τους πιστούς να δίνεται στους ιεροψάλτες και στο λαϊκό προσωπικό και μάλιστα ορίζεται η τοποθέτηση και η χρήση ενός και μοναδικού «κυτίου» στον Ιερό Ναό όπου θα ρίπτουν τις προοριζόμενες για την τέλεση παρακλήσεων εισφορές, για την ανάγνωση των ονομάτων παρά την Αγία Πρόθεση κατά την Θεία Λειτουργία και τις εισφορές για την τέλεση τρισαγίου¹. Σύμφωνα μάλιστα με τη σχετική νομολογία που αφορά το ίδρυμα της Τήνου, δεν περιλαμβάνονται στις προαιρετικές εισφορές των πιστών αυτές που προσφέρονται για την τέλεση ιεροπραξίας για την οποία εκδίδεται χρεωστικός τίτλος². Όπως είναι προφανές στο Κανονισμό 176 δεν ορίζεται με σαφήνεια το ποσοστό ώστε να διασφαλίζεται η αξίωση του Ιεροψάλτη στα προσφερόμενα από τους πιστούς. Είναι σκόπιμο πάντως προς αποφυγή προστριβών να διευκρινιστεί το ακριβές ποσοστό των προσφερόμενων από τους πιστούς που αντιστοιχεί στους ιεροψάλτες, ο τρόπος κατανομής τους ανάλογα με τα ουσιαστικά και τυπικά τους προσόντα καθώς και της προσφερόμενης από αυτούς υπερωριακής εργασίας, όπως και να καθοριστεί επακριβώς ποιες εισφορές συνιστούν τις

¹ Άρθρο 7 παρ.β Ν.349/1976 «Περί Διοικήσεως του Πανελληνίου Ιερού Ιδρύματος Ευαγγελιστρίας Τήνου»(ΦΕΚ Α'149),που διατηρεί σε ισχύ τις διατάξεις των άρθρων 2 του Κανονισμού 8/1970 (ΦΕΚ Α'81) και το άρθρο 54 της Κανονιστικής Διάταξης 31/1072 (ΦΕΚ Α'96).

² ΣτΕ1472/2002, 2348/2001, 2349/2001 για τα «τυχηρά» στο Ίδρυμα της Ευαγγελιστρίας Τήνου στο www.valsamon.com (προσπελάστηκε στις 13-07-2010).

προαιρετικές προσφορές των πιστών με την έκδοση σχετικής εγκυκλίου από την Ιερά Σύνοδο.

10.9. Ταμείο Αλληλοβοήθειας

Δύναται η δυνατότητα να συσταθεί ανά Μητρόπολη Ταμείο Αλληλοβοηθείας προς ενίσχυση των υπηρετούντων σε πτωχές Ενορίες Ιεροψαλτών. Σκοπός της διάταξης είναι να αντισταθμιστεί η ανισότητα που προκύπτει ανάμεσα στις πολυπληθείς ενορίες των μεγάλων αστικών κέντρων και τις ολιγομελείς και συνεχώς φθίνουσες σε αριθμό πιστών ενορίες των χωριών και να γεφυρώσει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες διάφορων αστικών περιοχών ώστε να μην δημιουργηθούν και ψάλτες διαφορετικών κατηγοριών με γνώμονα τη οικονομική ευχέρεια της ενορίας τους. Ειδικά εφόσον η αμοιβή του Ιεροψάλτη είναι συνάρτηση της οικονομικής ευχέρειας την ενορίας η διάταξη αυτή διασφαλίζει οικονομικά τους ψάλτες των πτωχών ενοριών. Ωστόσο αφήνεται στην διακριτική ευχέρεια του Μητροπολίτη η σύσταση, λειτουργία και η εξεύρεση πόρων του Ταμείου Αλληλοβοηθείας γεγονός που κάνει την διάταξη αδρανή στην πράξη. Θεμιτό θα ήταν να οριστεί ένα πλαίσιο λειτουργίας, με σαφείς προϋποθέσεις σύστασης και παροχής πόρων σε αυτά τα ταμεία σε όλες τις Μητροπόλεις ώστε να διασφαλίζονται και οι σκοποί της παρούσας διάταξης. Κατά τις παρατηρήσεις του Α. Μαρίνου κατά την προπαρασκευή του Κανονισμού, τέτοιου είδους ταμεία με υποχρεωτική ισχύ μόνο με νόμο μπορούν να συσταθούν και όχι με Κανονισμό, όταν μάλιστα δεν υπάρχει νομοθετική εξουσιοδότηση, όπως στο παρόν. Επομένως καταλήγει η έννοια του άρθρου 7 παρ.6 είναι ότι οι ενδιαφερόμενοι δύνανται να συνάψουν – εάν θέλουν- σχετική σύμβαση αστικού δικαίου.

11. Αποχώρηση και Απόλυση

Η εξουσία για την απόλυση του ιεροψάλτη ανήκει στον Μητροπολίτη, όπως και η εξουσία διορισμού. Έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία ότι σε περίπτωση νόμιμου διορισμού νεωκόρου εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν.3198/1955 που αφορούν την καταγγελία της σχέσεως εργασίας και περιλαμβάνουν την αποζημίωση σε περίπτωση άκυρης καταγγελίας. Επίσης στην παλαιότερη νομολογία είχε υποστηριχθεί ότι «ο ν. 2112/1920 εφαρμόζεται και επί του κατά κύριο επάγγελμα επί αντιμισθία παρέχοντος τας υπηρεσίας του στο Ιερό Ναό ιεροψάλτου»¹. Αντίθετη άποψη υποστηρίζεται από τον Γ. Θεοφάνους, κατά τον οποίο εφόσον η ιδιότητα του ιδιωτικού υπαλλήλου δεν υφίσταται στον ιεροψάλτη, δεν δικαιούνται την αποζημίωση του άρθρου 8 του Ν. 3198/1955². Για την αίτηση ακύρωσης που αφορά την απόλυση του ιεροψάλτη αρμόδιο είναι το διοικητικό εφετείο³.

11.1. Παραίτηση

Το άρθρο 8 του κανονισμού διαπραγματεύεται το θέμα της αποχώρησης και της απόλυσης του Ιεροψάλτη. Συγκεκριμένα η παραίτηση του Ιεροψάλτη, η οικειοθελής δηλαδή αποχώρηση του από το ψαλτήρι στο οποίο διακονεί γίνεται μόνο εγγράφως και απευθύνεται προς το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Ο έγγραφος τύπος είναι απαραίτητος και προφορική παραίτηση δεν είναι νόμιμη. Αρμόδιος για την αποδοχή της παραίτησης είναι ο Μητροπολίτης στον οποίο και διαβιβάζεται. Το άρθρο 8 παρ 1 ορίζει προθεσμία από την υποβολή της παραίτησης μέχρι την εγκατάλειψη της θέσης του Ιεροψάλτη. Ο Ιεροψάλτης είναι υποχρεωμένος να παραμείνει στην θέση του μέχρι την συμπλήρωση διμήνου. Η προθεσμία αρχίζει από την επόμενη της ημέρας της υποβολής της παραίτησης και λήγει μόλις περάσει η ημέρα του δεύτερου μήνα που αντιστοιχεί σε αριθμό με την ημέρα που άρχισε, και, αν δεν υπάρχει

¹ ΕφΑθ 3767/1991 ΔΕΝ 49 (1993) σ.656 και Ν. 3198/1955 «Περί καταγγελίας της σχέσεως εργασίας» (ΦΕΚ Α'98), ΑΠ387/1934 ΕΕΝ 2 σ. 104, Θ ΜΣΤ'σ. 158, ΠρΑθ 4352/1948 Σχέσεις Ιεροψαλτών Ναών και Ν.2112/20, ΕΕργΔ 7 σ. 643

² Γ. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, Σχέσεις Ιεροψαλτών και νόμοι καταγγελίας συμβάσεως εργασίας, ΕΕργΔ 21 (1962) σ.115

³ ΣτΕ 3196/2003

αντίστοιχη, η τελευταία ημέρα του μήνα¹. Ως ποινή για την μη παραμονή στη θέση τουλάχιστον ενός διμήνου ορίζεται η μη δυνατότητα διορισμού του Ιεροψάλτη σε άλλο Ναό. Στην διάταξη αυτή έχουν ήδη εκφράσει τις ενστάσεις τους οι σύλλογοι των ιεροψαλτών.

11.2. Απόλυση λόγω νόσου

Όσο αφορά την απόλυση του Ιεροψάλτη, την απομάκρυνσή του από την θέση του που γίνεται ανεξάρτητα από την βούλησή του, ο κανονισμός στη παρ. 2 του άρθρου 8 αναφέρει αρχικά την περίπτωση που δεν μπορούν να ασκήσουν το έργο τους λόγω νόσου. Κατά το άρθρο 153 παρ. 1 του Υπαλληλικού Κώδικα λόγος απόλυσης είναι η σωματική ή πνευματική ανικανότητα η οποία διαπιστώνεται από Δευτεροβάθμια Υγειονομική Επιτροπή. Η διαδικασία στον Κ 176/06 ξεκινά με την πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου και στην συνέχεια απαιτείται σύμφωνη γνωμάτευση της Δευτεροβάθμιας Υγειονομικής Επιτροπής της Περιφέρειας που υπηρετεί ο ιεροψάλτης. Η απόλυση γίνεται με απόφαση του οικείου Μητροπολίτη που στηρίζεται στην γνωμάτευση της επιτροπής. Η επιτροπή αυτή είναι η Δευτεροβάθμια Επιτροπή του άρθρου 165 παρ. 2 του Υπαλληλικού Κώδικα που αποτελείται από πέντε μέλη και συγκροτείται από γιατρούς του Δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ ή Ο.Τ.Α που υπηρετούν στο νομό και έχει αρμοδιότητα μεταξύ άλλων για την απόλυση από την υπηρεσία λόγω ασθένειας². Η αρνητική απόφαση της υγειονομικής επιτροπής κοινοποιείται απευθείας στον ενδιαφερόμενο και στην υπηρεσία του. Η γνωμάτευση αυτή προσβάλλεται παραδεκτά γιατί έχει εκτελεστό χαρακτήρα ως αρνητική σύμφωνη γνώμη. Η αίτηση ακυρώσεως κατά της γνωμάτευσης της υγειονομικής επιτροπής ασκείται μόνο κατά του υπουργού υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης, που επέχει θέση κύριου διαδίκου γιατί η υγειονομική επιτροπή είναι όργανο της κρατικής διοίκησης και όχι του νομικού προσώπου της ενορίας ή της μητροπόλεως. Η αρνητική γνωμάτευση πρέπει να αιτιολογεί

¹ Άρθρο 241- 243 ΑΚ.

² Ν. 3528/2007 (ΦΕΚ Α'26).

πλήρως, ενόψει των συγκεκριμένων παθήσεων, γιατί ο ιεροψάλτης κρίνεται ικανός η μη για εργασία, παραθέτοντας εκτίμηση της Υγειονομικής Επιτροπής ως προς την κλινική εικόνα του. Η έλλειψη αιτιολογίας αποτελεί λόγο ακυρότητας της συγκεκριμένης γνωμάτευσης. Παρά ταύτα ο Μητροπολίτης δεν δεσμεύεται από την γνωμάτευση της Υγειονομικής Επιτροπής. Κατά την άποψή μας νόσος που επιφέρει τυφλότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως νόσος που καθιστά τον ιεροψάλτη μη ικανό για την άσκηση του έργου του εφόσον η τυφλότητα δεν θεωρείται εξαρχής κώλυμα διορισμού σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 8 του Κ176/06.

11.3. Απόλυση λόγω αδυναμίας άσκησης καθηκόντων

Ακόμα και αν δεν συντρέχει νόσος ή ασθένεια που οδηγεί σε αδυναμία άσκησης των καθηκόντων τους, δηλαδή είναι ο ιεροψάλτης υγιής και ακμαίος, η παρ. 3 περιλαμβάνει την ιδιαίτερη περίπτωση που δεν συνδέεται η απόλυση με θέμα υγείας αλλά αφορά την αδυναμία άσκησης των καθηκόντων του Ιεροψάλτη που συνδέεται με τα φωνητικά του προσόντα. Στην περίπτωση αυτή χρειάζεται πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου αλλά και γνώμη της Επιτροπής Κρίσεως του άρθρου 4. Η απόλυση γίνεται πάλι με απόφαση του οικείου Μητροπολίτου. Η γνώμη της Επιτροπής Κρίσεως δεν δεσμεύει τον Μητροπολίτη και σε αντίθεση με το άρθρο 4 δεν απαιτείται η γνώμη της να είναι αιτιολογημένη¹. Πάντως, παλαιότερη νομολογία με βάση το άρθρο 64 του ΑΝ 2200/40 έκρινε ότι η διαδικασία παύσεως του ιεροψάλτη πρέπει να τηρείται και όταν μετακινείται από αριστερό σε δεξιό αναλόγιο λόγω ανεπαρκείας². Κατά τη γνώμη μας, εφόσον και κατά τον διορισμό απαιτείται αιτιολόγηση πολύ περισσότερο αυτή η αιτιολόγηση απαιτείται και για την απόλυση του, εφόσον τηρείται ή ίδια διαδικασία για κάθε αλλαγή της υπηρεσιακής κατάστασης του ιεροψάλτη. Επομένως, η γνωμάτευση της Επιτροπής πρέπει να αιτιολογεί γιατί τα φωνητικά προσόντα του ήδη

¹ ΔΕφΘεσ.1064/2008 ΕΛΛΑΔ 2009 σ. 489.

² ΣτΕ Τμ.Γ'374/1972 ΝοΒ 20 (1972) σ. 812, ΕΛΛΑΔ 16 (1972) σ. 180

διορισμένου ιεροψάλτη τον καθιστούν ανίκανο να προσφέρει τις υπηρεσίες του, συγκροτούν αδυναμία άσκησης καθηκόντων και δικαιολογούν την απόλυσή του

11.4. Αποχώρηση λόγω ορίου ηλικίας

Ο Κανονισμός 176 θέτει και ένα αρκετά διφορούμενο και αμφισβητούμενο όριο ηλικίας. Ως όριο ηλικίας ορίζεται στο άρθρο 8 παρ.4 το εβδομηκοστό (70ο) έτος της ηλικίας του, όπου ο ιεροψάλτης υποχρεωτικώς υποβάλλει την έγγραφη παραίτησή του στο Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Το όριο ηλικίας του Ιεροψάλτου δύναται να παραταθεί με απόφαση του οικείου Μητροπολίτη ως το 75ο έτος της ηλικίας αυτού με δυνατότητα ακόμη περαιτέρω παρατάσεως έως πέντε (5) ετών, εφόσον τούτο αιτηθεί εγγράφως από τον ίδιο και υπάρχει και η σύμφωνη γνώμη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε πως το άρθρο 8 παρ.4 είναι ίσως το μόνο άρθρο που εφαρμόζεται από τον πρώτο μήνα που ψηφίστηκε ο Κανονισμός. Η σπουδή αυτή για την αντικατάσταση των ηλικιωμένων ιεροψαλτών θα δικαιολογούνταν αν υπήρχαν πολλοί πρόθυμοι να τους αντικαταστήσουν, κάτι όμως που δεν παρατηρείται. Η υποχρεωτική παραίτηση μάλιστα του 70χρονου ιεροψάλτη δεν συναρτάται με την φωνητική του επάρκεια, την υγεία ή τις σωματικές του δυνατότητες, ούτε απαιτείται η γνωμοδότηση της Επιτροπής Κρίσεως. Κατά τον Τρωιάνο, η συμπλήρωση του ορίου ηλικίας δεν συνεπάγεται την η αυτοδίκαιη έξοδο των ιεροψαλτών από την υπηρεσία, αλλά αυτό κρίνεται από την φωνητική τους απόδοση, δηλαδή αν η απόδοσή τους είναι σημαντικά μειωμένη λόγω ηλικίας¹. Πρέπει να σημειώσουμε ότι κατά το άρθρο 8 παρ.4 η δυνατότητα παραμονής πέρα του 70ού έτους, μέχρι συνολικά δεκαετίας και συμπληρώσεως του 80ού έτους, έχει ως προϋποθέσεις την έγγραφη αίτηση του ίδιου του ιεροψάλτη και την σύμφωνη γνώμη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου. Εφόσον η έννοια της διάταξης περιλαμβάνει την δυνητική κατά την βούληση του ιεροψάλτη

¹ ΣΠ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ, *Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου*, 1984 σ. 315

παράτασή της εργασίας του, ο σκοπός της δεν μπορεί να θεωρηθεί σε καμιά περίπτωση πως αποσκοπεί στην απόλυση του ιεροψάλτη. Επομένως πιστεύουμε πως το φαινόμενο να δίνονται από τους Ιεράρχες έγγραφες εντολές για υποχρεωτική απόλυση ηλικιωμένων ψαλτών, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η βούληση παραμονής τους ή η φωνητική τους αρτιότητα είναι καταχρηστικές και πρέπει να αποφεύγονται. Θα μπορούσε η περαιτέρω παραμονή τους να συνδέεται με αξιολόγηση από την Επιτροπή Κρίσεως του άρθρου 4. Προς επίρρωση του επιχειρήματος αυτού ανατρέχουμε σε παλαιότερη νομολογία που έκρινε ότι η διαδικασία του άρθρου 53 του Κ2/69, που αναφέρεται στη διαδικασία διορισμού, είναι εφαρμοστέα για κάθε τροποποίηση του περιεχομένου της υπηρεσιακής σχέσης του ναού με τον ιεροψάλτη¹. Τέτοια τροποποίηση συνιστά και η απόλυση λόγω ορίου ηλικίας για την οποία πρέπει να ακολουθείται η διαδικασία του άρθρου 4 που αφορά τον διορισμό.

Στην παρ.5 του άρθρου 8 ορίζεται ότι σε δύο περιπτώσεις, δηλαδή σε περίπτωση αποχώρησης λόγω συμπλήρωσης του ορίου ηλικίας ή απόλυσης λόγω ανυπαίτιας αδυναμίας άσκησης καθηκόντων, προσφέρεται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο ως δώρο ποσό το ύψος του οποίου καθορίζεται από το ίδιο. Η προβλεπόμενη αυτή αποζημίωση δεν είναι παράνομη ακόμη και αν το ΙΚΑ δεχθεί την ασφάλιση σε αυτό των ιεροψαλτών, διότι το εάν ο εργοδότης, που είναι ο Ιερός Ναός στην συγκεκριμένη περίπτωση, θέλει να προσφέρει μια επιπλέον αποζημίωση αυτό δεν είναι παράνομο². Δεν προβλέπεται όμως το ύψος του δώρου αν και στην εισηγητική έκθεση είχε προταθεί το ποσό να είναι ίσο με το 7πλάσιο των αποδοχών ενός μηνός του χρόνου αποχώρησης.

12. Παραπτώματα και Ποινές

Στο άρθρο 9 ορίζονται περιοριστικά τα πειθαρχικά παραπτώματα των Ιεροψαλτών τα οποία αποτελούν τα εξής:

¹ ΣτΕ 2054/1975 ΝοΒ 26 (1978) σ. 573

² Α.ΜΑΡΙΝΟΥ στις ερωτήσεις σχετικά με τον κανονισμό της 29.08.2006.

- α) η χαρακτηριστικώς αναξιοπρεπής ή ανάξια για Ιεροψάλτη διαγωγή κατά ή και πέραν από την άσκηση των καθηκόντων του.
- β) η αδικαιολόγητη αποχή από την εκτέλεση των καθηκόντων, η οποία επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 6 παρ 8 με λεπτομερέστερη διατύπωση ως αυθαίρετη, σκόπιμη και αδικαιολόγητη απουσία από τα ιεροψαλτικά καθήκοντα.
- γ) η αμέλεια, καθώς και η ατελής ή μη έγκαιρη εκπλήρωση των καθηκόντων του.
- δ) η άσκηση κριτικής των πράξεων της προϊσταμένης Εκκλησιαστικής Αρχής, δημοσίως, γραπτώς ή προφορικώς, με σκόπιμη χρησιμοποίηση εκδήλως ανακριβών στοιχείων ή με προδήλως απρεπείς εκφράσεις.
- ε) η ανάρμοστη συμπεριφορά προς Ιερείς, Μέλη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, Ενορίτες, ή συναδέλφους Ιεροψάλτες.

Οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στους Ιεροψάλτες είναι: α) η έγγραφη επίπληξη, β) το πρόστιμο έως τις αποδοχές τριών (3) μηνών, γ) η προσωρινή παύση από τρεις (3) έως και έξι (6) μήνες με πλήρη στέρηση των αποδοχών. δ) η οριστική παύση. Οι πειθαρχικές ποινές επιβάλλονται με απόφαση του οικείου Μητροπολίτη μετά από πρόταση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου.

Τα παραπτώματα και οι πειθαρχικές ποινές που ορίζονται στο άρθρο 9 του Κανονισμού, δεν ορίζονται ενδεικτικώς αλλά περιοριστικά. Αυτό σημαίνει πως δεν μπορεί να διωχθεί πειθαρχικώς ιεροψάλτης για συμπεριφορά η οποία δεν εμπίπτει στις κατηγορίες που περιγράφονται στο άρθρο 9. Οι μόνοι λόγοι που δικαιολογούν την δίωξή του είναι η αναξιοπρεπής διαγωγή, η αδικαιολόγητη αποχή από την εκτέλεση των καθηκόντων, η αμέλεια, η άσκηση κριτικής με χρήση ανακριβών στοιχείων και προδήλως απρεπείς εκφράσεις, και η ανάρμοστη συμπεριφορά. Κατά το εργατικό δίκαιο για την πειθαρχική ευθύνη του εργαζομένου έχει σημασία η συμπεριφορά του, η μη συμμόρφωση στους νόμους, στους κανόνες και στις αξίες που ρυθμίζουν τη συμβίωση όσων απασχολούνται στο χώρο ευθύνης του εργοδότη. Οι ποινές δικαιολογούνται από την ανάγκη διαφύλαξης και προστασίας της ομαλής λειτουργίας της

εργοδοτικής επιχείρησης. Το περιεχόμενο και το εύρος των παραπάνω εννοιών δεν ορίζεται συγκεκριμένα στο κανονισμό αλλά προφανώς γίνεται έμμεση αναφορά στους κανόνες και στις εγκυκλίους που σχετίζονται με την ευταξία στην Εκκλησία. Ομοίως και οι πειθαρχικές ποινές αναφέρονται περιοριστικά. Ο Μητροπολίτης δεν μπορεί να επιβάλλει πειθαρχική ποινή διαφορετική από αυτές που προβλέπονται από τον Κανονισμό, καθώς μια τέτοια ποινή θα ήταν μη νόμιμη ως μη προβλεπόμενη. Σημειώνουμε πως δεν γίνεται καμία αναφορά στο νόμο άρθρο 169 του Ν. 5383/1932 «Περί Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων και της προ αυτού διαδικασίας»¹, ο οποίος αναφέρει ως ποινές των ψαλτών μόνο την προσωρινή ή διαρκή παύση. Η παράλειψη οφείλεται στην σαφή βούληση της ιεραρχίας να περιληφθεί η επιβολή προστίμου ως ποινή και να αποφευχθούν αμφισβητήσεις σχετικά με την προδικασία σε περίπτωση επιβολής της ποινής της παύσης όπου δυσκολίες θα προκαλούσε η εφαρμογή του άρθρου 100 που αφορά την διεξαγωγή ανάκρισης από τον Επίσκοπο. Έτσι δεν εφαρμόζονται ο νόμος περί Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων στην επιβολή πειθαρχικών ποινών σε ψάλτη αλλά μόνο τα οριζόμενα στον Κ176/06. Παρατηρούμε επίσης ότι η διαδικασία επιβολής της ποινής διαφοροποιείται από την προηγούμενη ρύθμιση του άρθρου 53 παρ. 3 του Κ 2/1969 στο ότι πλέον η εισήγηση για την επιβολή και το είδος της ποινής ανήκει στην αρμοδιότητα του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου αλλά η απόφαση της επιβολής παραμένει στον Μητροπολίτη. Ακόμα είναι σαφέστερη η διατύπωση των πειθαρχικών παραπτωμάτων, που συγκεκριμενοποιούνται στην επίδειξη ορισμένων συμπεριφορών και δεν ορίζονται γενικώς ως «κανονική εκτέλεσιν» καθηκόντων. Με τον συγκεκριμένο κανονισμό εισάγεται και ένα νέο είδος ποινής για τους ψάλτες η έγγραφη επίπληξη, ενώ μέχρι του παρόντος εάν ένας ψάλτης βρισκόταν στην δύσκολη θέση να έχει υποπέσει σε κάποιο παράπτωμα οι προβλεπόμενες ποινές άρχιζαν από την καταβολή προστίμου. Πειθαρχικό παράπτωμα θεωρήθηκε η άρνηση ιεροψάλτη στην απόφαση του

¹ Ν.5383/1932 (ΦΕΚ Α'110) « Περὶ Εκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς προ αὐτοῦ διαδικασίας» βλ. ἄρθρο 169 « Ο Μητροπολίτης μετὰ σύμφωνον γνώμῃν τῆς ἐνορ. Επιτροπείας δύναται νὰ τιμωρήσῃ δια προσωρινῆς ἢ διαρκoῦς παύσεως τοὺς ψάλτας καὶ νεωκόρους μετὰ προφορικὴν ἢ ἐγγραφον ἀπολογίαν.»

Αρχιεπισκόπου Αθηνών να ασκεί με τις ίδιες αποδοχές το έργο του αντί στο δεξιό στο αριστερό αναλόγιο¹. Επίσης κατά τη νομολογία ο καλούμενος σε απολογία και μη απολογούμενος ιεροψάλτης δεν υποπίπτει σε παράπτωμα δυνάμενο να επισύρει πειθαρχική τιμωρία².

Στην περίπτωση της επιβολής της πειθαρχικής ποινής του προστίμου ορίζεται κατά τον άρθρο 1 παρ.5 εδαφ.1 του Ν.1406/1983, όπως αντικαταστήθηκε από το άρθρο 4 Ν.3900/2010³, ότι οι διαφορές που προκύπτουν από τη έκδοση διοικητικών πράξεων που αφορούν την επιβολή αποκλειστικά και μόνο προστίμου, εκδικάζονται ως διαφορές ουσίας, από τα κατά τόπον αρμόδια διοικητικά πρωτοδικεία.

Σύμφωνα με την νομολογία η πράξη της επιβολής σε ψάλτη της πειθαρχικής ποινής της απόλυσης προσβάλλεται με αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου⁴. Εξάλλου οι πειθαρχικές ποινές δεν είναι ποινές ποινικού δικαίου αλλά διοικητικά μέτρα που αποδοκιμάζουν τους ιεροψάλτες όταν διαταράσσουν την εσωτερική τάξη και ευταξία του Ιερού Ναού, ο οποίος είναι ο εργοδότης τους. Γι' αυτό η πειθαρχική και η ποινική διαδικασία είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη. Πάντως, στο πειθαρχικό δίκαιο θεωρούνται ότι ισχύουν κατά βάση οι βασικές αρχές της ποινικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα η αρχή *nullum crimen, nulla poena sine lege*, δηλαδή ότι παραπτώματα συνιστούν μόνο οι συμπεριφορές που προβλέπονται από πριν ως τέτοιες, έστω και με γενική διατύπωση και περιγραφή και μόνο για αυτές επιβάλλονται οι προβλεπόμενες επίσης κυρώσεις. Επίσης, ισχύει η αρχή της αναλογίας μεταξύ της βαρύτητας παραπτώματος και πειθαρχικής κύρωσης, η απαγόρευση αναδρομικότητας, η επιβολή μόνο μιας ποινής για ένα πειθαρχικό αδίκημα και η απαγόρευση εκ νέου δίωξης για την ίδια πράξη. Τέλος,

¹ ΠολΠρΑθ. 1745/1965 *ΑΕΚΔ* Κ'1965 σ. 31

² ΣτΕ Τμ.Γ'1851/1959 *ΑΕΚΔ* 1961 σ.111, ΣτΕΟλομ. 1134/1955 *ΝοΒ* 4 (1956) σ.313

³ Ν.3900/2010 «Επιτάχυνση διοικητικής δίκης».

⁴ ΣτΕ 3551/1997 *Βαλσαμών*, Βάση Δεδομένων για το Ορθόδοξο Κανονικό και Εκκλησιαστικό Δίκαιο στο : <http://www.valsamon.com/index.php?id=1&subid=1120> (προσπελάστηκε στις 15-12-2010), ΔΕφΛαρ 331/1999 *ΑρχΝ* 2000 σ.162, *ΔΕΝ* 2000 σ. 862, παλαιότερα η αρμοδιότητα της εκδίκασης της αίτησης ακυρώσεως κατά πράξης επιβολής ποινής απόλυσης ανήκε στο 1^ο τμήμα ΣτΕ πρβλ. ΣτΕ 114/1971 Τμ.Γ' *ΝοΒ* 19 (1971) σ. 1053.

αναμφισβήτητα ισχύει η αρχή της σκοπιμότητας, δηλαδή της διακριτικής ευχέρειας του εργοδότη να επιβάλλει ή όχι την κύρωση.

Πρέπει ακόμα να γίνει διάκριση μεταξύ της πειθαρχικής ποινής της οριστικής παύσης και της απόλυσης του άρθρου 8, η οποία δεν έχει το χαρακτήρα της πειθαρχικής ποινής, με την έννοια ότι δεν απαιτείται για την οριστική παύση του άρθρου 9 να γίνει η διαδικασία του άρθρου 8 και αντίστροφα μια και δεν προβλέπεται κάτι τέτοιο από τον Κανονισμό. Ακόμα, η σειρά αναγραφής των ανωτέρω πειθαρχικών ποινών στον Κανονισμό προσδιορίζει και την βαρύτητά τους. Σε αυτές δεν περιλαμβάνονται και επομένως δεν θεωρούνται πειθαρχικές ποινές, οι παρατηρήσεις ή συστάσεις ή υποδείξεις του ιερέα ή του ιεραρχικώς ανώτερου που γίνονται προς τον ιεροψάλτη κατά την εκτέλεση της εργασίας του. Ωστόσο, όπως κρίθηκε για νεωκόρο, όταν πρόκειται για βαριά παραπτώματα που δικαιολογούν την προσωρινή ή οριστική παύση δεν απαιτείται για την επιβολή της να εξαντληθούν προηγουμένως οι επιεικέστερες πειθαρχικές ποινές¹.

Κατά τη διαδικασία για την άσκηση πειθαρχικής εξουσίας θα πρέπει να τηρούνται κάποιες αρχές που αποβλέπουν στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, όπως είναι ο σεβασμός της προσωπικότητας του ιεροψάλτη και η αρχή της αναλογικότητας της ποινής με το παράπτωμα. Ακόμα επιβάλλεται η πειθαρχική δίωξη να κινείται χωρίς καθυστερήσεις και μόνο όταν υπάρχουν σοβαρές εις βάρος του ιεροψάλτη υπόνοιες για θεμελίωση της ενοχής του. Σημαντικό είναι επίσης να υπάρχει μέριμνα για να διαπιστώνεται η υπαιτιότητά του και η ύπαρξη καταλογισμού, όπως αν είχε διαταραγμένη συνείδηση ή πνευματικές λειτουργίες, ή συντρέχουν λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης όπως κατάσταση ανάγκης, προσταγή ή άμυνα. Τέλος, μόνο αν υπάρξουν πλήρεις αποδείξεις για την διάπραξη του πειθαρχικού παραπτώματος και αποδειχθεί η ενοχή του να τιμωρείται πειθαρχικώς. Γι' αυτό σε περίπτωση αμφιβολιών πρέπει να αθώνεται.

¹ ΣτΕ Τμ.Α' 1168/1963 στο Χ. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗ, *Η διακριτική εξουσία του επισκόπου εν τη απολύσει ιεροψαλτών και νεοκόρων Ιερών Ναών*, Ε 17 (1963) σ. 443.

Κατά της πράξεως με την οποία επιβάλλεται σε ψάλτη η πειθαρχική ποινή της απολύσεως κατά το άρθρο 9 του Κ176 δεν προβλέπεται ενδικοφανή προσφυγή ενώπιον της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας, όπως δεν προβλεπόταν ούτε και κατά το προηγούμενο καθεστώς του άρθρου 53 παρ.3 του Κ2/1969. Πιο συγκεκριμένα δεν προβλέπεται ενδικοφανή προσφυγή ούτε στη σχετική διάταξη του άρθρου 4 περ. στ' του ΚΧΕΕ που θεσπίζει την αρμοδιότητα της ΙΣΙ για άσκηση ιεραρχικού ελέγχου αυτεπαγγέλτως επί των πράξεων των λοιπών διοικητικών οργάνων της Εκκλησίας. Επομένως δεν χρειάζεται να προβληθεί η πράξη της πειθαρχικής απολύσεως ενώπιον της ΙΣΙ αλλά προσβάλλεται απευθείας ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου¹.

12.1. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης

Τηρώντας την αρχή της ακρόασης, που αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές του διοικητικού δικαίου, η παρ. 3 του άρθρου 9 του Κ176/06 δίνει το δικαίωμα στον Ιεροψάλτη πριν την επιβολή της πειθαρχικής ποινής να κληθεί προηγουμένως σε απολογία και να λάβει πλήρη γνώση τής εναντίον του κατηγορίας. Στη κλήση σε απολογία καθορίζεται με σαφήνεια το αποδιδόμενο πειθαρχικό παράπτωμα και τάσσεται εύλογη προθεσμία για απολογία, η οποία πρέπει δεν μπορεί να είναι μικρότερη των τριών (3) ημερών, ενώ μπορεί να παραταθεί ως το τριπλάσιο της αρχικής, δηλαδή μέχρι εννιά (9) μέρες, μετά από έγγραφη αίτηση του διωκόμενου Ιεροψάλτη. Ορίζεται δηλαδή το ελάχιστο όριο αποκλειστικής προθεσμίας για την κατάθεση της έγγραφης ή την διεξαγωγή της προφορικής ακρόασης.

Ο σαφής προσδιορισμός κατά τόπο και κατά χρόνο, των πραγματικών περιστατικών, τα οποία συνιστούν πειθαρχικό παράπτωμα και η ακριβής περιγραφή αυτών αποτελούν ουσιώδη τύπο της πειθαρχικής διαδικασίας για την επιβολή της ποινής σε βάρος του ιεροψάλτη. Έτσι εξασφαλίζονται επαρκείς εγγυήσεις για την άνετη άσκηση του συνταγματικώς κατοχυρωμένου

¹ ΔΕφΛαφ. 331/1999 ο.π.

δικαιώματος της ακρόασης¹. Η μη τήρηση του τύπου αυτού συνεπάγεται ακυρότητα όλης της πειθαρχικής διαδικασίας, αν ο διωκόμενος ιεροψάλτης κατά την απολογία του δηλώσει ότι λόγω μη τήρησης του τύπου αυτού αδυνατεί να αντικρούσει την κατηγορία που του αποδίδεται. Επιπρόσθετα, η πειθαρχική διαδικασία θεωρείται πλημμελής από το σημείο της κλήσης προς απολογία εφόσον στην κλήση προς απολογία δεν περιλαμβάνονταν ο σαφής προσδιορισμός κατά τόπο και χρόνο και η ακριβής περιγραφή των πραγματικών περιστατικών, τα οποία στοιχειοθετούν το παράπτωμα που αποδίδεται στον ιεροψάλτη². Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή των συμφερόντων του³. Η ακρόαση συνδέεται με την πραγματική ενημέρωση του διοικούμενου, εδώ του ψάλτη και προϋποθέτει διοικητική δράση δυσμενή όπως είναι η επιβολή της πειθαρχικής ποινής⁴. Η προστασία του άρθρου 20 παρ 2 του Συντάγματος εμπεριέχει και το δικαίωμα του διοικούμενου να τον ακροασθεί η Διοίκηση δια πληρεξουσίου δικηγόρου ή και με δικηγόρο⁵. Διότι ο δικηγόρος είναι αρμόδιος και για την νομική επιμέλεια διοικητικών υποθέσεων⁶.

Η ακρόαση πρέπει να προηγείται της επιβολής της πειθαρχικής ποινής που αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη και να είναι έγκαιρη. Ωστόσο η μη άσκηση του δικαιώματος της ακρόασης, λόγω παρόδου άπρακτου της προθεσμίας, δεν επηρεάζει την νομιμότητα της διοικητικής πράξης εν προκειμένω της πειθαρχικής ποινής. Η απολογία αυτή αποτελεί δικαίωμα και όχι υποχρέωση και δεν υποπίπτει σε παράπτωμα ο ιεροψάλτης εάν δεν προσέλθει σε αυτήν⁷. Η κλήση προς ακρόαση όπως φαίνεται από την συγκεκριμένη διάταξη πρέπει να είναι έγγραφη και αναγνωρίζεται ρητά το

¹ Άρθρο 20 παρ. 2 Συντάγματος «Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του.» Π.ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ. 333 κ. επ., Ε.ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 169 κ. επ., Α.ΤΑΧΟΥ, *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 623 κ. επ.

² ΤρΕφΛαρ 331/99 ΑρχΝ 2000, σ. 162, ΔΕΝ 2000 σ. 863

³ Άρθρο 20 παρ.2 Σ

⁴ ΣτΕ 5351/2987

⁵ ΣτΕ 2152/2000

⁶ Άρθρο 14, Ν1366/1983 και ΣτΕ2151/2000, ΔιοικΕφΑθ 1090/1993, Διδικ 1993, σ.1221.

⁷ ΣτΕ Τμ.Γ'1851/1959 ΑΕΚΔ ΙΣΤ'(1961) σ.111

δικαίωμα της γνώσης των αποδεικτικών στοιχείων και της ανταπόδειξης. Σε περίπτωση που η διοικητική Αρχή, ο Μητροπολίτης στην προκειμένη περίπτωση δεν τηρήσει την συνταγματική επιταγή, δεν καλέσει δηλαδή τον ιεροψάλτη σε απολογία τότε η διοικητική πράξη, η επιβολή της πειθαρχικής ποινής είναι παράνομη και η απόφαση απόλυσης άκυρη¹. Γιατί η ακρόαση αποτελεί ουσιώδη τύπο, της διοικητικής διαδικασίας και είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη².

13. Η παροχή βεβαίωσης για το χρόνο απασχολήσεως

Την υποχρέωση της παροχής βεβαίωσης για το χρόνο απασχολήσεως του Ιεροψάλτη ορίζει η διάταξη 9 παρ 4. Η βεβαίωση χορηγείται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο μόνο στην περίπτωση αποχώρησης του Ιεροψάλτη είτε αυτό συμβαίνει λόγω παραιτήσεως είτε λόγω απολύσεως. Ο χρονικός όμως περιορισμός της παροχής της βεβαίωσης μόνο όταν αποχωρεί ο ιεροψάλτης προβληματίζει γιατί εμποδίζει την υποβολή αίτησης σε χρόνο ενδιάμεσο, δηλαδή κατά την διάρκεια της απασχόλησής του στον Ιερό Ναό που μπορεί να είναι και μακρόχρονη. Κατά συνέπεια εμποδίζεται η χρήση μιας τέτοιας βεβαίωσης από τον ιεροψάλτη και δυσχεραίνεται η απόδειξη της απασχόλησής του.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 1599/1986 για τις «Σχέσεις Κράτους- πολίτη..» καθιερώνεται ρητά το δικαίωμα γνώσης του πολίτη στα διοικητικά έγγραφα ακολουθώντας τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου³. Με αυτόν τον τρόπο επιτρέπεται και εγγυάται η πληροφόρηση των πολιτών για τις διοικητικές δραστηριότητες, και τους δίνεται η δυνατότητα να αμφισβητήσουν και επομένως να υπερασπίσουν αποτελεσματικότερα τα συμφέροντά τους⁴. Αν το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο αρνηθεί να παρέχει βεβαίωση προϋπηρεσίας τότε ως διοικητικό όργανο που

¹ ΣτΕΟλομ. 1143/1956 EEN 24(1957) σ.270 ΝοΒ 6 σ.499, ΣτΕ 2973/1966 ΝοΒ 15(1967) σ.264

² Α.ΤΑΧΟΥ, *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, σ. 620-622

³ ΕΣΔΑ Άρθρο 10

⁴ Εισηγητική Έκθεση 14-11-1985

έχει αρμοδιότητα για την διοίκηση και διαχείριση της περιουσίας της ενορίας ως ΝΠΔΔ, αρνείται την ικανοποίηση αυτού του δικαιώματος¹. Κατά συνέπεια εκδίδει δυσμενή πράξη και σε κάθε περίπτωση συντρέχει λόγος εφαρμογής του άρθρου 20 παρ. 2 του Συντάγματος που θεμελιώνει το δικαίωμα υπεράσπισης ενώπιον των διοικητικών Αρχών. Η άρνηση της Αρχής θα πρέπει να γίνεται με την επίκληση του νόμου, που είτε απαγορεύει κατά απόλυτο τρόπο την άσκηση δικαιώματος, είτε δίνει στη διοίκηση ευχέρεια απαγόρευσης². Αντίθετα ο Ν. 1599/1986 ενεργοποίησε την διάταξη του άρθρου 10 παρ. 3 του Συντάγματος που ορίζει «η αρμόδια αρχή υποχρεούται να απαντά στα αιτήματα για παροχή πληροφοριών». Σύμφωνα μάλιστα και με την κοινή νομοθεσία κατά το άρθρο 5 παρ 1. του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας «κάθε ενδιαφερόμενος έχει το δικαίωμα, ύστερα από γραπτή αίτησή του, να λαμβάνει γνώση των διοικητικών εγγράφων. Ως διοικητικά έγγραφα νοούνται όσα συντάσσονται από τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως εκθέσεις, μελέτες, πρακτικά, στατιστικά στοιχεία, εγκύκλιες οδηγίες, απαντήσεις της Διοίκησης, γνωμοδοτήσεις και αποφάσεις.» Με τον όρο έγγραφα δεν νοούνται μόνο τα έγγραφα με την στενή έννοια του όρου αλλά και « ό,τι υπάρχει μέσα στα αρχεία της διοίκησης»³. Η βεβαίωση προϋπηρεσίας ιεροψάλτη εφόσον ζητείται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο και συντάσσεται από αυτό ως διοικητική Αρχή, εμπίπτει στον χαρακτηρισμό του διοικητικού εγγράφου⁴. Κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αρκεί η συνδρομή ευλόγου ενδιαφέροντος χωρίς να χρειάζεται αποδεδειγμένο έννομο συμφέρον⁵. Αυτό συμβαδίζει και με το άρθρο 10 παρ 3 του Συντάγματος όπου κατά τρόπο ρητό ορίζεται ότι φορέας του δικαιώματος είναι ο κάθε πολίτης και επομένως αφορά τους πάντες⁶. Ειδικό έννομο συμφέρον απαιτείται περιοριστικά μόνο για την γνώση ιδιωτικών εγγράφων

¹ Ν. 1599/1986 Άρθρο 16 παρ. 1

² Χ.ΔΕΤΣΑΡΙΔΗΣ, *Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2006 σ. 31

³ Α.ΓΕΡΟΝΤΑ, *Το δικαίωμα της πρόσβασης*, ΔτΑ 7/2000 σ. 570 επ.

⁴ Ν. 2717/1999 Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας

⁵ ΣτΕ 841/1997 *Διδικ*, σ.663 και ΣτΕ 1214/2000 *Διδικ* 2001 σ. 1200, *ΕΔΚΑ* 2001 σ. 915 όπου « .. ως εύλογο ενδιαφέρον δεν νοείται το ενδιαφέρον κάθε πολίτη για την εύρυθμη άσκηση των γενικών καθηκόντων της Υπηρεσίας και την τήρηση των νόμων, αλλά εκείνο το οποίο προκύπτει, κατά τρόπο αντικειμενικό, από την ύπαρξη μια συγκεκριμένης εννόμου σχέσεως, συνδεόμενης με το περιεχόμενο των διοικητικών στοιχείων στα οποία ζητείται η πρόσβαση..»

⁶ Άρθρο 10 παρ. 3 Σ

που φυλάσσονται στις δημόσιες υπηρεσίες και είναι σχετικά με υπόθεσή του η οποία εκκρεμεί σε αυτές ή έχει διεκπεραιωθεί από αυτές¹. Επομένως, με βάση όλα τα παραπάνω, η βεβαίωση απασχολήσεως χορηγείται κάθε φορά που υπάρχει γραπτή αίτηση από τον ενδιαφερόμενο χωρίς να χρειάζεται να αποδεικνύεται ειδικό έννομο συμφέρον και μέσα σε εύλογο χρόνο που δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τον ένα μήνα². Αν απορριφθεί το αίτημα για παροχή βεβαίωσης απασχόλησης το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο έχει υποχρέωση να απαντήσει στον αιτήσαντα εγγράφως, αιτιολογημένα και εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός μηνός από την υποβολή της αίτησης³. Σύμφωνα τέλος με την νομολογία, η άρνηση της διοίκησης, ήτοι του ΝΠΔΔ του Ενοριακού Ναού, να χορηγήσει τα αιτούμενα διοικητικά στοιχεία συνιστά αρνητική εκτελεστή διοικητική πράξη που είτε είναι ρητή είτε σιωπηρή προσβάλλεται με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων δηλαδή του Διοικητικού Εφετείου και του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Υποστηρίζεται πως οι γενικοί κανόνες του εργατικού δικαίου, που έχουν διατυπωθεί στις διατάξεις του κεφαλαίου της σύμβασης εργασίας του Αστικού Κώδικα, δηλαδή στα άρθρα 648 και εξής, εφαρμόζονται και επί των σχέσεων του δημοσίου δικαίου, όχι συμπληρωματικώς δηλαδή ως κανόνες του αστικού-ιδιωτικού δικαίου αλλά ως γενικοί κανόνες του δικαίου όπως ο κανόνας για λήψη μέτρων πρόνοιας του εργοδότη που εφαρμόζεται αυτοτελώς στη σχέση δημοσίου δικαίου⁴.

Από τον συνδυασμό των άρθρων 678 Αστικού Κώδικα, άρθρου 2 Ν2112/1920 και άρθρο 4 ΒΔ16/18-7-1920 επιβάλλεται από τον νόμο υποχρέωση σε βάρος του εργοδότη με τη λήξη της σχέσης εργασίας για χορήγηση πιστοποιητικού εργασίας που αναφέρεται στο είδος και στη διάρκεια της. Κατά το νόμο η υποχρέωση γεννιέται κατά τη λήξη της σύμβασης ως εκδήλωση των παρεπόμενων υποχρεώσεων που πηγάζουν από την εργασιακή σχέση, δηλαδή της υποχρέωσης πρόνοιας του εργοδότη, που περιλαμβάνει την

¹ Ν. 2690/1999 Άρθρο 5 παρ.2 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ΚΔΔ)

² Ν. 1599/1986 Άρθρο 16 παρ. 6

³ Α.ΤΑΧΟΥ, ο.π., σ. 740

⁴ ΣΠ.ΒΛΑΣΤΟΥ, *Ατομικές εργασιακές σχέσεις*, ο.π., σ.169

υποχρέωση σεβασμού των δικαιολογημένων συμφερόντων του μισθωτού¹. Η ρύθμιση της ΑΚ 678 γίνεται δεκτό ότι εφαρμόζεται και στις συμβάσεις εξαρτημένης εργασίας και σε εκείνες των ανεξάρτητων υπηρεσιών, και παρόλο που γίνεται λόγος για «λήξη της σύμβασης» η γέννηση της υποχρέωσης δεν εξαρτάται από το κύρος της σύμβασης εργασίας². Άρα αρκεί να υπάρχει πραγματική σχέση εργασίας ακόμα και αν είναι άκυρη η σύμβασή της. Όσον αφορά τον χρόνο παροχής του πιστοποιητικού εργασίας, τόσο η νομολογία όσο και η τελλογική ερμηνεία του άρθρου 678, συμφωνούν ότι επιβάλλεται στον εργοδότη υποχρέωση παροχής του πιστοποιητικού ανεξάρτητα από την λήξη της σύμβασης εργασίας όταν ο εργαζόμενος επικαλείται εύλογο συμφέρον³. Κατά την γνώμη μας και με βάση τα ανωτέρω η χορήγηση ενδιάμεσου πιστοποιητικού εργασίας ιεροψάλτη εφόσον υπάρχει εύλογο συμφέρον και προκύπτει όφελος για την επαγγελματική του σταδιοδρομία, πρέπει να χορηγείται ανεξαρτήτως χρόνου λήξης της εργασιακής σχέσης και να μην περιορίζεται η χορήγησή του μόνο στην περίπτωση αποχώρησης ή παραίτησης του ιεροψάλτη. Η παραπάνω προστασία υπάρχει ακόμα και στην περίπτωση που ο ιεροψάλτης συνδέεται με τον Ιερό Ναό με σχέση ιδιωτικού δικαίου καθώς υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη για την παροχή αυτής της βεβαίωσης απασχόλησης.

Άρνηση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου για χορήγηση του πιστοποιητικού εργασίας δίνει το δικαίωμα στον ιεροψάλτη για έγερση αντίστοιχης αγωγής, με την οποία θα ζητάει καταδίκη σε αντίστοιχη πράξη⁴ και αποζημίωσης λόγω ζημίας που προκλήθηκε από την άρνηση ή τη βραδύτητα για την χορήγησή του⁵.

¹ Άρθρο 662 ΑΚ «Ο εργοδότης οφείλει να διαρρυθμίζει τα σχετικά με την εργασία και με το χώρο της καθώς και τα σχετικά με τη διαμονή, τις εγκαταστάσεις και τα μηχανήματα ή εργαλεία έτσι ώστε να προστατεύεται η ζωή και η υγεία του εργαζομένου».

² ΤΡΑΥΛΟΣ- ΤΖΑΝΕΤΑΤΟΣ στο Α. Γεωργιάδης- Μ. Σταθόπουλος, *Αστικός Κώδιξ- Ερμηνεία κατ' άρθρο- Νομολογία-Βιβλιογραφία Τόμος ΙΙΙ Ειδικό Ενοχικό* σ. 567

³ ΕφΑθ 820/1973 *ΕΕργΔ* 33 σ. 409, ΕφΚρ 173/1980 *ΑΕΝ* 38 σ. 230

⁴ ΚΠολΔ Άρθρο 946 παρ. 1

⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 5 Ν1545/1985 « Κατά τω εργοδοτών ...που αρνούνται να χορηγήσουν ή χορηγούν ψευδή ή ανακριβή πιστοποιητικά υπηρεσίας των εργαζομένων εφαρμόζονται οι διοικητικές ποινές όπως αυτές περιγράφονται στην παρ. 8 του άρθρου 16 του Ν. 1264/1982». Η ως άνω διάταξη του Ν. 1264/1982 για τον «Εκδημοκρατισμός Συνδικαλιστικού κινήματος –

14. Η εκκλησία ως κοινωνία αγάπης

14.1. Ηθικές Αμοιβές Ιεροψαλτών

Στο άρθρο 11 καθιερώνονται οι εξής ηθικές αμοιβές των Ιεροψαλτών. Ο έπαινος, η ευαρέσκεια, το τιμητικό Δίπλωμα Πρωτοψάλτη της Εκκλησίας της Ελλάδος με ειδικό μετάλλιο και τέλος το Παράσημο της Εκκλησίας της Ελλάδος του Αποστόλου Παύλου με Δίπλωμα. Αυτές οι ηθικές αμοιβές απονέμονται στους εν ενεργεία Ιεροψάλτες ή τους διατελέσαντες, οι οποίοι έχουν διακριθεί για την μουσική τους κατάρτιση, τη φωνητική απόδοση, το εξαίρετο ήθος και την εν γένει συμβολή τους στην προβολή και διάδοση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής και της Ψαλτικής Τέχνης. Δεν αποκλείεται όμως σε ιεροψάλτη να απονέμεται και τιμητική σύνταξη κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του ΝΔ1086/1971, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 παρ. 1 περ. γ' του Ν 2435/1996. Σύμφωνα όμως με την απόφαση υπ' αριθμ.600/2005 του Ελεγκτικού Συνεδρίου κατά το άρθρο 58 παρ. 8 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, μουσικοσυνθέτης εκτελεστής εκκλησιαστικών ύμνων που λαμβάνει ήδη σύνταξη από το Δημόσιο Ταμείο και στον οποίο ακολούθως απονέμεται η άνω τιμητική σύνταξη δικαιούται να εισπράξει μόνο μια σύνταξη και μάλιστα την ανώτερη κατά ποσό.

14.2. Ετήσια Εορτή Ιεροψαλτών

Στο άρθρο 10 καθιερώνεται η 4^η Δεκεμβρίου κάθε έτους, κατά την οποία η Ορθόδοξη Εκκλησία τιμά την μνήμη του μεγάλου Μελωδού και Υμνογράφου Αυτής Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, ως Πανελλήνια Ημέρα Εορτής της Ομοσπονδίας Συλλόγων Ιεροψαλτών Ελλάδος και πάντων των κατά τόπους Συλλόγων Ιεροψαλτών. Η Κυριακή μετά την 4^η Δεκεμβρίου κάθε έτους, ορίζεται ως ημέρα τιμής του Ιεροψάλτη. Την ημέρα αυτή σε όλους τους

Συνδικαλιστικές ελευθερίες» ορίζει πρόστιμο του επιθεωρητή εργασίας από 5.000 μέχρι 100.000 δραχμ. υπέρ της Εργατικής Εστίας.

Ιερούς Ναούς της Εκκλησίας της Ελλάδος καθιερώνεται να τελείται δοξολογική δέηση και να γίνεται ειδική ομιλία, για να εξαρθεί και να τιμηθεί πρεπόντως το έργο του Ιεροψάλτη και να προβληθεί ευρύτερα και κατάλληλα η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική

Επίλογος

Η Βυζαντινή μουσική θεωρείται πλέον εθνική υπόθεση και οι ψάλτες κύριοι φορείς και δάσκαλοι του εθνικού μουσικού πολιτισμού. Ένα μόνιμο πρόβλημα για την Εκκλησία ήταν και το δυσεύρετο των εχόντων τα προσόντα προκειμένου να αναλάβουν κάθε φορά με επιτυχία την εκκλησιαστική διακονία. Ακόμα και τώρα, παρά τον Κανονισμό, τα προβλήματα των ιεροψαλτών δεν επιλύθηκαν. Χαρακτηριστικό είναι ότι η Ομοσπονδία Συλλόγων Ιεροψαλτών Ελλάδος ζητά επανειλημμένα την αναβάθμιση και την περαιτέρω νομοθετική κατοχύρωση των ιεροψαλτών ώστε να διαφυλαχτεί και η βυζαντινή μουσική παράδοση. Αυτά τα αιτήματα στρέφονται τόσο προς την επίλυση του μουσικολογικού προβλήματος, αλλά και την ετήσια οικονομική ενίσχυση του Συνδέσμου από τις οικονομικές Υπηρεσίες της Εκκλησίας. Επίσης πάγιο αίτημά τους είναι η πιστή εφαρμογή του παρόντος Κανονισμού, καθώς όπως επισημαίνουν, άρθρα που αφορούν τον διορισμό, την αναπροσαρμογή των μισθών, την επιτροπή κρίσεως δεν εφαρμόζονται συστηματικά ενώ αντίθετα άλλα που αφορούν την απόλυση και ειδικά λόγω συμπλήρωσης του ορίου ηλικίας εφαρμόζονται από την πρώτη στιγμή. Το αποτέλεσμα είναι να κυριαρχεί μια κατασταλτική και «πειθαρχική» νοοτροπία εφαρμογής του. Ο Κανονισμός 176 αποτύπωσε εν μέρει ισχύουσες νομολογιακές θέσεις που είχαν διατυπωθεί προκειμένου να θέσουν το νομικό πλαίσιο στη μακρά περίοδο που το καθεστώς των ιεροψαλτών ρυθμιζόταν από ένα και μοναδικό άρθρο στον Καταστατικό Χάρτη και μια διάταξη του Κ.2/70. Χρειάζεται όμως το θέμα να αντιμετωπιστεί συνολικά και να διατυπωθούν γενναία σαφείς θέσεις που εντάσσουν τους ιεροψάλτες είτε στην προστασία του υπαλληλικού δικαίου είτε στο εργατικό δίκαιο είτε σε άλλο νομικό μόρφωμα που να ανταποκρίνεται στην ιδιαιτερότητά τους. Προς την κατεύθυνση αυτή εντοπίζεται και η ανεπάρκεια του Κ176. Οι ιεροψάλτες βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ κοσμικού και εκκλησιαστικού δικαίου και γι' αυτό η ιδιαιτερότητά τους σημαίνει ότι χρήζουν επιπλέον προσοχής και από τους δύο νομικούς κλάδους και από τους φορείς της κοσμικής και

εκκλησιαστικής εξουσίας ώστε να μην «παραπέσουν» στις ρωγμές μιας γκρίζας νομικής κατάστασης. Στην εποχή μάλιστα που οι κλασικές εργασιακές μορφές υποχωρούν είναι πιο εύκολο αλλά και πιο επιτακτικό να βρεθεί αυτή η προστασία. Ο Κανονισμός αποτελεί τη βάση για την έναρξη αυτής της προβληματικής αλλά απαραίτητο είναι να εφαρμοστεί ώστε να δοκιμαστεί στην πράξη και να προκύψουν οι ανάγκες και οι δυνατότητες βελτίωσής του. Δυστυχώς όμως η πλειοψηφία των Ιεραρχών δεν εφαρμόζει τον Κανονισμό, διατηρώντας τους ιεροψάλτες σε μια μετέωρη θεσμικά κατάσταση, αποθαρρύνοντάς τους και προωθώντας άλλα συμφέροντα. Ο ιεροψάλτης είναι ίσως ο μόνος που δεν είναι εργασιακά προστατευμένος μέσα στο ναό. Τους αρνείται τόσο η δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα, όσο και η προστασία του εργατικού δικαίου με νομικά επιχειρήματα, αποτέλεσμα των οποίων είναι να μείνουν οι ιεροψάλτες χωρίς αναφορά σε προστατευτικό πλαίσιο κανόνων δικαίου. Υπάρχουν όμως αντίθετα νομικά επιχειρήματα για να γίνει αποδεκτή και να υιοθετηθεί η προστασία των ιεροψαλτών αλλά η επίλυση του ζητήματος είναι θέμα βουλήσεως της Ιεραρχίας. Αξιοπερίεργο πάντως είναι το γεγονός ότι οι θεματοφύλακες του πλούτου της Βυζαντινής μουσικής και βασικοί συνεργάτες των ιερέων δεν έτυχαν επί 50ετίας κανονιστική ρύθμιση, ενώ αβίαστη και λεπτομερειακή υπήρξε η κανονιστική ρύθμιση περιουσιακών και άλλων ζητημάτων της Εκκλησίας. Τελειώνοντας θα ανατρέξουμε στα προφητικά λόγια του Σεβ. Μητροπολίτου Λαρίσης Δωροθέου. «Κρούομεν τον κώδωνα του κινδύνου, πολύ φοβούμενοι ότι οι σήμερα υπάρχοντες ιεροψάλτες δεν θα έχωσι τους συνεχιστάς αυτών, αν μη ληφθή και δι' αυτούς πρόνοια... Συμφωνούμεν προς τους Ιεροψάλτας εις την αντίληψην ότι και μικρά προστασία παρεχομένη εις την τάξιν αυτών θα είναι ικανή να συγκρατήσῃ την ολονέν εκλείπουσαν βυζαντινήν μουσικήν, και ούτως επιβιούσαν, να καταστήσῃ ἀξίαν προσοχής... Η Εκκλησία πάντοτε επεδείξατο στοργήν προς την ιεροψαλτικήν τάξιν, αδυνατούσα όμως να παράσχει την ενδεικνυόμενῃ βοήθειαν, περιωρίζετο εις μόνην την αισθηματικὴν εκδήλωσιν της αγάπης και της συμπαθείας Αυτῆς. Επιτυχία δε δύναται να λογισθῆ ὅτι εις τους ἀπὸ του 1910 ἰσχύσαντας νόμους περί ἐνοριῶν κατωρθώθη, ὥστε οι

Ιεροψάλτες να θεωρούνται ως εκκλησιαστικοί υπάλληλοι διοριζόμενοι και απολυόμενοι υπό του Μητροπολίτου...Εις εποχήν δε σήμερον, καθ' ήν γενικώς αμείβεται η παρεχομένη εργασία και καθίσταται υποχρέωσις η προστασία των εξερχομένων (της υπηρεσίας είτε λόγω γήρατος είτε λόγω αναπηρίας), όλαι δε αι τάξεις επέτυχον ευνοϊκής λύσεως των τοιούτων ζητημάτων, μοναδικής θ' απετέλει εξαίρεσιν, σκληράν δε, η τάξις των Ιεροψαλτών»¹.

¹ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΜΗΤΡ.ΛΑΡΙΣΗΣ, *Εισηγητική Έκθεσις επί του παρ' ημών καταρτισθέντος σχεδίου νόμου «Περί Ιεροψαλτών»*, υποβληθείσα τη Ιερά Συνόδω, Νομοκανονικαί Έρευναι, Αθήναι 1951.

Βιβλιογραφία

- ΑΛΥΓΙΖΑΚΗΣ Α., *Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Θεσσαλονίκη, 1985.
- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡ., *Παραδόσεις Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, επιμ. Ν.Μαγγιώρου, Θεσσαλονίκη, 2000.
- ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ Γ., *Ευρετήρια Νομολογίας και Βιβλιογραφίας Εκκλησιαστικού Δικαίου 1890-2003*, Αθήνα-Τρίκαλα, 2004.
- ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Η εκκλησιαστική μουσική στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη, 1999.
- ΒΛΑΣΤΟΣ Σ., *Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις*, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις*, Αθήνα, 2006.
- ΒΟΥΡΛΗ Α., *Δογματικοθητικά όψεις της Ορθοδόξου Ψαλμωδίας*, Αθήνα, 1994.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θ., *Κανόνες και Λατρεία*, Θεσσαλονίκη, 2001.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ε., *Η ψαλτική τέχνη*, Θεσσαλονίκη, 2004.
- ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΜΗΤΡ. ΛΑΡΙΣΗΣ, *Νομοκανονικά Έρευνα*, Αθήνα, 1951.
- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004.
- ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Γ., *Σχέσεις ιεροψαλτών και νόμοι καταγγελίας συμβάσεως εργασίας*, *ΕΕργΔ* 61 (1962), 115επ.
- ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ Ι., *Εργατικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις*, Τόμος 1-2, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 1999.
- ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ Ι.-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ Χ., *Θρησκεία και εργασιακές σχέσεις, Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης* 1 (1994), 47-48.
- ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Η νομική φύση της υπηρεσιακής ιδιότητας των ψαλτών*, *Αρμ.* 45(1991), 309-312.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Το νέο καθεστώς της ψαλτικής προϋπηρεσίας*, *Χριστιανός*, τεύχος 297/1991, 133-137
- ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Η ασφάλιση στο Ι.Κ.Α.*, Αθήνα, 2008.

- ΛΕΟΝΤΑΡΗ Μ., *Ασφαλιστικό Δίκαιο*, Αθήνα, 2009.
- ΜΑΡΙΝΟΣ Α., *Γνωμοδοτήσεις επί εκκλησιαστικών εν γένει ζητημάτων*, Τόμος Α', Αθήνα, 2008.
- ΜΙΛΑΣ Ν., *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, Εν Αθήναις, (μετάφραση Μ.Αποστολοπούλου), Αθήναι 1970 (= Εν Αθήναις 1906).
- ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ Δ., *Η ενοριακή διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδος*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2002.σσ 182 (αδημ.)
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Η προέχουσα ιδιότητα των εφημερίων ως θρησκευτικών λειτουργών*, *Επιστημονική Επετηρίδα ΔΣΘ Αρμ.*2004, 25-38.
- ΝΤΑΣΙΟΣ Λ., *Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο*, Τόμ.Α'-Β', Βόλος, 1999.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ Π., *Η ιερωσύνη και αι εξ αυτής νομοκανονικαί συνέπειαι*, Αθήναι, 1951.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ., *Θεωρία και πράξις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα, 1947 (1982).
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα, 1977.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ιστορική Επισκόπησις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Κατερίνη, 1990.
- ΠΟΥΛΑΚΟΥ- ΕΥΘΥΜΙΑΤΟΥ Α., *Εργατικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007.
- ΠΟΥΛΗΣ Γ., *Νομοθετικά Κείμενα Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, 2002.
- ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Επ., *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, Αθήνα ¹³2010 Τόμ.Α'-Β'.
- ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Επ.-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗΣ Χ., *Βασικοί Θεσμοί Δημοσιοϋπαλληλικού Δικαίου*, Αθήνα- Κομοτηνή 2007.
- ΣΠΥΡΑΚΟΥ Ε., *Οι χοροί των ψαλτών κατά την Βυζαντινή Παράδοση*, Αθήνα, 2008.
- ΣΤΑΘΗΣ Γ., *Ψάλτες, οι ασίγητοι τέττιγες της Εκκλησίας*, Αθήνα, 1989.

- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ.: *Η ασφάλισις των ιεροψαλτών*, *Ε*, 1967, 641.
- ΤΑΜΠΑΚΗΣ Α., *Εργασιακαί σχέσεις ιεροψαλτών και νεωκόρων*, *ΔΕΝ*, 1999, 161επ.
- ΤΑΤΑΓΙΑ Μ., *Διοίκηση και διαχείριση κοιμητηρίων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.
- ΤΑΧΟΣ Α.-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ Ι., *Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη³2007, Τομ. Α'-Τομ.Β'(σς.1970)
- ΤΑΧΟΣ Α., *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη,⁹2008.
- ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ.-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ., *Θρησκευτική Νομοθεσία*, Αθήνα, 2009.
- ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ.-ΠΟΥΛΗΣ Γ., *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή,²2003.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Α., *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Αθήνα,²1965.
- ΧΡΥΣΤΟΣΤΟΜΟΣ ΕΠΙΣΚ. ΘΑΥΜΑΚΟΥ, *Περί Νεωκόρων*, ανάτυπον εκ του περιοδικού *Εκκλησία*, 1959.
- ΧΙΩΛΟΣ Κ., *Προϋποθέσεις αναγνώρισεως ως συνταξίμου της υπηρεσίας του ιεροψάλτου*, *Αρμ.* 44(1990), 1029-1031.
- ΨΗΛΟΣ Γ., *Ασφάλισις ιεροψαλτών- νεωκόρων Ιερών Ναών*, *ΔΕΝ* 54(1998), 1313-1319.

Παράρτημα

Πίνακας Πηγών

1. Κανονισμός 176/2006 «Περί των Ιεροψαλτών και της καταστάσεως αυτών».
2. Άρθρο 103 Σύνταγμα της Ελλάδος 1975 (1986/2001/2008)
3. ΙΕ΄Κανόνας Συνόδου Λαοδικείας με ερμηνείες Ζωναρά, Βαλσαμώνος, Αριστηνού, Πηδαλίου.
4. ΟΕ΄Κανόνας της Πενθέκτης (ΣΤ΄) Οικουμενικής Συνόδου με ερμηνείες Ζωναρά, Βαλσαμώνος και Αριστηνού
5. Εγκύκλιος 2606/1996 Εκκλησίας της Ελλάδος
6. Εγκύκλιος υπ' αριθμ.Ζ'/ Αριθμ.Πρωτ.465/ΕΞ.1303/2001, Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών,
7. Εγκύκλιος υπ' αριθμ. 643/13^{ης} Απριλίου 1975, Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
8. Εγκύκλιον Σημείωμα υπ'αριθ.2066/1034/11^{ης} Μαΐου 2005 Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας της Ελλάδος
9. Εγκύκλιος υπ' αριθμ. ΙΣΤ΄/Αριθμ.Πρωτ.275/ΕΞ./2006 2^{ος} Φεβρουαρίου 2006 Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.
10. Γνωμοδότηση υπ'αριθμ. 133/24^{ης} Ιανουαρίου 1908 του παρά τω Αρείω Πάγω Εισαγγελέως Δ. Τζιβανόπουλου στην Εγκύκλιο υπ'αριθμ. 1862/1261/6^{ης} Φεβρουαρίου 1908 Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας της Ελλάδος.
11. ΑΠ 15/ 26^{ης} Φεβρουαρίου 1909 και
12. Εγκύκλιος του παρά τω Αρείω Πάγω Εισαγγελέως προς τους παρ' Εφέταις Εισαγγελείς στην Εγκύκλιο υπ'αριθμ.1905/568/13^{ης} Μαρτίου 1909 Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας της Ελλάδος.
13. Εγκύκλιος 2071603/6317/0022/14.11.91 Υπουργείου Οικονομικών- ΓΛΚ-Περί υπολογισμού ιεροψαλτικής προϋπηρεσίας για μισθολογική εξέλιξη
14. Έγγραφο υπ'αριθμ.92780/3442/ 15.10.1985 Υπουργείου Οικονομικών με θέμα « Προϋπηρεσία ιεροψαλτών για Μ.Κ. και χρονοεπίδομα»

15. Έγγραφο υπ' αριθμ. 900.2/Η/8390 Υπουργείου Παιδείας που κοινοποιεί την υπ' αριθμ. ΔΙΚΠΡ/Φ 344/303/Α5505,Α7974,Α12717/ 18-10-83 Εγκύκλιο του Υπουργείου Προεδρίας σχετικά με την προϋπηρεσία των ιεροψαλτών.
16. Έγγραφο υπ' αριθμ. ΔΙΚΠΡ/Φ344/136/Α/7034/15-7-1982 Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως «Περί της Προϋπηρεσίας ιεροψάλτη».
17. Εγκύκλιο υπ' αριθμ. 11689/2953/28-9-82 Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους με θέμα την προϋπηρεσία ιεροψάλτη.
18. Έγγραφο υπ' αριθμ. 352/26-1-1983 Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως «Προϋπηρεσία Ιεροψάλτη»
19. Πρωτοδικείο Ηρακλείου αριθ. απόφ. 3/1951
20. Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης αριθ. αποφ. 31/1951
21. Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Παρνασσίδος αριθ. βουλ. 197/1959
22. Εφετείο Θεσσαλονίκης αριθ. αποφ. 325/1961
23. Πρωτοδικείο Πειραιώς αριθ. αποφ. 1076/1963
24. Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης αριθ. αποφ. 170/1964
25. Άρειος Πάγος Τμ. Β' αριθ. αποφ. 480/1966
26. Εφετείο αριθ. αποφ. 155/1967
27. Άρειος Πάγος Τμ. Β' αριθ. αποφ. 1391/1982
28. Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο αριθ. αποφ. 3/1989
29. Συμβούλιο Επικρατείας Ολομ. αριθ. αποφ. 2919/1987
30. Ελεγκτικό Συνέδριο Ολομ. αριθ. αποφ. 488/1984
31. Άρειος Πάγος αριθ. αποφ. 1112/1991
32. Εφετείο Αθηνών αριθ. αποφ. 3767/1991
33. Διοικητικό Εφετείο Αθηνών αριθ. αποφ. 4/1998
34. Συμβούλιο Επικρατείας αριθ. αποφ. 217/1994
35. Μον. Πρωτοδικείο Αθηνών αριθ. αποφ. 2717/1997
36. Εφετείο Αθηνών αριθ. αποφ. 7633/2001
37. Εφετείο Αθηνών αριθ. αποφ. 7633/2000
38. Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθήνας αριθ. αποφ. 12882/2003
39. Ελεγκτικό Συνέδριο αριθ. αποφ. 640/2005